1

समाप्तमिदंहर्षचरितंमहाकाव्यम् ॥

शोधितमेतान्निधिपतिना

समनंतर मपरिमितयशः पानतृषिताय मुक्ताशैलशिलाचषक इव निजकुलकीर्त्या कृतयुगकरणोद्यतायादिराजराजतशासन मुद्रानिवेश इव राज्यश्रिया सकलद्वी पजिगीषाचलिताय श्वेतद्वीपदूत इवच। यत्या श्वेतभानुरुपानीयत निशया नरन्द्रेणेति भद्रमोम् ॥ इतिश्रीचित्रभानुसूनुमहाकविचक्रचूडामणिश्रीवाणभट्टकृतौ हर्षचरितेमहाकाव्येअष्टमउच्छ्वासः ॥ ८ ॥

आदिराजस्यमनोर्वैन्यस्यवामुद्रानिवेशोराज्याधिकारमहामुद्रा चलिताय निर्गताय आयत्यागामिशुभदैवेनेति भद्रमों ॥ दुर्वांधेहर्षचरितेसंप्रदायानुरोधतः गूढार्थांन्मुद्रणांचक्रेशंकरोविदुषां कृते ४८ इतिश्रीमहाकविचूडामणिशंकरकविविरचितेहर्षचरितसंकेतेष्टमउच्छ्वासः ८ समाप्तोयंहर्षचरितसंकेतः ॥

लोठ्यमानेनभस्यरुणगर्भमांसपिंडांडइवच खंडिमानमानीतोनियतकालातिपातदूयमानदाक्षायणीक्षिप्तोधातुतट इवच सुमेरोः असुरवधाभिचारचरुपचनपिशुनःशोणितक्काथकषायितकुक्षिरतिविशंकटः कटाह इव च बार्हस्पत्यः सद्योगलितगजदानवदेहलोहितोपलेपभीषणोमुखमंडलाभोगइव महाभैरवस्य मुहूर्त्तमदृश्यत जलनिधिजलप्रतिबिंबितरविबिंबराजिभास्वराभ्रावलंबिनी गृहीतार्द्रमांसभारेवचावभासेवासरावसानवेला वेतालनिभाज्वलत्संध्यारागरज्यमानजलप्रवाहःपुनरिव पुराणपुरुषपीवरोरुसंपुटापिष्टमधुकैटभरुधिरपटलपाटलवपुरभवदधिपतिरर्णसाम् अवसितेसंध्यासमये

लोठ्यमानः परिभ्रमन् नियतकालातिपातः प्रलयागमः दाक्षायणी कालीपिशुनः सूचकः वेतालोपिगृहीतार्द्रमांसभरोभवति पटलंसमूह; अवसितेनिवृत्ते संध्यासमये निशया नरेन्द्रायश्वेतभानुरूपानीयतोपायनीकृतइतिसंबंधः ॥

क्रमेणचसमुपोह्यमानमांसलरागरोचिष्णुरु
ष्णांशुरुष्णीषवन्धसहजचूडामणिरिव वृको
दरकरपुटोत्पाटितःप्रत्यग्रशोणितशोणांगरा
गरौद्रो द्रौणायनस्य रुद्रभिक्षादानशौण्डपु
रमथनमुक्तमुंडसिरानाडिरुधिरपूरण कपि
लः कपालकर्पर इवच पैतामहः पितृवधरु
षितरामरागरचितःपृथुविकटकार्त्तवीर्यांसकू
टकुट्टाककुठारतुंडतष्टदुष्टक्षत्रियकंठकुहररु
धिरकुल्याप्रणालसहस्रपूरितोह्रदइव दूररो
धीरौधिरः भयनिगूढकरचरणमुंडमंडलाकृ
तिः गुरुगरुडनखपंजराक्षेपक्षपणक्षिप्तक्षत
जोक्षितो व्यसुर्विभावसुकमठ इवच ॥

समुपोह्यमानोवर्धमानइत्यर्थः उष्णीषोवध्यतेयत्रस उष्णीषवंधो
मस्तकः वृकोदरोभीमसेनःद्रौणायनोश्वत्थामा अत्रकथा अश्व
त्थामासौप्तिकेहतपुत्रयाद्रौपद्याभीमसेनोभिधाय यद्यश्वत्थाम्नः
शिरःछित्त्वानानीयते तदहंजीवितंत्यजामीति ततोहमेवंकरोमी
ति प्रतिज्ञायायांतंभीमंदृष्ट्वाव्यासाश्रमस्थोरणश्रांतोघृताभ्यक्तो
श्वत्थामाशस्त्राभावादिषीकाःसमंत्र्यब्राह्ममस्त्रंभीमवधायददौ ए
काकिनश्चभ्रातुर्गमनाद्भीतेनार्जुनेनकृष्णसहितेन तमेवानुसरता
ब्रह्मशिरोस्त्रंमुमुचेतदवसरागतैश्चनारदाद्यैर्मध्यस्थैर्भूत्वोक्तंद्रौणि
स्त्रमभिमंत्र्यप्रियायागर्भेपतत्विति अर्जुनेनाप्यात्मीयेस्त्रंसंहृतेभी
मोश्वत्थाम्नःसहजं मूर्धमणिमुच्चीयनातिचिरेणाजगामेति मुर
त्यक्तंमुंडशिरःशिरानाड्यःरुधिरवाहिन्योनाड्यःकुट्टाकःछेदः
शीलःकुठारतुंडं कुठारधारा ४७ आक्षेपक्षपणमुत्क्षिप्यपरित्य
गःक्षितंनिःसृतम् ॥

मन्मथमिव माधवः प्रसारितभुजोगाढमालि
लिंगयथाक्रमंपरिष्वक्तराज्यवर्धनहर्षंचहस्ते
गृहीत्वाभ्यंतरं निन्ये स्वनिर्विशेषासनदाना
दिनाचैनमुपचारेणोपचचार नचिराच्च गंभी
रनामा नृपतेः प्रणयीविद्वान्द्विजन्माग्रहवर्मा
णमुवाचतातत्वांप्राप्याचिरात्खलु राजश्रिया
घटितौ तेजोमयौ सकलजगद्गीयमानबुधक
र्णानन्दकारिगुणगणौ सोमसूर्यवंशाविव पु
ष्पभूतिमुखं प्रथममेव कौस्तुभमणिरिवगुणैः
स्थितोसिहृदयेदेवस्यइदानींतुशशीव शिरसा
परमेश्वरेणासिवोढव्योजातइति एवंवदत्येव
तस्मिन्नृपमुपसृत्यमौहूर्त्तिका देवसमासीदति
लग्नवेलाव्रजतुजामाता कौतुकगृहमित्यूचुःअ
थ नरेन्द्रेणोत्तिष्ठगच्छेत्ति गदितोग्रहवर्माप्रवि
श्यांतःपुरं जामातृदर्शनकुतूहलिनीनां स्त्री
णांपतितानि लोचनसहस्राणि विकचनीलकु
वलयवनानीव लंघयन्नाससाद

राजश्रिया नृपतिलक्ष्म्यापि घटितौ योजितौ मुक्तौच बुधकर्णौ पंडितश्रोत्रं सोमसूर्यसूनू च गुणैरुत्कर्षैस्तन्तुभिश्च हृदये चेतसि वक्षसि चदेवस्यराज्ञोविष्णोश्चपरमेश्वरेणराज्ञाहरेणच ॥
७६ कौतुकगृहं विवाहमंगलवेश्म अथेत्यादौतत्रवधूमपश्य दितिसंबंधः

पुरोधावमानैःपादातैरुत्कर्णकटकहयप्रातिहेषि तदीयमानस्वागतैरिववाजिनां वृन्दैरापूरित दिग्भागश्चलकर्णचामराणां चामीकरमयस र्वोपकरणानां वर्णकलंविन¹ बलिनां घंटाटां कारिणां करिणां घटाभिर्घटयन्निव पुनरिन्दूदयविलीनमंधकारं नक्षत्रमालामं डितमुखींकरिणींनिशाकरइवपौरंदरींदिशमा रूढः प्रकटितविविधविहगाविरुतैः तालावच रचारणैः पुरःसरैः वालोवसंतइवोपवनैः क्रियमाणकोलाहलोगंधतैलावसेकसुगंधिना दीपिकाचक्रवालालोकेन कुंकुमपटवासधूलि पटलेनेवपिंजरीकुर्वन्सकलंलोकमुत्फुल्लमाल्लि कामुंडमालामध्याध्यासितकुसुमशेखरेण शि रसाहसन्निवसपरिवेशक्षपाकरं कौमुदीप्रदो षमात्मरूपनिर्जितमकरकेतुकरापहृतेन का मुकेनेव कौसुमेनदाम्ना विरचितवैकक्ष्यविला सः कुसुमसौरभगर्वभ्रांतभ्रमरकुलकलकल प्रलापसुभगःपारिजातइव जातः श्रियासहपु नरवतारितोमेदिनीं नववधूवदनावलोकनकु तूहलेनेव कृष्यमाणहृदयः पतन्निव मुखेन प्र त्यासन्नलग्नोग्रहवर्मा । राजातुतमुपद्वारमाग तंचरणाभ्यामेव राजचक्रानुगम्यमानः ससु तःप्रत्युज्जगाम अवतीर्णंच तं कृतनमस्कारं

पुरोधावमानैरिति साधारणे पादातैः पदाति समूहैः ७०

अथ सकलकमलवनलक्ष्मींवधूमुखइवसंचा
र्यसमवासिते वासरे विवाहदिवसश्रियः पाद
पल्लवइवरज्यमाने सवितरि वधूवरानुराग
लघूकृतप्रेमलज्जितेष्विव विघटमानेषु चक्र
वाकमिथुनेषु सौभाग्यध्वजइवरक्तांशुकसुकु
मारवपुषिनभसिस्फुरति संध्यारागे कपोत
कंठकर्बुरे वरयात्रागमनरजसीव कलुषयति
दिङ्मुखानितिमिरे लग्नसंपादनसज्जइवोज्जि
हानेज्योतिर्गणे विवाहमंगलकलशइवोदय
शिखरिणा समुत्क्षिप्यमाणे वर्धमानधवल
च्छाये ताराधिपमंडले वधूवदनलावण्यज्यो
त्स्नापरिपीततमासि प्रदोषे वृथोदितमुपहस
त्स्विव रजनिकरमुत्तानितमुखेषु कुमुदवने
ष्वाजगाममुहुर्मुहुरुल्लासितस्फारस्फुरितारु
णचामरै र्मनोरथैरिवोत्थितरागप्रपल्लवैः

अथेत्यादावेतस्मिन्नेतास्मिसति आजगामेति संबंधः कपोलेत्य
साधारणंकर्बुरे आपांडुरेरजवीति रजोपि मुखानि कलुषयति
लग्नेत्यादिसाधारणं उज्जिहाने उद्गच्छति ज्योतिर्गणैस्ताराानिकरैः
गणकैश्चवर्धमानइत्यादि संध्यारागरहितत्वात् वर्धमानं शरा
वः तेनचधवलच्छायंतद्धि मङ्गलार्थंविवाहे क्रियते इत्याचारः
॥ ७४॥ स्फारः स्फाटकः

आकृष्यमाणइव मनोरथैः परिष्वज्यमान इव
वधूसखीहृदयैराजगाम विवाहादिवसःप्रात
रेवप्रतीहारैः समुत्सारितानिखिलानिवद्धलोकं
विविक्तमक्रियत राजलोकं अथप्रतीहारःप्रवि
श्यनृपसमीपंदेवजामातुरंतिकात्तांवूलदायकः
पारिजातकनामासंप्राप्तइत्यभिधायस्वाकारंयु
वानमदर्शयत् राजातुतंदूरादेवजामातृवहुमा
नाद्दर्शितादरोवालककच्चित्कुशलीग्रहवर्मेतिप
प्रच्छ औसा तु समाकर्णितनराधिपध्वनिर्धाव
मानःकतिचित्पदान्युपसृत्यप्रसार्यचवाहूसेवा
चतुरश्चिरंवसुधरायां निधायमूर्धानमुत्थायदे
वकुशलीयथाज्ञापयसिअर्चयतिचदेवंनमस्का
रेणेति व्यज्ञापयत् आगतजामातृनिवेदना
गतंचतंज्ञात्वा कृतसतकारं राजा यामिन्याः
प्रथमेयामेविवाहकालात्ययकृतोनभवतिदोष
इतिसन्दिश्यप्रतीपं प्राहिणोत्

अनिवद्धोवाह्यःयथानभवतिदोषइत्यत्र तथा कार्यमित्यर्थंलभ्यम्

भूपतिरप्युपर्युपरिविसर्जितोष्ट्वामीजानितजा मातृतोषः सत्यप्याज्ञासंपादनदक्षेमुखेक्षणप रेपरिजनेसमंपुत्राभ्यां दुहितृस्नेहविक्लवः स र्वंस्वयमकरोत् एवंचतस्मिन्नविधवाधवइवभव तिराजकुलेमंगलमयइव जायमाने जीवलोके चारणमयेष्विव लक्ष्यमाणेषु दिङ्मुखेषुपटहम यइवकृतेन्तरिक्षे भूषणमयइव भ्रमतिपरिजने बांधवमयइव दृश्यमाने सर्गे निर्वृतिमयइवोप लक्ष्यमाणे काले लक्ष्मीमय इव विजृंभमाणेम होत्सवेनिधानइव सुखस्य फलइवजन्मनः प रिणामइवपुण्यस्य यौवनइव विभूतेः यौवरा ज्यइवप्रीतेःसिद्धिकालइवमनोरथस्य वर्त्तमाने गण्यमानएव जनांगुलीभिरालोक्यमान इव मार्गध्वजैः प्रत्युद्गम्यमानइवमंगल्यवाद्यप्र तिशब्दकैःआहूयमानइव मौहूर्त्तिकैः

उष्ट्वामीउष्ट्रभार्या केचिद्दासीद्वयमन्ये वेसरीमन्येगुर्वीमाहुः जोषः सुखं एवमित्यादावस्मिन्नस्मिन्सति आजगाम विवाहदिवस इतिसंबंधः ७२ निधानइव सुखस्येत्यादौ वर्त्तमाने इत्यनेनसंग तिःमौहूर्त्तिकैर्गणकैः

क्षौमैश्चवादरैश्चदुगूलैश्च लालातन्तुजैश्चां शुकैश्चनेत्रैश्चनिर्मोकनिभैरकठोररंभागर्भ कोमलैर्निःश्वासहार्यैःस्पर्शानुमेयैर्वासोभिः सर्वतः स्फुरद्भिरिन्द्रायुधसहस्रैरिव संछादितं उज्ज्वलनिचोलकावगुंठ्यमानहंसकुलैश्च शयनीयैस्तारामुक्ताफलोपचीयमानैश्च कांचुकैरनेकोपयोगपाट्यमानैश्चापरिमितैःपट्टपटीसहस्रैरभिनवरागकोमलैर्दुगूलराजमानैश्च पटवितानैः स्तवरकानिवहैर्निरंतरच्छाद्यमानसमस्तपटलैश्च मंडपैरुच्चित्रनेत्रपटवेष्ट्यमानैश्च स्तंभैरुज्ज्वलं रमणीयंचौत्सुक्यदंच मंगल्यं चासीद्राजकुलम् देवीतु यशोवतीविवाहोत्सवपर्याकुलहृदया हृदयेन भर्त्तारिकुतूहलेनजामातरिस्नेहेन दुहितरिउपचारेण निमंत्रितस्त्रीषु आदेशेनपरिजनेशरीरेणसंचरणे चक्षुषा कृताकृतप्रत्यवेक्षणेष्वानन्देन महोत्सवे एकापि वहुधाविभक्तेवाभवत्

क्षौमैः क्षुमाविकारैः वादरैः कार्पासैर्लालातंतुजैः कौशेयैः नेत्रैः पृंगैः निचोलकैः वस्तुरूपकाविशेषैः स्तवरकंवस्त्रभेदः वितानकं करकं पटलंछादनं उज्ज्वलं भ्राजिष्णु

बहुविधवर्णकादिग्धांगुलीभिर्ग्रीवा सूत्राणि च चित्रयन्तीभिश्चित्रपत्रलतालेख्यकुशला भिः कलशांश्च धवलितान्शीतलशाराजित श्रेणीश्च मंडयन्तीभिरभिन्नपुटकर्पासतूलप ल्लवांश्चवैवाहिककंकणोर्णसूत्रसन्नाहांश्चरं जयंतीभिः वलाशनाघृतघनीकृतकुंकुमकर्म मिश्रितांश्च।गराग।ल्लावण्यविशेषकान्ति च मुखालेंपानि कल्पयन्तीभिः कक्कोलमिश्राः सजातीफलाः स्फुटस्फीतस्फाटिककर्पूरशक लखचितान्तरालाल्लवंगमाला रचयन्तीभिः समन्तात्सामन्तसीमन्तिनीभिर्व्याप्तंवहुविध भक्तिनिर्माणनिपुणपुराणपौरपुरन्ध्रिवध्यमा णैश्चाचारचतुरांतःपुरजरतीजनितपूजाराज मानरजकरज्यमानैरक्तैश्चोभयपटान्तलग्नप रिजनप्रेंखोलितैश्छायासु शोष्यमाणैः शुष्कै श्चकुटिलक्रमरूपाक्रियमाणपल्लवपरभागैरप रैर।रब्धकुंकुमपंकस्थासकच्छुरणैरपरैरुद्धु जभुजिष्यभज्यमानभंगुरोत्तरीयैः

दिग्धाउपलिप्ताः शीतलमपक्वं शाराजिरं शारवं अभिन्नपुटोवंशा दिमयश्चतुष्कोणः पाटलाकृतिः जालकैः क्रियते तच्छिद्रांतरपूर णाय कर्पासतूलपल्लवारज्यंतेकंकणः प्रतिसरः बलाशनापुष्पाख्या ओषधिःतरपक्वंघृतंरक्षार्थंक्रियतेस्फाटिककपूराख्यःकर्पूरभेदःभक्ति र्विच्छित्तिः कुटिलः क्रमोयेषांतैः भुजिष्यैश्चेटैर्भज्यमानत्वंमुष्टिदानं

निरूप्यमाणयौतकयोग्यमातंगतुरंगतरंगि
तांगनंगणनाभियुक्तगणकगणगृह्यमाणलग्न
गुणं गंधोदकवाहिमकरमुखप्रणालीपूर्यमाण
क्रीडावापीसमूहं हेमकारचक्रप्रक्रांतहाटकघ
टनटांकारवाचालितालिन्दकमुत्थापिताभिन
वभित्तिपात्यमानवहलवालुकाकंठकालेपाकु
लालेपकलोकंचतुरचित्रकरचक्रवाललिख्यमा
नमंगल्यालेख्यं लेप्यकारकदंबकक्रियमाण
मृण्मयमीनकूर्ममकरनारिकेलकदलीपूगवृक्ष
कं क्षितिपालैश्चस्वयमावद्धकक्ष्यैः स्वाम्यर्पि
तकर्मशोभासंपादनाकुलैः सिंदूरकुट्टिमभूमी
श्च मसृणयद्भिः विनिहितसरसातर्पणहस्ता
न्विन्यस्तालक्तकपाटलांश्च चूताशोकपल्लव
लांछितशिखरानुद्वाहावितर्दिकास्तंभानुत्तंभय
द्भिःप्रारब्धविविधव्यापारंप्रासूर्योदयाच्चप्रवि
ष्टाभिःसतीभिःसुभगाभिः सुरूपाभिः सुवेशा
भिरविधवाभिः सिंदूररजोराजितललाटाभिर्वि
धवरगोत्रग्रहणगर्भाणि श्रुतिसुभगानिमंग
लानिगायंतीभिः ॥

यौतकंसुदायः प्रणालंवाप्यादिपूरणार्थंमकरमुखंकुर्वंति लग्नोमेषा
दिः अलिन्दोवहिर्द्वारकोष्ठः ६३ कंठकाः कणाः आवद्धकक्ष्यैः कृ
तोद्योगैः मसृणयद्भिरूर्ध्वीकुर्वद्भिः आतर्पणंपिष्टम् गोत्रंनाम ॥

आसन्नेषुच विवाहदिवसेषु उद्दामदीयमानतां वूलपटवासकुसुमप्रसादितसर्वलोकं सकलदेशादिश्यमानशिल्पिसार्थागमनं अवनिपालपुरुषगृहीतसमग्रग्रामीणानीयमानोपकरणसंभारं राजदौवारिकोपनीयमानाऽनेकनृपोपायनमुपनिमंत्रितागतवंधुवर्गसंवर्गणव्यग्रराजवल्लभं लब्धमधुमदप्रचंडचर्मकारकरपुटोल्लालितकोणपटुविघट्टनरणन्मंगलपटहं पिष्टपंचांगुलमंड्यमानोलूखलमुसलशिलाद्युपकरणमशेषाशामुखाविर्भूतचारणपरंपरापूर्यमाणप्रकोष्ठप्रतिष्ठाप्यमानेन्द्राणीदैवतं सितकुसुमविलेपनवसनसत्कृतैः सूत्रधारैरादीयमानविवाहवेदीसूत्रपातमुत्कूर्चककरैश्च सुधाकर्परस्कंधैरधिरोहिणीसमारूढैर्धवैर्धवलीक्रियमाणप्रासादप्रतोलीप्राकारशेखरं क्षुण्णक्षाल्यमानकुसुंभसंभारं प्लवपूररज्यमानजनपादपल्लवं

ग्रामीणाग्राम्याःराजदौवारिकादूताःसंवर्गणमावर्जनं पिष्टमातर्पणं चारणाःकुशीलवाः प्रकोष्ठंवहिर्द्वारं सूत्रधारैःस्थपतिभिः अधिरोहिणीनिश्रेणिःधवैःपुरुषैःप्लवःपूरःक्षुण्णः चर्णितःकुसुंभकंपद्मकं

सकलभुवननमस्कृतोमौखरोवंशः तथाऽपि
तिलकभूतस्यावन्तिवर्मणः सूनुरग्रजोग्रहव
र्मानाम ग्रहपतिरिव गांगतः पितुरन्यूनोगु
णैरेनां प्रार्थयते यदि भवत्याअपि मतिरनु
मन्यते ततस्तस्मै दातुमिच्छामि इत्युक्तव
ति भर्त्तरि दुहितृस्नेहकातरतरहृदया सास्रु
लोचनामहादेवीप्रत्युवाचआर्यपुत्रसंवर्धनमा
त्रोपयोगिन्योधात्रीनिर्विशेषाभवन्ति खलुमा
तरः कन्यकानां दानेतु प्रमाणमासांपितरः के
वलं कृपाकृतविशेषः सुदूरेणतनयस्नेहादति
रिच्यतेदुहितृस्नेहःयथायावज्जीवमावयोरार्त्ति
ताप्रतिपद्यतेतथार्यपुत्रएवजानातीतिराजातु
जातनिश्चयोदुहितृदानं प्रति समाहूयसुताव
पिविदितार्थावकार्षीत् शोभनेचादिवसेग्रहक
र्मणा कन्यांप्रार्थयितुं प्रेषितस्य पूर्वागतस्यै
वप्रधानदूतपुरुषस्यकरेसर्वराजकुलसमक्षंदु
हितृदानजलमपातयत् जातमुदिकृतार्थेगते
तस्मिन्

सकलेत्यादिसाधारणं आर्तिता मनःपीडात्वं जातमुदीत्यादावे
वंराज कुलमासीदितिसंबंधः

यदंगसंभूतानि अकलालितानि अपरित्या
ज्यानि अपत्यकान्यकांड एवागत्या ऽसंस्तु
तैर्नीयन्ते एतानि तानि खल्वंकनस्थानानि
संसारस्य सेयं सर्वाभिभाविनी शोकाग्नेर्दाह
शक्तिः यदपत्यत्वे समाने जातायां दुहित
रि दूयंते सन्तः एतदर्थं जन्मकाल एव क
न्यकाभ्यः प्रयच्छन्ति सलिलमस्त्रुभिः साध
वः एतद्भयादकृतदारपरिग्रहाः परिहृतगृह
वसतयः शून्यारण्यान्याधिशेरते मुनयःको
हिनाम सहेत विरहमपत्यानां यथायथास
मापतन्ति दूता वराणां वराकी लज्जमानेवचि
न्ता तथातथा नितरां प्रविशति मे हृदयं किं
क्रियते तथापि गृहगतैरनुगंतव्या एव लो
कवृत्तयः प्रायेणच सत्स्वप्यन्येषु वरगुणे
ष्वभिजनमेवानुरुध्यन्ते धीमन्तः धरणीध
राणांच मूर्ध्नि स्थितो माहेश्वरःपादन्यासइव

असंस्तुतैरपरिचितैःदौःशील्यंचिन्हं वराकी तपस्विनी अभिज
नं कुलं ॥ ६७ ॥

विदग्धासु सर्व्वासु सकलासु कलासुच प्रतिदिनमुपचीयमानपरिचया शनैः शनैरवर्धतपरिमितैरेवदिवसैर्यौवनमारुरोहनिपेतुरेकस्यांतस्यांशराइवलक्ष्यभुविभूभुजांसवैषांदृष्टयःदूतप्रेषणादिभिश्चतांययाचिरे राजानः कदाचित्तु राजांतःपुरप्रासादस्थितोवाह्यकक्ष्यावस्थितेनपुरुषेणस्वप्रस्तावागतामार्यामशृणोत् उद्वेगमहावर्त्तेपातयति पयोधरोन्नमनकाले सरिदिवतटमनुवर्षं विवर्धमानासुतापितरम् तांच श्रुत्वापार्श्वस्थितां महादेवीमुत्सारितपरिजनोजगाद देवि तरुणीभूता वत्सा राज्यश्रीः एतदीयागुणवृत्तेव क्षणमपिहृदयान्नापयाति मे चिन्ता यौवनारंभ एव च कन्यकानामिन्धनीभवन्ति पितरः सन्तापानलस्य हृदयमंधकारयति मे दिवसमिव पयोधरोन्नतिरस्याःकेनापि कृताधर्म्या नाभिमता मे स्थितिरियं

विदग्धासु प्रवीणासु ग्राम्यासुच उद्वेगोमानसीपीडातस्यावर्त्तनमावर्त्तोजलभ्रमणंतत्रपयोधरशब्दःस्तनमेघयोःअनुवर्षंवर्षेप्रावृषिच ॥ ६६ ॥

श्रियोविशालंशशिमाणि शिलापट्टशयनमि वविभ्राणंचक्षुःकुरंगकैः घोणावंशं वराहैःस्कं धपीठंमहिषैः प्रकोष्ठवंधं व्याघ्रैः पराक्रमंके सरिभिः गमनं मतंगजैः मृगयाक्षपितशेषैर्भी तैरुत्कोचमिवदत्तंदर्शयन्तं माधवगुप्तं ददृश तुः प्रविश्यचदूरादेव चतुर्भिरंगैरुत्तमांगेन च गांस्पृशन्तौनमश्चक्रतुःस्निग्धनरेन्द्रदृष्टिनि र्दिष्टामुचितांभूमिंभेजातेमूहूर्त्तंचस्थित्वाभूप तिरादिदेशतावद्यप्रभृतिभवद्भ्यांकुमारावनु वर्त्तनीयाविति यथाज्ञापयतिदेवइतिमे दिनी दोलायमानमौलिभ्यामुत्थायराज्यवर्धनहर्षौ प्रणेमतुःतौच पितरंततश्चारभ्यक्षणमपिनि मेषोन्मेषाविवचक्षुर्गोचरादनपयन्तावुच्छ्वा सनिःश्वासाविव नक्तन्दिवमभिमुखं स्थितौ भुजाविवसततपार्श्ववर्त्तिनौ कुमारयोस्तौबभू वतुः अथराज्यश्रीरपि नृत्तगीतादिषु

विशालंप्रशस्तंविशालेचांगानिप्रसार्यंते शीतलत्वाच्चांगनिर्वृतिः घोणा नासिकाएव स्पष्टत्वाद्वंशस्तं उत्कोचमिवेतिदंडामित्यर्थः चतुर्भिरंगैरिति जानुभ्यांहस्ताभ्यांचोत्तमांगेनभूमिं ६५ तौचपितर मिति तौचराज्यवर्धनहर्षौ लब्धानुचरावभिवन्दनायपितरंप्रणे मतुरित्यर्थः

तेजस्विनमपि शीलेनाल्हादकेनसवितारमि व शशिनांतर्गतेन विराजमानमचलानामपि कायकार्कश्येन गंधनमिवाऽऽचरंतंदर्शन क्रीतमानन्दहस्ते विक्रीणानमिव जनसौ भाग्येनकुमारगुप्तं पृष्ठतस्तस्य कनीयांस मतिप्रांशुतयागौरतयाचमनःशिलाशैलमिव संचरंतमनुल्वणमालतीकुसुमशेखरनिभेननि निर्जगमिषता गुरुणाशिरसि चुंबितमिवयश सा परस्परविरुद्धयोर्विनययौवनयोश्चिरात्प्र थमसंगमचिह्नमिव भ्रूसंगतकेनकथयंतमति धीरतया हृदयनिहितांस्वामिभक्तिमिवनिश्च लांदृष्टिंधारयंतमच्छाच्छचन्दनरसानुलेपशी तलं सन्निहितहारोपधानं वक्षःस्थमनंतसा मन्तसंक्रान्तिश्रान्तायाः ·

शीलेनाप्यंतर्गतेन एतेन चास्यादभिकत्वमुक्तं गंधनं मर्द नमुद्वाहनं वा दृष्टमेव जनं वश्यमेव सर्वं करोतीति दर्श नक्रीतता क्रीतमावर्जितम् ६४ ॥ पुनश्चानंदोत्पादनद्वारेणा नन्दवन्तं तच्छरणं करोतीति तत्र विक्रियोत्प्रेक्षा यत्तुवस्तुकेन चिदर्थेन क्रीतं तदप्यन्यस्य विक्रीयतइतिउक्तं विक्रीणानमिति गौरतयेतीत्थंभूतलक्षणे तृतीया शेखरस्यानुल्बणत्वं विनयं व क्ति गुरुणाभूयिष्ठेन चुंबितमधिष्ठितंगुरुणाचपित्रानिर्गच्छतापु नःशिरसिचुंब्यते भ्रूसंगतकंविनयं उपधानंगंडकं

अतिविस्तीर्णेनोरसा स्वामिसंभावनानामपरि
मितानामवकाशमिवप्रयच्छंतंप्रलंवमानस्यभु
जयुगलस्य निभृतललितैर्विक्षेपैरतिदुस्तरं त
रंतामिव यौवनोदधिं वामकरकटकमाणिक्य
मरीचिमंजरीजालिन्या समुद्भिद्यमानप्रतापा
नलशिखापल्लवयेव चापकिणलेखयांकि
तपीवरप्रकोष्ठमालोहिनीमुच्चांसतटावलंविनी
मस्त्रग्रहणव्रतविधृतांरौरवीमिवत्वचंकर्णाभर
णमणेः प्रभां विभ्राणमुत्कोटिकेयूरपत्रभंगपु
त्रिकाप्रतिविंबगर्भकपोलंमुखचन्द्रमसमिवहृ
दयस्थितरोहिणीकमुद्वहन्तं अचपलस्तिमि
ततारकेणाधोमुखेन चक्षुषा शिक्षयंतामिव ल
क्ष्मीलाभोत्तानितमुखानिपंकजवनानिविनयं
स्वाम्यनुरागमिवाम्लातकमुत्तंसीकृतंशिरसा
धारयंतंनिर्दययाकंकणभंगभीतसकलकार्मुका
र्पितामिव नम्रतां प्रकाशयंतं शैशव इव नि
र्जितैरिन्द्रियैररिभिरिव संयतैःशोभमानंप्रण
यिनीमिवविश्वासभूमिंकुलपुत्रतामनुवर्त्तमानं

रुरुर्मृगभेदःतस्ययेरारवी तां अम्लातकं पुष्पभेदं करंटिकापुष्प
भेदंवा उत्तंसीकृतं शेखरतांनीतम्

बहुधोपधाभिःपरीक्षितौ शुची विनीतौ विक्रा
न्तावभिरूपौ मालवराजपुत्रौ भ्रातरौ भुजावि
व मे शरीरादव्यतिरिक्तौ कुमारगुप्तमाधवगु
प्तावस्माभिर्भवतोरनुचरत्वार्थमिमौ निर्दिष्टौ
अनयोरुपरि भवद्भ्यामपि नान्यपरिजनसम
वृत्तिभ्यां भवितव्यंइत्युक्त्वातयोराह्वानाय प्र
तीहारमादिदेश न चिराद्द्वारदेशनिहित
लोचनौ राज्यवर्धनहर्षौ प्रतीहारेण सह
प्रविशंतमग्रतोज्येष्ठमष्टादशवर्षवयसं नात्यु
च्चैर्नातिखर्वमतिगुरुभिः पदन्यासैरनेकनरप
तिसंचरणचलां निश्चलीकुर्वाणमिवोर्वीं अन
वरताभ्यस्त लंघनघनोपचयकठिनमांसमे
दुरादूरुद्वयान्निष्पततेवाऽनुल्वणजानुग्रंथिप्र
सूतेन तनुतरजंघाकांडयुगलेन भा समानं उ
ल्लिखितपार्श्वप्रकाशितकाशिम्नामन्दरमिवसु
रासुररभसभ्रामितवासुकिकषणक्षीणेन मध्ये
न लक्ष्यमाणं

उपधा भृत्यस्य धर्मादिविषयः परीक्षणोपायः उक्तंच
उपेत्याधीयते यस्मादुपधेतिततः स्मृता उपायउपधाज्ञेया
तयाभृत्यान्परीक्षयेदिति विक्रान्तौ शूरौ अभिरूपौ सुन्दरौ नचि
रादित्यादौ राज्यवर्धनहर्षौ प्रतीहारेणसह प्रविशंतमग्रतोज्येष्ठं कु
मारगुप्तं पृष्ठतश्चतस्यकनीयांसं नीतिमत् त्वंप्रकाशितं खर्वं वामनं मे
दुरात्पुष्टात् अनुल्वणोऽनुद्धत उल्लिखितमिवोल्लिखितं तनूकृतं ६३

विप्रलंभका गीतनृत्तहासितैरुन्मत्ततामावहं
तिउपेक्षिताविकाराइव वातिकाः चातकाइव
तृष्णावन्तोनशक्यंते ग्रहीतुमकुलीनाःमान
सेमीनमिव स्फुरंतमेवाभिप्रायं गृह्णंतिजा
लिकाः यमपट्टिकाइवांवरे चित्रमालिखंत्यु
द्गीतकाः शल्यं हृदये निक्षिपंत्यतिमार्गणाःय
तःसर्वैर्दोषाभिषंगैरसंगतो

विप्रलंभकाःप्रतारकाःवातिकाधूर्त्ताःवातोत्थिताश्चतृष्णाधनगर्ध
पिपासाच ग्रहीतुमावर्जितुंअवष्टब्धुंच अकुलीनाःअकुलोद्भताः
कौभूमोननिलीनाश्चाकाशचारित्वंमानसेचित्तसरोभेदेचस्फुरंतमु
त्पद्यमानंअनुत्पन्नाभिभवमितियावत् सातिकार्योहिसर्वएवाभिप्रा
यंलक्षयति एतेत्रप्रागेवअन्यत्रचचलंतंजालिकाःकौसृतिकाः कैव
र्त्ताश्च यमपट्टिकाः गृहीतपट्टालिखितसपरिवारधर्मराजाः अंबरे
आकाशे वस्त्रेच अंबरे चित्रमालिखंतीति असंभाव्यमानान
र्थानारभंतइति यावत् अन्यत्राचित्रमालेख्यं उद्गीतकादुच्चारित्वा
दुच्चैर्गीतंयेषांतेच शल्यामिवशल्यं पीडा फलिकाच अतिमार्ग
णा अतिक्रम्य ये संश्रयन्ते अन्यथा महाभागिनोस्य वक्तुरनु
चितयमुक्तिःस्यात् तेनानुरूपसंभवमाविच्छिन्नंच मार्गमतिमा
र्गणंमार्गणाःशराश्चहृदयेशल्यफलिकामर्पयान्ति ६२ अभिषंगः
संपर्कः

सर्वस्यामेव पृथिव्यामाविर्भूतशब्दप्रादुर्भावौ स्वल्पीयसैवकालेनद्वीपांतरेष्वपि प्रकाशतां जग्मतुःएकदाच तावाहूय भुक्तवानभ्यंतरगतः पितासस्नेहमवादीत् वत्सौ प्रथमं राज्यांगं दुर्लभाःसद्भृत्याःप्रायेणपरमाणव एवसमवायेष्वनुगुणीभूय द्रव्यं कुर्वंति पार्थिवं क्षुद्राः क्रीडारसेन नर्तयंतो मयूरतां नयान्ति वालिशाःदर्पणमिवानुप्रविश्यात्मीयां प्रकृतिं संक्रामयंति पल्लविकाः स्वप्ना इव मिथ्यादर्शनैरसद्बुद्धिं जनयंति॥

निर्वपणं शमनं योग्याअभ्यासःअभ्यर्णः प्रत्यासन्नः)शब्दः प्रादुर्भावः ख्यातिः प्रथमं प्रधानभूतं प्रायेणेति क्षुद्राःप्रायेणसमवायेषु मंत्रेष्वनुगुणीभूययथा क्षुद्राः अल्पपरिमाणाः परमाणवः पार्थिवं पृथिव्यादिजातीयं घटादिद्रव्यं कुर्वंति कथंसमवायेष्वनुगुणीभूय अयुतसिद्धानामाधाराधेयभूतानामिह प्रत्ययहेतुः संयोगः समवायः यथा तंतुषुपटइति कार्यस्यद्रव्यस्यावयविन आरंभप्रतियोगीभावोनुगुणत्वं मयूरोधूर्त्तजनयोग्योहासोवाशिखंडीच वालिशाधूर्त्ताः कुमाराश्च वालकाहि क्रीडारसेनमयूरंनर्त्तयंते अनुप्रविश्यचित्तरंजनांकृत्वाआसाद्यचप्रकृतिं स्वभावंशरीरंचपल्लविकाविटाः किसलयानिचामिथ्यादर्शनैरसदागमैरलीकवस्तुप्रकाशनैश्चअसतीमशोभनांवुद्धिं असति अविद्यमानेचवुद्धिः

तेजः सवितुरप्यबहुमन्यमानौ भूभृदपहृतलक्ष्मीकं सागरमप्युपहसंतौ बलवंतमकृतविग्रहंमारुतमपिनिन्दंतौ हिमवतोऽपिचमरीबालव्यजनवीजितेनदह्यमानौजलधीनामपिशंखैः खिद्यमानौ चतुःसमुद्राधिपतिमपरंप्रचेतसमप्यसहमानौअनपहृतच्छत्रानपिविच्छायानवनिपालान्कुर्वाणौ साधुष्वप्यसेवितप्रसन्नौ मुखेन मधु क्षरन्तौ दुष्टराजवंशानूष्मणा दूरस्थितानपिम्लानिमानयंतौ अनुदिवसं शस्त्राभ्यासश्यामिकाकलंकितमशेषराजकप्रतापाग्निनिर्वापणमलिनामिव करतलमुद्वहंतौ योग्याकालेषु धीरैर्धनुर्ध्वनिभिरभ्यर्णोपभोगाद्दिग्वधूभिरिवालपंतौ राज्यवर्धनइतिहर्ष इति

तेजः प्रकाशस्तैक्ष्ण्यंच भूभृदत्रप्रकरणान्मंदरोराजानश्च भूभृतः लक्ष्मीःसमृद्धिरपि विग्रहंवैरं देहश्च अनपहृतेत्यादि वर्ण्य मानवयोऽवस्थाभिप्रायेणोक्तं छाया कांतिरातपप्रतिपक्ष जातिश्च सति छत्रे विच्छायत्वं न भवतीतिविरोधः साधुष्विति साधूनां सेवाव्यतिरेकेण प्रसादायोग्यत्वं प्रसन्नौ प्रसादवंतौ सुरा अपि प्रसन्ना मधु माधुर्यमद्यंच असेवितप्रसन्नश्च कथंमुखेनमधुक्षरतीतिविरोधः ऊष्मास्मयस्तापश्च ऊष्मणाचदाहशक्त्या वंशाबेणवोनिकटस्थोम्लानीक्रियते नतु दूरस्थइतिविरोधः६१

अमान्ताविवर्तिमानेनआसन्नवेलार्गलानिरो
धसंकटेकुकुटीरके तेजःपराङ्मुखींछायामपि
जुगुप्समानौस्वात्मप्रतिबिंबेनापिपादनखल
ग्नेनलज्जमानौ शिरोरुहाणामपिभंगेन दुःख
मवतिष्ठमानौ चूडामणिसंक्रांतेनापि द्वितीये
नातपत्रेणापत्रपमाणौ भगवति षण्मुखेऽपि
स्वामिशब्देनासुखायमानश्रवणौ दर्पणदृष्टे
नापिप्रतिपुरुषेणदूयमाननयनौ संध्यांजलि
घटनेष्वपि शूलायमानोत्तमांगौ जलधरधृते
नापिधनुषा दोधूयमानहृदयावालेख्य क्षिति
पतिभिरपि अप्रणमद्भिः संतप्यमानचरणौ
परिमितमंडलसंतुष्टं ॥

अमांतावववर्तमानौ वेला जलनिधिजलमर्यादा ॥ ६० ॥ कुभू
मिरेव कुटीरकं जरदूगृहं भंगः कुंचितत्वं युद्धे पलायनंच
अपत्रपमाणौ लज्जंतौ स्वामीकुमारः प्रभुश्च प्रतिपुरुषेणेति स्प
र्धायांप्रतिशब्दः दोधूयमानं संतप्यमानं मंडलं बिंबंविषयश्च

अग्निमारुताविव समभिव्यक्ततेजोबलावे कीभूतौ शिलाकठिनकायबंधौहिमवद्विंध्या विंध्याचलौ महावृषाविव कृतयुगयोग्यौ अरुणगरुडाविव हरिवाहनाविभक्तशरीरौ इन्द्रोपेन्द्राविव नागेन्द्रगतौकर्णार्जुनाविवकुं डलकिरीटधरौपूर्वापरदिग्भागाविवसर्वतेज स्विनामुदयास्तमयसंपादनसमर्थौ

तेजस्तैक्ष्ण्यं प्रकाशश्च बलंसामर्थ्यंउभयत्रापि एकीभूतावन्यो न्यानुवर्त्तिनौ मिलितौच शिलावत्ताभिश्चकठिनः अचला वकम्पोगिराचाचलौ कृतयुगमाद्ययुगभेदः मूर्धन्यकाष्ठंच योग्यावुचितौ योग्याचशिक्षायद्वाकृतयुगे तत्रशकटादौसम र्थौ हरयोऽश्वाः सूर्यविष्णूच हरी उक्तंच यमानिलेन्द्रचन्द्रा र्कविष्णुशिंहाशुवाजिषु शुकाहिकपिभेकेषुहरिर्नाकपिलेत्रि ष्विति विभक्तंस्कंधमध्यादिविभागेन स्थितं परिकल्पितंच ना गऐरावणः शेषश्च नागेन्द्रवद्गतंययोःनागेंद्रेवागतावारूढौ तेज स्विनोवीराआदित्याश्च उदयोवृद्धिराविर्भावश्च अस्तमयोनाश स्तिरोधानंच

अवनिपतेस्तु तस्योपरिपुत्रयोस्तृतीयस्यनेत्र योरिवेश्वरस्यतुल्यंदर्शनमासीत्राजपुत्रावपि सकलजीवलोकहृदयानंददायिनौतेनप्रकृति दक्षिणेनमधुमाधवाविव मलयमारुतेनोपेतौ नितरांरेजतुः क्रमेणच अपरेणेवभ्रात्राप्रजा नन्देन सहवर्धमानौ यौवनमवतेरतुः स्थिरो रुस्तंभौच पृथुप्रकोष्ठौदीर्घभुजार्गलौविकटो रःकपाटौप्रांशुसालाभिरामौ महानगरसन्नि वेशाविवसर्वलोकाश्रयक्षमौ वभूवतुः अथ चन्द्रसूर्याविवस्फुरज्ज्योत्स्नायशःप्रतापाक्रां तभुवनावभिरामदुर्निरीक्षौ

अवनीत्यादौ अवनिपतेस्तु तस्योपरिपुत्रयोस्तुल्यदर्शनं मालो कनमितिसंबंधः अन्यत्रदर्शनंदृष्टिः ॥ तृतीयस्येतिच ईश्वरस्येति साधारणं सकलेत्यादि साधारणं दक्षिणोनुकूलोदाक्षिणात्यश्च ॥ ५९ ॥ मधुमाधवौ चैत्रवैशाखौ उरुस्तंभा विवउरवोमहांतश्च स्तंभाः प्रकोष्ठमंतरंविद्यादरत्निमणिबंधयोः स्थानविशेषोवा कपाटोद्वारपट्टः सालोवृक्षभेदः प्राकारश्च सर्वलोकेत्यादिसाधारणं अथेत्यादौ तौ सर्वस्यामेव पृथिव्यप्रकाशतांजग्मतुरितिसंबंधः स्फुरज्ज्योत्स्नाजालंयद्यशस्तथाप्रतापस्ताभ्यामन्यत्रज्योत्स्नायशइव भुवनाक्रमणसमर्थत्वं प्रताप आपतिः आतपश्च

अस्मिन्नेवतुकाले देव्यायशोवत्याभ्राता सुत मष्टवर्षदेशीय मुद्धूयमानकुटिलकाकपक्षक शिखंडं खंडपरशुहुंकाराग्निधूमलेखानुवद्धमू र्धानंमकरध्वजमिव पुनर्जातमेकेनेन्द्रनीलकुं डलांशुश्यामलितनशरीरार्धेनेतरेणचत्रिकंठ कमुक्ताफलालोकधवलितेन संपृक्तावतारमि वहरिहरयोर्दर्शयन्तं पीनप्रकोष्ठप्रातिष्ठितपु ष्पलोहवलयं परशुराममिवक्षत्रक्षपणक्षीण परशुपाशचिह्नितं वालतागतंकण्ठसूत्रग्रथित भंगुरप्रवरांकुरं हिरण्यकशिपुमिवोरः काठि न्यखंडितनरसिंहनखरखंडं गृहीतजन्मांतरं शैशवेपि सावष्टंभंवीजमिववीर्यद्रुमस्यभंडि नामानमनुचरंकुमारयोरर्पितवान्

अस्मिन्नित्यादौ देव्यायशोवत्या भ्राता स्वतनयं भंडिनामानं कु मारयोरनुचरमर्पितवानितिसंवंधः काकपक्षकः चूडाएव शिखं डः पिच्छं पुष्पलोहं मणिभेदः मृताग्निहोत्ररथचक्रमिति केचित् रणहतवीरकायशातनवशात् परशोः पाशावशेषता भंगुरः कुटि लः वीजमिवेति शैशवादोजावस्थोत्प्रेक्षतेनतुद्रुमावस्था५९

यशस्यावात्मवशेन संवर्ध्दमाने मृगपतिपोत
इव रक्षिपुरुषशस्त्रपंजरमध्यगतेधात्रीकरांगु
लिलग्नेपंचषाणिपदानिप्रयच्छतिहर्षेषष्ठंवर्ष
मवतरतिचराज्यवर्धने देवीयशोवतीगर्भेण
धत्तन।रायणमूर्त्तिरिववसुधांदेवी राज्यश्रिय
मपूर्णेपुचप्रसवदिवसेषुदीर्घरक्तनालनेत्रामु
त्पलिनीमिव सरसीहंसमधुरस्वरां शरदमि
व प्रावृट् कुसुमसुकुमारावयवां वनराजिमि
व माधवश्रीःमहाकनकावदातांवसुधारामिव
द्यौः प्रभावर्षिणीं रत्नजातिमिव वेला स
कलजननयनानन्दकारिणीं चन्द्रलेखामिव
प्रतिपत् सहस्रनेत्रदर्शनयोग्यांजयन्तीमिव
शचीसर्वभूभृदभ्यर्हितां गौरीमिवमेना प्रसू
तवती दुहितरम् ययाद्वयोः सुतयोरुपरि
स्तनयोरिवैकावलीलतया नितरामराजत

पूर्णेष्वित्यादौदेवीदुहितरंप्रसूतवतीति संबंधः रक्तनालरक्तैएवनेत्रै
यस्याःरक्तानिनालानिनेत्राणिमूलानिचयस्याः हंसवत्तैश्चमधुरःअ
वयवांअगानिविभागाश्च ५८ माधवोवसंतःमहाकनकतिल
सुवर्णं वसुधाराधनवृष्टिःइयंचमहाभ्युदयसूचनायदिवापतति वे
लाजलविकृतिः इन्द्रोपिसहस्रनेत्रःजयंतःशक्रपुत्रःभूभृतोराजा
नःपर्वताश्च मेना हिमवन्महिला ययेत्यादौ ययादुहित्राद्वयोः
तयोरुपरिजातया यशोवतीनितरामराजतेतिसम्बंधः ॥

विद्वांसोपिमत्ताइवात्मानं विसस्मरुः निनर्त्त
यिषयामुनीनामपिमनांसिविपुस्फुलुःसर्वस्वं
चददौनरपतिः दिशिदिशिकुवेरकोशाइवाऽ
लुप्यन्तलोकेनद्रव्यराशयः एवंचवृत्तेतस्मि
न्महोत्सवेशनैःशनैरप्यतिक्रामातिकाले देवे
चोत्तमांगनिहितरक्षासर्षपे समुन्मिषत्प्रतापा
ग्निस्फुलिंगइव गोरोचनापिंजरितवपुषि स
मभिव्यज्यमानसहजक्षात्र तेजसीवहाटकव
द्धविकटव्याघ्रनखपंक्तिमंडितग्रीवकेहृदयोद्भि
द्यमानदर्पांकुरइव प्रथमाव्यक्तजल्पितेनस
त्यस्यशनैरोंकारमिवकुर्वाणे मुग्धस्मितैःकुसु
मैरिवमधुकरकुलानि वंधुहृदयान्याकर्षतिज
ननीपयोधरकलशपयः शीकरसेकादिवजा
यमानैर्विलासहासितांकुरैर्दशनकैरलंक्रियमा
णेमुखकमलके चारित्रइवांतःपुरस्त्रीकदंव
केनपाल्यामानेमंत्रइवसाचिवमंडलेनरक्ष्यमा
णे वृत्तइव कुलपुत्रकलोकेनामुच्यमाने

पुस्फुलुश्चेरुः एवंचेत्यादौ देवी यशोवती राज्यश्रियमधत्तेतिसंवं
धः ॥ ५७ ॥ हाटकंसुवर्णं ओंकारमोमितियावत् पयोधरौस्तनौ
पयोधराश्चमेघाःपयःक्षीरंजलंचपंचवाषट्वापंचषाणि

दालक्तकैररुणिता रागमयीवशुशोणक्षोणीस
मुल्लसद्भिः स्तनमंडलैर्मंगलकलशमयइववभू
वमहोत्सवः भुजलताविक्षेपैर्मृणालवलयमय
इवरराजजीवलोकः समुल्लसद्भिर्विलासस्मि
तैस्तडिन्मयइवाक्रियत कालः चंचलानां चक्षु
षामंशुभिः कृष्णशारमयाइवासन्वासराः
समुल्लसद्भिःशिरीषकुसुमस्तवककर्णपूरैःशुक
पिच्छमयइव हरितच्छायोभूदातपः विस्रंभ
मानैर्धम्मिलतमालपल्लवैः कज्जलमयमिवा
लक्ष्यतांतरिक्षंउत्क्षिप्तैर्हस्तकिसलयैः कम
लिनीमयाइव वभासिरेदृष्टयः माणिक्येन्द्रा
युधानामर्चिषा चापपत्रमयाइव चकाशिरेरवि
मरीचयः रणतामाभरणगणानां प्रतिशब्द
कैः किंकणीमय्यइव शिंशिजिरेदिशः जरत्यो
प्युन्मादिन्यइवरमण्योरेणुः वर्षीयांसोपि ग्र
हगृहीताइवनापत्रपिरे ॥ .

विलेसुश्चिक्रीडुः स्त्रीणांसमूहः स्त्रैणं ॥ ५६ ॥ तस्य शुशोण शोणोभूत कालः होरादिलक्षणः कालश्च कृष्णःकथंतडिन्मयो रक्तवर्णइतिविरोधच्छाया माणिक्यमुत्कृष्टंरत्नंधम्मिलाःसंयताःके शाःवभासिरेशोभंताकिंकिण्यःसूक्ष्मघंटाः शिंशिजिरेसशब्दाअभ वन्रेणुः स्तनितवत्यः वर्षीयांसोवृद्धतराःअपत्रपिरेलज्जामभजन्त

अन्यत्रवेत्रिवेत्रवित्रासितजनदत्तान्तराला
ध्रियमाणधवलातपत्रवनावनदेवताइवकल्प
तरुतलविचारिण्यः काश्चित्स्कंधोभयपालीं
लंबमानलंबोत्तरीयलग्ना लीलादोलाधिरूढा
इवप्रेंखन्त्यःकाश्चित्कनककेयूरकोटिपाट्यमा
नपटांशुकोत्तरंगाः तरंगिण्यइव तरच्चक्रवाक
सीमंत्यमानस्रोतसः काश्चिदुद्धूयमानधवल
चामरसटालग्नत्रिकंठकवलितविकटकटाक्षाः
सरस्यइवहंसाकृष्यमाणनीलोत्पलवनाःका
श्चिच्चलच्चरणच्युता लक्तकारुणस्वेदशीकर
सिच्यमानभवनहंसाःसंध्यारागरज्यमानेन्दु
विंबाइव कौमुदीरजन्यः काश्चित्कंठनिहित
कांचनकांचीगुणांचितकंचुकिविकारकुंचितभु
वः कामवागुराइव प्रसारितवाहुपाशाः राज
माहिष्यःप्रारब्धनृत्ताविरेसुः सर्वतश्चनृत्यतः
स्त्रैणस्य गलद्भिः

अन्यत्रेत्यादौराजमहिष्योविलेसुरितिसंवंधः ध्रियमाणधवलात
पत्रवनाइत्यादौ वाक्यार्थोपमाविचार्या पालीपंक्तिः कनकके
यूरेणेति कनकग्रहणेन चक्रवाकसादृश्य माह तरंग
उत्तरीयं सीमंत्यमानानि द्विधा क्रियमाणानि त्रिकंठकःकर्णा
भरणभेदःत्रिकंठकस्तुत्र्यश्रःस्यात्रिभीरत्नैश्चभूषणं कौमुदीकार्त्ति
कज्योत्स्ना तद्युक्तारजन्योरात्रयःआकुंचितःआकृष्टः

समुल्लसंत्योवीचयइवशृंगाररसस्यवाच्यावा च्यविवेकशून्यावालक्रीडाइव सौभाग्यस्यघ नपटहरवोत्कंटाकितगात्रयष्टयः केतक्यइवकु सुमधूलिमुद्गिरंत्यः कमलिन्यइव दिवसमुत्फु ल्लाननाः कुमुदिन्यइव रात्रावनुपजातनिद्राः आविष्टाइवनरेन्द्रवृन्दपरिवृताः प्रीतयइव हृ दयमपहरंत्यः गीतयइवरागमुद्दीपयंत्यः पु ष्टयइवानन्दमुत्पादयंत्यःमदमपिमदयंत्यइव रागमपिरंजयंत्यइवआनन्दमप्यानंदयंत्यइव नृत्यमपि नर्त्तयमानाइव उत्सवमप्युत्सुकयं त्यइवकटाक्षितेषु पिबंत्यइवापांगशुक्तिभिस्त र्जनेषुसंयमयंत्यइ वनखमयूखपाशैःकोपाभि नयेषुताडयंत्यइव भ्रूलताविभागैःप्रणयसंभा षणेषुवर्षंत्यइवसर्वरसांश्चत्वरचंक्रमणेषुविकि रंत्यइव विकारान्पण्यविलासिन्यःप्रानृत्यन्

ललितेषुपदेषु हंसका नूपुराः पदांगदंतुलाकोटिमंजीरानूपुरो स्त्रियां हंसकाः पादकटकाइति यद्वा ललितानि पदानि यासां ताश्चताहंसकरवमुखराश्च ललितपदाश्च तेहंसाएव हंसकाश्चेति वा वालक्रीडाश्चविवेकशून्याःघनोनिरंतरंमेघश्च केतक्योपिस केतकरजस्काःनिद्रास्वापःसंकोचश्चआविष्टाभूतादिगृहीताःनरे न्द्रोराजामंत्रीचरागोभिष्वंगोहिंगुलकादिश्चमदमपिमदयंत्यइवे त्यादिमदेनाहिसर्वोमत्तोभवतिमदस्तुताआश्रित्यमत्तएवमुत्तरत्र५५

कोकिलाइव मदकलकाकलीकोमलालापिन्यः विटानां कर्णामृतान्यश्लीलरासकपदानि गायंत्यःसमुंडमालिकाः सकर्णपल्लवाः सचन्दनतिलकाःसमुच्छ्रिताभिर्वलयावलीवाचालाभिर्बाहुलतिकाभिःसवितारमिवालिंगयन्त्यः कुंकुमप्रमृष्टिरुचिरकायाः काश्मीरकिशोर्यइव वल्गन्त्यःनितंबबिंबलंबिविकटकुरंठकशेखराः प्रदीप्ताइव रागाग्निना सिंदूरच्छटाछुरितमुखमुद्राशासनपट्टपंक्तयइवाप्रातिहतशासनस्य कन्दर्पस्य मुष्टिप्रकीर्यमाणाकर्पूरपटवासपांसुलामनोरथसंचरणरथ्याइव यौवनस्योद्दामकुसुमदामताडिततरुणजनाः प्रतीहार्यइवतरुणमहोत्सवस्य प्रचलत्पत्रकुंडलालंलन्त्योलताइवमदनचन्दनद्रुमस्य ललितपदहंसकरवमुखराः

मदेनकलोहृष्टः काकलीकलसूक्ष्ममधुरगीतध्वनिः अश्लीलानि ग्राम्यानि ॥ ५४ ॥ कुंकुमेन परिमृष्टिः परिमार्जनं उद्वर्त्तनादि अन्यत्र कुंकुमस्थलीषुलोठनात् कुरंठकाआम्लातकानिते षांरक्तत्वमाह प्रदीप्ताइति मुखमुद्रावक्रटंकः शासनपट्टानां मुखेयेयमुद्रादीयंते ताअपिससिंदूराः मनोरथेत्यादिरथाश्च रथ्यासुसंचरंतितद्वशात्पांसुलाअपिभवंति उद्दामेतिप्रतीहार्यश्चताअप्येवंविधाभवंतिप्रचलंतिनृत्तवशाद्दोलायमानानिपत्राणिविशेषकानितथाकुंडलानियासांअन्यत्रपत्राणिपल्लवाः कुंडलानिसमूहाः

क्षितिपालकुमारकाणांखेलतामन्योन्यास्फा
लैराभरणेषुमुक्ताफलानि फेलुः सिंदूररेणुना
पुनरुत्पन्नहिरण्यगर्भगर्भशोणितशोणाशमि
व ब्रह्मांडकपालमभवत् पटवासपांसुपटलेन
प्रकटितमन्दाकिनीसैकतसहस्रमिवशुशुभेन
भस्तलं विप्रकीर्यमाणपिष्टातकपरागपिंजरि
तातपा भुवनक्षोभविशीर्णपितामहकमलाकिं
जल्करजोराजिरंजिताइवरेजुर्दिवसाः संघट्ट
विघटितहारपतितमुक्ताफलपटलेषु चस्फाल
लोकः स्थानस्थानेषुच मन्दमन्दमास्फाल्य
मानालिंग्यकेनशिंजानमंजुवेणुना झणझणा
यमानझल्लरीकेण ताड्यमानतंत्रीपटहिकेन
वाद्यमानानुत्तालालावुवीणेन कलकांस्यको
शीकणितकाहलेन समकालदीयमानानुत्ता
लतालकेनातोद्यवाद्येनाऽनुगम्यमानः पदे
पदे झणझणितभूषणरवैरपि सहृदयैरिवानु
वर्त्यमानताललयाः ॥

तंत्रीपटाहिका पटहभेदः नउचालाअनुत्तालाअनुद्भटशब्दाः कां
स्यकोशी शध्याकाहलेनव्याप्तेन काहलं कांस्यद्वयाभिघातःआ
तोद्यमिति उक्तंच ततंवीणादिकंवाद्यमानद्धंमुरजादिकं वंशा
दिकंतुसुषिरंकांस्यतालादिकंघनं चतुर्विधमिदंवाद्यंवा. दित्रातो
द्यनामकमिति लयशब्देनतालएवमाननिधानंयतीनामवच्छेदे
नविधिनिवर्त्तयमानोद्रुतमध्यविलंविताख्यमानवर्त्तनविधौ सए
वतालस्तु छेदमलंघमानःस्याद्व्यपदेशोलयइतिख्यातः इति ॥

सपर्वतइवकुसुमराशिभिः सधारागृहइवशी धुप्रपाभिः सनन्दनवनइव पारिजातकामो दैः सनीहारइव कर्पूररेणुभिः साट्टहासइव पटहरवैः सामृतमथनइव कलकलैः सावर्त्त इवरासकमंडलैः सरोमांचइव भूषणमणिकि रणैः सपट्टबंधइव चन्दनललाटिकाभिः सप्र सवइवप्रतिशब्दकैः सप्ररोहइव प्रसाददानैः उत्सवामोदः स्कन्धावलंबमानकेसरमालाः कांबोजवाजिनइवास्कंदंतः तरलतारकाह रिणाइवोड्डीयमानाः संगरसुताइव खनित्रै र्निर्दयैश्चरणाभिघातैर्दारयंतोभुवमनेकसह स्त्रसंख्याश्चिक्रीडुर्युवानःकथमपि तालावच रचारणचरणक्षोभं चक्षमे क्षमा ॥

रासकमंडलै स्त्र्यश्वभ्रांतनृत्तवृंदैः ललाटेऽलंकारोललाटिका कर्णललाटात्कन्नलंकारे प्ररोहोंकुरः केसराणि वकुलानिग्री वारोमवच्छयश्च कांबोजा वाह्लिकदेशजाः आस्कंदंतः आक्र मंतः तालैरवचरंति तालावचराः तालावचरमुक्तभ्रमणं स्फु टितालिकाशतैर्युक्तं चारणजनस्य कैश्चिद्भ्रमणं तत्कांस्यता लिकयाराडाशिष्टापंचकुलमारिवकादाक्षिणापथे तालावाइति प्रसिद्धाः खेलतांक्रीडतां ५३ फेलुः विभिदुः शोणार्श लोहि तदिक्कस्थानस्थानेष्विवत्यादावेवं विधेनातोद्येनाऽनुगम्यमानाः पण्यविलासिन्यः प्रानृत्यन्नितिसंबंधः आलिंग्यकोमुरजभेदः

नृत्यंतिराजकुलमागच्छंति समन्तात्सामंता न्तः पुरसहस्राण्यदृश्यन्त शनैःशनैर्व्यजृंभ तच क्वचिन्नृत्तानुचितचिरंतनशालीनकुलपु त्रकलोकलास्यप्रथितपार्थिवानुरागः क्वचिद न्तः स्मितक्षितिपालापेक्षितक्षीवक्षुद्रदासी समाकृष्यमाणराजवल्लभः क्वचिन्मत्तकटक कुट्टनीकंठलग्नवृद्धार्य सामन्त नृत्तनिर्भरह सितनरपतिः क्वचित्क्षितिपाक्षिसंज्ञादिष्टदु ष्टदासेरकगीतसूच्यमानसचिवचौर्यरतप्रपंचः क्वचिन्मदोत्कटकुटहारिकापरिष्वज्यमानज रत्प्रव्रजितजनितजनहासः क्वचिदन्योन्यनि र्भरस्पर्धोद्धुरचेटकारब्धावाच्यवचनयुद्धः क्व चिन्नृपावला बलात्कारनर्त्यमाननृत्तानभिज्ञां तः पुरपालभावितभुजिष्यः ॥

सच मंगलार्थः विटकवीटकं पंचाशत्तांबूलपत्रैः क्रियते शनैः शनैरित्यादौ व्यजृंभतोत्सवामोद इति संबंधः शालीन मधृष्टता ५२ दास्याअपत्यं दासेरकः क्षुद्राभ्योवेत्यारक् स चिवोमंत्री रतंसुरतं कुटहारिका कुंभदासी गाथकनर्त्तकभु जिष्याजनराचितः समूहः चेटकः अवाच्यवचनागाल्यःभा विताःकथंनृत्यंतीत्यवलोकिताः भुजिष्यादास्यः ॥ ॥

अपरेद्युरारभ्यसर्वाभ्योदिग्भ्यःस्त्रीराज्यानी वावर्जितानिअसुरविवराणीवापावृतानि नारायणावरोधानीव प्रचलितानि अप्सरसामिवमहीमवतीर्णानिकुलानिपरिजनेनपृथुकरंडपरिगृहीताः स्नानीयचूर्णावकीर्णकुसुमाः सुमनः स्त्रजः स्फटिकाशिलाशकलशुक्लकर्पूरखंडपूरिताः पात्रीः कुंकुमाधिवासभांजि भाजनानिचमणिमयानिसहकारतैलतिम्यत्तनुखदिरकेसरजालजटिलानि चंदनधवलपूगफलफालीदन्तुरदंतशफरुकाणि गुंजन्मधुकरकुलपीयमानपारिजातपारिमलानिपाटलानिपाटलकानिचासिन्दूरपात्राणिचपिष्टातकपात्राणिच वाललतालंवमानविटकवीटकांश्च तांवूलवृक्षान्विभ्राणेनानुगम्यमानानि चरणानि कुट्टनरणितमणिनूपूरमुखरित दिङ्मुखानि

अपरेद्युरित्यादाविदमिदं विभ्राणेन परिजनेनानुगम्यमानानिसामन्तान्तः पुरसहस्त्राणि अदृश्यंतेतिसंवंधः स्त्रीराज्यानीतिवहुलत्वं ॥ ५१ ॥ असुरविवराणीवेति उज्ज्वलत्वात् नारायणेत्यादिगौरववत्त्वाद्वहुलत्वाच्चस्नानीयंस्नानाहितंखादिरकेसरंखादिरसारं फालीखाता शफरुकाणि समुद्गाः पारिजातसगंधिद्रव्यचूर्ण पिष्टातः पटवासकइत्यमरःसिंहः

प्रजावृद्धयेसमुपतस्थिरे द्विजातयःसाक्षाद्ब्र
ह्मइवशान्त्युदकफलहस्तस्तस्थौ पुरः पुरो
धाःपुरातन्यःस्थितयइवाद्दश्यंतागतावांधव
वृद्धाःप्रलंवश्मश्रुजालजाटिलाननानि वहल
मलपंककलंककालकायानिनश्यतःकलिका
लस्यवांधवकुलानी ऽवा ऽकुलान्यधावन्तमु
क्तानिवन्धनवृन्दानितत्कालापक्रांतस्याधर्म
स्यशिविरश्रेणयइवालक्ष्यंतलोकविलुंठिता
विपणिवीथ्यःविलसदुन्मुखवामनकवाधिरवृं
दवेष्टिताः साक्षाज्जातमातृदेवताइववहुवाल
कव्याकुलाननृतुर्वृद्धधात्र्यःप्रावर्त्ततचविगत
राजकुलस्थितिरधःकृतप्रतीहाराकृतिः अप
नीतवात्रिवेत्रःनिर्दोषांतःपुरप्रवेशःसमस्वामि
परिजनः निर्विशेषवालवृद्धःसमानशिष्टाशि
ष्टजनोदुर्ज्ञेयमत्तामत्तप्रविभागः तुल्यकुलयु
वतिवेश्याविलासः प्रनृत्तसकलकटकलोकः
पुत्रजन्मोत्सवोमहान्

ब्रह्ममुखावेदवदनाअपि पुरोधाः पुरोहितः विपणिवीथ्योवणि
कपथपंक्तयः जातमातृदेवतामार्जारारानना वहुपुत्रपरिवारासूति
कागेहस्थाप्यते अवरोधोन्तःपुरं ॥

अत्रांतरे स्वयमेवानाध्माताअपितारमधुरंशं खाविरेसुः अताडितोपिक्षुभितजलनिधिजल ध्वनिर्धीरंजुगुंजाभिषेकदुन्दुभिः अनाहता न्यपिमंगलतूर्याणिरेणुःसर्वभवनाभयघोषणा पटहइवदिगंतरेषुवभ्रामतूर्यप्रतिशब्दःविधुत केसरसटाश्वसाटोपगृहीतहरिदूर्वापल्लवकव लप्रशस्तैर्मुखपुटैः समहेषन्त वाजिनःसली लमुत्क्षिप्तैर्हस्तपल्लवैर्नृत्यतइव श्रवणसुभगं जगर्जुर्गजा ववौचाचिराच्चक्रायुधमुत्सृजंत्या लक्ष्म्यानिःश्वासइवसुरामोदसुरभिर्दिव्यानि लः यज्वनांमन्दिरेषु प्रदक्षिणशिखाकलापक थितकल्याणागमाः प्रजज्वलुरनिंधनावैता नवह्नयःभुव स्तलात्तपनीयशृंखलाबंधबंधुर कलशीकोशाःसमुदगुर्महानिधयः प्रहतमंग लतूर्यप्रतिशब्दनिभेन दिक्षुदिक्पालैरपिप्र मोदादाक्रियतेव दिष्टवृद्धिकलकलः तत्क्षणए वच शुक्लवाससोब्रह्ममुखाः कृतयुगप्रजाप तयइव

अनाध्मातामुखानिलेनापूरिताः दुन्दुभिरानकः तूर्याणिवादि त्राणिघोषणाश्रावणा ग्रीवारोमवल्लयस्तएवसटाः धवलंश्वासःय ज्वनांयज्ञयाजिनांविताने यज्ञेभवाः वैतानाः तपनीयंसुवर्णं बंधु रोहृद्यः कोशआवरणम्॥ ५० ॥

संवादितातीन्द्रियादेशोदर्शितप्रभावः संकाल तोज्योतिषिसर्वासांग्रहसंहितानांपारदृश्वासक लगणकमध्येसंहितोहितश्च त्रिकालज्ञानभाक् भोजकस्तारकोनामगणकः समुपसृत्यविज्ञा पितवान्देवश्रूयतेमान्धाताकिलैवंविधे व्यती पातादिसर्वदोषाभिषंगरहितेहनिसर्वेषूच्चस्था नस्थितेष्वेवंग्रहेष्वीदृशिलग्नेभेजे जन्म अर्वा क्तोस्मिनन्तरालेपुनरेवंविधेयोगे चक्रवर्त्तिज ननेनाजनिजगतिकश्चिदपरःसप्तानां चक्रव र्त्तिनामग्रणीश्चक्रवर्त्तिचिह्नानां महारत्नान चभाजनं सप्तानांसागराणांपालयिता सप्तत न्तूनांसर्वेषांप्रवर्तयितासप्तसप्तिसमः सुतोयं दे वस्यजात इति ॥

येमगाइतिप्रसिद्धाभागवताइत्यन्येज्योतिश्चन्द्रार्कौराशिषट्केय दैकमार्गस्थितौभवतः सव्यतीपातः उक्तंचलाटाचार्येण गगनेहि मकरार्कौ युगपत्स्यातांयदैकमार्गस्थौ भगणार्धेकश्चयदा शशी सभवेद्व्यतीपातइति अभिषंगःसंबंधः अर्वाक्पश्चाच्चक्रवर्त्तिना मिति ॥ ४१ ॥ भरतार्जुनमांधातृभगीरथयुधिष्ठिराःसगरोनहु षश्चैवसप्तैते चक्रवर्तिनः कूर्मोर्णोजालहस्तित्वंपद्मादि जालचर णत्वमित्यादि चक्रवर्तिचिह्नानि मण्यश्वकीरचक्राणिवरास्त्री परिनायकः षडेतानितुरत्नानि कीर्त्तितानिमनीषिभिःपरिनायकः सेनापतिः गृहनायकोगजाध्यक्षःसप्ततन्तूनांयज्ञानांसप्तसप्तिः सूर्यः

आत्मोचितस्थाननिषण्णाश्चमहान्तोविविधौषधिधराभिषजोभूधराइव भुवोधृतिंचक्रुः पयोनिधीनांहृदयानीव लक्ष्म्या सहागतानिग्रीवासूत्रग्रंथिषु प्रशस्तरत्नान्यवध्यंत ततश्च प्राप्तेज्येष्ठामूलीये मासि वहुलासुवहुलपक्षद्वादश्यांव्यतीतेप्रदोषसमये समारुरुक्षतिक्षपायौवने सहसैवांतः पुरे समुद्यादिकोलाहलःस्त्रीजनस्य निर्गत्यचससंभ्रमंयशोवत्याः स्वयमेव हृदयनिर्विशेषा धात्र्याःसुता सुपात्रेतिनाम्ना राज्ञः पादयोर्निपत्यदेवदिष्ट्यावर्धसेद्वितीयसुतजन्मनेति व्याहरंतीपूर्णपात्रंजहारत्रास्मिन्नेवचकालेराज्ञः परमसंमतःशतशः

महांतः प्रभाविताः उच्छ्रिताश्चविविधाउोषधी धारयंतियेते विविधा उोषधयोयासुताधराभूमयोयेषांतेच धृतिर्धैर्यं धारणंच लक्ष्म्यासहेति लक्ष्मीर्हि पयोधिसुताप्रशस्तरत्नानीति कर्मधारयोन्यत्रवहुव्रीहिः ज्येष्ठामूलीयोमासोज्यैष्ठः वहुलासुकृत्तिकासु वहुलपक्षः कृष्णपक्षः पूर्णपात्रं यथापरिहृतवस्त्रादि उक्तंचत्रानंददोहिसौहार्दाद्दत्यवस्त्रादिकंवलात् त्रजानतोहरत्येवपूर्णपात्रंतुतत्स्मृतमिति संवादितः प्रत्यक्षीकृतः त्रतीन्द्रियादेशोभा.विकथनंसंकालितः गणनाज्ञः पारदृश्वा पर्यंतदर्शी भोजकोरविमर्चयित्वापूजकाहिभूयसा गणकाभवंति

अशरीरवाचोनिश्चेरुः क्रीडायामपिनासह
ताज्ञाभंगं अपिच चतुर्णांमहार्णवानामेकाक्ति
तेनांभसास्नातुंवांछावभूव वेलालतागृहोदर
पुलिनपरिसरेषु पर्यटितुं हृदयमभिललाष
आत्यायिकेष्वपि कार्येषुसविभ्रमंभ्रूलताचचा
ल सन्निहितेष्वपि मणिदर्पणेषुमुखमुत्खातेख
ड्गपट्टेवीक्षितुंव्यसनमासीत् उत्सारितवी
णाः स्त्रीजनविरुद्धा धनुर्ध्वनयः श्रुतावसुखा
यन्तपंजरकेसरिषुचक्षुररमतगुरुप्रणामेष्वपि
स्तंभितामिवशिरःकथमपि ननामसस्यश्चा
स्याः प्रमोदविस्फारितैर्लोचनपुटै रासन्नप्र
सवमहोत्सवाधियेवधवलयन्त्योभवनंविकच
कुमुदकमलकुवलयपलाशवृष्टिमयंरक्षावलि
विधिमिवानवरतंविदधाना दिक्षुक्षणमपिनमु
मुचुः पार्श्वम् ॥

गर्भस्थजन चित्तवृत्त्य नुसारेण गर्भिण्या अपि चित्तवृत्ति
र्भवति यतो वार्त्ता श्रूयते ततश्चतुर्णामित्युक्तं परिसरः पर्यंतः
आत्ययिकेष्ववश्यकर्त्तव्येषु ॥ ४८ ॥

स्तन्यार्थमाननानिहिता दुग्धनदीव दीर्घ स्निग्धधवला माधुर्यमधत्तदृष्टिः सकलमंगलगणाधिष्ठितगात्रगरिम्णावगातिरमन्दायतमन्दमन्दं संचरन्त्या निर्मलकुट्टिमनिमग्नप्रतिबिंबनिभेन गृहीतपादपल्लवा पूर्वसेवामिवारेभे पृथिव्यस्याः शयनीयमधिशयानायाः शयनीयमपाश्रयपत्रभंगपुत्रिकाः प्रतिमाविमलकपोलोदरगता प्रसवसमयं प्रतिपालयंती लक्ष्मीरिव लक्ष्यत क्षपासु सौधशिखराग्रगताया गर्भोन्माथमुक्तांशुके स्तनमंडले संक्रांतमुडुपतिमंडलमुपरिगर्भस्य श्वेतातपत्रमिवकेनापिधार्यमाणमदृश्यत सुप्तायावासभवने चित्रचितिचामरग्राहिण्योपि चामराणि चालयांचक्रुः स्वप्नेषु करविधृतकमलिनीपलाशपुटसलिलैश्चतुर्भिरपि दिक्करिभिरक्रियताभिषेकः प्रतिवुध्यमानायाश्चन्द्रशालिकासालभंजिकापरिजनो जयशब्दमसकृदजनयत् परिजनाह्वानेषु आदिशेति ॥

स्तनयोर्भवं स्तन्यंक्षीरं अपाश्रयःपर्यंकः उन्माथः खेदः ॥ ४८ ॥ चन्द्रशाला धवलगृहस्योपरि प्रासादिकायांम तर्धारणीत्युच्यते ॥

कल्पितंसकलभूभृत्कंपकारिणांदिग्गजावयवै रिवविहितमसूतदेवंराज्यवर्धनम् यस्मिंजाते जातप्रमोदामृतमय्यइवाजायंतप्रजाः पूरितासंख्यशंखशब्दमुखरं प्रहतपटहशतपटुरवेगंभीरभेरीनिनादानिर्भरभरितभुवनंप्रमोदोन्मत्तमर्त्यलोकमनोहरं मासमेकंदिवसमिवमहोत्सवमकरोन्नरपतिः अथान्यस्मिन्नातिक्रांते कस्मिंश्चित्कालेकन्दलिनि कुड्मलितकदंबतरौ तोकमतृणस्तंभे स्तंभिततामरसोविकासितचातकचेतासि मूकमानसौकसिनभसिमासि देव्यादेवक्याइवचक्रपाणिर्यशोवत्याहृदयेगर्भेचसममेवसंवभूवहर्षः शनैःशनैश्चास्याः सर्वेप्रजापुण्यैरिवपरिगृहीताभूयोप्यापांडुतामंगयष्टिर्जगाम गर्भारंभेणश्यामायमानचारुचूचुकचूलिकौ चक्रवर्तिनःपातुमुद्रिताविवपयोधरकलशौवभार ॥

चक्रपाणिः कृष्णः रेखाकारंच चक्रंपाणौयस्यदेवक्याश्चापियशोवत्याः प्रमोदोहर्षः पुण्यैरिवेति पुण्यानांस्वभावशुद्धत्वात् ॥

आस्तांनूपुरभारखेदितंचरणयुगलंमनसापि नोदसहतसौधमारोढुं अंगान्यपिनाशङ्कोद्धा रयितुंदूरेभूषणानिचिन्तयित्वा पिक्रीडापर्व ताधिरोहणमुत्कंपितस्तनीतस्तान प्रत्युत्था नेषु भयजानुशिखराविनिहितकराकिसलया पिगर्वादिवगर्भेणाधार्यत दिवसंचाधोमुखी स्तनपृष्ठसंक्रांते नापत्यदर्शनौत्सुक्यादंतः प्रविष्टेनौत्सुक्यादंतः प्रविष्टेनेवमुखकमलेनै वंप्रीयमाणाददर्शगर्भेउदरे तनयेनहृदयेचभ र्त्रातिष्ठताद्विगुणिता मिवलक्ष्ममुवाह सख्यु त्संगमुक्तशरीराच शरीरपरिचारिकाणामंके षु सपत्नीनांतु शिरःसु पादौचकार अवतीर्णे चदशमेमासिसर्वोर्वीभृत्पक्षपातायवज्रपरमा णुभिरिवनिर्मितांत्रिभुवनभारधारणसमर्थंशेष फणामंडलोपकरणैरिव ॥

उर्वीभृतोराजानः पर्वताराजानः पर्वताश्चपक्षाः पतत्राणिच पातः पतनंशातनंच ॥ ४६ ॥ कंदलानि लताभेदाः नीरंतोयं मानसौकसोहंसाः नभसि श्रावणे यशोवत्यादेव्याः

कास्मिंश्चित्कालांशे देव्यांच यशोवत्यां दे
वोराज्यवर्धनः प्रथममेव संबभूवगर्भे गर्भ
स्थितस्यैवच यस्य यशसेव पांडुता माद
त्तजननी गुणगौरवक्लांतेवगात्रमुद्वोढुंनशशा
क कांतिविसरामृतरसतृप्तेवाहारं प्रतिपराङ्
मुखीबभूव शनैः शनैरुपचीयमानगर्भभराल
साच गुरुभिर्वारितापि वन्दनाय कथमपिस
खीभिर्हस्तावलंबेनानीयत विश्राम्यंतीसाल
भंजिकेव समीपगतस्तंभाभित्तिष्वलक्ष्यत
कमललोभाबिलीनैरलिभिरिववृता वुद्धतुंना
शकच्चरणौ मृणाललोभेनचचरणनखमयूख
लग्नैर्भवनहंसैरिव संचार्यमाणामन्दमन्दंव
भ्रामममणिभित्तिपातिनीषु प्रतिमास्वपि ह
स्तावलंबनलोभेन प्रसारयामासकरकमलं
किमुतसखीषुमाणिक्यस्तंभदीधितीरप्यालं
वितुमाचकांक्षकिंपुनः भवनलताः समादेष्टु
मप्यसमर्थासीद्गृहकार्याणिकैवकथाकर्तुम्

निदर्शनंनिमित्तं समृद्धा. परिपूर्णाः परिगृहीताअंगीकृता:४४

जयजयेतिप्रबोधमंगलपरिपाठकानामुच्चैर्वा चो श्रूयंतपुरुषश्चवल्लभतुरंगमन्दुरामन्दिरे मन्दमन्दंसुप्तोत्थितः सप्तीनांकृतमधुरहेषा रवाणां पुरः श्च्योतत्तुषारसलिलशीकरं किर न्मरकतहारितं यवसंवक्रापरवक्रे पपाठ निधिस्तरुविकारेणसन्मणिः स्फुरताधाम्नाशु भागमोनिमित्तेनरूपष्टमाख्यायतेलोकेअरु णइवपुरःसरोरविंपवनइवातिजवोजलागमं शुभमशुभमथापिवानृणांकथयातिपूर्वनिदर्श नोदयःनरपतिस्तुतच्छ्रुत्वाप्रीयमाणेनांतः करणेनतामवादीत् देविमुदोवसरेविषीदासिस मृद्धास्तेगुरुजनाशिषः पूर्णानोमनोरथाः प रिगृहीतासिकुलदेवताभिःप्रसन्नस्तेभगवानं शुमालीनाचिरेणैवातिगुणवदपत्यत्रयलाभेना नन्दयिष्यतिभवतीमितिअवतीर्यचयथाक्रि यमाणाःक्रियाश्चकारयशोवत्यपितुतोषतेनप त्युर्भाषितेन ततःसमतिक्रांते

वल्लभेत्यादिनापुरुषस्यनैकटयमाहसप्तयोश्वाःयवसंघासं नाद्य, प्रायोंवुधेर्वक्रामिति वक्रलक्षणमपरवक्रं प्रसिद्धं तरुविकारेणेति यत्राधोनिधिस्तत्र परिणाहोद्गताधोमुखशाखामूलादिभाजो वृ क्षाभवंति

सासमभाषतआर्यपुत्रजानासिस्वप्नेभगवतः सावितुर्मंडलान्निर्गत्य द्वौकुमारौतेजोमयौबा लातपेनेवापूरयंतौदिग्भागान्वैद्युतमिवजीव लोकंकुर्वाणौ मुकुटिनौकुंडलिनावंगदिनौकव चिनौ गृहीतशस्त्राविन्द्रगोपकरुचारुधिरेण धाम्नास्नातावुन्मुखेनोत्तमांगघटमानांजलिना जगता निखिलेनप्रणम्यमानौकन्ययैकयाच चन्द्रमूर्त्यैव सुषुम्णरश्मिनिर्गतयानुगम्यमा नौक्षितितलमवतीर्णौतौचमेविलपंत्याः शस्त्रे णोदरंविदार्यप्रवेष्टुमारब्धौ प्रतिबुद्धास्मिचा र्यपुत्रेतिविक्रोशयंती वेपमानहृदयेतिएतस्मिन्ने वचकालक्रमेराजलक्ष्म्याः प्रथमालापःप्रथय न्निवस्वप्नफलमुपतोरणंरराण प्रभातशंखःभा विनीभूतिमिवाभिदधाना दध्वनुरमन्दंदुन्दु भयःचकाणकोणाहतानन्दादिवप्रत्यूषनान्दी

मुकुटिनौमौलियुक्तौ अंगदिनौसकेयूरौइंद्रगोपकः खद्योतः सुषुम्णाख्यामृतमयोरविरश्मिः ४३ कोणोवादनभांडंनांदीभेरी

शिरोभागाच्च कोपकंपमानदक्षिणकराकृष्टेन कर्णोत्पलेनेव निर्गच्छताच्छधारेणधौतासिना सीमंतयन्निव निशामंतरालव्यवधायमाकाशमिवोत्तरीयांशुकं विक्षिपन्वामकरपल्लवेनकरविक्षेपवेगगलितेनहृदयेनेव भयनिमित्तान्वेषिणाभ्रमतादिक्षुकनकवलयेनाविराजमानः सत्वरावतारितवामचरणाक्रांतकंपितप्रासादः पुरःपतितेनासिधारागोचरगतेन शशिमयूखखंडेनेव खंडितेनहारेणराजमानः लक्ष्मीचुंबनलग्नतांबूलरसरंजिताभ्यामिवनिद्रया कोपेनचातिलोहिताभ्यांलोचनाभ्यांपटलयन्पर्यंतानाशानां आवद्धांधकारयात्रिपताकयाभ्रुकुट्यापुनरिवत्रियामांपरिवर्तयन् देविनभेतव्यंनभेतव्यमित्यभिदधानोवेगेनोत्पपात सर्वासुचदिक्षुविक्षिप्तचक्षुर्यदानाद्राक्षीत्किंचिदपितदापप्रच्छतांभयकारणं अथगृहदेवतास्विवप्रधाविता सुयामकिनीषुप्रवुद्धेचसमीपशायिनि परिजनेशान्तेचहृदयोत्कंपकारिणिसाध्वसे ॥

शिरोभागाच्चेत्यादौराजावेगेनोत्पपातेतिसंवंधः सीमंतयन्द्विधाकुर्वन् त्रिपताकयात्रिरेखया ॥ ४२ यामकिनीषुजागारिकासु

तारकेश्वरे कराग्रस्पृष्टकुमुदिनीप्रमोदजन्म निशशधरस्वेदइवगलत्यातिशीतलेवश्यायप यसिमधुमदमत्तप्रसुप्तसीमंतिनीनिःश्वासहते षुसंक्रांतमदेष्विवघूर्णमानेष्वंतः पुरप्रदीपेषु राजनिच विमलनखप्रतिबिंबिताभिः संवाह्य मानचरणइव तारकाभिर्विस्रब्धप्रसारितैर्दि गंगनानामिवार्पितैरंगैर्मधुसुगंधिभिःस्वहस्त कमलतालवृंतवातैरिव श्वासितैर्मुखश्रियावी ज्यमानेविमलकपोलस्थलास्थितेनसितकुसु मशेखरेणवरतिकेलिकचग्रहलंवितेनप्रातिमा शशिबिंबेनविराजितेस्वपितिदेवीयशोवतीस हसैवआर्यपुत्रपरित्रायस्वेतिभाषमाणाभूषण रवेणव्याहरंतीवपरिजनमुत्कंपमानांगयष्टिरु दतिष्ठत् अथतेनसर्वस्यामपिपृथिव्यामश्रुत पूर्वेणकिमुतदेवीमुखेपरित्रायस्वेतिध्वनिनाद ग्धइवश्रवणयोरेकपदएवनिद्रांतस्याजराजा ॥

तारकेश्वरेकरारश्मयोहस्तश्चकरः सीमंतिनीललनासंवाह्यमाना नुपपद्यमानांगैरितीत्थंभूतलक्षणे तृतीया मधुमद्यंतद्वत्मधुमकरंदः तालवृंतमुत्क्षेपकः॥४१॥ सितग्रहणेनचन्द्रसादृश्यमाहएकपदेत त्क्षणम्

निसर्गतएवच सनृपतिरादित्यभक्तोवभूवप्र
तिदिनमुदयेदिनकृतः स्नातःसितदुगूलधारी
धवलकर्पटप्रावृताशिराःप्राङ्मुखःक्षितौजानु
भ्यांस्थित्वाकुंकुमपंकानुलिप्ते मंडलके पवित्र
पद्मरागपात्रेनिहितेस्वहृदयेनेव सूर्यानुरक्ते
नरक्तकमलषंडेनार्घं ददौ अजपच्चजप्यंसुच
रितः प्रत्युषसिमध्यन्दिनेदिनांतेचापत्यहेतोः
प्राध्वं प्रयतेनमनसा जंजपूकोमंत्रमादित्यहृ
दयं भक्तजनानुरोधविधेयानितुभवंतिदेवतानां
मनांसि यतः सराजाकदाचिद्ग्रीष्मसमयेय
दृच्छयासितकरकरसितसुधाधवलस्यहर्म्यस्य
पृष्ठेसुष्वाप पार्श्वेचास्याद्वितीयशयनेदेवीयशो
वतीशिश्येपरिणतप्रायायांतुश्यामायामासन्न
प्रभातवेलाविलुप्यसानलावण्येलिलंविषमा
णे सीदत्तेजसि ॥

स्वहृदयेनेवेति स्वहृदयमपिसूर्यानुरक्तंप्राध्वंप्रव्हः जंजपूकशब्दो
जपासक्ततांलक्षयति द्वितीयेत्यादिना सदाचारनिष्ठतोक्ता उक्तं
हिनाश्नीयाद्भार्ययासाकंनचसुप्यात्तयासमामिति परिणतेत्यादाव
स्मिन्सतिदेवीयशोवत्युदातिष्ठादितिसंवंधः ॥

व्युत्थानवृद्धिरिवरूपस्यदिष्टवृद्धिरिवरतेः म
नोरथसिद्धिरिवरामणीयकस्य दैवसंपत्ति
रिव लावण्यस्य वंशोत्पत्तिरिवा नुराग
स्य वरप्राप्तिरिव कांतेः सर्गसमाप्ति रिव
सौन्दर्यस्य आयतिरिव यौवनस्य अनभ्रवृ
ष्टिरिव वैदग्ध्यस्य अयशःप्रमृष्टिरिव ल
क्ष्म्याः यशः पुष्टिरिवचारित्रस्यहृदयतुष्टिरि
वधर्मस्य सौभाग्यपरमाणुसृष्टिरिवप्रजापतेः
शमस्यापिशांतिरिव विनयस्यापिविनीतिरि
व आभिजात्यस्या प्यभिजातिरिव संय
मस्यापि संयातिरिवधैर्यस्यापिधृतिरिवविभ्र
मस्या पिविभ्रांतिरिवयशोवतीनाममहादेवी
प्राणानांप्रणयस्यविस्रंभस्यधर्मस्य सुखस्य
चभूमिरभूत् यास्यवक्षसिनरकजितोलक्ष्मी
रिवललास

व्युत्थानंसमाधेश्चालनं आयतिःप्रतापःअनभ्रवृष्टिरिवेति यथाह्य
नभ्रवृष्टिराश्चर्यंहेतुः तथावैदग्ध्यंतस्यामाश्चर्यं शमस्यापीतिहि
शमेकश्चअशांतोभवति शमंसंप्राप्यलब्धात्मलाभोजायतइत्येव
मुत्तरत्रापिव्याख्याक्रमः आभिजात्यस्यकुलोचितत्वस्य नरको
नामासुरोयातनास्थानानिच नरकाः ॥ ४० ॥

दिवानिशममुक्तपार्श्वस्थिति रुंधतीवमहामुनेः हंसमयीवगतिषुपरपुष्टमयीवालापेषुचक्रवाकमयीवपतिप्रेम्णिप्रावृण्मयीवपयो धरोन्नतौमदिरामयीवविलासेषुनिधीमयीवार्थसंचयेषु वसुधारामयीवप्रसादेषु कमलमयीवकोशसंग्रहेषुकुसुममयी वफलदानेषुसंध्यामयीववंद्यत्वेचंद्रमयीवनिरूष्मत्वे दर्पणमयीवप्रतिप्राणीग्रहेषुसामुद्रमयीवपरचित्तग्रहणेःषुपरमात्ममयीवव्याप्तिषु स्मृतिमयीवपुण्यवृत्तिषुमधुमयीवसंभाषणेषु अमृतमयीवतृप्यत्सु वृष्टिमयीवभृत्येषु निर्वृतिमयीवसखीषुवेतसमयीवगुरुषु गोत्रवृद्धिरिवविलासानांप्रायश्चित्तशुद्धिरिवस्त्रीत्वस्यआज्ञासिद्धिरिवमकरध्वजस्य

महामुनीराजर्षिर्वसिष्टश्चप्रावृट्वर्षा पयोधरौस्तनौ मेघाश्चपयोधराः कोशोगंजः कार्णिकाचऊष्मावर्गंतौष्ण्यंच प्राणिनिप्राणिनिप्रतिप्राणि सर्वजन्तुविषयेग्रहणेष्वावर्जनषुप्रातिबिंबोत्पादनेषुच सामुद्रंसमुद्रक्षंशास्त्रंये नान्यस्वभावो ज्ञायते परमात्मनिव्याप्तिः सर्वगतत्व मनुष्ठेयकार्ये क्षानंचान्यत्र अमृतंसुधातोयंच ॥ ३९ ॥ वेतसमयीवेतिनम्रतात् प्रायश्चित्त शुद्धिरिति स्त्रीत्वं तयोज्ज्वालितं पवित्रितंवेत्यर्थः

मेरुणाद्विजदीयमानैरर्थकलशैः फलितमिव भाग्यसंपदातस्यचजन्मान्तरेपिसतीपार्वतीव शंकरस्यगृहीतहृदयालक्ष्मी रिवलोकगुरोः स्फुरत्तरलतारकारोहिणीवकलावतः सर्वजनजननीवुद्धिरिवप्रजापतेः महाभूभृत्कुलोद्गतागंगेववाहिनी नायकस्यमानसानुवर्तन चतुराहंसीवराजहंसस्यसकललोकार्चितच रणात्रयीवधर्मस्य ॥

तस्येत्यादौ तस्यचमहादेवी यशोवती नामाभूद्यास्यवक्षसि ललासेतिसंबंधः सतीसाध्वीशोभना वाजन्मांतरे श्यामा या संज्ञैषा शंकरस्ये त्यादीनि महांमुनि शब्दान्तानि राज्ञि योज्यानि गृहीतमावर्तितंपरहृदयंचतोवक्षश्च लोकगुरोर्हरे श्चतारका कनीनिकानक्षत्राणिचतारकाः जननीमाता जन्यतेनयेनिजननीचभूभृद्गिरिरपि कुलंसमूहोपि वाहिनीसेना नदीच मानसंचेतः सरश्चवसुधाराधनवृष्टिः चरणोपादोकडादि शाखाश्चचरणः धर्मोस्ति यस्यसधर्मः अर्श आदित्वादच् यद्वासाक्षा देवधर्मः ॥

वसुधाराममन्यत यस्मिंश्चराजतिनिरंतरैर्यू
थनिकरैरंकुरितामिवकृतयुगेनादिङ्मुखविस
र्पिभिरध्वरधूमैः पल्लवितमिवकलिनासमु
द्धैःसुरालयैरवतीर्णामिवस्वर्गेणसुरालयाशिख
रेऽद्धूयमानैर्धवलध्वजैः पल्लवितमिवधर्मेणव
हिरुपरचितविकटसभासत्रप्रपाप्राग्वंशमंड
पैः प्रसूतमिवग्रामैः कांचनमयसर्वोपकरणै
र्विभवैर्विशीर्णमिव ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

सुधामक्षोल ममृतंच सभासदः उक्तंच समज्यापरिषद्गोष्टीसभा
समिति संसदः आस्थाने क्लीव आस्थानं स्त्रीनपुंसकयोःसदः
सत्रंसदादानं सत्रमाछादने यज्ञेसदादाने वनेपिच्चे ३८ ॥त्युक्तं
प्रपायत्रतोयदानं प्राग्वंशः पत्नीशाला उक्तंच प्राग्वंशःप्रागघ
विर्गेहादिति वहिरुपपादिताः विकटाः सभासत्रप्रपाप्राग्वं
शरूपायैस्तैः ॥

यस्यचासन्नेषुभृत्यरत्नेषु प्रतिबिंबितेवतु ल्यरूपासमलक्ष्यतलक्ष्मीः तथाचयस्यप्रतापाग्निनाभूतिःशौर्योष्मणासिद्धिः असिधाराजलेनवंशवृद्धिः शस्त्रव्रणमुखैःपुरुषकारोक्तिःधनुर्गुणकिणेनकरगृहीतिरभूत् यश्चवैरमुपायनंविग्रहमनुग्रहंसमरागमंमहोत्सवंशत्रुंनिधिदर्शनं अरिबाहुल्यमभ्युदयंआहवाहूवनंवरप्रदानंअवस्कंदपातंदिष्टवृद्धिंशस्त्रप्रहारपतनं

आसन्नेष्विति आसन्नानिप्रतिबिंबगृहणानि भूतिः संपद्भस्म ऊष्माचाप्रदाहिकाशक्तिः सिद्धिः पाकोपिवंशोवेणुरपिव्रणानांमुखान्यग्राणिगुणान्येववामुखान्याननानि मुखैः किलोक्तिर्भवति करगृहीतिर्दंडग्रहणं किणश्चर्यायामहस्तेएवभवति अज्ञातः शत्रुष्वभिगमोवस्कंदः दिष्टवृद्धि रानन्दवर्धनंधूमेनोत्प्रेक्षाकार्यर्थात् ॥

समितिषु सहायेन रिपुणां पुरः प्रधनेषु धनुषा पिनमता यो मानी मानसेना खिद्यत यश्चांत गेता परिमित रिपु शल्यशंकुकीलितामिवानि श्चलामुवाह राजलक्ष्मीं यश्च सर्वासु दिक्षु स मीकृततटावट विटपाटवीतरुतृणगुल्मवल्मी कगिरिगहनै दंडयात्रापथैः पृथुभिर्भृत्योप योगाय व्यभजतेव वसुधां वहुधा यं चालब्धयु द्धदोहदमात्मीयो पि सकलरिपुसमुत्सारकः परकीय इव तताप प्रतापः यस्य च वह्निमयो हृ दयेषु जलमयो लोचनपुटेषु मारुतमयो निः श्वसितेषु क्षमामयो ङ्गेषु आकाशमयः शून्य तायां पंचमहाभूतमयो मूर्त इवादृश्यत निहत प्रतिसामन्तांतः पुरेषु प्रतापः ॥ ॥

कातरेति तृणं कातरैर्मुखे ध्रियते तृणेनेति सहोपमामुखे तृणधारण मनौचित्यमेव पोषयति धौतपदेन विवस्वीकारसामर्थ्यं उक्तं समि दिधनं संग्रामश्च निश्चलामनपायिनीं समीकृतास्तटावटाद्यैर्विट पाटवीयुक्तैस्तरुभिस्तथा तृणादिभिश्च गहनैः विटपाः शाखाः अटवीसमूहः गुल्मा जालकानि वल्मीकः पिपीलककृतो मृत्कू टः दंडं सैन्यबलं तस्य यात्रापथैर्गमनमार्गैः सीमास्थानीयै ३७ र्व्यभजत खंडशो व्यलभत भूशय्यादिवशेन पांसुभृतत्वात् का ठिन्याच्च क्षमामयः शून्यतायां निश्चेष्टत्वे ॥

उदधीन्पातुमुद्यताजलधराइवघनागमात् इ
छाफलदायिनः कल्पतरवइवनन्दनात् सर्व
भूताश्रय।विश्वरूपप्रकाराइवश्रीधरात् अजा
यन्तराजानः तेषुचैवमुत्पद्यमानेषुक्रमेणोद
पादिहूनहरिणकेसरीसिंधुराजज्वरो गूर्जरप्र
जागरः गांधाराधिपगंध द्विपपाकलः लाट
पाटवपाटज्वरः मालवलक्ष्मीलतापरशुः प्र
तापशीलइति प्रथितापरनामाप्रभाकरवर्ध
नोनामराजाधिराजः योराज्यांगसंगीन्यभि
षिच्यमानएवमलानिविमुमोचधनानियः पर
कीयेणापिकातरवल्लभेनरणमुखे तृणेनेवधृ
तेनालज्जतजीवितेनयःकरधृतधौतासिप्रति
विंबितेनात्मनाप्यदूयत ॥

पातुंरक्षितुंग्रासीकर्तुंच घनआगमउपदेशोयस्य घनागमश्चवर्षा
काल: नंदयतीतिनन्दनः देवोद्यानंच सर्वेषांभूतानांप्राणिनामा
श्रयः आश्रयणीयाः सर्वस्यवाभूतस्याश्रयाः सर्वेषांवाभूताः
पारमार्थिकाः अतएवाश्रयणीयाः श्रीधरोहरिरपिहूनादयोजन
पदभेदाः प्रजागरोनिद्राक्षयःस्वेदंमूत्रंपुरीषंचमज्जांचैवमतंगजाः
यस्याघ्रायविमाद्यंति तंविद्याद्गंध हास्तिनं कूटपाकलोहस्तिज्वरः
यतोहूनाद्युन्मूलकोतएवप्रथितापरनामा राजा राज्यांगान्यमा
त्यादयः अभिषिच्यमानो राज्येप्रतिष्ठाप्यमानोयस्याभितः सि
च्यते सोंगसंगीनिमलानिमुंचति ॥

दुर्जयबलसनाथोहरिवंशइवशूरात् निर्जगा
मराजवंशोयस्मात् अविनष्टधर्मधवलाः प्र
जासर्गाइवकृतमुखात् प्रतापाक्रांतभुवनाः
किरणाइवतेजोनिधेः विग्रहव्याप्तदिङ्मुखा
गिरयइवभूभृत्प्रवरात् धरणीधारणक्षमादि
ग्गजाइवब्रह्मकरात् ॥

दुर्जयो दुरभिभवः बलंप्राणाः सैन्यंवातेनयुक्तः ततःकर्मधारयाः
अन्यत्रदुर्जयोजितोविष्णुः बलोहलधरः ताभ्यांसनाथः शूरा
द्विक्रांतात् शूरश्चयदूनांराजातस्मात् अविनष्टेनपूर्णेनधवलाः
शुक्लाः अविनष्टधर्मान्धवलांतीतिवा कृतमुखान्संस्कृतान् कृत
युगादेश्चप्रतापश्चातपोरिपुभयजननीवातांच विग्रहोविरोधोदेह
श्च ॥ २६ ॥ भूभृतांराज्ञांभूभृत्प्रभवोब्रह्मचधारणंपालनमुद्वहनं
च ब्रह्मकरोतिइति ब्रह्मकरः तस्मात् सामानिगायतोब्रह्मणः
करात् करिणउत्पन्ना इतिवार्ता ॥

अथतस्मात्पुष्पभूतेर्द्विजवरस्वेच्छागृहीतकोशोनाभिपद्मइवपुंडरीकेक्षणात् लक्ष्मीपुरःसरोरत्नसंचयइवरत्नाकरात् गुरुबुधकापिकलाभृत्तेजस्विभूनन्दनप्रायोग्रहगणइवो दयस्थानात् महाभरबाहनयोग्यः सागरइवसगरप्रभावात्

अथेत्यादौराजवंशो निजंगामे तिसंबंधः द्विजवरा विप्रोत्तमा ब्रह्माचद्विजोत्तमः कोशो गंजाकार्णिकाच पुण्डरीकेक्षणः कमललोचनोविष्णुश्च लक्ष्मीः पुरःसरायस्यलक्ष्म्याःपुरःसरःजातौ जातंयदुत्कृष्टंतद्रत्नमभिधीयते मणयश्चरत्नानिगुरवउपदेष्टारः बुधाः पंडिताःकवयःकाव्यकृतःकलावन्तोगीतादिज्ञाः तेजस्विनः शूराः भूनंदनाराजानः इतरत्रगुरुर्बृहस्पतिः उदयः प्रभावोपि महाभारोभूपालनरूपोविजयरूपोवा तस्यानिर्वहणेयोग्यःसगरवत्प्रभावोयस्य तस्माद्राज्ञः सगराणांचयः प्रभावस्तस्मात् भवादौतपाडे सगरवत्प्रकृष्टोभव उत्पतिर्यस्यतस्मात् अन्यत्रसगरस्ययःप्रभवस्तस्मात् इतिव्याख्या

इतिश्रीवाणभट्टकृतौहर्षचरितेमहाकाव्ये तृतीयउच्छ्वासः ॥ ३ ॥ *

सिद्धये ॥ इतिश्रीशंकरकृतेहर्षचरित संकेतेतृतीय उच्छ्वास संपूर्णः ॥ ३ ॥ * ॥

ॐ योगंस्वप्नेपिनेच्छन्तिकुर्वतेनकरग्रहं महान्तोनाममात्रेण भवंतिपतयोभुवः ॥ १ ॥ सकलमहीभृत्कम्पकृदुत्पद्यत एकएवनृपवंशेविपुलेपिपृथु-तिर्मोदंत इवगणाधिपस्य मुखे ॥ २ ॥

ॐ योगमित्यादिनाप्रासिद्धात् प्रत्युद्गतवैलक्षण्य मुच्यते भूपतीनांयोगोयुक्तिः गूढप्रत्याहाररसादनादिच्छद्मेत्यर्थः संवंधश्चकरग्रहोदंडग्रहणंविवाहश्च नाममात्रेणेति नामैवतेषांश्रुत्वाभुवनंकम्पतइत्यर्थः अर्थशून्येनसकलेनेत्यादिना भाविनीहर्षोत्पत्तिः सूचिता ॥ १ ॥ महीभृद्भिरिरिपिकम्पोवेपथुश्चलनंच पृथुरादि राजोविस्तीर्णश्चप्रतिमासादृश्यं दन्तकोशश्चदन्तद्वेति दंतोप्येकोगणाधिपस्य मुखेसमूहाधिपत्य प्रदानेच ॥ २ ॥

मन्दरशिखराश्रयिणि मन्दानिललुलितक
ल्पलतावनकुसमधूलिविच्छुरितइवधूसरीभ
वतिसप्तर्षि मण्डलसुरवारणांकुशइवच्युतेग
लतितारामयेमृगे त्रीनपिटीटिभादीन्गृही
त्वानागयुद्धव्यातिकरमलीमसानि शुचिनिव
नवार्यपपालीपसप्रक्षाणानिनगरंविवेश अ
न्यस्मिन्नहनितेषामात्मशरीरानंतरं स्नानभो
जनाच्छादनादिनाप्रीतिमकरोत् कतिपयदि
वसापगमेचपरिव्राड् भूभुजावर्थमाणोपिव
नंययौपातालस्वामिकर्णतालौतुशौर्यानुक्तौत
मेवासिषेवाते संपादितमनोरथातिरिक्तविभ
वौच सुभटमंडलमध्येनिष्कृष्टमण्डलाग्रौसम
रमुखेषुप्रथममुपयुज्यमानौकथान्तरेषु चान्त
रान्तरासमादिष्टौविचित्राणिभैरवाचार्यचरि
तानिशैशवव्रतांतांश्च कथयन्तौतेनैवसार्धंज
र्गमाजग्मतुरिति॥

आत्मशरीरानन्तर स्नानेति आत्मशरीरमनंतरं यस्यतादृशेन स्नानभोजना च्छादनादिना तेषुकृत्वापश्चादात्मनः करोतीत्यर्थः शौर्यानुरक्ताविति सभोगलोलुभौ अतिरिक्तोधिकः ॥ ३५ मंडलाग्रः खड्गः अंतरांतरामध्ये मध्येकथयंतौ इति स्थिरंश्री

नरपतिस्तुक्षीणभूयिष्ठायांक्षपा यांप्रवातुमार
ब्धे प्रवुद्ध्यमानकमालिनीनिः श्वाससुरभौव
नदेवताकुचांशुकापहरणपरिहासस्वे दिनीव
सावश्यायशीकरेपरिमलाकृष्टमधुकृति कुमु
दनिद्रावाहिनि निशापरिणतजडेतुषारले
षिनिवनानिले विरहविधुरचक्रवाकचक्र निः
श्वसितसन्तापितायामिवापरजलनिधिमवत
रन्त्यांत्रियामायां सःक्षादागतलक्ष्मीविलो
कनकुतूहालिनीष्विवसमुन्मीलन्तीषुनालि नी
षुउन्निद्रपक्षिणिक्षरतिकुसुमाविसरमिव तुहि
नकणनिकरं मृदुपवनलासितलते काननेक
मललक्ष्मी प्रवोधमंगलशंखेष्विवरसत्स्वन्त
र्बद्धध्वनन्मधकरेषु मुकुलायमानेषु कुमुदेषुउ
ज्जिहानरविरथवाजिविसृष्टैः प्रोथपवनैः प्रो
त्सार्यमाणास्विववारुण्यांककुभि पुंजीभव
न्तीषुश्यामालताकालिकासुतारकासुत

वनेस्यादावास्मिनास्मिन्स तिनरपतिर्नगरंविवेशेतिसंवंधः क्षीण
भूयिष्ठायांवहुतरक्षणायां तुषारस्यशीतलेशाः संति तत्रतास्मि
न्नीषच्छीतले सन्तापितायामेवेति संतापितश्वशीतलंस्थानम
वतरतिं ॥ ३४ ॥ कुसुमाविसरमिवेतिसमोपमालासितानर्तिताः
उज्जिहानउद्गच्छन् श्यामारात्रिः सैवलताव्रततिः प्रियंगुलतिका।
मकरिका तारामयोमृगोमृगशीर्षंस्त्रितारोंकुशाकारः ॥

नस्नेहसदृशंत्वदीयाः प्राणाइतिपुनरुक्तंगृह्य
तामिदंशरीरकमितिव्यतिरेकेनार्थकरणंतिल
शःक्रीतावयमितिनोपकारानुरूपंवान्धवोसी
तिदूरीकरणमिव त्वयिस्थितंहृदयमित्यप्रत्य
क्षत्वाद्विरहानुकारिणि का ण्यंनः सिद्धिरत्य
श्रद्धेयंनिष्कारणस्तवोपकारइत्यनुवादः स्म
र्तव्यावयमित्यवज्ञासर्वथाकृतघ्नालापेष्वऽस
ज्जनकथासुचचेतसिकर्तव्यो यंस्वार्थनिष्ठुराज
नइत्याभिधाय वेगच्छिन्नहारोच्छालितमुक्ताफ
लनिकरताडिततारागणंगगनतलमुत्पपात य
यौचसीमंतितग्रहग्रामः सिद्धाचितंधामश्रीकं
ठोपिराजन्पराक्रमक्रीतः कर्तव्येषुनियोगेना
नुग्राह्योग्राहितविनयो ऽयंपरिजनइत्यभिधा
यराज्ञानुमोदितस्तदेवभूयोभूविवरंविवेश

नस्नेहसदृशमिति स्नेहानुरूपनिषेधेन स्नेहइवसुतरामाविष्कृतए
व उक्तंहिप्रातिषेधइवेष्टस्ययद्विशेषाभिधित्सया ३३ आक्षेपइति
तंसंतः शंसंतिकवयः सदेतिएवंत्वदीयाः प्राणाइत्यादौव्यतिरेकः
पृथग्भावः आवांकिलैकएवार्थः तिलशइति यावान्कि लायमु
पकारो वहुगुणस्तावंतोनावयवास्तिलशोविभागेनास्माकंकारणा
यातना सीमान्तितोद्विधाकृतः ग्रामः समूहः

भूमिपालस्तु तदाकर्ण्य हृदये नातिमात्रम प्रीयत भैरवाचार्योऽपि तस्या देव्यास्तेन वचसा कर्मणा च सम्यगुपपादिते नसद्य एव कुंतली किरीटी कुंडली हारी केयूरी मेखली मुद्गरी ख ड्गी च भूत्वावाप विद्याधरत्वं प्रोवाच राजन्दू रस्थापि नः फल्गुचेतसा मलसानां मनोरथाः सतां तु भुवि विस्तारवत्यः स्वभावेनैवोपकृत यः स्वप्नेप्यसंभावितां दातुमिमां दक्षिणां क्षमः कोन्यो भवन्तमपहाय संपत्कणिकामपि प्राप्य तुलेव लघुप्रकृति रुन्नतिमायाति त्वदी यैर्गुणैरुपकरणीकृतस्य त्वत्त एव चलब्धा त्मलाभस्या निर्लज्जता एव मस्य मूढहृदयस्य तदिच्छामि येन केन चित्कार्यलवोपपादनो पयोगेन स्मरयितुमस्मान मिति प्रत्युपकार दुष्प्रवेशास्तु भवन्ति धीराणां हृदयावष्टंभाः यतस्तं राजा भवत्सिद्ध्यैव परिसमाप्तकृत्यो स्मि साधयतु मान्यो यथा समीहितं स्थानमि ति प्रत्याचचक्षे तथोक्तश्च भूभुजा जिगमिषुः सुहृदं समालिंग्य टीटिभादीन्कुवलयवनेनेवा वश्याय शीकरस्रा विणा सास्रेण चक्षुषा वीक्ष माणः क्षितिपतिं पुनरुवाच तात ब्रवीमि यामीति

कुण्डलं कर्णवेष्टनं हारी मुक्ताहारः केयूरमंगदं दोर्भूषा फल्गुरसारं प्रत्याचचक्षे पर्यहार्षीत् यामीत्यादि वक्रोक्त्या चेतः स्थितं सर्वं व्याह

अतिनिशितशस्त्रधारावन भ्रमणविभ्रमासिं
हीं असिधाराजलकमालिनीं श्रियं अपहृता
स्मितत्वामनाशौर्यरसेन याचस्वददामितेव
रमभिलषितामितिवीराणां त्वपुनरुक्ताःपरो
पकाराःयतःराजातांप्रणम्य स्वार्थविमुखो
भैरवाचार्यस्यसिद्धिंययाचे लक्ष्मीस्तुदेवी
प्रीततरहृदयाविस्तीर्णमाणेनचक्षुषा क्षीरो
देनेवोपरिपयःस्तेनाभिषिंचन्ती भूपालमेव
मस्त्वित्यब्रवीत् अवादीच्चपुनःअनेनसत्वो
त्कर्षेणभगवच्छिवभट्टारकभक्त्या चासाधा
रण्याभवान्भुविसूर्याचन्द्रमसोस्तृतीय इ
वाविच्छिन्नस्यप्रतिदिनमुपचीयमानवृद्धेः शु
चिसुभगसत्यत्यागशौर्य शौण्डपुरुषप्रका
ण्डप्रायस्यमहतो राजवंशस्यकर्ताभविष्यति
यस्मिन्नुत्पद्यतेसर्वद्वीपानांभोक्ताहारिश्चंद्रइव
हर्षनामाचक्रवर्ती त्रिभुवनविजिगीषुर्द्वितो
योमांधातेवयस्यायंकरःस्वयमेवकमलमपहा
यग्रहीष्यतिचामरामिति वचसोंततिरोबभूव

षण्डोवनंतत्रशिखंडिनीमयूरीअपुनरुक्ता भूयोभूयःक्रियमाणा
पिचेत्यर्थःपरोपकारकरणपरत्वेनप्रीतत्वम् अभिषिंचंतीतिअभि
षेकोराज्ञउचितःशौण्डःप्रसक्तः प्रकाण्डशब्दःप्रशंसावाचीद्वि
तीयःस्पर्धावान् ॥

हराशिखंडेन्दुद्वितीयखंडेनैवकुंडलीकृतेनज्योत्स्ना
मुचादन्तपत्रेणविभ्राजमानां कौस्तुभगभ
स्तिस्तवकेनेवचश्रमणलग्नेना शोककिसल
येनालंकृतामहतामातंगमदमयेनातिलकेनाट
श्यछत्रछायामंडलेनेवाविरहितललाटांआपा
दतलादासीमंतांचचंद्रातपधवलेनचन्दनेना
दिराजयशसेव धवलीकृतांधरणितलचुंबिनी
भिः कण्ठकुसुममालाभिः सरिद्भिरिवसागरा
दृष्टाभिरधिष्ठितांमृणालकोमलैरवयवैःकमल
संभवत्वमनक्षरमाचक्षाणांस्त्रियमपश्यत् अ
संभ्रांतश्चपप्रच्छभद्रेकासिकिमर्थं वादर्शनप
थमागतासीतिसानुस्त्रीजनविरुद्धेनावष्टंभेना
भिभवंतीवाभाषततंवीर विद्धिमांनारायणोरः
स्थलीलीलाविहारहारिणींपृथुभरतभगीरथा
दिराजवंशपताकांसुभटभुजजयस्तंभविला
ससालभंजिकां रणरुधिरतरंगिणीतरंगक्री
डादोहददुर्ललितराजहंसीं सितनृपच्छत्रष
ण्डशिखंडिनीं

धरणितलचुंबिनीभिर्मालाभिः सरिद्भिश्च हारिणीमितिहारिणोकि
लस्थाल्यालीलयाविहरति वंशोन्वयेथवंशेवेणौपताकोत्क्षिप्यते
स्वभटेत्यादिविशेषणेतवीरानुरागित्वमस्यादर्शितं स्तंभेचसाल
भंजिका उत्कीर्णपुत्रिकाक्रियते ॥ २१ ॥

वेलावालविद्रुमलतावनानीवाकर्षंतींकरपंकजसंकोचाशंकयाशशांकमंडलमिवखंडशःकृतंनिर्मलचरणनखनिवहंविभ्रतींगुल्फावलंविनूपुरपुटतयास्थितनिविडकटकावलिवन्धनादिवपरिभ्रश्यागतांबहुविधकुसुमशकुनिशतशोभिता त्पवनचलिततनुतरंगादतिस्वच्छादंशुकादुदधिसलिलादिवोत्तरंतीं उदधिजन्मप्रेम्णात्रिबलिच्छलेनात्रिपथगयेवपरिष्वक्तमध्यांअत्युन्नतस्तनमंडलांदृश्यमानदिङ्नागकुंभामिव ककुभंमध्यलग्नैरावतकरशीकर निकर मिव शरत्तारागणतारं हारमुरसादधनांधवलचामरैरिवचमन्दमन्दानिश्वासदोलायितैर्हारकिरणैरुपवीज्यमान। स्वभवलोहितेन मदान्धगन्धेभकुंभास्फालनसंक्रांत सिन्दूरेणेवकरद्वयेनद्योतमानां ॥

उत्तरंतीमितिअंशुकाच्छादितयाउदंचंत्याउत्तरणमिवांशुकाल्लक्ष्यतइति वर्ण्याभिप्रायेण त्रिपथगेतिनाममदेदानेलग्नः सक्तःसमदइत्यर्थः अहिंस्तिपृष्टेनयातीति मदांधेत्यादिउक्तम् हस्तिवाहित्वालक्ष्याएवमुक्तम ॥३०॥

69

युयुधातेचनिर्दयास्फोटन स्फुटितभुजरुधिर शीकरसिच्यमानौशिलास्तंभौरिवपतद्भिर्वाहु दंडैः शब्दमयमिवकुर्वाणौभुवनंतौनाचिराच्च पातयामास भूतलेभुजंगंभूपतिःजग्राहचके शेषुउच्चखानच शिरच्छेतुमट्टहासंअपश्यच्च वैकक्ष्यकमालांतरेणास्ययज्ञोपवीतं उपसंह तशस्त्रव्यापारश्चावादीत् दुर्विनीतअस्ति तेदुर्नयनिर्वाहवीजमिदंयतोविस्त्रब्धमेवा च रसिचापलानीत्युक्त्वोत्ससर्जतं अनंतरंचस हसैवातिवहलांज्योत्स्नांददर्शश रदिविकस तां कमलवनानामिवचघ्राणावलेपिनमामोद माजिघ्रन्झटिति चनूपुरशब्दमशृणोत्व्यापा रयामासचशब्दानुसारेणदृष्टिं अथकरतल स्थितस्याट्टहासस्यमध्येतडितमिव नीलज लधरोदरेस्फुरंतींप्रभयापिवंतीमिव त्रियमां तामरसहस्तांको मलांगुलिरागराजिजाल कानिचचरणलग्नानि

वैकक्ष्यमालांतरितत्वेन पूर्वमदर्शनंयज्ञोपवीत स्याह ॥ २३ ॥

अथेत्यादावट्टहासस्यमध्येस्फुरंतींस्त्रियमपश्य दितिसंबंधः ता मरसंपद्मं(वहुविधेति प्रकृते कुसुमानिशकुनयश्वसूत्रमयातित रंगामुष्टि दानक्षताभंग्योवीचयश्चअतिस्वच्छत्वंमशुकस्यादधि सीलिलेन

अट्टहासेनापिप्रतिविंविततारागणेन स्पष्ट ष्टधवलदन्तमालमवज्ञयाहसंतेवकथ्यमानस त्त्वावष्टंभः परिकरवंधविभ्रमभ्रमितकरनखकि रणचक्रवालेन व्यपगमनाशंकया नागदम नमंत्रमंडलवंधेने वनन्दन्दशदिशोनरनाथः सावज्ञमवादीत् अरेकाकोदरकाकमयिस्थि तेराजहंसेनजिह्मी पिवालियाचितुंअमीभिःकिं वापरुषभाषितैः भुजवीर्येनिवसति नवाचिप्र तिपद्यस्वशस्त्रंअयंनभवसि अगृहीतहेतिष्व शिक्षितोमेभुजः प्रहर्तुमितिनागस्तुअनादृत तरंएहिकिंशस्त्रेण भुजाभ्यामेवभनज्मिभवतो दर्पमित्यभिधाया स्फोटयामास नरपतिरपि निरायुधमायुधेनयुधिलज्जमानोजेतुमुत्सृज्य सचर्मफलकमट्टहासमासिंचाधोरुकस्योपरि ववन्धवाहुयुद्धायकक्ष्याम् ॥

कथ्यमानेत्यादि अशस्त्रवर्णश्चावयश्चवैरट्टहासेनच ॥ २८ ॥ मंडलंगारुडशास्त्रप्रसिद्धमैन्द्रादिककाकोदरः सर्पः काकेतिनि न्दायांकाकस्यचवलियाचनमुक्तं राजहंसोनृपवरोहंसभेदश्चहेति रायुधं आस्फोटयामास वाहौकरघातमकार्षीत् असिमिति प्र शंसार्थः सामान्यपदप्रयोग इतिरुद्रटः ॥

नरसिंहनादनिर्घोषघोरया भारत्याभोविद्याधरीश्रद्धाकामुककिमर्थंविद्यावलेपः सहायमदीवायदस्मैजनाय अविधायवलिंवालिशइवसिद्धिमभिलषिसि कातिदुर्बुद्धिरियंएतावताकालिनक्षेत्राधिपति रस्यमन्नाम्नैवलब्धध्वपदेशस्यनागतस्ते श्रोत्रोपकंठंश्रीकंठनामानागेोहं अनिच्छतिमयिकाशक्तिरहंगणस्यापिगंतुंगमने भूनाथोप्ययमनाथस्तपस्वीयस्त्वादृशैः शैवापसदैरुपकरणीक्रियतेसहस्वेदानींसहामुनादुर्नरेन्द्रेणदुर्नयस्यफलं इत्यभिधायचानिष्ठुरैः प्रकोष्ठप्रहारैस्त्रीनपिटीटिभप्रभृतीनभिमुखंअधावितान्स्वशरीरावरणकृपाणानपातयत् अथापूर्वाधिक्षेपश्रवणादशस्त्रत्रणैरप्यमर्षं स्वेदच्छलेनानेकसमीरपीतमसिधाराजलंवमद्भिरवयवैरपिरोमांचनिभेन मुक्तशरशतशल्प निकरभरलघुमिवात्मानंरणायकुर्वद्भिः

निर्घोषोदिक्षुव्याप्तिरत्र विद्याधरीत्यादिहेपणार्थमामंत्रणं श्रद्धाग्रहणंफलाभावप्रतिपादनाय अस्मादित्यादिसर्वंगर्भेयमुक्तिः वालिशोमूर्खः अभिलषसीति फलाभावसूचनपदं अपसदोधमः दुर्नरेन्द्रेणकुराज्ञा दुर्नरेन्द्रमंत्रतंत्रानभिज्ञ सशरीरेत्यादिनतुनरेन्द्रवत् अशस्त्रान् अथेत्यादौनरनाथःसावज्ञमवादीदितिसंबंधः

वलाद्दलदामकः करसंपुटमृदितयामृदादिङ्
नागकुंभाभावंसकूटौपुनः पुनःपंकयन्सान्द्रच
न्दनकर्दमदत्तै रथ्यवस्थास्थासकैरतिसितज
लधरशकलशारितइवशारदाकाशैकदेशः के
तकीगर्भपत्रपांडुरस्यचंडातकस्योपारिक्षामत
रकृतकुक्षिः कक्ष्यावंधंविधायविलासाविक्षिप्ते
नधवलव्यायामफालीपटांतेन धरणीतलगते
नधार्यमानइवपृष्टतः शेषेणास्थिरस्थूलोरुदं
डोभूमिभंगभयेनेवमन्थराणिस्थापयन्पदानि
निर्भरगर्वगुरुकथमपिशैलमिवगात्रमुद्वहन् द
र्पेणमुहुर्मुहुरुश्सिद्विगुणिते दोष्णिवामेतिर्यगु
त्क्षिप्ते चदक्षेणजंघाकांडे कुंडालितेचंडास्फोट
नटांकारैः कर्मविघ्ननिर्घातानिवपातयन् ए
केन्द्रियविकलमिवजीवलोकं कुर्वन्कुवलय
श्यामः पुरुषउज्जगामजगादचाविहस्य ॥

लोहस्तंभेति लोहशब्देन सारता कृष्णता चोक्तागर्भान्मध्या
दुदराश्च घनाःनिविडाः निविडकूलाः अतिकुंचिताः कुंतल
केशाः मौलिःचूडाकिरीटंच उक्तंचचूडाकिरीटंकेशाश्चसंहत
मौलय स्त्रयः) स्थासकैः चंद्रकैः फालीकक्ष्यावंधः शेषेति
शेषोधवलो धरणितलगतश्च पटांतेनापिविशेषेणावतिष्टते
फोटनवान्हावादं शब्दाः एकेन्द्रियमर्थाच्छ्रोत्रं ॥ २७ ॥

राजातुत्रैशंकवेन ज्योतिषांकितांककुभमलं कृतवान् एवंचावस्थितेषुदिक्पालेषु दिक्पालभुजपंजरप्रविष्टे विस्रब्धं कर्मसाधयतिभैरवंभैरवाचार्ये अतिचिरंकृतकोलाहलेषु निष्फलप्रयत्नेषुप्रत्यूहकारिषुशान्तेषुकौणपेषु गलत्यर्धरात्र समयेमंडलस्यनातिदवीयस्युत्तरेणाकस्मात्प्रलयमहावराहदंष्ट्रा विवरमिवदर्शयन्तीक्षितिरदीर्यत सहसैवचतस्माद्विवरादाशावारणोत्क्षिप्त इवालानलोहस्तंभःमहावराहपीवरस्कंधपीठो नरकासुरइवभुवोगर्भादुद्धृतः वलिदानवइवभित्त्वोत्थितःपातालंइन्द्रनीलप्रासाद इवोपरिज्वलितरत्नप्रदीपः स्निग्धनीलघननिविडकुटिलकुंतलकांतमौलि रुन्मीलन्मालती मुंडमालः गद्गदतयास्वरस्यस्वभावपाटलतयाचचक्षुषःक्षीवइवयौवनमदेन

त्रिशंकुरिक्ष्वाकुवंश्यःशापाच्चंडालतांप्राप्तोयज्ञेन स्वर्गमारुरुक्षुर्यपथेदेवैर्निवारितोदक्षिणस्यांदिश्युदेति तेनत्रैशंकवेनज्योतिषांकितां ककुभं दिशंदक्षिणां दक्षिणस्यामित्युक्तेनिष्टप्रतीतिरितित्रैशंकवेनेत्युक्तंविस्रब्धमिति एतदर्थमेवराजादीनांपरिग्रहः प्रत्यूहोविघ्नःकौणपेषुराक्षसेषु सहसैत्यादौकुवलयश्यामलःपुरुषउज्जगामेतिसंबंधः ॥ २६ ॥

मानुषनिर्माणकारणकालुष्यपरमाणू निवक्ष यमुपनयंतं आहुतिदानपर्यस्ताभिः प्रेतमुख स्पर्शदूषितंप्रक्षालयंतमिवाशुशुक्षणिं करन खदीधितिभिः धूमालोहितनचक्षुषाक्षतजा हुतीमिवहुतभुजिपातयन्तंईषद्विवृताधर पुट प्रकटितसितदशनाशिखरेण दृश्यमानमूर्तमं त्राक्षरपंक्तिनेवमुखेन किमपिजपंतं होमश्र मस्वेदसलिलप्रतिविंविताभि रासन्न दीपि काभिर्दहन्तमिव सिद्धयेसर्वावयवान् असाव लंविना वहुगुणेनविद्याराजेनेवब्रह्मसूत्रेणप रिगृहीतं भैरवाचार्यमपश्यत् उपसृत्यचाक रोन्नमस्कारं अभिनन्दितश्चतेनस्वव्यापार मन्वतिष्ठत् अत्रांतरेपातालस्वामी शातक्र तवीमाशामंगीचकारकर्णतालः कौवेरींपरि व्राट्प्राचेतसीम्

दिक्षुकांडसूत्रप्रतिवंधइति अन्यातिलानांकृष्ण त्वात्परिमाणूना मपिकालुष्यकथनं ॥ २५ ॥ क्षतजेतिप्रस्तावनानुगुण्येनरक्ता हुतिःसंभाव्यतेजपवशादीषदित्याद्युक्तं ईषद्विवृतत्वादेषशिख रग्रहणंप्रतिविंवादानोपपादनार्थं मासन्नपदंगुणास्तंतवोगुणानं गुणः पौनःपुन्यमावर्तनंच उत्कर्षोवागुणाःविद्याराजोमंत्र विशेषः। शातक्रतवींपूर्वांअंगीचकारेत्यनेनसर्वेषांस्वस्वदिक्परि गृहीतत्वमुक्तंकौवेरीमुत्तरां प्राचेतसींपश्चिमाम्

अवनिपतिस्तुकोऽत्रकइतित्रीनपृच्छत् आच चक्षिरेचरुवंनामत्रयोपितेतै रेवचानुगम्यमानोजगामतांवलिदीपालोकजर्ज रितग्गुजुल धूपधूमगृह्यमाणदिग्भागतया विक्षिप्यमानरक्षासर्षपावदग्धांधकारपलायमाननिशामिव समुपकल्पितसर्वोपकरणां निःशब्दांचगंभीरां चभीषणांच साधनभूमिंतस्यांचकुमुदधूलिधवलनभस्मनालिखितस्य महतोमंडलस्यमध्ये स्थितंदीप्ततरतेजः प्रसरंपृथुपरिवेशप्रक्षिप्तमिवशरत्सवितारं मथ्यमानक्षीरोदावर्तवर्तिनमिवमन्दिरं रक्तचंदनुलेपिनोरक्तस्त्रग्वराभरणस्योत्तानशयस्य शवस्योरस्युपविश्य जातजातवेदसिमुखकुहरेप्रारब्धाग्निकार्यंकृष्णोष्णीषं कृष्णांगरागंकृष्णप्रतिसरंकृष्णवाससंकृष्णतिलाहुतिनिभेनविद्याधरत्वतृष्णया

कोऽत्रकइतिवाक्यैकदेशोयंअत्रकः कः स्थितइत्यर्थः वलीत्यदिनार्धदग्धत्वसंभावनंअर्धदग्धस्यपलायनमुचितं नचवहुदग्धस्यपलायंअदिग्भागान्गृह्णाति सर्षपोगौरसिद्धार्थः तस्यांचेत्यादौभैरवाचार्यमपश्यदितिसंवंधः पृथुपरिवेशेत्यादिना भीषणीयत्वमुक्तं परिवेशः परिधिः परिक्षिप्तंपरिवलितंशरादिसविता दीप्ततरतेजःप्रसरोभवतीतिशरद्ग्रहणं जातउत्पन्नोनतूत्क्षिप्तः प्रतिसरोहस्तसूत्रं ॥

निवधारयंतोमूर्धभिः एकश्रवणाविवरवितताविमलदंतपत्रप्रभालोकलेपधव लितकपोलैर्मुखैरापिवंतइवनिशाचरापचयाचिकीर्षयाशार्वरमंधकारंइतरकर्णावलंविनां रत्नकुंडलानामच्छाच्छयारुचागोरोचनयेवमंत्रपरि जप्तयासमालब्धाः स्वयप्रतिविंवगर्भाक्रर्मसिद्धयेदत्तपुरुषोपहारानिवोलासयन्तो निशितान्निस्त्रिंशान्निस्त्रिंशांशुसन्तानसीमंतिततिमिरा मात्मीयात्मीयदिग्भागसंरक्षणाय त्रिधेवात्रियामांपाटयंतःसाधचन्द्रैः कलधौतवुद्वुदावलितरलतारागणैर्निशाय इवपरुषासिधारानिकृतैः खण्डैर्गृहीतैश्चर्मफलकैरकांडशवरी मपरांघटयन्तः कांचनशृंखलाकलापनियमितनिविडनिष्प्रवाणयःवद्धासिधेनवः टाटभिकर्णतालपातालपातालस्वामिनः निवेदयंतश्चत्मानम्

अपचयोहानिः गोरोचनये वेतिसहोपमेयं उल्लासयंतश्चालयंतः साधचन्द्रै रितिनिशायांखड्गेषुचंद्रखंडस्यसंभाव्यमानत्वादेवमुक्तं नतुवस्तुवृत्तेनकृष्णचतु र्दशीक्षपापांचंद्रः संभवतीतिकलधौतंहेमरौप्यंवावुद्वुदावलिर्विन्दुपंक्तिः चर्मफलकैः स्फटकैः एकस्यावर्तमानत्वादाहापरामि वेति २४ ॥ निष्प्रवाणिनववस्त्रउक्तंचअनाहतंनिष्प्रवाणितंत्रकंचनवांवरेअसिधेनुः कृपाणं

यातुधानीष्विव वर्धमानासुतरुछायासु पा
तालवासिषु विघ्नायदानवे ष्विबोत्तिष्ठत्सुत
मोमंडलेषु नभासिपुंजीभवतिरौद्रंकर्मादिद्द
क्षमाणइव नक्षत्रगणेविगाढायांशर्वर्यांसुप्त
जननिः शब्देस्तिमितेनिशीथेराजासान्तःपु
रंपरिजनंवंचयित्वा . वामकरस्फुरत्स्फुरोद
क्षिणकरेणोत्खातंखड्गं मट्टहासमादायवि स
र्पताचखड्गप्रभापटलेन नीलांशुकपटेनेवदर्श
नभयादवगुंठितानिखिलगात्रयष्टिः अनादि
ष्टयाप्यनुगम्यमानोराजलक्ष्म्यापृष्ठतः परि
मललग्नमधुकरवेणिव्याजेनकेशेष्विव कर्म
सिद्धि माकर्षन्नेकाकीनगरान्निरागात् अगा
च्चतमुद्देशं अथप्रत्यजग्मुस्तेत्रयः द्रौणिकृप
कृतवर्माणइव सौप्तिकेसन्नद्धाः स्नाताः स्रग्वि
णोगृहीतविकटवेशाःकुसुमशेखरसंचारिभिः
क्रियमाणमं त्रशिखाबंधाइवगुंजद्भिः षट्चर
णैः उष्णीषपट्टिकांल्ललाममध्यघटितविकट
स्वस्तिकाग्रंथीन्महामुद्रांबंधा ॥

यातुधानीषुराक्षसीषु पुंजीभवतीतिकृष्ण रात्र्यांनक्षत्र गणपुंजी
भावो लक्ष्यते दिद्दक्षवोपीतस्ततःपुंजीभवंति विगाढायांघना
यांनिशीथेर्धरात्रेनलित्यादिसहोपमेयं २२ सुप्तेषुभवंसौप्तिकंधृ
ष्टद्युम्ना धिष्ठिताक्षौहिणीविनाशायदुर्योधनप्रेरितादिवार्जुनाधि
ष्ठितानांनीकचिदेषां शक्यमितिरात्रावववस्कंदमयछन्नितिवार्चा
सन्नद्धःसकवचःउक्तंचसन्नद्धोवर्मितः सज्जोदंसितोव्यूढकंकटः

मेकदिङ्मुखार्गलतांवाहुरितिकृतवचासिचत
स्मिन् अंधकारंप्रविष्टइवदृष्टप्रकाशः प्रा
प्तोपकाशावकाशः प्रमुदितेनांतरात्मनान
रेन्द्रः समभाषत भगवन्परमनुगृहीतोस्म्यने
नशिष्यजनसामान्येनानिदेशेनकृतपरिग्रहमि
वात्मानमवैमीतिमनन्दचेतननरेन्द्रव्याहृतेन
भैरवाचार्यः चकारचसंकेतं अस्यामेवागामि
न्यामसितपक्षचतुर्दशीक्षपायामियत्यांवेला
याममुष्मिन्महाश्मशानसमीपभाजिशून्याय
तने शस्त्रद्वितीयेना युष्मताद्रष्टव्यावयमिति
अथातिक्रांतेष्वहःसु प्राप्तायांचतस्यामेवकृ
ष्णचतुर्दश्यांशैवेनविधिनादीक्षितः क्षितिपो
नियमवानभूत् कृताधिवासंचसंपादितगंध
पुष्पधूपमाल्यादिपूजंखड्गमट्टहासमकरोत्
ततः परिणतेदिवसेकेनापिकर्मसाधनाय कृ
तरुधिरवलिविधानास्विऽवलोहितायमानासु
दिक्षुरुधिरवलिलंपटासुचवेतालजिव्हास्ववं
लंवमानासुचरविदीधितिषु नरेन्द्रानुरागेण
गृहीतापरदिशि स्वयमिवदिक्पालतां वि
कीर्षतिसवितरि ॥

यथाशास्त्रंविधिनामंत्रन्यासादिः पर्वपूजेतियावत् ततइत्यादीत
तोस्मिन्सतिराजा नगरान्निरगादिति सं वं धः

अथव्रजत्सु दिवसेष्वेकदा भैरवाचार्योराजान मुपह्वरे सोपग्रहमवादीत् तातस्वार्थालसा परोपकारदक्षाश्चप्रकृतयोभवंति भव्यानांभ वादृशांचार्थिदर्शनंमहोत्सवः प्रणयनमाराध नंअर्थग्रहणमुपकारः भूमिरसिसर्वलोकमनो रथानांयेनाभिधीयसेश्रूयतांभगवतोमहाका लहृदयनाम्नोमहामंत्रस्यकृष्णस्त्रगंवरानुलेपे ना कल्पेनकल्पकाथितेनमहाश्मशानेजप कोट्याकृतपूर्वसेवोऽस्मितस्यवेतालसाधनाव सानासिद्धिः असहायैश्चसादुरवापात्वंचाल मस्मैकर्मणेत्वयिचगृहीतभरेभविष्यंत्यपरेस हायास्त्रय एकः सएवास्माकंटिटिभनामाबा लमित्रंमस्करीयोभवंतमुपतिष्ठतेद्वितीयः स पातालस्वामीअपरोमच्छिष्यएकर्णतालना मद्राविडःयदिसाधुमन्यसेततोनीयतामयंदि ङ्नागहस्तदीर्घोगृहीतादृहासोनिशामेका

उपह्वरेप्रच्छन्ने सोपग्रहंसाभ्यर्थंतंप्रणयनं याचनं २१ ॥ मन रथाना मिति रथाश्चभूमौवहंति आकल्पेनवेशनइतिकर्तव्यता कलापोपदेशकोग्रंथः कल्पः अलंपर्याप्तः उपतिष्ठतइतिसंग तिकरणेतदूपारग्रिहणंस्वीकारः ॥ २२ ॥ दीक्षितःकृतनियमःअ धिवासोनियमदिवसादाद्येहनि

कचैरिवाकिरणैः करालितधारंमुहुर्मुहुस्तडिदु
न्मेषतरलैः प्रभाचक्रच्छुरितैर्जर्जरितातपंखं
डशश्छिदंतमिवादिवसंकटाक्षमिवकालरात्रेःक
र्णोत्पलमिवकालस्यओंकारमिवक्रौर्यस्यअलं
कारमहंकारस्यकुलमित्रंकोपस्य देहंदर्पस्य
सुसहायंसाहसस्य अपत्यंमृत्योः आगमन
मार्गलक्ष्म्याः निर्गमनमार्गकीर्तेः कृपाणम्
अवनिपतिस्तुतंगृहीत्वाकरेणायुधप्रीत्याप्र
तिमानिभेनालिंगन्निवसुचिरंददर्श सन्दिदे
शचवक्तव्योभगवान्परद्रव्यग्रहणावज्ञादुर्वि
दग्धमपिहिममनोयुष्मद्विषयेनशक्नोतिवचन
व्यतिक्रमव्यभिचारमाचरितुमिति परिव्राट्तु
गृहीतेतस्मिन्परितुष्टः स्वस्तिभवतेसाधयाम
इत्युक्त्वानिरयासीत् नृपश्चप्रकृत्यावीररसानु
रागीतेनकृपाणेनामन्यतकरतलवर्तिनींमेदि
नीम्

कचैः केशैः ॥ २० ॥ करालिताव्याप्ताः साधयामः स्वकम
सिद्धिंविदध्मः मंगलत्वाद्गच्छामइतिनोक्तम् ॥

शरद्गगनतलमिवापिंडतांनीतं कालिन्दीप्रवाहमिवस्तंभितजलं नन्दकजिगीषयाकृष्णकोपितं कालियमिवकृपाणतांगतं लोकविनाशायप्रकाशितधारासारं प्रलयकाल मेघखंडमिवनभस्तलात्पातितं दृश्यमानविकटदन्तमंडलं हासमिवाहिंसायाः हरिबाहुदंडमिवकृतदृढमुष्टिग्रहंसकलभुवनजीवितापहरणक्षमेन कालकूटेनेवानिर्मितं कृतान्तकोपानलतप्ते नेवायसाघटितं अतितीक्ष्णतयापवनस्पर्शेनापिरुषेवक्कणन्तं मणिसभाकुट्टिमपतत्प्रतिबिंबछद्मनात्मानमपिद्विधेवपाटयंतं अतिशिरच्छेदलग्नैः

खद्योताःकीटमणयः ॥ ११ ॥ महाभागेतिप्रस्तुतानुगुणमामंत्रणं परिवारादाचकर्षकृपाणमितिसंबंधः ॥ पिंडशस्त्रंउक्तंचलोहोस्त्रीशस्त्रकंतीक्ष्णंपिंडंकालाय सायसीतिस्तंभितंधृतं रक्षितमंतर्ज्जलंयस्यतं किलकृपाणस्यवापानीयंयंत्रेणाक्रियते नंदकोविष्णुखड्गः कालियोनागभेदः धाराणामासारः धारारूपश्चासारःदंतमंडलंदंतचक्रवालं दशनसमूहश्चमुष्टिःत्सरुः असुरभेदश्चअतितीक्ष्णतयेति तैक्ष्ण्यंतानवाद्भवतितनुचपरस्परस्पर्शेनकणतितथाचातितीक्ष्णोति दंडप्रकृतिःरोषेणहुंकरोति

तात क्वविभवाः क्वचवयंवनवार्धिताः धनोष्मणाम्लायत्यलंलतेवमनस्विताखद्योतानामिवास्माकामियमपरोपतापिनीराजते तेजस्विता भवादृशाएवभाजनंभूतेरितिस्थित्वा चकंचित्कालंजगामपरि व्राट्तेनैवक्रमेण पचरांजतानिपुंडरीकान्युपायनीचकार एकदातुश्वेतकर्पटावृतंकिमप्यादायप्राविशत् उपविश्य चपूर्ववत्स्थित्वामुहूर्तमब्रवीत् महाभागवन्तमाहभगवान् यथास्मच्छिष्यःपातालस्वामिनामाब्राह्मणः तेनब्रह्मराक्षसहस्तादपहृतो महासिरट्टहासनामासोऽयंभवद्भुजयोग्योगृह्यतामित्यभिधायापहृतकर्पटावच्छादनात्परिवारादाचकर्ष ॥

धवलैर्गुणगणैः स्रोतोभिश्चस्वामिनएवप्रणयिनइति अनुक्तान्यपिशरीरादीनिप्रणयिनांस्वायत्तानीत्यर्थः

भगवाञ्छिवभट्टारकपादसेवयासमुपार्जिताकि
यत्यपिसन्निहितापुण्यकणिकास्वीक्रियतांय
दत्रोपयोगार्हं प्रतनुगुणग्राह्याणिकुसुमानीव
हिभवन्ति सतांमनांसिअपिचविद्वत्सम्मताः
श्रूयमाणाअपिसाधवः शब्दाइवसुधीरोपिहि
मनसियशांसिकुर्वंतिविवरंविशतः कुतूहल
स्यफेनधवलैः स्रोतोभिरिवापह्रियमाणोगु
णगणैरानीतोस्मिकल्याणिन इतिराजातुतं
प्रत्यवादीत् भगवन्अनुरक्तेष्वपिशरीरादि
षु साधूनांस्वामिनएवप्रणयिनः · युष्मद्दर्श
नादुपार्जितमेवचापारिमितं कुशलजातंअने
नैवागमनेनस्पृहणीयंपदमारोपितोस्मिगुरु
णा इतिविविधाभिश्चकथाभिश्चिरंस्थित्वा
गृहमगात् अन्यस्मिन्दिवसेभैरवाचार्योपिरा
जानंद्रष्टुं ययौतस्मैचराजा सान्तःपुरंसप
रिजनं सकोशमात्मानंनिवादितवान् सचवि
हस्योवाच

सकलसंपत्पात्रस्येयतः कियतीवसुसम्पत्तिर्भविष्यतीत्याशंक्याह प्र
तन्वित्यादि गुणाउत्कर्षा स्तंतवश्चकुसुमानीवेति कुसुमसादृश्येन
मनसस्सौकुमार्यमप्युक्तं साधवःशिष्टाःशब्दाइवसाधवः संस्कृता
विद्वत्संमताश्चफेनवत्तैश्च

अयंजनोभगवतांमाननी यंचगुरुवन्नोल्लघन
मर्हतिगुरोराासनंआसतांच भवंतएवात्रइति
व्याहृत्यपरिजनोपनीतेवाससि निषसादभै
रवाचार्योपिप्रीत्यानतिक्रमणीयं नृपवचन
मनुवर्तमानः पूर्ववत्तदेवव्याघ्राजिनमभज
तत्रासीनेचसराजकेपरिजने शिष्यजनेच
समुचितमर्घ्यादिकं चक्रेक्रमेणचनृपमाधुर्य
हृतान्तः करणशशिकरनिकरविमलादशन
दीधितीः स्फुरन्तीः शिवभक्तीरिवसाक्षा
द्दर्शयन्नुवाच तात अतिनम्रतैव तेकथयति
गुणानांगौरवं सकलसंपत्पात्रमासिविभवानु
रूपास्तुप्रतिपत्तयः जन्मनःप्रभृत्यदत्तदृष्टिर
स्मिस्वापतेयषुयतः सकलदोषकलापानले
न्धनैर्धनैरविक्रीतं क्वचिच्छरीरकमास्तिभैक्षर
क्षिताः संतिप्राणाः दुर्गृहीतानिकानिचिद्विद्य
न्तेविद्याक्षराणि

अदत दृष्टि रिति नतुमया धनान्यलभ्यानि स्वापतेयेषुधने
षुसंरक्षिता इति यदि कदा चित्कचिदुप योगंयास्यंतीति अ
नेन प्राणादि दान मे वोचित मित्यु क्तम् ॥ १८ ॥

नरपतिरपिप्रीतिविस्तार्यमाणधवलिम्नाच
क्षुषाप्रत्यर्पयान्निवबहुतराणिपुंडरीकवनानि
ललाटपट्टपर्यस्तेनचोदंशुनाशिखामणिना
महेश्वरप्रसादमिवतृतीयनयनोद्गमेनप्रका
शयन्नावर्जितकर्णपल्लवपलायमानमधुकरः
शिवसेवासमुन्मूलिता शेषपापलवमुच्यमा
नइवदूरावनतः प्रणाममभिनवंचकार आ
चार्योप्यागच्छात्रोपविशेति शार्दूलचर्मात्मा
यमदर्शयत् उपदर्शितप्रश्रयस्तुराजामत्तहं
सकलगद्गदस्वरसूभगां मधुरसमयीं महान
दीमिवप्रवर्तयन्वाचंव्याजहारभगवन्नार्हसि
मामन्यनृपस्खलितैः खलीकर्तुं अशेषराज
कोपेक्षितायाराजलक्ष्म्याः खल्वपंशीलापरा
धःद्रविणदौरात्म्यंवायदेवमाचरतिमयिगुरुः
अभूमिरयमुपचाराणामलमतियंत्रणयादूर
स्थितोपिमनोरथशिष्यः

धवलिम्नेत्यनेनपुंडरीकानां धवलत्वमाहप्रामृतपुंडरीकानांराज
तत्वात् आवर्जितंनमितंस्वरवक्रतेनसुभगात् शार्दूलोव्याघ्र
॥ १७ ॥ अंतः करणंमनः गौरवमुत्कर्षोभारवत्त्वंच ॥

जाह्नवीप्रवाहमिवबहुपुण्यतीर्थस्थानं शुचिं
धामधर्मस्यतीर्थितथ्यस्यकोशंकुशलस्यपत्त
नंपूतनायाः शालां शीलस्यक्षेत्रंक्षमायाःशा
लेयंशालीनतायाः स्थानंस्थितेराधारंधृतेरा
करंकरुणायानिकेतनंकौतुकस्यारामंरामणी
यकस्यप्रासादं प्रसादस्यागारंगौरवस्यसमा
जं सौजन्यस्यसंभवंसद्भावस्य कालंकलेःभ
गवन्तं साक्षादिवविरूपाक्षं भैरवाचार्यंददर्श
भैरवाचार्यस्तुदूरादेवराजानंदृष्ट्वाशशिनमि
वजलनिधि श्चचाल प्रथमतरोत्थिताशिष्य
लोकश्चोत्थायप्रत्युज्जगामसमर्पित श्रीफलो
पायनश्चजह्नुकर्णं समुद्गीर्यमाण गंगाप्रवाह
हूंदगभीर यागिरास्वस्तिशब्दमकरोत्

तीर्थेषुयन्स्थानंवसनंतेनशुचिंतीर्थस्नानैः कनखलाद्यवस्थिति
भिश्चशुचिः १६ शालीनताविनीतत्वंनिकेतनंगृहंतत्रहिसर्व
स्यकौतुकोजायतेशश्यपिराजानंचदूरादेव दृष्ट्वाजलनिधिश्चल
तिगांभीर्यांच्चजलनिधिरेवेत्युक्तंविल्वं श्रीफलंगंगेत्यादिनापवि
त्रत्वमाह

तोयप्रक्षालितशुचिनाधौतपादुकायुगलेनहंस
मिथुनेनेवभागीरथीतीर्थयात्रापरिचयागते
ना मुच्यमानचरणांतिकं शिखरनिखातकु
वज्रकालायसकंटकेनवैणवेनविशाखिकादंडे
नसर्वविद्यासिद्धिविघ्नविनायकापनयनांकुशे
नेवशततपार्श्वे वर्तिनाविराजमानं अवहुभा
षिणंमंदहासिनं सर्वोपकारिणंकुमारब्रह्म
चारिणमातितपस्विनंमहामनस्विनंकृशक्रो
धं अकृशानुरोधमहानगरमिवादानप्रकृति
शोभितंमेरुमिवकल्पतरुपल्लवराशिसुकुमार
छायंकैलासमिवपशुपतिचरणरजः पवित्रि
तशिरसं शिवलोकमिवमाहेश्वरगणानुयातं
जलनिधिमिवानेकनदनदीसहस्रप्रक्षालित
शरीरं ॥

तोयेत्यादि हंसमिथुनस्या पिविशेषणं शिखरेत्यादिनाकुशस।
दृश्यंविशाखिकादंडस्योक्तंनिखातउत्कीर्णः कालायसंशस्त्रभे
दःविशाखिका खनित्रिकाविघ्नइवविनायकोगजाननः प्रकृतिः
स्वाभावोमायादिकाचराशिवृत्तेनचसुकुमाराः गणाः समूहाः
प्रमथाश्चनदनदीत्येकशेषोयुक्तः सहस्रेषुतैः प्रक्षालितशिराः

वद्धविविधौषधिमंत्रसूत्रपंक्तिना सलोह वलयेनैकप्रकोष्टेन शंखखंडंपूष्णोदंतमिव भगवताभवेनभग्नंभक्त्याभूषणीकृतंकलयंतं अखिलरसकूपोदंचनघटीयंत्रमालामिवरुद्राक्षमालांदाक्षिणेनपाणिनाभ्रमयंतं उरसीदोलायमानेनापिंगलाग्रेणकूर्चकलापेनसंमार्जयंतमिवांतर्गतंनिजरजोनिकरं अतिनिविडनीललोममंडलनिचितचध्यानलब्धनज्योतिषा दग्धमिवहृदयदेशेदधानंईषत्प्रशिथिलवलिवलयवध्यमानतुंडमुपचीयमानस्फिक्मांसापिंडकं पांडुरपवित्रक्षौमावृतकौपीनं सावष्टंभपर्यंकवंधमंडलितेनामृतफेनश्वेतरुचायोगपट्टकेनवासुकिनेवाप्रतिहितानेकमंत्रप्रभावाविभूतेनप्रदक्षिणीक्रियमाणं अरुणतामरससुकुमारतलस्यपादयुगलस्यानिर्मलैर्नखमयूखजालकैर्जर्जरयंतमिवमहानिधानोद्धरणरसेन रसातलम्

दोलायमानत्वेनसंमार्जनसंभावना। कलापग्रहणंमार्जनीसादृश्यार्थं रजोरागोरेणुश्चविचितंध्यार्थंतुंडमुदरंस्फिजावुभे इतिप्रसिद्धस्त्रियांस्फिजौकटीप्रोथावित्यमरः फेनवत्तैश्चश्वेतता १५ वासुकिनेवातिनसामान्येनेतिप्रभावपरिशोधकं जर्जरयन्तंखण्डशःकुर्वाणम् ॥

सहजलललाटवलिभंगसंकोचितकूर्चभागंवभ्रु भासंभ्रूसंगत्यानिरंतरमायामिनी मेकामे वभ्रूलेखां विभ्राणं ईषत्काचरकनीनिके न रक्तापांग निर्गत शुभ्रत नेनमध्यधवल भासाइंद्रायुधेनवातिदीर्घेण लोचन युगलेन परितोमंडलामिवा नेकवर्णराग मालिखंत सितपीत लोहितपताका वलीशवलंशिव व लिमिवदिक्षुविलिपन्तंतार्क्ष्यतुंडकोटिकुब्जा ग्रघोण दूरविदीर्णसृक्किसंक्षिप्तकपोलंकिंचि द्दंतुरतया सदाहृदयसन्निहित हरमौलिच न्द्रातपेनैव निर्गछतादंतालोकेनधवलयन्तं दिशांजालं जिह्वाग्रस्थितसर्वशैवसंहितातिभारेण वमनाक्प्रलंवितौष्ठंप्रलंवश्रवणपाली प्रेंखिताभ्यां स्फाटिककुंडलाभ्यांशुक्रवृहस्प तिभ्यामिव सुरासुरविजयविद्यासिद्धिश्रद्ध यानुवध्यमानं

कूर्चमस्त्रीभ्रुवोर्मध्यं काचरापीतवर्णा तुंडमुखंकोटिः प्रांतः चत्वं ॥ १४ ॥ प्रांतावोष्ठस्यसृक्किनी प्रकोष्ठमंतरंविद्यादरत्निमणिवंधयोः (पूष्णोरविभिदस्यपुरादक्षयज्ञगतस्यहरानिंदतोमध्यनागते किमर्थमागतोसीतिमुष्टिप्रहारेणहरेण दंताभग्ना तत्करस्यशैन पावनत्वात्तत्रभाक्तिः अखिलस्यरसस्यकूपादुदंचन घटीयंत्रमालापि कथ्यते

अथमहतः कार्पटिकबृन्दस्यमध्येप्रातरेवस्ना तंदात्तष्टपुष्पिकमनुष्टिताग्निकार्यं कृतभस्मरे खापरिहारपरिकरे हरितगोमयोपलिप्तक्षि तितलविततेव्याघ्रचर्मण्युपविष्टं कृष्णकंवल प्रावरणानिभेनासुरविवरप्रवेशाशंकया पा तालान्धकारावासमिवाभ्यसंतंउन्मिषतावि द्युत्कपिलेनात्मतेजसामहामांसविक्रयक्रीत नमनःशिलापंकेनेवशिष्यलोकंलिपन्तंजटी कृतैकदेशलंवमानरुद्राक्षशंखगुटिकेनो द्बव द्धेनशिखापाशेन वध्नन्तामिवाविद्यावलेपदुर्वि दग्धानुपरिसंचरतःसिद्धान् धवलकतिपय शिरोरुहेणवयसापंचपंचाशतंवर्षाण्यतिक्रा मन्तं खालित्यक्षीयमाणशंखलोमशकर्णश ष्कुलीप्रदेशंपृथुललाटतटंतिरश्यामभस्म ल लाटिकयावहुशःशिरोर्ध्वंधृतदग्धगुग्गुलसं तापस्फुटितकपालास्थिपाण्डुरराजिशंका मि वजनयन्तं ॥

अष्टपुष्पकाप्रागुक्तपरिहारोत्रमर्यादा ॥ १२ ॥ शंखेललाट स्थि उक्तंचशंखोनिधौल्ललाटास्थि गुडकाखंडिकाउपरी त्याद्य भिप्रायेणोक्तमूर्ध्वंवदनेति प्रशस्ताशिखाशिखापाशः अवलेपो हंकृतिःखालित्यंखल्वाटता शंखोललाटास्थिशष्कुलीकुहरं ॥

नरपतिस्तुप्रियजनप्रणयभंगकातरंदाक्षिण्य
मनुरुध्यमानोग्रहणलाघवंचलंघयितुमसय
र्थोदोलायमानेनमनसास्थित्वाकथंकथम
प्यतिसौजन्यनिघ्नस्तानिजग्राहजगादचस
र्वफलप्रसवहेतुःशिवभक्तिरियंनोमनोरथदुर्ल
भानिफलतिफलानियेनैवमस्मासुप्रीयतेभग
वान्भुवनगुरुर्भैरवाचार्यः श्वोद्रष्टास्मिभगव
न्तमित्युक्त्वाचमस्कारिणंव्यसर्जयत् अनयाच
वार्तयापरांमुदमवाप अपरेद्युश्चप्रातरेवोत्था
यवाजिनमधिरुह्यसमुच्छ्रितश्वेतातपत्रः समु
द्धूयमानधवलचामरयुगलः कतिपयैरेवराज
पुत्रैः परिवृतोभैरवाचार्यंसवितारमिवशशीद्र
ष्टुंप्रतस्थे गत्वाचाकिञ्चिदन्तरंतदीयमेवाभि
मुखमापतंतमन्यतमंशिष्यमद्राक्षीत् अप्राक्षी
च्चक्कभवानास्तेइतिसोऽकथयत् अस्यजीर्णमा
तृगृहस्योत्तरेणबिल्ववाटिकामध्यास्तेइति ग
त्वाचतंप्रदेशंअवततारप्रविवेशचबिल्ववाटिकां

लंघयितुमुत्सो ढुंनिघ्नः स्ववशः अन्यतममपरं उत्तरेणोत्तरस्यां
दिशि (अथेत्यादौभैरवाचार्यं ददर्शेतिसंबंधःकार्पटिकाव्रातेन:

पुनरुक्तवालप्रग्रहवेष्टननिश्चलमूलेन बद्धमृत्परिशोधनवंशत्वक्कितउनाकौपीनसनाथाशिखरेण खर्जूरपुटसमुद्गकगर्भीकृतभिक्षाकपालकेन दारवफलकत्रयत्रिकोणत्रियष्टिनिविष्टकमंडलुना वहिरुपपादितपादुकावस्थानेन स्थूलदशासूत्रनियंत्रितपुस्तकापूलकेन वामकरधृतेनयोगभारकेनाध्यासितस्कंधं इतरकरगृहीतवेत्रासिनं मस्करिणमद्राक्षीत् क्षितिपतिरपिउपगतमुचितेनचैऽनमादरेणागृहीत् आसीनंचपप्रच्छ क्वभैरवाचार्य इतिसादरनरपतिवचनमुदितमनास्तुपरिव्राट तमुपनगरं सरस्वतीतटवनःवलंविनि शून्यायतनेस्थितमाचचक्षे भूयश्चावभाषेत्रंच यतिहिमहाभागंभगवानाशीर्वचसाइत्युक्त्वा चोपनिन्ये योगभारकादाकृष्यभैरवाचार्यप्रहितानिस्त्रवन्ति वहलालोकलिप्तान्तः पुराणिपंचराजतानिपुंडरीकानि ।

पुनरुक्तंपीनःपुण्येनकृतंप्रग्रहोरज्जःतितउ चालनीपरिपवनशब्दवाच्यः कौपीनंगुह्यदेशउपचारात्तदाच्छादनंच खर्जूराख्यस्यवृक्षस्य पत्रसंबन्धिभिःपुटैः क्लिष्टैःपत्रैश्चसमुद्गकः कपालभंगःभिक्षायैक्रियतेदारवेकाष्ठसंबंधिनि फलकत्रये त्रयःकोणास्तेषुयास्तिस्रोयष्टयःतासुनिविष्टः कमंडलुयंत्रतेनयोगभारकेणमात्राभारिकयामस्करिणंपरिव्राजकम्राजतानिरौप्यानि ॥ १२ ॥

अथकदाचित्पर्यस्तेस्ताचलचुंविनिवासरेन्तः पुरवर्तिनं राजानमुपसृत्यप्रत्याहारीविज्ञा पितवती देवद्वारिपरिव्राडास्तेकथयतिचभै रवाचार्यवचनाद्देवम नुप्राप्तोस्मि इति ॥ राजातुतच्छ्रुत्वासादरंक्वासावानयात्रैवप्रवेश यैनमितिचाब्रवीत् तथाचाकरोत्प्रतीहारीन चिराच्चप्रविशंतप्रांशु माजानुभुजंभैक्षक्षामम पिस्थूलास्थिभिरवयवैः पीवानमिवोपलक्ष्य माणं पृथुतमांगमुतुंगवलिभंगस्थपुटललाटं निर्मांसगंडकूपकं मधुबिंदुपिंगलपरिमंडला क्षमीषदावक्रघोण मतिप्रलंबैककर्णपाशम लाबुबीजविकटोन्नतदंतपंक्तिंतुरगानूकश्लथा धरलेखं लंबचिबुकायततरलपनं अंसावलं बिना काषायेण योगपट्टकेनविरचितवैक क्ष्यकं हृदयमध्यनिवद्धग्रथिनाचरागेणवख़ डशः कृतेनधातुरसारुणेनकृतोत्तरासगं

नचिराच्चत्वरयाद्रौमस्करिणमद्राक्षी देसंवंधः प्रांशुं दीर्घंजानूरूरुप र्वंउक्तंचजंघातुप्रसृताजानूरुपर्वाष्ठीवदस्त्रियां पीवरंस्थूलंस्थपुटं निम्नोन्नतं ललाटमालिकंगोधिः गंडकूपोक्षणोरधोदेशः घोणानां सिकाअलावुःतुंवीउक्तंचतुंब्यला वूउभेसमे तुरगानामधस्तादी ष्टानूकःअधोधरस्यचिबुकंलपनंमुखं ॥ ११ ॥ उत्तरासंगमुप रिप्रावरणं

मुखकोशैः परितोषमस्यमनसिचक्रुः अन्तः
पुराण्यपिस्वयमारब्धवालेय तण्डुलखंडना
नि देवगृहोपलेपनलोहिततरकराकिसलया
निकुसुमग्रथनव्यग्रसमस्तपारिजनानितस्या
भिलषितमन्ववर्तन्ततथाचपरममाहेश्वरःस
भूपालोलोकतःशुश्रावभुविभगवन्तमपरमि
वसाक्षाद्दक्षमखमथनंदाक्षिणात्यंवहुविधवि
द्याप्रभावप्रख्यातैर्गुणैः शिष्यैरिवानेकसह
स्रसंख्यैर्व्याप्तमर्त्यलोकं भैरवाचार्यनामानं
महाशैवम् उपनयन्तिहिहृदयमदृष्टमपिजनं
शीलसंवादाःयतःसराजाश्रवणसमकालमेव
तस्मिन्भैरवाचार्येभगवति द्वितीयइवकपर्दि
नि दूरगतेपिगरीयसींववन्धभक्तिंआचकां
क्षमनोरथैरप्यस्यसर्वथादर्शनं

मुखयुक्ताः कोशाः मुखकोशाः येलिंगोपरिदीयते वलयेहिता
वालेया छदिरुपधिर्वेलक ग्रथनशब्द श्चिन्त्योग्रम्थनमिति भा
व्यं अभिलषितमन्ववर्त न्तेतपनेनचित्तानुवृतिः शुद्धांतानां
वर्णिताभुवीति भूस्थत्वेप्यसुलभत्वदर्शनमस्योक्तं ॥१०॥ शील
संवादाश्चारित्रसादृश्यानि कपर्दिनिशिवे ॥

विलीयमानबहलगुग्गुलगन्धगर्भाः स्नपन क्षीरशीकरक्षोदक्षारिणः विल्वपल्लवदाम दलोद्ग्राहिनः पुण्यविषयेषुवायवः शिव सपर्य।समुचितै रुपायनैः प्राभृतैश्चपौराः पदोपजीविनः सचिवाभुजबलनिर्जिताश्च करदीकृताः महासामन्तास्तंसिषेविरे तथा हिकैलासकूटधवलैः कनकपत्रलतालंकृत विषाणकोटिभिः महाप्रमाणैः संध्याव लिवृषैः सौवर्णैश्चस्नपनकलशैरर्घभाजनैश्च धूपपात्रैश्चपुष्पपटैश्चमणियष्टीप्रदीपैश्चब्रह्म सूत्रैश्च महार्हमाणिक्यखंडखचितैश्च ॥

सपर्यापूजा उपायनंढौकनिकास्वयमानीयते प्राभृतंकोशलि कासाखिभिःप्रहीयते करदीकृताः दंडजाः कृताः कूटंशृंगयत्रव स्त्रेषुपुष्पाणिसूत्रैःक्रियतेसपुष्पपटः ० ज्वलन्मणिशिखरा स्वर्ण यष्टिर्यष्टिप्रदीपा ब्रह्मसूत्रैर्यज्ञोपवीतैः

स्वरुच्यनुबोधिनी भवति हि महतां मतिः यतस्त
स्य केनचिदनुपदिष्टा सहजैव शैशवादारभ्यान
न्यदेवता भक्तो भगवति भक्तिसुलभ भुवनभृति भू
तभावने भवच्छिदि भवे भूयसी भक्तिरभूत् अकृतवृ
षभ ध्वजपूजाविधिर्न स्वप्नेप्याहारमकरोत्
अजमजरममरगुरुमसुरपुररिपुमपरिमि तग
णपतिमचलदुहितृपतिमखिलभुवनकृतचरण
नतिं पशुपतिं प्रपन्नोन्यदेवता शून्यममन्यत त्रै
लोक्यम् भर्तृचित्तानुवर्तिन्यश्चानुजीविनां प्रकृ
तयः तथाहि गृहे गृहे भगवानपूज्यत खंडपर
शुः वरस्य होमालवाल

खंडपरशुः शिवः ववुरवहन् होमालवालमाग्निकुंडं

विशालोमनसि जनकस्तपसि सुयात्रस्तेज सिसुमंत्रोहरासि बुधः सदसि अर्जुनोयशसि भीष्मोधनुषि निषधोवपुषि शत्रुघ्नःसमरे शूरः शूरसेनाक्रमणे दक्षःप्रजाकर्माणि सर्वादिराज जतेजः पुंजनिर्मितइवराजापुष्पभूतिरितिना म्नाबभूव पृथुनागौरिवेयंकृतेति यःस्पर्धमान इवमहींमहिषींचकार निसर्गस्वैरिणी

विशालोविस्तीर्णोविशालाद्याश्चनृपाश्रभवत् अथविशालोना मवोवसत्वःसएवशांतः शांतमनाइत्यपिप्रतीतिरस्ति जनकोज न॰ ॰ राजनकइवतपस्वीच सुयात्रइतिशोभनायात्रायस्यसोपि क संख्यावधारणंमंत्रःसशोभनोयस्येतिचबुधःपंडितःग्रहश्चअर्जुनःशु क्रोपिभीष्मोभयानकोगांगेयश्च निषधोधर्षणीयःकठिनोवा नल स्यचपिता।गिरिभिदोवा शूरोविक्रांतःयदूनांराजाच दक्षश्चतुरःप्रजा पतिश्च महिषींमहादेवीमपिनिसर्गःस्वभावःस्वैरणीस्ववशा १

मनिमित्तंभवनमणिवेदिकाः कमललोभनि
लीनान्यलिकुलान्येवमुखराणिपदाभरणका
नि निःफलानीन्द्रोनीलनूपुराणि नूपुर
रवाहता भवनहंसाएवसमुचिताः संचरण
सहायाः ऐश्वर्यप्रपंचाः परिजनाःतत्रच
साक्षात्सहस्राक्ष इवसर्ववर्णाधरंधनुर्दधानः
मेरुमयइवकल्याणप्रकृतित्वे मन्दरमयइव
लक्ष्मीसमाकर्षणे जलनिधिमय इवमर्यादा
यां आकाशमयइवशब्दप्रादुर्भावे शशिमय
इवकलासंग्रहे वेदमयइवाकृत्रिमालापत्वे धर
णिमय इवलोकधृतिकरणे पवनमय इवसर्व
पार्थिवरजोविकारहरणे गुरुर्वचासिपृथुरुरासि

तत्रचेत्यादौ तत्रपुष्पभूतिर्नामराजासीदितिसंबंधःवर्णाविप्राद्याः
शुक्लाद्याश्चकल्याणंश्रेयःसुवर्णंच मंदरेणश्रीराब्धामृतमंथनेपुष्प
भूतिना भैरवाचार्यवेतालसाधने८मर्यादाआचारःसीमाचशब्दो
यशोपिप्रादुर्भावःप्रकाशताकलागीताद्याःलेखाश्चाकृत्रिमःसत्य
युक्तोपौरुषेयश्च धृतिर्धैर्यंधारणंच पार्थिवाराजापृथिवीसम्बंधी
चरजोविकारारागाद्याः रेणुकार्याणि गुर्वित्यादिनावक्रोक्त्यां
गानांगुर्वादिमयत्वंसूचयति गुरुरुपदेष्टागुरुर्महान् गभीरशब्द
त्वात् वृहस्पति श्च पृथुर्विपुलत्वा दिराजश्चकश्चित् ॥

आडंवरः कुंडलादिः कपोलएवसततमालोक कारकाःविभवेोनिश्वासमणिप्रदीपाः निःश्वा साकृष्टमधुकरकुलान्येवरमणीयं मुखावरणं कुलस्त्रीजनाचारोजालिकावाणीएवमधुरावी णावाह्यविज्ञानंतंत्रीताडनंहासाएवाति शय सुरभयःपटवासाःनिरर्थकाः कर्पूरपांसवः अ धरकांतिविसरएवोज्वलतरोंगरागःनिर्गुणो लावण्यकलंकःकुंकुमपंकःवाहवएवकोमलत माःपरिहासप्रहारवेत्रलताःविफप्रयोजनानि मृणालानियौवनोष्मस्वेद निन्दवएवविद ग्धाः कुचालंकृतयःहारस्तुभारःश्रोण्यएव विशालस्फाटिक शिलातलचतुरश्रारागि णांविश्रमकारण

आडंवरः स्फुटः जालिकाशिरोवस्त्रभेदः चतुरश्रारम्याः विश्रमकारणमितिगुरुत्वात्

पृथुकलत्रश्रियः दरिद्रमध्यकलिताश्चलाव
एयवत्योमधुरभाषिएयश्चअप्रमत्ताः ॥ प्रस
न्नोज्ज्वलरागाश्च अकौतुकाः प्रौढाश्च
प्रमदाःयत्रचप्रमदानांचक्षुरेवसहजंमुंडमाला
मंडनंभारः कुवलयदलदामानि अलकप्रति
विंवान्येवकपोलतलगतान्याक्लिष्टाः श्रवणा
वतंसाः ॥ पुनरुक्तानि तमालकिसलयानि
प्रियकथाएवसुभगाः कर्णालंकाराः

कलत्रंजघनंदरिद्रंक्षाममंमध्यमुदरंयासांकलत्रस्यपरिवारस्यपृथ्वीः
श्रीःताःकथंदरिद्राणांनिर्धनानांमध्येकाढिताःसंख्याताभवंति ला
वएयंसौन्दर्यंमधुरंहृद्यं लावएयरसवतीनांमधुरभाषितंविभाव्यते
अप्रमताःप्रमादशून्याःप्रसन्नोमनोहरोउज्ज्वलोमनोहारीप्रसन्ना
चसुरातया उज्ज्वलोमुखरागोयासांताःकथमप्रमताःअक्षीवाअ
कौतुकाःअकरकंकणाविवाहितानांहिकरकंकणोववध्यते रुद्रा
क्षदर्पसिद्धार्थशिखिपक्षोरगत्वचः कंकणौषधयश्चेतिकौतुका
ख्याःप्रकीर्तिताःमुंडमालारूपंमंडनंमुंडमालामंडनं ७ सहजकृ
त्रिमं अनेककुवलयदलदामाभ्यासोत्कर्षःनतुकुवलयदलदाम
संभवोपिप्रातिनिधिरूपतापादनं भारइत्यनेनैषएवार्थःप्रकटितः
एवमक्लिष्टाइत्यादौबोद्धव्यं

असुविवरमितिवातिकैः शाक्याश्रमइतिश मिभिः अप्सरः पुरमितिकामिभिः महोत्स वसमाजइतिचारणैः वसुधारेतिविप्रैरगृह्यत यत्रचमातंगगामिन्यःशीलवत्यश्चगौर्योविभ वरताश्चश्यामाः पद्मरागिण्यश्चधवलद्विजशु चिवदनामदिरामोदिश्वसनाश्चचंद्रकांतवपु षः शिरीषकोमलांग्यश्च अभुजंगगम्यः कं चुकिन्यश्च

वातिकैर्विवरव्यसनिभिराचार्यैः शाक्योवौद्धः चारणैः कुशील वैः वसुधाराधनप्रवाहः मातंगेत्यादयोविरोधाः मातंगोहस्ती चंडालश्चयाः प्रमदाः चंडालानपि गच्छंतिताकथंशीलवत्य इतिविरोधः सर्वत्रज्ञेयः गौर्यः गौरांग्यः विभवेएश्वर्येरक्तःयत्र विगतोभवः तत्रकथंगौरीरतेति विगतंभवेरतं यस्यावाश्यामाः श्यामलांग्यःपद्मरागिण्योलोहितमणिभूषणाः श्यामारात्रयः कथंपद्मरागिण्यः रात्रौपद्मानांसंकोचात् द्विजैर्दंतैः शुचिवद नाः मदिरावन्मदिरयावा आमोदीश्वसनः मुखमारुतोयासांध वलद्विजवच्छुचिवदनंताःकथंमदिरामोदिश्वसनाः चंद्रवत्कांतं वपुर्यासांशिरीषपुष्पवत् सुकुमाराग्यश्चंद्रकांतस्यवपुर्या-ंता कथंशिरीषकोमलांग्यः भुजगाविटः कंचुकस्त्रीणांवासोव णाख्ययाश्चकंचुकिन्यः सर्पिण्यः ताःकथंभुजंगैर्न गम्

रिवत्रिपुरस्यसुधारससिक्तधवलगृहपंक्तिपां
डुरः प्रतिनिधिरिव चन्द्रलोकस्यमधुम
त्तमत्तकाशिनीभूषणरवभरितभुवनोनामाभि
हारइवकुवेरनगरस्य स्थाएवीश्वरास्योजन
पदविशेषः यस्तपोवनमितिमुनिभिः कामा
यतनमिति वेश्याभिः संगीतशालेति लास
कैः यमनगरमितिशत्रुभिः चिन्तामणिभूमि
रित्यर्थिभिः वीजक्षेत्र मितिशस्त्रोपजीविभिः
गुरुकुलमिति विद्यार्थिभिः गंधर्वनगरमि
तिगायनैः विश्वकर्ममन्दिरमितिविज्ञानिभिः
लाभभूमिरितिवैदेहकैः द्यूतस्थानमितिभा
गार्थिभिःसाधुसमागमइतिसद्भिः वज्रपंजर
मितिशरणागतैः विटगोष्ठीतिविदग्धैः सुकृ
तपरिणामइतिपाथिकैः

योधजनास्तेहियुद्धेदेवै हंता इत्याहुःजेतात्रविजिगीषुः सुधाम
कौलामृतयोः मत्तकाशिनीमुख्यास्त्री यक्षिणीचनामाभिहारः
पर्यायांतरं लासकैर्नटैः ॥ ६ ॥ वैदेहकैः वणिग्भिः द्यूतस्था
...ति साधुभागोदीयते तत्रवंदिभ्यः अभिवांछित संपत्तेःसुकृ
...मता ॥

वेशइवधर्मस्यमरुदुद्धूयमानचमरीवालव्यज
नधवलितप्रान्त एकदेशइवसुरराज्यस्यज्व
लन्मखशिखि सहस्रदीप्यमानदशदिगन्तः
शिविरसन्निवेश इवकृतयुगस्यपद्मासन स्थि
तब्रह्मर्षिध्यानाधीयमानसकलाकुशलप्रशमः
प्रथमोवतारइवब्रह्मलोकस्यकलकलमुखरम
हावाहिनीशतसंकुलोविक्षेपइवोत्तरकुरूणाई
श्वरमार्गणसन्तापानभिज्ञसकलजनोविजि
गीषु

मरुतोवातादेवाश्चशिविरसन्निवेशःकटकवंधः कृतंप्रतिसमाहि
तं युगंद्वयंस्वपक्षपरपक्षरूपंयेन सराजोच्यतेकृतंयुगंवाद्योयुगभे
दःपद्मासनमासनभेदः पद्ममेवासनंच ब्रह्मर्षय उत्तमद्विजाः
ब्रह्मा चासावृषिश्चयद्वापद्मासन स्थितोब्रह्माचऋषयश्चेतिद्वंद्वः
वाहिन्योनद्यः सेनाचविपक्षो बलं मेरुसमीपवासिनोजनाःउत्त
रकुरवः ईश्वरमार्गणः राजदंडसाधनया चूआहरशरश्चेश्वरंमार्ग
णः संता पानभिज्ञेति ईश्वरशरेणाहि सस्त्रीकं त्रिपुरं दग्धं

सुरालयशिलाघट्टनटंकनिकरनिकृत्ताइव
व्यदीर्यंतविपदः महादान विधानकलकला
भिद्रुताइव प्राद्रुवन्नुपद्रवाः दीप्यमानसत्र
महानससहस्रसंतापिताइव व्यलीयंतव्या
धयः वृषविवाहप्रहतपुण्यपटहपटुरवत्रासिता
इवनोपासर्पन्नपमृत्यवः ॥ सन्ततब्रह्मघोषव
धिरीकृता इवापजग्मुरीतयः धर्माधिकारप
रिभूतमिवनप्राभवद्दैवंतत्रचैवंविधेनानारामा
भिरामकुसुमगंधपरिमलसुभगो यौवनारं
भइवभुवनस्यकुंकुममलनपिंजरितंवहुमहि
षीसहस्रशोभितोन्तः पुरनि

टंकः पाषाणदारणः सत्रंसदादानं महानसंपाकस्थानं वृषविवा
होनीलवृषोत्सर्गो यत्रचतसृभिः गोभिः सहदांतोरण्येस्वैरविहारा
यपरित्यज्यतेब्रह्मघोषोवेदध्वनिः अतिवृष्टिरनावृष्टिर्मूषकाः
शलभाः शुकाः अत्यासन्नाश्चराजानः षडेताईतयः स्मृताइति ५
तत्रचेत्यादौस्थाणीश्वराख्योजनपदविशेष इतिसंवंधः आरामा
उपवनानिरामाश्चभार्याः गंधस्यपरिमलस्य आभोगः अनुभवः
संस्कारः मज्जनंनिवर्त्तनं समालंभनंच महिषीमुख्याजायापि

र्नारायणनाभिमंडलैरिवतोयाशयैर्मंडितः म
थितपयःप्रवाहप्रक्षालितक्षितिभिः क्षीरोदम
थनारंभैरिवमहाघोषैः पूरिताशः श्रीकंठोनाम
जनपदयत्रः त्रेताग्निधूमास्रुपातजलक्षालिता
इवाक्षीयंतपच्यमानचयनेष्टकादहनदग्धानी
वादृश्यंतनदुरितानिछिद्यमानयूपदारुपरशुपा
टितइवव्यदीर्यताधर्मः मखशिखिधूमजलधर
धाराधौतइवननाशवर्णसंकरः दीयमानाने
कगोसहस्रशृंगखंड्यमानइवापलायतकलिः

मथितं तक्रंविलोडितंचपयः क्षीरंउभयत्रापिमथनमंथात्क्षीरो
दस्यघोषोगोष्टः शब्दश्चआशाआशंसादिशश्चदक्षिणाग्निर्गा
र्हपत्याहवनीयास्त्रयोग्नयः अग्नित्रयमिदं त्रेतत्यमरसिंहः अने
कार्थवर्गेपि त्रेताग्नित्रितययुगे त्रेताग्निरूपोग्निरित्यग्निप्रकर्षा
र्थेत्रेतापदं अन्यथाताद‍ृशस्याग्नेर्ग्रहणं प्रसज्येतकुत्सानिलो
कायतादिनांवेदविरुद्धानिदर्शनादीनि कुत्सिताश्च दृष्टयः
कुदृष्टयः यत्रत्रेताग्नयोहूयंते तत्रक्षालिताआविर्भावाद्दृष्टिर्निर्म
लाभवतिचयनंचित्याविशिष्टाग्निस्थानं घनधाराधौतोह्यवश्यंसं
कीर्णवर्णोनीलादिर्नश्यतिवर्णाश्चविप्राद्याः

अनवरतक्रतुधूमांधकारप्रवृत्तै र्हंसयूथैरिव वाणैर्धवलितभुवनः संगीतगतमुरजरवमत्तै र्मयूरैरिवविभवै र्मुखरितजीवलोकः शशिकरावदातवृत्तैर्मुक्ताफलैरिवगुणिभिः प्रसाधितः पथिकशतविलुप्यमानस्फीतफलै र्महातरुभिरिव सर्वातिथिभिरभिगमनीयो मृगमदपरिमलवाहिमृगरोमाच्छादितै र्हिमवत्पादैरिवमहत्तरैः स्थिरीकृतः प्रोद्दंडसहस्त्रपत्रोपविष्टद्विजोतमै

धूमांधकारप्रवृत्तैर्वाणैर्वर्धितभुवनइतिविरोधच्छाया हंसानामपि अंधकारप्रवृत्तत्वंतमसिप्रचारात् वृत्तैराविर्भूतैःहंसपक्षेपलायितैः वृत्तंचरितंपरिवर्तुलंचगुणिभिः शौर्यादिगुणयुक्तैःससूत्रैश्चफलमै श्वर्यमपि अभिगमनीयःसेव्यः ४ मृगमदःकस्तूरिकामृगरोमश ब्देनतत्कृतवस्त्रमुच्यते यस्यरांकामितिसंज्ञातथाचरांकवंमृगरोमजं अन्यत्रमृगाणांरोमाणिपादाःप्रत्यंपतर्पताः महत्तरैर्वृद्धैःविपुलैश्च सहस्त्रपत्रानिपद्मानिद्विजोत्तमाःपक्षिश्रेष्टाब्राह्मणाश्चद्विजोत्तमाः

वनपालपीयमान नारिकेलरसासवैश्चपथिकलोकलुप्यमानपिंडखर्जूरै र्गोलांगूलालिह्यमानमधुरामोद पिंडीरसैश्चकोरचंचुजर्ज्जरितारुकैरुपवनैरभिरामः तुंगार्जुनपालीपरिवृतै श्चगोकुलावतारकलुषितकूलकीलालैरध्वगशतशरण्यै रराण्यधरावन्धैरवंध्यवनरंध्रः करभीयकुमारकपाल्यमानैरौष्ट्रकैरौरभ्रकैश्चकृतसंवाधोदिशिदिशि रविरथतुरगविलोभनायेवविलोठनमृदितकुंकुमस्थली रससमारब्धानामुत्प्रोथपुटै रुन्मुखैरुदरशायिकिशोरकजवजननायप्रभंजनमिवच पिवंतीनांवातहारिणीनामिवस्वच्छंदचारिणीनां वडवानांवृन्दैर्विचरद्भिराचितः ॥

अर्जुनाः ककुभवृक्षाः कीलालंतोयंधरावंधास्तडाकानि करभेभ्योहिताः करभीयाः औष्ट्रकैरुष्ट्रसमूहैः कृतसंवाधः आवृतः किशोरकावत्साः प्रभंजनंवातः वडवाअश्वाः॥

शिवपुरस्येवप्रवेशैःप्रदेशैरुपशोभितः शाक कन्दल श्यामलितग्रामोपकंठकाश्यपी पृष्ठः पदेपदेकरभपालीभिः पीलुपल्लवप्र स्फोटितैः करपुटपीडितमातुलंगीदलरसो पलिप्तैः स्वेच्छाविचितकुंकुमकेसरकृतपुष्पप्र करैः प्रत्यग्रफलरसपानसुखसमपथिकेवन देवतादीयमानामृतरसप्रपागृहैरिव द्राक्षां मंडपैः स्फुरत्फलानांच वीजलग्नशुकचंचु रागाणामिव समारूढकपिकुलकपोलसंदि ह्यमानकुसुमानांदाडिमीनांवनैर्विलोभनीयो पनिर्गमो

प्रवेशैःमार्गैः काश्यपीभूः करभपालीभिरित्थंभूतलक्षणेतृतीया करभोवालोष्ट्रः पीलुवृक्षभेदः प्रपापानीयशालिका ३ प्रस्फोटि तैः नीराजनीकृतैः उपनिर्गमनानिनिर्गमनमार्गाः उद्या नानीतिकेचित्

पाकविशारारुराजमाषनिकर किर्मीरितैश्च स्फुटित मुद्गफलकोशीकपिशितैर्गोधूमधामभिस्थलीपृष्ठैरधिष्ठितो महिषपृष्ठप्रतिष्ठित गायद्गोपालपालितैश्चकीटपटललंपटचटकानुसृतैरवटुघटितघंटाघटीरटित रमणीयै रटद्भिरटवींहरवृषभपीतमामयशंकयावहुविभक्तक्षीरोदमिवक्षीरंक्षरद्भिर्वाष्पच्छेद्य तृणतृप्तैर्गोधनैर्धवलितविपिनो विविधमखहोमधूमांधशतमन्युसक्तैर्लोचनै रिवसहस्रसंख्यैः कृष्णशारैः शारितोद्देशः धवलधूलीमुचां केतकीवनानां रजोभिः पांडुरीकृतैः प्रमथोद्धूलनधूसरैः

युगपत्पाकसंभवाद्विशारारुत्वं किर्मीरैः शवलैः कोशीशिंविका गोधनस्यक्षतपृष्ठत्वात्कीटसंभवः अवटुः ग्रीवाघंटैवघटी आमयःअजीर्णहरवृषभेनपीतंसंतमजीर्णसंभावनया वहुधाविभक्तंवाष्पच्छेति सौकुमार्यकथनपरंविपिनंगहनंमुक्तैः पतितैः लोचनान्यपिकृष्णशाराणि सहस्रसंख्यानिचकृष्णशारामृगभेदाश्चप्रमथागणाः प्रवेशैर्मार्गैः ॥

समाजग्मुःपरिवार्यचासांचक्रुःअसावपिपूर्वो द्घातेनविदिताभिप्रायः तेषांपुरोहर्षचरितंकथयितुमारेभ श्रूयतांअस्तिपुण्यकृतामधिवासोवासवावासइववसुधामवतीर्णः सततमसंकीर्णवर्णव्यवहारस्थितिः कृतयुगव्यवस्थः स्थलकमलवनवहलतयापोत्रोन्मूल्यमानमृणालै रुद्गीतमेदिनीसारगुणैरिव कृतमधुकरकोलाहलैरुल्लिख्यमानक्षेत्रः क्षीरोदपयः पायिपयोदसिक्ताभि रिवपुंड्रेक्षुवाटसंततिभिर्निरंतरः प्रतिदिशमपूर्वपर्वतकैरिवखलधानधामाभिर्विभज्यमानैः सस्यकूटैः संकटसीमान्तःसमन्तादुद्घातघटीसिच्यमानै जीरकजूटैर्जटिलितभूमिरुर्वरावरीयोभिः शालीयैरलंकृतः

उद्घातःकथाप्रस्तावःअस्तीत्यादौश्रीकंठनामाजनपदोस्तीतिसंबंधः पुण्यकृतोदेवाअपित्रअधिवासोवसतिःवासवावासःस्वर्गःपोत्रंहलमुखंसाराउत्कृष्टाःअतिमाधुर्यात्क्षीरोदस्याद्युत्प्रेक्षानिरंतरोनिर्विवरः तदैवकल्पितत्वादपूर्वत्वंखलधानधामभिःखलपालैः उद्घातः अरघट्टः जीकरःअजाजी जूटःसमूहः उर्वरासर्वसस्याढ्याभूःवरीयोभिरुरुतरैः १०२ शालीयैशालीक्षेत्रैः

पश्चादंघ्रिं प्रसार्य त्रिकनतिविततं द्राघयित्वांगमुच्चैरासज्याभुग्नकंठो मुखमुरसि सटाधूलिधूम्रा विधूयघासग्रासाभिलाषादनवरतचलत्प्रोथतुंडस्तुरंगो मंदं शब्दायमानो विलिखति शयनादुत्थितः क्ष्मां क्षुरेण ॥ १ ॥ कुर्वन्नाभुग्नपृष्ठो मुखनिकटकटिः कंधरामातिरश्चीं लोलेनाहन्यमानं तुहिनकणमुचां चंचताकेसरेण निद्राकंडूकषायं कषति निविडितश्रोत्रशुक्तिस्तुरंगस्त्वंगत्पक्ष्माग्रलग्नप्रबनुबुसकणं कोणमक्ष्णः खुरेण ॥ २ ॥ बाणस्तु तच्छ्रुत्वा समुत्सृज्य निद्रामुत्थाय प्रक्षाल्य वदनमुपास्य संध्यामुदिते भगवति सवितरि गृहीत तांबूलस्तत्रैवातिष्ठत् अत्रांतरे सर्वे स्य ज्ञातयः

त्रिकं पृष्ठकटीसंधिः द्राघयित्वा दीर्घतरीकृत्वा आभुग्नो नमितः कंठो यस्य नत ॥ १०१ ॥ मुखमुरसि आसज्य कृत्वा धूम्राः धूसराः प्रतानस्योपरि प्रोथः प्रतानमुत्तरोष्टमध्यं वक्रास्ये वदनं तुंडमाननं लपनं मुखं तुहिनमवश्यायः केसराणि ललाटतटस्थाः केशाः अश्वकृकटिकालंबनः केशपाशो वा कषायमापिंगलं त्वंगदुच्चं कोणमप्रांतं ॥ २ ॥

तालध्वनिधावमानानंतांतेवासिनि अल
सवृद्धश्रोत्रियानुमतेनगलद्ग्रंथदंडकोद्गारि
णि संध्यांसमवधारयति वढरविटवटुसमाजे
समुन्मज्जातिचज्योतिषितारकास्येयखप्राप्ते
प्रदोषारंभेभवनमागत्ये।पविष्टः स्निग्धै
र्वैधुभिश्चसार्धंतयैवगोष्ठ्यातस्थौनीतप्रथम
यामश्चगणपतिभवने परिकल्पितंशय
नीयमसेवतइतरेषांतु सर्वेषांनिमीलितदृ
शामपिअनुपजातनिद्राणां कमलवनाना
मिवसूर्योदयंप्रतिपालयतांकुतूहलेनकथमपि
साक्षपाक्षयमगात् अथयामिन्यास्तुर्येयामेप्र
तिबुद्धः सएवंवन्दीश्लोकद्वयमगायत

तालध्वनिः अंगुलिजः शब्दःअंतेवासिनः शिष्याः श्रोत्रि
योवेदोपाध्य।यः तदनुमतेनसंध्यांससंधारयति बदनव्यग्रत्वा
द्गलतोविस्मरतः ग्रंथदंडकाऋग्गणात् उद्गिरतियस्तस्मिन्वढ
रामूर्खाः विटाभुजंगप्रायाः वटवोबालाश्चगृहश्रोत्रियैर्वाला
संध्यावंदनाय प्रवर्त्यंतेनिर्विवेकत्वात् ॥तुर्यंश्चतुर्थः

अथमधुमदपल्लवितमालवीकपोलकोमलात
पेमुकुलितेह्निकमलिनीमलनादिवलोहितत
मेतमोलिहिरवौलंबमानेरवि रथतुरगमार्गा
नुसारेणयममहिषइवधावतिनभसितमसिक्र
मेणचगृहतापसकुटी रकपटलावलंविषुरक्का
तपच्छेदैः सहसंहृतेषुवल्कलेषुकालिकल्मषमु
षि पुष्णातिगगनमग्निहोत्रधामधूमे सनिपमे
यजमानजनेमौनव्रातिनिविहारवेलाविलोले
पर्यटति पत्नीजनेविकीर्यमाणहारितश्यामा
कशालिपूलिकासुदुग्धासुहोमकापिलासुहूय
मानवैतानतनूनपाति पूतविष्टरोपाविष्टेकृष्णा
जिनजाटिले जाटिनिजपाति वटुजनेब्रह्मासना
भ्यासिनि ध्यायति योगिगणे

अथेत्यादौ अस्मिन्नस्मिन्सतिबाण स्तयैवगोष्ट्यातस्थावितिस
बधः कपोलकमलोगंडसदृशः मुकुलितप्राप्तसंकोचे कुटीरं
जरद्गृहं पटलंछादनं विहारोवह्निसंधुक्षणमग्निहोत्रार्थं पूल
कः वरंडः परिमाणभेदः १०० तनूनपाद्वह्निः विष्टरमासनं

खलुपुरुषायुषशतेनशक्नुयादविकलमस्यच रितंवर्णयितुंएकदेशेतुयदिकुतूहलंवः सज्जा वयंइयमधिगतकतिपयाक्षरलवलघीयसी जिह्वाकोपयोगंयास्यति भवंतः श्रोतारो वर्ण्यतेहर्षचरितंकिमन्यत् पश्यतुपरिणत प्रायोदिवसः पश्चाल्लंबमानकपिलकिरण जटाभारभास्वरोभगवान्भार्गवोरामइवसमं तपंचकरुधिरमहाहृदेमज्जति संध्यारागप टलेपूषाश्वोनिवेदयितास्मीतिसर्वेचतेतथेति प्रतिपद्यत नातिचिरादुत्थायसंध्यामुपासितुं शोणमयासीत् ॥

पुरुषायुषेत्यादिनायोग्येपिमयिवर्णयितरिवर्णनीयस्यभूयस्त्वं १९ अल्पीयस्त्वाच्चायुषःसामस्त्येनवर्णनंनघटतइतिप्रतिपादितं अत एवाहएकदेशइति सज्जा वर्णनाभिमुखाइतिभवंतइतिनतुयादृश तादृशाः हर्षचरितमितिनतुयदेवाकिंचित् स्यमंतपंचकंकुरुक्षे त्रंतथेतिएवमास्त्वितिप्रतिपद्यत अंगीकृतवंतः

आचष्टांभवान् भवतुभार्गवोऽयंबंशः शु
चिनानेनराजर्षिवंशश्रवणेनसुतरांशुचितर
इत्येवमभिधायतूष्णीमभूत् वाणस्तुविह
स्याब्रवीत् आर्यनयुक्तयनुरूपमभिहितं
अघटमानमनोरथमपि भवतांकुतूहलमवक
ल्पयामिशक्याशक्यपरिसंख्यानशून्याः प्रा
येणस्वार्थतृषः परगुणानुरागिणीप्रियजन
कथाश्रवणरसरभसमोहिताचमन्ये महताम
पिमतिरपहरतिप्रविवेकं पश्यत्वार्यःक्वप
रिमाणपरिमाणंवटुहृदयंक्व समस्तब्रह्मस्तं
भव्यापिदेवस्यचरितंक्वपारमि तवर्णवृत्तयः
कतिपयेशब्दाः क्वसंख्यातिगास्तद्गुणाःसर्व
ज्ञस्याप्ययमविषयः वाचस्पतेरप्यगोचरः
सरस्वत्याअप्यतिभारःकिमुतास्मादृशस्यकः

आचष्टामाख्यातु भार्गवइति भृगुगोत्रत्वं अवक
ल्पयामिनिश्चिनोमि शक्यमिदमित्येवंरूपेणपरिसंख्याने
नगणनयास्वार्थतृषो गृध्नवः शून्याः शक्याशक्यविवेकं गृ
ध्नवोनजानं तीत्यर्थःवटुःद्विजशिशुःब्रह्मस्तंभंजगत्

मंथनार्थेकुमारः कुमारगुप्ताख्यः कुमारोवायो दर्पशातान्मौ
चितः कुमारोगुहः पुत्रश्चकुमारः स्वामीप्रभुः कुमारश्चत्र्प्ररातयः
शत्रवः तारकश्चासुराधिपतिः शक्तिः सामर्थ्यंत्र्प्रायुधभेदश्च
नरसिंहउत्तमनरोनृसिंहरूपोहरिश्च स्वहस्तेनेति नतुसाधनवले
नत्र्प्रन्यत्रतुचक्रादिनिजायुधेन परमेश्वरेण सार्व भौमेन ॥
नतुमंडलमात्रस्यभोक्रा हरेण दुर्गायादुर्गमायागौर्याश्च करो
दंडः पाणिश्च लोकनाथो राजाहरि बुद्धश्च दिशांमुखेषु
सीमासुलोकनाथाः सीमापतयः इन्द्राद्या दिक्पालाश्च
कोशोगंजंमध्यंग्रन्थभेदश्च त्र्प्रग्र्यजन्मानो द्विजाःत्र्प्रादिनृपाः
श्रमणाश्च१, ८एवमादयइति नत्वेतावंत एवप्रथमकृतयुगस्येवेति
पर्वतशातनादयोवृतांताः त्र्प्रभवन्

सुनहान्कालोनःशुश्रूषमाणानामयस्कांतम
णयइवलोहानिनीरसनिष्ठुराणिक्षुल्लकानाम
प्याकर्षंतिमहतांमनांसिगुणाःकिमुतस्वभाव
स्वरसमृदूनीतरेषांकस्यनद्वितीयमहाभारते
भवेदस्य चरितेकुतूहलं

मणयइवेति मणिशब्देनापेमयानांगुणानांरत्नत्वमुक्तं लो
हान्यपिनीरसनिष्टुराणि क्षुल्लकाःखलाः वालाइत्यन्ये

अत्र पुरुषोत्तमेन सिंधुराजं प्रमथ्य लक्ष्मीरा त्मीकृता अत्र बलिना मोचितभूभृद्वेष्टनो मुक्तो महानागः अत्र देवेनाभिषिक्तः कुमारः अत्र स्वामिना एकप्रहारप्रपातितारातिना स्थापिता शक्तिः अत्र नरसिंहेन स्वहस्तविशसितारातिना प्रकटीकृतो विक्रमः अत्र परमेश्वरेण तुषारशैलभुवो दुर्गाया गृहीतः करः अत्र लोकनाथेन दिशां मुखेषु परिकल्पिता लोकपालाः सकलभुवनकोशश्चाग्र्यजन्मनां विभक्तः इत्येवमादयः प्रथमकृतयुगस्येव दृश्यंते महासमारंभाः यतो स्य गृहीतनाम्नः पुण्यराशेः पूर्वपुरुषवंशानुक्रमेणादितः प्रभृति चरितमिच्छामः श्रोतुम्

सिंधुराजो सिंधुदेशाधिपतिः क्षीरोदधिश्च लक्ष्मीश्छत्रचामरादिरूपा देवताकृतिश्च बलिना बलवता सुरेश्वरेण च भूभृद्राजा श्रीकुमाराख्यः श्रीकुमारो नाम राजा किल दर्पशातेनापजातमदेन हस्तिनावेष्टितः ततः श्रीहर्षेणाकृष्य खड्गं तस्मान्मोचितो सौ दंती च शेषाहने परित्यक्तइति वार्त्ता भूभृच्च पर्वतो मंदराख्यः महानागो दर्पशातो वासुकिश्च मोचितभूभृद्वेष्टनो मृतमंथमार्थे

अस्यहि वहून्याश्चर्याणि श्रूयंते तथाह्यत्र बलजिता निश्चलीकृताश्चलंतः कृतपक्षाःक्षितिभृतःअत्रप्रजापतिना शेषभोगिमंडलस्योपरिक्षमाकृता

वनंतोयंविपिनंचमदनः कामः फलविशेषश्च मदनं पांडुर्वनेमृगरूपया ब्राह्मण्या सह सुरतकर्मसक्तंमृगरूपंकर्दमाख्यं मुनिं शरेण जघानतेनच म्रियमाणेनस्त्रीसंभोगस्थोमरिष्यसीति शप्तोमाद्यासह स्मरार्त्तः क्रीडान्विपन्नइति गुरोर्द्रोणाचार्यस्य भयेन गुरुणामहताचत्रासेन युधिष्ठिरोवलानि दग्धुमुद्यतं द्रोणाचार्यं रणमूर्धन्यश्वत्थामाहतइत्युक्त्वापुत्रशोकाकुलं असत्येनासूनत्याजयत् इति इत्थमिति इत्थं कृतयुगादारभ्य कलिप्रारंभपर्यंतं राज्ञां नास्त्यपकलंकं राजत्वमितिवलाजित्प्रजापतिमुखाःशब्दा राज्ञि यथार्थां वेदितव्याःबलंसैन्यंवलाख्यश्चासुरः निश्चलीकृता इति सहायाभावाच्छत्रुषुयानंनाविदधिरेइति अन्यत्र स्थावरत्वं लंबिताः पक्षाः सहायाःपतत्राणि क्षितिभृतोराजानः गिरयश्च प्रजापतिना राज्ञाब्रह्मणाच शेषस्यावशिष्टस्य भोगिमंडलस्यराजसमूहस्योपरिविषये क्षांतिः कृताअन्यत्रशेषाख्यस्य भोगिनो नागस्य मंडलमाभोगस्तत्पृष्ठे भूमिर्निहिता पुरुषोत्तमोनरोत्कृष्टोराजाहरिश्च ॥

शंतनुरपिव्यसनादेकाकीवियुक्तोवाहिन्यावि
ललाप विजिने पांडुर्वनमध्यगतोमत्स्यइव
मदनरसाविष्टःप्राणान्मुमोच युधिष्ठिरो गु
रुभयविषण्णहृदयः समरशिरसिसत्यमुत्सृ
ष्टवान् इत्थंनास्ति राजत्वमपकलंकमृते
देवदेवादमुतःसर्वद्वीपभुजोहर्षात्

अतिव्यसनादत्यंतसंगात् वाहिनीनदीसेनाच महाभिषःपुराब्र
ह्मसदसिगंगायाश्चामरग्राहिण्याश्चलितवाससोंगदर्शनहृतहृद
यःशृंगारपदानिवदन्ब्रह्मणाशप्तः पतित्वा क्षत्रियगृहेशंतनुर्ना
माभूत् गंगापिमत्कृतेयमिमांदशांप्राप्तइतिमत्वासखेदमवतरंती
धेनुहरणकुपितवासिष्ठशापसंपन्नमनुष्यलोकावतरणदुःखितैर्व
सुभिर्विदितवृत्तांतैरभ्यधायि तत्र नृपेचेत्तवप्रीतिस्तद्वयं त्वय्येवोत्प
त्स्यामहे जातमात्राश्चवयंत्वयास्वजलेक्षेप्तव्याइति सातुतथेत्यंगी
कृत्यवनेविहरंतंप्रार्थयमानंशंतनुमवोचत् यदहंकरोमि तत्रत्वयानि
र्वंधोनविधेयोनचाहं त्वया जन्मप्रष्टव्येति तथेति तेनांगीकृतवता
वहुतरंकालमरंस्त अथयःकश्चित्सूनुरुदपादिसर्वस्तयास्वजलेक्षि
प्तः एवंसप्तस्वतीतेषुगंगामासेव्यनिःसंतानोयंमाभूदितिमन्वानैः
सप्तभिरेववसुभिः कृतात्मसन्निधिर्भीष्मोजातः ततस्तमपिजलेक्षि
पंतीशंतनुनानिषिद्धा सापराधोभवानित्युक्त्वा साप्रतिजगामततः
स्तद्वियोगविधुरधीर्वहुविललापेतिव्यसननिमित्तकः सेनयावि
योगेनचाविलापोविजिगीषोरनुचितएव

कार्त्तवीर्यौ गोब्राह्मणातिपीडनेन निधनमया
सीत् मरुत्त इष्टवहुसुवर्णकोपिदेवद्विजवहु
मतोनवभूव

गोनिमित्तंब्राह्मणस्यजमदग्नेरतिपीडनं निधनमयासीज्जामदग्न्येने
हतइत्यर्थः कार्त्तवीर्यौगवांकोटेरप्यधिकतरां धेनुमपहरन्नजमदग्निं
व्यापादितवान् अथचतत्सुतेन रामेणक्रोधात्परशुच्छिन्नवाहुसह
स्त्रोसर्वक्षत्रियैःसहमृत्युंलेभे इष्टःकृतः अभिमतश्च देवद्विजोवृह
स्पतिः अन्यत्र देवाश्चाद्विजाश्चेतिद्वन्द्वः मरुत्तोनाम राजावहुसु
वर्णंकारव्यन क्रतुनापि यक्ष्यमाणोदेवपुरोध संमांयाजयेतियाच
मानस्तेनमनुष्योयमेवद्दश्इतिसचोपहसतिधिषणे नारदेनोक्तःय
थागच्छास्यैवभ्राता संवर्त्तकोनाम ग्रहगृहीतच्छन्नावागणास्यां
स्थितःतंप्रार्थयस्वेत्युक्त्वाचनारदोग्निंविवेशसचनारदोक्तचिह्नैस्तं
भगवत्प्रणामंकृत्वानिर्यांतंपरिज्ञायवहुशोगालीदंदतमपि अनुद्वि
ग्नमानोयाजनायप्रार्थयामाससंवर्त्तकेनकथितंच नेदंतवोक्तं याव
त्तंवक्ष्यामिदेवेभ्यश्चश्रुत्वायज्ञभागोनदातव्यइति राजायथोक्तमनु
तिष्ठंस्तेन याजितोदेवद्विजस्य नाभिमतोभवदिति

नृगस्य कृकलासभावेवर्णसंकरः समदृश्यत सौदासेन न रक्षिता पर्याकुलीकृताभूमिः नलमवशाक्षहृदयंकलिरभिभूतवान् संवरणोमित्रदुहितरि विक्लवतामगात् दशरथइष्ट रामोन्मादेन मृत्युमवाप ॥

कदाचिच्चतस्यागोः स्वामीतांगांप रिज्ञायतंययाचेनचतस्माद्वालेभे ततस्तौद्वावपिराजद्वारंराजाविज्ञापनायगतौ ग्राम्यभोगासक्त राजदर्शनमलभमानौचक्रोधात्कृकलासोभवेति राज्ञः शापंदत्त्वा कस्मैचिद्गांवितीर्यंयथागतंप्रतिजग्मतुरिति नरान्क्षिणोति तिनरक्षितानपालिताचसौदासोनामराजामृगयाखिन्नः पथिगच्छन्कदाचिन्मुनिंशक्रनामानंमार्गमध्येस्थितमपसर्पेत्यवदत् पंथादेयोब्राह्मणायेतिवचनात् न्यायमनुवर्त्तमानोयावन्नचलितस्तावद्राज्ञा कशयाभिहतः अथरोषावेशाद्गच्छमनुष्यभक्ष्योराक्षसोभवेतिनंशशाप वशमायत्तं अक्षहृदयमक्षज्ञानं अक्षाणीन्द्रियाणिहृदयंचतच्चनलोराजाद्यूतव्यसनीतस्स्वरूपानभिज्ञश्चकलिनाभिभूतइतिप्रसिद्धं मित्रोरविः सुहृच्चमित्रंतपर्तानामामित्रस्यरवेर्दुहिताभूत् तस्यां संवरणोनामराजाव्यसनीबभूव रामोदशरथसुतः रामा स्त्रीच दशरथोमृगयासक्तोघटपूरणरवंश्रुत्वा बृंहितशंकयाशब्दपातिना शरेणमुनिपुत्रंव्यापादयत्तेनच बोधितान्वयः पित्रोः समीपंतंनिनाय तद्वचनाच्छल्यमुद्धरति नृपे शिशुर्मृतः अथचसदारेण वृद्धतापसेन पुत्रादहमिव त्वमपिप्राप्स्यस्यंतामिति शप्तो रामवियोगात्प्राणांस्तत्याजेति ॥ १७ ॥

पुरुकुत्सः कुत्सितं कर्म तपस्यन्नपि मेकलकन्यकायामकरोत् कुवलाश्वो भुजंगलोकपरिग्रहादश्वतरकन्यामपि न जहार पृथुः प्रथमपुरुषकः परिभूतवान्पृथिवीं ॥

मार्गणं याच्ञा आशराश्च मार्गणाः मार्गणेषु व्यसनं युद्धं व्यसनं रसातलमगमदधस्ताज्जगाम विनष्ट इत्यर्थः रसातलं पातालं च मांधाता च भुवं जित्वा स्वर्गं जेतुं गतः शक्रेणोक्तं पातालं जित्वागतस्य तपदा स्वयं यास्यामि स च तद्वचनादविचार्यैव रसातलं गतस्तत्र हरप्रसादासादितत्रिशूलेन लवणनाम्ना दानवेन ससुतसैन्यों तमनीयत इति मेकलकन्यका नर्मदा पुरुकुत्सः पुरा तपश्चरन्नर्मदायां स्नानं कुर्वन्कामप्यंगनामालोक्य कामाविष्टो नीतिमुत्ससर्जेति भुजंगा विटा अपि अश्वतरकन्यां वडवामपि कुवलयाश्वो राजा मृगयाक्रीडाप्रसंगेन घर्मातुरो मज्जनरभसेन सरसीमवतीर्णो रसातलं प्राप्तोऽश्वतराभिधाना गकन्यामूढवानिति प्रथम आद्यः प्रधानश्च कुत्सितः पुरुषः पुरुषकः पृथुरादिनृपो भूधराक्रांतां सर्वां गां विलोक्य चापकोट्या भुवः पर्यंतेषु चिक्षेप धरणकारणभूतभूभृत्परिभवाद्भवो विभवः अत एवास्य कापुरुषत्वं विष्णुपुराणे त्वा कृष्टकार्मुकेन पृथुना देहि मे भक्तं व्यभरणोपायानित्यनुबध्यमाना भूर्भुवनानि बभ्राम ततः शरणमलब्ध्वा सास्य सर्वाः सस्यसंपदो जनयदिति वर्णितं एतस्मात्परिभूताभूदिति कृकलासः प्राणिभेदः तद्भावेपि तस्यां दशायामपि किं पुनाराज्यस्येति निन्द्यत्वं वर्णः शुक्लादर्ब्राह्मणादिश्च नृगाराजा दानप्रस्तावे कस्यचिद्विप्रस्य संबंधिनीं गामविज्ञायैव द्विजाय ददौ

ययातिराहितब्राह्मणीपाणिग्रहणः पपात ।
सुद्युम्नः स्त्रीमयएवाभवत् सोमकस्य प्रख्या
ता जंतुवधानिर्घृणता मांधाता मार्गणव्यसने
नसपुत्रपौत्रोरसातलमगात् ।

शुक्रस्यप्रार्थनामकरोत् संदिष्टाचकुमारी शतपरिचारवती यंशर्मि
ष्ठायदामेदास्यंकरोति तदागच्छामीतिशुक्रशापभीतेनवृषपर्वणा
संपादितमनोरथादेवयानीपुनरपिदासीभूतयाशर्मिष्ठयासहवने
क्रीडंतीययातिमायांतंदृष्ट्वावभाषेक्वाद्यमांत्यक्त्वापाणिग्राहोमहा
नुभावोगतोभूरितिततोययातिर्ब्राह्मणीत्वादनंगीकुर्वंस्तत्पित्राशो
कविधुरेणशुक्रेणपापमास्तुक्रियतामयंविधिरितिवुद्ध्वातांस्वीचक्रे
कालेनचासौपपातीति सुद्युम्नोराजाशोभनंद्युम्नंबलमस्येतिचस्त्री
मयोमहिलाकृतिः कांतानुरक्तश्चयोत्रयमुपयोक्ष्यति सस्त्रीत्वमाप
त्स्यत इतिभगवता भवान्याभ्यर्थितेन भवेनशप्तः सन्सरसः पी
त्वातोयं सुद्युम्नोमृगयाविहारीस्त्रीमयोभूदिति जंतुर्नामसोमकस्य
राज्ञः पुत्रः जंतवः प्राणिनश्च सोमकस्य राज्ञोजंतुर्नामिकः पुत्रो
भूत् सचैकपुत्रत्वादपुत्रत्वंवरमितिजानन्नुद्विग्नः पुरोधसाभ्यधा
यिवहून्पुत्रांश्चेदिच्छासितदस्य सुतस्यवपयाहोमःक्रियतां ततोया
वत्योधूममाजिघ्रंति तापुत्रैर्युज्यंतइतिसचापिघृणामपहाय तथा
कारितवानिति

पुरूरवा ब्राह्मणधनतृष्णया दयितेनायुषा ऽयुज्यत नहुषः परकलत्राभिलाषीमहा भुजंग ग्रासात्

तदाचन्द्रेणशुक्रः शरणमाश्रितः ततःशुक्रप्रेरितैर्दैत्यैः सहतेषा मन्योन्यं दिव्यवर्षसहस्रं युद्धमासीत् तारापि नारदबोधिता सगर्भा सती पुनः गुरुमेवाभिगतेति दयितेनायुषा प्रियेणजीवितेन पुत्रेण आयुर्नाम्नाकथा चात्र पुरूरवाः पूर्वांदिशंजेतुंगच्छन्केनाप्याहृतप्रभूतधनेन विप्रेणयज्ञे निमंत्रितोलोभाक्षिप्तस्तद्धनंजिहीर्षुस्तच्छापान्नष्टःतस्मिन्मृतेसविप्रोनृपं विनाप्रजानिवर्त्ततेतिज्ञात्वा तदायुषा राजर्षिमायुर्नामानमजीजनदिति भुजंगोविटोपिपुरावृत्रंहत्वाब्रह्महत्ययाशक्रःपलाय्यमृणालच्छिद्रांतरे यदातिष्ठत्तदानहुषोयज्वा शूरैश्वदेवैरिन्द्रत्वं नीतोदर्पाच्छचींप्रार्थयमाणोबृहस्पत्युपदेशात्तयोक्तोयथायानेनापूर्वेणागच्छेति ततो ब्रह्मर्षीन्वाहनीकृत्यव्रजन्कामवशात्त्वरमाणःपादेनाताडयत्सर्प सर्पइतिचोदयन्नगस्त्येन सर्पोभवेतिशप्तः सर्पोभवन्पपातेति नरकगामी बभूव स्वाचारभ्रष्टत्वात्पतितश्चाभूत् वृषपर्वणोसुरराजस्य दुहित्रा शर्मिष्ठया कलहायमाना अस्मद्भृत्यसुता वराकीभूत्वा स्पर्धते इत्युक्त्वाकूपांतःपातितांशुक्रसुतांदेवयानीं ज्ञात्वा ययातिर्वनविहारीपाणिंगृहीत्वोज्जहार गते ययातौपरिभवोद्विग्ना वनएवावसत् अथनारदाद्यथावृत्तं ज्ञात्वा वृषपर्वा

वयसि वचसियशसितपसिसदसिमहसि व पुषियजुषिच प्रथमाःपूर्वमेवकृतसंगराविवक्ष वः स्मितसुधावलितकपोलोदराः परस्पर स्यमुखानिव्यलोकयन् अथतेषांकनीयान्क मलदलदीर्घलोचनः श्यामलोनाम वाणस्य प्रेयान् प्राणानामपि वशयिता दत्तसंज्ञस्तैः सप्रणयं दशनज्योत्स्नास्नपितककुभा मुखे न्दुनावभाषेतातवाणद्विजानांराजागुरुदार ग्रहणमकार्षीत्

सकलेत्यादि विशेषणत्रयेण द्विजराजादिवृत्तांतेभि ज्ञतोच्यते महापुरुषेत्यादिहर्षचरिते शुश्रूषायाहेतुः ॥ १६ ॥ सुभाषि तेत्यादि स्वकाव्यप्रशंसासूचनपरं सदसि सभायां संगरसंकेतः कनीयानित्यनेनप्रियवचनत्वमस्यदर्शितं ब्रूहिइतिदत्तसंज्ञः तात वाणेत्यादिना पूर्वराजदोषोद्भावनद्वारेण हर्षस्यगरीयस्तांख्याप यति अत्र क्वचिच्छब्दद्वारेणक्वचिच्चार्थद्वारेणयथायोग्यंदोषउद्भा व्यः चंद्रादिशब्दाभिधानेन राजत्वप्रतीतिर्नस्यादितिद्विजानांरा जेत्युक्तं गुरुर्बृहस्पतिःपित्राद्याश्च गुरवः अत्रकथा पुरा पूर्णचं द्रमुदितंवीक्ष्य कामयमानां गुरुपत्नींताराख्यामभिगच्छत् तद सहमानेनच बृहस्पतिना यदेन्द्राद्याः प्रोत्साहिताःतदानयनाय

न्यायवादिनः सुकृतसंग्रहाभ्यासगुरवः लब्ध साधुशब्दालोकाइव व्याकरणेपि सकल पुराणराजर्षिचरिताभिज्ञाः महाभारतभाविता त्मानः विदितसकलेतिहासा महाविद्वांसो महा कवयो महापुरुषवृत्तांतकुतूहलिनः सुभाषि तश्रवणरसरसायणावितृष्णाः ॥

तच्छ्रुत्वेत्यादिनाऽस्यप्रकरणस्य प्रकृतानुगुणत्वंदर्शितं तेषांचते प्रस्तावबोदित्वं मुखपद्माश्रापिचत्वारःसामवेदभेदः सात्वंचमुख मारंभोपि प्रसन्ना शुद्धा सुबोद्धाच वृत्तिःवर्त्तनंसूत्रविवरणंच गृ हीतंश्राद्दतंज्ञातार्थंचवाक्यंविवरणंवार्त्तिकंचयत् कारणात् का त्यायनोवाक्यकारउच्यते कृतोगुरूणांसंबंधिनि पदे स्थानेन्यासः स्थितिर्यैषांतेसर्वेणोपदेष्टृपदेस्थापितास्तेइत्यर्थः यद्वाकृतोगुरुणि पदे न्यासोयैः महति पदेस्थिताइत्यर्थः अन्यत्रकृतोभ्यस्तो गुरुपदेदुर्बोधशब्देन्यासोवृत्तिर्विवरणंयैः न्यायोयुक्तं उपपत्त्यनु पपत्तिविचारश्च सुकृतंपुण्यंसुष्टुविहितंच संग्रहःसंचयोव्याकरणं व्याडिकृतोग्रंथश्च गुरवोमहांतउपाध्यायाश्च साधुशब्दःसाधु वादः साधवोमीइत्येवंरूपोवा साधवः संस्कृताः शब्दाश्च पांडि त्यप्रकटनेनानेन द्रष्टुमिष्टस्य वस्तुनउत्कृष्टतोच्यते

सुहृद्दौनातिदूरवर्ती वन्दीसूचीवाणः तारमधु
रेणगीतिध्वनिमनुवर्त्तमानः स्वरेणेदमार्यायु
गलमपठत् तदपिमुनिगीतमतिपृथु तदपि ज
गद्यापि पावनं तदपि हर्षचरितादभिन्नं प्रति
भातिहिमे पुराणमिदं वंशानुगमविवादिस्फु
टकरणंभरतमार्गभजनगुरु श्रीकंठविनिर्यातं
गीतमिदंहर्षराज्यमिव तच्छ्रुत्वा वाणस्यच
त्वारः पितामहमुखपद्मा इव वेदाभ्यासपवि
त्रमूर्त्तयउपाया इव सामप्रयोगललितमुखा
गणपतिरधिपतिस्तारापतिः श्यामलइतिपि
तृव्यपुत्राभ्रातरः प्रसन्नवृत्तयोगृहीतवाक्याः
कृतगुरुपदन्यासाः

श्रीयुक्तः कंठः वैस्वर्यादिदोषाभावात् यद्वाश्रीकंठोहरएवसर्वंवि
द्यानांततएवोत्पत्तेः हर्षराज्यमपोदृशमेव तथाच वंशंकुलं अनु
गच्छत्यनुसरातिचत्तद्वंशानुगं तथात्रविद्यमाना विवादिनोयत्र
तदविवादिसौराज्यंन केचित्तत्रविवदंते करणमधिकरणंयत्रावि
द्यापरीक्षाधर्मनिर्णयोवाक्रियते व्यापारोवाभरतोनामपूर्वराजा
भूत श्रीकंठोदेशभेदः गीतमपि हर्षस्य प्रमोदस्य राज्यमिव त
स्यविजृंभमाणत्वात् तच्छ्रुत्वेत्यादौ वाणस्य चत्वारः परस्प
रस्य मुखानि व्यलोकयन्निति संवंधः

पुरोनिहितशरशलाकायंत्रकं निधायपृष्ठतः सनोडसन्निविष्टाभ्यां मधुकरपारावताभ्यां दत्ते स्थानके प्राभातिकप्रपाठकच्छेदचिह्नी कृतमंतरमुत्क्षिप्य गृहीत्वाच कतिपयपत्रल घ्वीं कपाटिकां क्षालयन्निव मषीमलिनान्यक्ष राणिदंतकांतिभिरर्चयन्निव सितकुसुममुक्ति भिर्ग्रंथं मुखसान्निहितसरस्वतीनूपुररवैरिव गमकैर्मधुरैराक्षिपन्मनांसि श्रोतृणां गीत्या पवमानप्रोक्तं पुराणं पपाठ तस्मिंश्च तथा श्रुतिसुभगगीतिगर्भं पठति

गमकाः असाधारणानि स्वराणां निमीलनानि यानिलक्ष्येष्वांतरमार्ग इतिप्रसिद्धास्तैर्गमकैः स्वरयतिविशेषैः पवमानोवायुः १५ वन्दीस्तुतिपाठकः पृथुरादिनृपोपि पवमा नंवायुप्रोक्तमपिगीतपक्षेवंशेन वेणुनाअनुगमोययोस्तौ विवादि नौस्वरौ विश्रुत्यंतरौगांधारनिषदौस्वरौयत्रतत्करणमपदः सना लआविद्धःस्वरसन्निवेशः उच्चारणस्थानं वा भारतं भरतमुनि कृतोग्रंथः श्रीकंठः

भुक्तवंतंच तं सर्वेज्ञातयःपर्यवारयन् अत्रांत
रेदुगूलपट्टप्रभवेशिखंडयपांगपांडुनीपौंड्रेवा
ससी वसानः स्नानावसानसमयेवंदितयाती
र्थमृदागोरोचनयाच रचितातिलकः तैलामल
कमसृणितमौलिरनुच्चचूडाचुंबिना निविडेन
कुसुमापीडकेन समुद्भासमानःअसकृदुपयु
क्ततांबूलविरलाधरकांति रेकशलकांजनज
नितलोचनरुचिरचिरभुक्तोविनतमार्यं वंशं
च दधानः पुस्तकवाचकः सुदृष्टिराजगाम
नातिदूरवर्त्तिन्यांचासंद्यांनिषसादस्थित्वाच
मुहूर्त्तमिवतत्कालापनीतसूत्रवेष्टनमपि नख
किरणैर्मृदुमृणालसूत्रैरिवावेष्टितं पुस्तकं

रुचिरंनैर्मल्यंभोजनंभुक्तमचिरंभुक्तंयस्यसःअनेनतस्यानवलिप्तत्व
मुक्तं आसंद्यावेत्रपीठिकायांस्थित्वेत्यादौ पुराणं पपाठेतिसंबंधः
सनीडेसमीपे प्रपाठकोवाचकः प्रपठनंवात स्यतत्रवाछेदः
इयन्मात्रं वाचितं नान्यदिति तेनचिह्नीकृतंलक्ष्यीकृतंगमर्पति
रागस्वरूपमिति

अथते तमूचुः तातसंतोषजुषांसततसन्निहित
विद्याविनोदानांवैतानवह्निमात्रसहायानांकि
यन्मात्रं नः कृत्यं सुखितयासकलभुवनभुजि
भुजंगराजदेहदीर्घेरक्षातिक्षितिंक्षातिपभुजेस
र्वदासुखिनएववयंविशेषेणतु त्वयि विमुक्तकौ
सीद्ये परमेश्वरपार्श्ववर्त्तिनि वेत्रासनमधिति
ष्ठति सर्वेच यथाशक्तियथाविभवंयथाकालंच
संपाद्यंते विप्रजनोचिताःक्रियाकलापा इत्येव
मादिभिरालापैः स्कंधावारवार्त्ताभिश्च शैश
वातिक्रांतक्रीडानुस्मरणैः पूर्वजकथाभिश्च वि
नोदितमनाःतैःसह सुचिरमतिष्ठत् उत्थाय
मध्यंदिने यथाक्रियमाणाःस्थितीरकरोत्

तातइति पूजावचनं वैतानः क्रातवः कौसीद्यमालस्यं निष्प्रयत्न
तेत्यर्थः अत्रत्यादौ सुदृष्टिः पुस्तकवाचकः आजगामेतिसंबंधः
१४ दुगूलेति एकस्माद्दुगूलपट्टाद्दीर्घाच्छिन्नवागृहीते शिखंडच्य
पांगपांडुत्वेन कार्कश्यमापिदर्शितं पौंड्रे पुंड्रदेशजे गोरोचना
रक्षाद्रव्यभेदःमौलयःकेशाः अनुचेतिअदीर्घतयाकुसुमापीडकस्य
श्रोत्रियत्वंविनीतत्वं चास्य दर्शितं निविडेन संहृतपुष्पेण

अर्चादिसत्कारं नितरांननंद प्रीयमाणेनचम
नसासर्वांस्तान्पर्यपृच्छत् कच्चिदेतावतोपि
दिवसान्सुखिनोयूयमप्रत्यूहावा सम्यक्करणप
रितोषितद्विजचक्राक्रातवीक्रियाक्रियते यथा
वदविकलमंत्रमांजिभुंजते हवींषि हुतभुजः य
थाकालमधीयतेवावटवः प्रतिदिनमविच्छिन्नो
वेदाभ्यासः कच्चित्सएवाचिरंतनोयज्ञविद्या
कर्मण्यभियोगः तान्येव व्याकरणे परस्पर
स्पर्धानुवंधावंध्यदिवसदर्शितानि व्याख्या
नमंडलानि सैववापुरातनीपरित्यक्तान्यकर्त्त
व्या प्रमाणगोष्ठी सएववामंदीकृततरशास्त्रर
सोमीमांसायामतिरसः कच्चित्तएवाभिनव
सुभाषितसुधावर्षिणः काव्यालापा इति

संभ्रांतः सत्वरः सत्कारंपूजां कच्चिदितीष्टप्रश्ने प्रत्यूहोविघ्नःसम्य
क्करणं यथाशास्त्रंसंपादनं क्रतूनांयज्ञानामियं क्रातवी अधीयते
इति वेदपाठोबालानामेवोचितः १३ प्रमाणं तर्कविद्या
मीमांसा ब्रह्मनिदर्शनं अतएवाह अतिरसइति

उद्दामदंतिनि दर्पक्षीवौक्षकेक्षीयमाणपंकच
क्रवाले. वालपुलिनपल्लवितसिंधुरोधसि प
रिणामाश्यानश्यामाके जनितप्रियंगुमंजरी
रजसिकठोरत्रपुसत्व चिकुसुमस्मेरशरेशर
त्समयारंभे राज्ञःसमीपाद्बाणोवंधून्द्रष्टुंपुन
रपि तं ब्राह्मणाधिवासमगात् समुपलब्धभू
पालसम्मानातिशयपरितुष्टास्त्वस्य ज्ञातयः
श्लाघमाना निर्ययुः क्रमेणच कांश्चिदभि
वादयमानः कैश्चिदभिवाद्यमानः ॥ कै
श्चिच्छिरसि चुंब्यमानः कांश्चिन्मूर्ध्नि समा
जिघ्रन् कैश्चिदालिंग्यमानः कांश्चिदालिंग
न् अन्यैराशिषानुगृह्यमाणः परानगृह्णण
न्वहुवंधुमध्यवर्त्ती परंमुमुदे संभ्रांतपरिजनो
पनीतंचासनमासीनेषु गुरुषुभेजेभजमानश्च

क्षीवाणीवोक्षकानि दांतसमूहा यत्र तस्मिन् चक्रवालंसमूहः
वालंतत्क्षणस्रुतजलंसिंधवोनद्यः श्यामाकोनीवारः प्रियंगुः
व्रीहिभेदः त्रपुसं लाडुकम् ॥

दामोदरनिद्राद्रुहिंद्रुतवैदूर्यवर्णार्णासिघूर्णमा
नमिहिकालघुमेघमोघमघवति। निमीलन्नीपे
निष्कुसुमकुटजे निर्मुकुलकन्दलेकोमलकम
लेमधुस्यंदीन्दीवरेकल्हाराल्हादिनिशेफालि
काशीतलीकृतानिशि यूथिकामोदिनि मोद
मानकुमुदावदातदशदिशि सप्तच्छदधूलि
धूसरसमीरेस्तवकितवंधुरवंधूकवध्यमाना
कांडसंध्ये नीराजितवाजिनि

दामोदरोहरिः अस्य निद्राद्रुहो ग्वियस्तास्मिन् तदा किलहरिः विबुध्यत इतिवार्त्ता अर्णोजलं घूर्णमाना भ्रमंती या मिहिका नीहारः तद्वल्लघवः तुच्छाये मेघास्तैर्मोघोनिष्फलो मघवा निंद्रोयस्तस्मिन्वर्षाभावादिन्द्रस्य मोघत्वं इन्द्रादेशेनहि मेघाव र्षति मेघवद्वर्ज्जितमित्यन्ये नीपाः कुटजाःकंदलाश्चवृक्षभेदाः क ल्हाराणि सौगंधिकापरनामानि श्वेतोत्पलानि जलकुसुमपत्रि केत्यन्ये शेफालिकापुष्पभेदःरात्रावेव विकसति यूथिका हरिणि का मोदमानानि विकसंतिसप्तच्छदाःसप्तपर्णाख्या वृक्षभेदाःवंधु राहृद्याःवंधूकाः वंधुजीवाख्याः वृक्षभेदाःनीराजिताःकृतशांति विधानाः १२

ऊँनिजवर्षाहितस्नेहावहुभक्तजनान्विताः सु
कालाइवजायंतेप्रजापुण्येनभूभुजः १ साधू
नामुपकर्त्तुंलक्ष्मींधर्त्तुंविहायसागंतुं नकुतूहालि
कस्यमनश्चरितंचमहात्मनांश्रोतुम् २ अथक
दाचिद्विरलितवलाहकेचातकातंककारिणिकृ
ष्णत्कादंवेदर्दुरद्विषिमयूरमदमुषि हंसपथिक
सार्थसर्वातिथौधौतासिनिभनभसिभास्वरभा
स्वति शुचिशशिनितरुणतारागणेगलच्छुना
सीरशरासने सीदत्सौदामनीदाम्नि

निजेतिनिजआत्मीयः वर्षोलोकः वृष्टिश्च वर्षं वर्षमपिनिजंस
मुचितकालप्राप्तंस्नेहःप्रीतिरार्द्रताच भक्ताः अनुरक्ताः ओदनाश्च
भक्तंभक्तरूपाणांभूभृतांसुकालानांच प्रजापुण्यंहेतुः अनेनमहा
नुभावपुष्पभूतिवर्णना सूचिता १ साधूनामित्यादिनापि भैर
वाचार्योपकारकरणंस्वर्यलक्ष्मीदर्शनं विहायसागमनं भैरवाचा
र्यस्य महात्मचरितश्रवणकुतूहलंच निजभ्रात्रादीनांसूचितं २
अथेत्यादावेवंविधे शरत्समयारंभे बंधून्द्रष्टुंबाणोब्राह्मणाधिवा
समगादितिसंवंधः विरलिताःनपुनरेकांततोपगताः वलाहकाः
मेघाःचातकाःस्तोककाख्याःपक्षिणःकादंवाःकृष्णहंसाःदर्दुराः
मंडूकाः हंसाएवपथिकसार्थाः तेषांनिर्मलजलदानादनास्था
त्सर्वातिथित्वंशुचिर्निर्मलःशुनासीरइन्द्रःसौदामनीविद्युत्

उपदिशंति हि विनयमनुरूपप्रतिपत्त्युप
दानेन वाचं विनापि भर्त्तव्यानां स्वामिनो
पिच धिङ्मां स्वदोषांधमानसमनादरपीडि
तमेवमतिगुणवति राजन्यन्यथा चान्यथा चिं
तयंतं सर्वथा तथाकरोमि यथा यथावस्थि
तं जानाति मामयंकालेनेत्येवमेवावधार्यचा
परेद्युर्निष्क्रम्यकटकात्सुहृदां बांधवानांच भ
वनेषु तावदतिष्ठद्यावदस्य स्वयमेव गृहीत
स्वभावः पृथिवीपतिः प्रसादवानभूत् अ
विशच्च पुनरपि नरपतिभवनंस्वल्पैरेवचाहो
भिः परमप्रीतेन प्रसादजन्मनो मानस्य प्रे
म्णोविस्त्रंभस्य द्रविणस्य नर्मणःप्रभावस्य
चपरांकोटिमानीयतनरेन्द्रेणेति ॥ इतिश्री
बाणविरचितेहर्षचरितेराजदर्शनंनामद्वितो
यउच्छ्वासः संपूर्णः ॥ २ ॥ ❁❁

मंजीरं नूपुरं दक्षिणोनुकूलः कौलीनंजनापवादः अक्षिगतोद्वे
ष्यः विस्त्रंभस्याश्वासस्यद्रविणस्यधनस्य नर्मणःपरिहासस्य ॥ इ
तिश्रीशंकरविरचिते हर्षचरितसंकेतेद्वितीय उच्छ्वासः समाप्तः
॥ २ ॥ ॥ ११ ॥

रताकल्पारंभशोभिनि शंभलीभाषितभाजि भजतिभूषां भुजिष्याजने सैरंध्रीवध्यमानर शनाजालजल्पाकजघनासु जनीषु वशिक विशिखाविहारिणीषु अनन्यजानुप्लवासु प्रचलितास्वभिसारिकासु विरलीभवति व रटानांवेशंतशायिनीनांमंजुनिमंजीरशिंजिते जडेजल्पितेनिद्राविद्राणद्राघीयसिद्रावयती वच विरहिहृदयाणि सारसरसिते भाविवास रबीजांकुरनिकर इवच विकीर्यमाणे जगति प्रदीपप्रकरे निवासस्थानमगात् अकरोच्च चेतसि अतिदाक्षिणः खलुदेवोहर्षः यदेवमने कबालचरितचापलोचितकौलीनकोपितोपि मनसास्निह्यतीवमयि यद्यहमक्षिगतः स्यांन मेदर्शनेनप्रसादंकुर्यात्इच्छतितुमांगुणवंतं

आकल्पोवेशः शंभलीकुट्टनीभुजिष्यादासीसैरंध्री प्रसाधनोप चारज्ञा जनी बशिका शून्या विशिखा रथ्या १० अनन्य जः कामः अनुप्लवः सहायः कांतार्थिनीतुयायाति संकेत सा भिसारिका हंसस्य योषिद्वरटावेशंतः पल्वलं कासारमप्यल्पसरः

दंतुरयति तारापथस्थलीं स्थवीयसि ता रकानिकुरंबे अवराश्रयिणिशर्वरीशवरीशि खंडे खंडपरशुकंठकाले कवलयति वाले ज्यो तिःशेषं सांध्यमंधकारावतारे तिमिरतर्ज्जन निर्गतासुदहनप्रविष्टदिनकरकरशाखास्विव स्फुरंतीषु दीपलेखासु अररसंपुटसंक्रीडनक थितावृत्तिष्विव गोपुरेषु शयनोपजोषजुषि जरतीकथितकथे शिशयिषमाणे शिशुजनेज रन्माहिषमषीमलीमसतमसि जनितपुण्यज नप्रजागरे विजृंभमाणे भीषणतमे तमीमुखे मुखरितविततज्यधनुषि वर्षतिशरनिकरमन वरतमशेषसंसारशेमुषीमुषि मकरध्वजे ॥

निद्राणोलसः द्रोणः काकः कलिलात्र्याकुलाः कुलायोनीड मस्त्रियां कापेयंचापलंकौशिका उलूकाः स्थवीयसिस्थूलतरे शि खंडोजूटकः खंडपरशुः शिवः कराएव शाखास्तदाकारत्वादं गुलयश्च करशाखाः अररःकपाटः संक्रीडनंशब्दः आवृत्तिः स्थगनं गोपुरंस्यात्पुरद्वारं द्वारमात्रेपिगोपुरं उपजोषः सुखं तू ष्णींभावोवा जरतीवृद्धा शिशयिषमाणे सुषुप्सति यक्षाः स्युः पुण्यजनाः तमीरात्रिः शेमुषीबुद्धिः ॥

वाचाटचटकचक्रवाले ष्वालवालावर्जितसे कजलकूटेषु निष्कुटेषु दिवसविहारति प्रत्याग तंप्रस्तुतस्तनंस्तनंधयेधयतिधेनुवर्गमुद्गतक्षी रक्षुभिततर्णकव्राते क्रमेणचास्तधराधरधातुधु नीपूरप्लावितइव लोहितायमानमहासिमज्जाति संध्यासिंधुपानपात्रेपातंगेमंडलेकमंडलुजल शुचिशयचरणेषुचैत्यप्रणतिपरेषुपाराशरिषु यज्ञपात्रपवित्रपाणौप्रकीर्णबर्हिषि उत्तेजसि जातवेदसि हवींषि वषट्कुर्वतियायजूकजने निद्राविद्राणद्रोणकुलकलिलकुलायेषु कापेय विकलकपिकुलेष्वाराम तरुषु निर्जिगमिषतिज रत्तरुकोटरकुटीकुटुंबिनि कौशिककुले मुनिक रसहस्रप्रकीर्णसंध्यावंदनोदबिंदुनिकर इव

कुटाघटाःनिष्कुटाःस्वगृहारामाःस्तनंधयःतर्णकःचवत्सः धुनी नदीसिंधुःसमुद्रःशयःकरः चैत्यमायतनंपाराशरिषुभिक्षुषुबर्हिषि कुशाःवषडितिदानक्रियासुमोचनमंत्रः वषट्कुर्वंति जुह्वतीत्य र्थः यायजूकोत्यर्थंयजनशीलः ॥ ८१ ॥

रण्येवमस्माभिः श्रुतमित्यभिधायतूष्णीमेवा भवत् संभाषणासनदानादिनातुप्रसादेनैन मन्वग्रहीत् केवलममृतवृष्टिभिः स्नपयन्नि वस्नेहगर्भेणदृष्टिपातमात्रेणांतर्गतांप्रीतिमक थयत् अस्ताभिलाषिणिचलंबमानेसावितर्य्यु त्थायराजलोकोभ्यंतरंप्राविशत् ॥ बाणोपि निर्गत्य धौतारकूटकोमलातपत्विषि निर्वांति वासरेअस्ताचलकूटाकिरीटे निचुलमंजरीभां सितेजांसिमुंचतिवियन्मुचिमरीचिमतिरोमन्थ मंथरकुरंगकुटुंबाध्यास्यमानम्रदिष्ठगोष्ठीनष्ट ष्ठास्वरण्यस्थलीषुशोकाकुलकोककामिनीकू जितकरुणासुतरंगिणीतटीषुवासविटपोपविष्ट

पिशितंमांसं अनपच्चीनामृष्टा अविपरीतेत्यर्थः निर्दोषावा ८८ बाणोपीत्यादौ बाणोप्यस्मिन्सतिनिवासस्थानमगादितिसंबंधः रीतिः स्त्रियामारकूटमित्यमरः निर्वांतिशाम्यति निचुलोवेतस वृक्षः भुक्तोद्गीर्णाहारचर्वणंरोमंथः म्रदिष्ठंमृदुतमंगोष्ठीपूर्वंगोष्ठी नंगोष्ठात्खञ्भूतपूर्वे उक्तंचगोष्ठंगोस्थानकंतत्तुगोष्ठीनंभूतपूर्वक मि तिकोकाश्चक्रवाकाः तरंगिणीनदी आलवालमावापः

कामिभुजंगतालोकहृद्याविरोधिभिस्तुचापलैः शैशवमशून्यमासीत् अत्रानपलापोस्मि अनेनैवच गृहीतविप्रतीसारमिदं मेहृदयंइदानीं तु सुगतइव शांतमनासि मनाविव कर्त्तरिवर्णा श्रमव्यवस्थानां समवर्त्तिनीवच साक्षाद्दंडभृति देवे शासति सप्तांबुराशिरशनामशेषद्वीपमालिनींमहीं। कइवाविशंकःसर्वव्यसनवंधोरविनयस्य मनसाप्यभिनयं कल्पयिष्यति आसतां तावन्मानुष्यकोपेताः स्वत्प्रभावादलये पिभीता इव मधुपिबंति रथांगनामानोपिलज्जंतइवाभ्यनुवृत्तिव्यसनैः प्रियाणांकपयोपि चकिताइव चपलायंते शरारवोपिसानुक्रोशाइवश्वापदगणाः पिशितानिभुंजतेसर्वथाकालेनमांज्ञास्यतिस्वामी स्वयमेव अनपचीनाचितवृत्तिग्राहिण्योहि भवंति प्रज्ञावतां प्रकृतयइत्यभिधाय तूष्णींबभूव भूपति

शैशवमित्यशून्यमित्यनेनतदेकासक्तत्वंपरिहरति अनपलापोनिरपन्हवः विप्रतीसारः पश्चात्तापः सुगतोबुद्धः समवर्त्तीयमः मनुष्यस्यभावोमानुष्यकंरथांगनामानश्चक्रवाकाः चपलायंते चपलत्वमाचरंति शरारवोहिंस्राः श्वापदगणाः प्राणिसमूहाः

महानयंभुजंगइति तूष्णींभावेनतुअगमितन रेन्द्रवचसितस्मिन्मूकेचराजलोकेमुहूर्त्तमिव तूष्णींस्थित्वाबाणोऽयज्ञापयत् देवाविज्ञातत त्वइवाश्रद्दधानइवनेयइवाविदितलोकवृत्तांत इवच कस्मादेवमाज्ञापयसिस्वैरिणोविचित्रा श्चलोकस्य स्वभावाःप्रवादाश्च महद्भिस्तुय थार्थदर्शिभिर्भवितव्यं नार्हसिमामन्यथा सं भावयितुं अविशिष्टमिव ब्राह्मणोस्मिजातः सोमपायिनांवंशे वात्स्यायनानां यथाकाल मुपनयनादयः कृताः संस्काराः सम्यक्प ठितः सांगोवेदः श्रुतानि यथाशक्ति शास्त्रा णि दारपरिग्रहादभ्यागारिकोस्मि

नेयः परवशः स्वैरिणः स्वतंत्राः सोमपायिनां सोमपानां ८७ शिक्षाकल्पोव्याकरणंज्योतिषंनिरुक्तंछंदोविधिरितिषडंगानिवे दस्य अभ्यागारिकोगृहस्थः सम्यग्वृत्तिस्थितोवा कामेभुजंग तेतिकामभुजंगता शृंगारित्वं कामे मदने भुजंगताज्ञेया न माद शेषु नहिमेकाचिद्भुजंवाहुंगताप्राप्तेत्यर्थः लोकद्वयेत्यादिना त्रिवर्गस्यानुपघातंदर्शयतिशास्त्रविरोधप्रसंगात् शतायुर्वैपुरुषः कालमन्योन्यानुवद्धंपरस्परस्यानुपघातेनत्रिवर्गंसेवतेत्यतएवाह

सिंहबृंहितगंभीरेणस्वरेणपूरयन्निवनभोभाग मपृच्छत् एषसवाणइति यथाज्ञापयतिदेवः सोयमितिविज्ञापितोदौवारिकेणनतावदेनम कृतप्रसादःपश्यामिइतितिर्यङ्नीलधवलांशु कशारां तिरस्कारिणीमिव भ्रमयन्नपांगनीय मानतरलतारकस्यायामिनीं चक्षुषःप्रभांपरि वृत्त्य प्रेष्ठस्यपृष्ठतो निषण्णस्य मालवराजसू नोरकथयत् ॥

राज्ञां च धर्मनिर्णयस्थानानि अधिकबलोवारणः संग्रा मइतिकेचित् उपवीतोदक्षिणावीतीकरः उक्तंच उद्धृतेदक्षिणे पाणावुपवीत्युच्यतेद्विजइति गजपरिचारक इति अन्यगजप रिचारकस्यस्वजातिसमुचितंवस्तुराज्ञः प्रकृतस्मारकंजातं ८६ तत्रकरिणांस्वभावतएव रागित्वादस्याऽपिरागवत्त्वाज्जुंजगतास्मृ तिः संज्ञेतेतिभंगुरोवक्रः मृगपतिनखकोटिवद्वक्रइत्ति स्पष्टा व्याख्यागुरुःभारः शासिताचउपरिपृष्ठदेशप्रभुभावेचअंकुशइवां कुशइत्यपि अतआह तच्छ्रुत्वेति बृंहितंगर्ज्जितं अंशवएवांशु काः अंशुकंच वस्त्रं तिरस्कारिणीजवनिका प्रेष्ठस्यातिप्रियस्य ॥

143

अष्टापदानां चतुरंगकल्पनाः पन्नगानांद्विज गुरुद्वेषाःवाक्यविदामधिकरणविचार इति समुपसृत्य चोपवीती स्वस्तिशब्दमकरोत् अथोत्तरेणनातिदूरेराजधिष्ण्यस्य गजपरिचारकोमधुरमपरवक्त्रमुच्चैरगायत् करिकलभ विमुंचलोलतां चरविनयव्रतमानताननःमृग पतिनखकोटिभंगुरो गुरुरुपरिक्षमतेनतेंकुशः राजातुतच्छ्रुत्वादृष्ट्वाच तंगिरिगुहागत

योगपट्टकाःयतीनामुपकरणं पर्यंकबंधनार्थंतेयतीनांचतुर्थाश्रमिणामेव न पुनर्योगेनयुक्ताः पट्टकाः कूटप्रधानानिलेख्यपत्राणि केषांचित् एवमन्यत्रापिपुस्तकर्मलेप्यं पार्थिवविग्रहाःमृण्मयशरीराणिराजाभिः सहवैराणिचदानग्रहंमदजलंदानंऋणव्यवहार श्च वृत्तानांगुरुलघुनियमात्मकानां समाश्च समविषमानांपादच्छेदा भागविरामाश्चरणकर्त्तनानिच अष्टापदानांचतुरंगफलकानां चत्वार्यंगानि सेनाया हस्त्यश्वरथपत्तयः तेषांकल्पना रचना चतुर्णामंगानां पाणिपादस्यच छेदःद्विजगुरुर्गरुडोपि वाक्यविदां मीमांसकानां अधिकरणाविश्रांतिस्थानानि

न धनदस्येव निष्फलाः सन्निधिलाभाः नाजि नस्येवार्थवादशून्यानि दर्शनानि नचंद्रमस इव वहुलदोषोपहताः श्रियः चित्रमिदमत्य मरंराजत्वंअपिचास्य त्यागस्यार्थिनः प्रज्ञा याः शास्त्राणि कवित्वस्यवाचः सत्त्वस्यसाह सस्थानानि उत्साहस्यव्यापाराःकीर्त्तेर्दिङ्मु खानिअनुरागस्य लोकहृदयानिगुणगणस्य संख्या कौशलस्य कलाः नपर्याप्तोविषयःअ स्मिंश्चराजनि यतीनांयोगपट्टकाः पुस्तकर्म णां पार्थिवविग्रहाः षट्पदानां दानग्रहणक लहाः वृत्तानां पादच्छेदाः

निष्फला ऐश्वर्यादिफलप्राप्तिशून्याःदानादिविना कृताश्च सन्नि धिः सन्निधानं एतस्यदर्शनं सर्वस्यफलदायिभवतीत्यर्थः अन्य असन्निधयः शोभनानि निधनानि अस्यदर्शनानि जिनस्येव ना र्थवादशून्य.नि अर्थोधनंतस्यवादः अनेनेदंलब्धमिति तेनशून्या नि सर्वेतद्दर्शिनोर्थैनयुज्यंते जिनस्य पुनरर्थवादशून्यानि महा यानयोगाचारमाध्यमिकदर्शनानि वहुलाःप्रभूतादोषारागाद्याः वहुलदोषाश्चकृष्णपक्षरात्रयःश्रियःसमृद्धयः शोभाश्च पर्याप्तः परिपूर्णः

तृप्तइवरोमांचमुचामुखेन मुंचन्नानंदवाष्पवा रिविंदून्दूरादेवविस्मयस्मेरःसमचिंतयत्तसो यंसुजन्मासुगृहीतनामातेजसांराशिःचतुरुद धिकेदारकुटुंबीभोक्ता ब्रह्मस्तंभफलस्यसक लादिराजचरितजयज्येष्ठमल्लोदेवः परमेश्वरो हर्षः एतेनचखलुराजन्वतीपृथ्वीनाऽस्यहरे रिववृषविरोधीनि वालचारितानिनच पशुप तेरिव दक्षोद्वेगकारीण्यैश्वर्यचरितानि नचश तक्रतोरिवगोत्रविनाशपिशुनाः प्रवादाः नय मस्येवातिवल्लभानि दंडग्रहणानिनवरुणस्ये व निस्त्रिंशग्राहसहस्त्ररक्षितारत्नालयाः

तृप्तइवेति तथैव तस्यकृतार्थत्वात् विरोधीह्यत्रपुत्रोधः केदारंक्षेत्रं ब्रह्मस्तंभं जगत् फलं रत्नादियत्रब्रह्मस्तंभस्यफलंधान्यादितद्भोक्ताक र्षकोभवति ८५ राजन्वती प्रशस्तराजयुता वृषोधर्मः अरिष्टा सुरोदांतरूपश्च बालेतिबालाहिविवेकहीनत्वाद्धर्मविरुद्धमाचरं ति अस्यतुतस्यामापिदशायांधर्मविरोधाभावः दक्षः कुशलःप्र जापतिभेदश्च महेश्वरपक्षे ऐश्वर्यशब्दोमुख्यवृत्तिः इतरत्र गौणः गोत्रंकुलंकुलपर्वतागोत्राः अतिवल्लभानीतिअतिशब्देनयुक्तदंड त्वमाह दंडः करोयमायुधंचानिस्त्रिंशग्राहाः खड्गहस्ताःतत्रजल चरभेदाश्च रत्नालयाभांडागाराणि समुद्राश्च

मृतमथनदिवसमिवलक्ष्मीसमुत्थानस्यवल
दर्शनमिववैदग्ध्यस्यएकस्थानमिवस्थितीनां
सर्वस्वकथनमिव कांतेः अपवर्गमिवरूपपर
माणुसर्गस्य सकलदुश्चरितप्रायश्चित्तमिव
राज्यस्यसर्वबलसंदोहावस्कंदमिवकंदर्पस्य
उपायमिव पुरंदरदर्शनस्य आवर्त्तनमिव ध
र्मस्य कन्यांतःपुरमिव कलानां परमप्राणमि
व सौभाग्यस्य राजसर्गसमाप्त्यवभृथस्नान
दिवसमिव सर्वप्रजापतीनां गंभीरंचप्रसन्नं
चत्रासजननं चरमणीयंच कौतुकजननंचपु
ण्यंचचक्रवर्त्तिनंहर्षमद्राक्षीत् दृष्ट्वा चानुगृ
हीतइवनिगृहीतइवसाभिलाषइव

प्रातिवेशिकं प्रतिबिंबं स्वनिराकरः अपवर्गः समाप्तिः संदोहः समूहः अवभृथोयज्ञांतः गंभीरंप्रसन्नंचेति परस्परापेक्षंबोद्धव्यं तथाचसतिगंभीरत्वेप्रसन्नत्वंऋजुत्वंचेन्नस्यात्ततोजिह्मप्रकृतित्वंप्र सज्येत एवंत्रासेत्यादौबोद्धव्यं तथाचकालिदासः भीमकां तैर्नृपगुणैः सबभूवोपजीविनां अधृष्यश्चाधिगम्यश्चयादोरत्नै रिवार्णवः इतिदिलीपंप्रतिवर्णितवान् कौतुकजननमपुण्यत्वात् अपि संभाव्यते अतआहपुण्यमिति गंभीरंचप्रसन्नंचेत्यादौसर्व त्रविरोधउद्भाव्यः गंभीरंसतमिस्रंप्रसन्नंनिर्मलंनभवतीतिअनुगृ हीतइवेत्यादि एवंविधमहीपतिप्रसादवशात् निगृहीतइवेति संकोचवशात् साभिलाष इवेति तस्यदर्शनीयत्वात्

यतिभिः धूर्त्तइतिवेश्याभिः नेयइतिसुहृद्भिः क
र्मकरइतिविप्रैः सुसहायइतिशत्रुयोधैःएकम
प्यनेकधागृह्यमाणं शंतनोर्महावाहिनीपतिं
भीष्माज्जितकाशिनं द्रोणाच्चापलालसंगुरुपु
त्रादमोघमार्गणंकर्णान्मित्रप्रियं युधिष्ठिराद्ब
हुक्षमंभीमादनेकनागायुतबलंधनंजयान्महा
भारतरणयोग्यं कारणमिव कृतयुगस्य वीज
मिव विबुधसर्गस्य उत्पत्तिद्वीपमिव दर्पस्य
एकागारमिव करुणायाः प्रातिवेशिकमिव पु
रुषोत्तमस्य खनिपर्वतमिव पराक्रमस्य सर्व
विद्यासंगीतकगृहमिव सरस्वत्याः द्वितीया

चपलंनकरोतीत्यर्थःयद्वाचःसमुच्चये अपगतालालसायस्यसोप
लालसःनिरभिलाषइत्यर्थःगुरुपुत्रोश्वत्थामा तस्यसफलशरता
तथाशस्त्रोपसंहारोक्षमयाचितोपि कस्यचिदेकस्य मारणमन्तरेण
नतदुपसंजहारततउत्तरायाउदरस्थे परीक्षिति पाटितेतस्मिंस्त
दुपसंहृतवान्अन्यत्रामोघामार्गणा याचकायस्येति मित्रःसूर्यःसु
हृच्चामित्रंक्षमाक्षांतिःभूश्च अनेकानिवहूनि अनन्यसदृशानिचएक
शब्दस्यचसाधारारणार्थतृच् बलंसामर्थ्यंसैन्यंचधनंजयोर्ज्जुनः
महाभारतानांकुरूणांयोरणःसंग्रामः अन्यत्रमहतोभारस्य कार्यं
धुरायास्तरणंनिर्वाहणम् ८४

148

निः स्नेह इति धनैः अनाश्रयणीय इति दोषैः
निग्रहरुचिरितीन्द्रियैः दुरुपसर्प इति ॥ क
लिना नीरस इति व्यसनैः भीरुरित्ययशसा
दुर्ग्रहचित्तवृत्तिरिति चित्तभुवा स्त्रीपर इति स
रस्वत्या शठ इति परकलत्रैः काष्ठमुनिरिति

निःस्नेह इत्यादावेतैरेकमप्यनेकधा गृह्यमाणमिति संबंधः शंठः प्रज
ननाक्षमः काष्ठापराधारा तत्प्रधानो मुनिः काष्ठामुनिः अतिशयवा
स्तपस्वी नेयः परवशः शंतनुर्नाम राजा भीष्मस्य पिता वाहिन्या गंगा
याः पतिः अयं तु तस्मादपि महतीनां वाहिनीनां सेनानां पतिः शंतनु
रिति पंचमी विभक्त इति पंचमी भीष्मो जितकाशी जितेन्द्रियः यत
स्त्वयित्वत्पुत्रवासत्यस्मद्दौहित्रस्य कुतो राज्यमिति यदाहि दाशा
धिपतिना स्वसुता मत्स्योदरोद्भूता मात्स्यावती नामास्मै पित्रर्थं म
र्थ्यते न दत्ता तदा एतेन प्रतिज्ञातं नाहं राज्यं विवाहं वा करिष्या
मीति अत एव ब्रह्मचार्येवाभूत् राजा च ततोपि जितकाशितमः जि
तकाशी वा जितेन जयेन काशते शोभते यः तथाहि भीष्मेण रामो
जितः सर्वं राजमहितं च काशिराजं चाजित्वा भ्रात्रर्थं मंबादिक
न्यात्रयमनैषीत् राजा तु ततोपि जितकाशितमः द्रोणश्चापाचा
र्यः सचापे धनुषि लालसः

अन्योन्यमत्सरादाविर्भवद्भंगुरभ्रुकुटिविभ्रम
क्षिप्तैः कटाक्षैः कर्णेन्दीवराणीव ताडयंती
भिरनिमेषदर्शनमुखरसरसराशिमंथरितप
क्ष्मणाचक्षुषापीतामिवकोमलकपोलपालीप्र
तिबिंबितंवहंतीभिरभिलाषलीलानिर्निमित्त
स्मितैश्चंद्रोदयानिवमदनसाहायकायसंपाद
यंतीभिः अंगभंगवलनान्योन्यघटितोत्तानक
रवेणिकाभिः स्फुटनमुखरांगुलीकांडकुंडली
क्रियमाणनखदीधितिनिवहानिभेनाकिंचित्क
रकामकार्मुकानीव रुषाभंजतीभिर्वारविला
सिनीभिर्विलुप्यमानसौभाग्यमिव सर्वतःस्प
र्शस्विन्नवेपमानकरविसलयगलितचरणारविं
दांचरणग्राहिणींविहस्यकोणेनलीलालसांशि
रसिताडयंतं अनवरतकरकलितकोणतया
चात्मनः प्रियांवीणामिवाश्रियमापिशिक्षयंतं

करवेणिकापरस्परानुबंधास्थितकरद्वयांगुलि विन्यासः ८३
विलुप्यमानसौभाग्यादिनाताः सुभगाइत्यर्थः कोणोवीणा
दिवादनभांडं प्रियामिति वीणायाः श्रियाश्च विशेषणं

विकटवकुलावलीवराटकवेष्टितमुखैः वृहद्भिः
स्तनकलशैः स्वदारसंतोषरसमिवाशेषमुद्ध
रंतीभिः कुचोत्कंपिकाविकारप्रेंखितानां हार
तरलमणीनां रश्मिभिराकृष्य हृदयमिव हठा
त्प्रवेशयंतीभिः प्रभामुचामाभरणमणीनांमयू
खैः प्रसारितैः वहुभिरिव वाहुभिरालिंगंती
भिर्जृंभानुवंधवंधुरवदनारविंदावरणीकृतै रु
त्तानैः करकिसलयैः सरभसप्रधावितानिमा
नसानीव निरुंधयंतीभिः मदनांधमधुकरकु
लकीर्यमाणकर्णकुसुमरजःकणकूणितकोणा
निकुसुमशरशरणिकाप्रहारमूर्च्छामुकुलिता
नीवलोचनानिचतुरं संचारयंतीभिः

विकटेत्यादिना उद्दीपनभावमेव पोषयतिवराटको रज्जुःवृहद्भिरि
तिवृहत्त्वेनहृद्यत्वमेषामाह वृहत्त्वादेवचवक्ष्यति अशेषमितिस्त
नकलशैरितिस्तनैःकिलरज्जुवेष्टितमुखैःरसोजलमुद्ध्रियते रसो
भिलाषोजलंचवंधुरंहृद्यं कूणितः संकोचितःमदनादिशब्देविद्य
मानेपिमदनांधेत्याभिप्रायेणकुसुमशरग्रहणं अत्रपक्षेकर्णपदंत्यज्यते
अनिमेषदर्शनसुखरसराशिमिवश्रीहर्षंप्रतिविंबितमितिअथचर
सोजलादिः विमलेमणिभाजनादावंतर्वर्त्यपिप्रतिविंबितोलक्ष्यते

उत्फुल्लमालतीमयेन राजलक्ष्म्याः कचग्रहली लालग्नेन नखज्योत्स्नावलयेनेव मुखशशिपरिवेशमंडलेन मुंडमालागुणेन परिकलितकेशांतशिखंडाभरणभुवा मुक्ताफलालोकेन मरकतमणिकिरणकलापेन चान्योन्यसंवलनवृजिनेन प्रयागप्रवाहवेणिकावारिणेवागत्य स्वयमभिषिच्यमानं श्रमजलविलीनवहलकृष्णागुरुपंकतिलककलंककलिपतेन कालिम्ना प्रार्थनाचाटुचतुरचरणपतनशतश्यामिकाकिणेनेवनीलायमाणललाटलेखाभिः क्षुभितमानसोद्गतैरुत्कलिकाकलापैरिव हारैरुल्लसद्भिरवष्टभ्यमानाभिर्विलासवल्गनचटुलैर्भूलताकंपै रीर्ष्यया श्रियमिव तर्जयंतीभिः आयामिभिःश्वसितैरविरलपरिमलैर्मलयमारुतमयैः पाशैरिवाकर्षयंतीभिः

परिवेशः परिधिःवृजिनेनशकलेनकलुषेण वाप्रयागोगंगायमुनासंगमः तत्प्रवाहस्य वेणिकारूपेणवारिणेवश्रमजलेत्यादौवारविलासिनीभिः सर्वतोविलुप्यमानसौभाग्यमिवेति संबंधः प्रार्थनाचाटूवित्यादौ प्रार्थनादीनि सर्वाणि श्रीहर्षविषयाणि ज्ञेयानि मानसंसरश्चेतश्च उत्कलिकारुहरुहिकाःवीचयश्च ८२ अविरलैरित्यादिना धारणं आकर्षणं वशीकरणंसमीपप्रापणंच

विकचमुखकमलकर्णिकाकोशेनाऽनवरतमा
पीयमानश्वाससौरभमिवाधोमुखेन नासावं
शेनचक्षुषः क्षीरस्निग्धस्यधवलिम्नादिङ्मुखा
न्यपूर्ववदनचंद्रोदयोद्वेलक्षीरोदोत्प्लावितानी
व कुर्वाणं विमलकपोलफलकप्रतिविंबितां
चामरग्राहिणीं विग्रहिणीमिव मुखनिवासि
नींसरस्वतींदधान अरुणेन चूडामणिशोचि
षा सरस्वतीर्ष्याकुपितलक्ष्मीप्रसाधनलग्नेन
चरणालक्तकेनेव लोहितायितललाटतटं आ
पटलांशुतंत्रीसंतानवलयिनींकुंडलमणिकुटि
लकोटिवालवीणामनवरतचलितचरणानांवा
दयता मुपवीणायतामिव सुरव्याकरणविवे
कविशारदं श्रवणावतंसमधुकरकुलानां कल
क्वणितमाकर्णयंतम्

यस्यास्तांकुंडलमणिकुटिलकोटिमेव वालवीणां सप्ततंत्रीकां
विपंचींवादयतां अनवरतेत्यादिना व्यापारसादृश्येनोक्तंवदता
मिति वीणयाउपगायतां उपवीणयतामिति गानस्यप्राधान्यं
प्रतिपादयति सुरव्याकरणं विशालादिकमित्यादिनागानं दर्श
यति

मंगलमहामणितोरणेना तिदीर्घदोर्दंडयुगले नदिशांदिक्पालानांच युगपदायतिमपहरं तंसोदर्यलक्ष्मीचुंबनलोभेनकौस्तुभमणेरिव मुखावयवतांगतस्याधरस्य गलतारागेणपा रिजातपल्लवरसेनवासिंचंतं दिङ्मुखान्यंतरां तरासुहृत्परिहासस्मितैः प्रकीर्यमाणैः विम लदशनशिखाप्रतानैः प्रकृतिमूढायाराजश्रि याःप्रज्ञालोकमिव दर्शयंतं मुखजनितेन्दुसं देहागतानि कुमुदिनीवनानीवप्रेषयंतंस्फुट धवलदशनपंक्तिकृतकुमुदवनशंकाप्रविष्टां शरज्ज्योत्स्नामिवविसर्जयंतं मदिरामृतपारि जातगंधगर्भेण भरितसकलककुभा मुखामो देनामृतमथनदिवसमिवसृजंतं

कर्णिकाकोशः चक्रंच आपीयमानं श्वाससौरभं यस्य तं अधोमुखेनेत्यनेनसुलक्ष्यत्वंसौरभस्य तथापीयमानानुमितिंदर्श यति ८१ अंशएवतंत्रीसंतानः सएव वलयाकारत्वाद्वलयंविद्यते

विभागसूत्रेणेव पातितेन शेषेणेव तद्भुजस्तं भुविन्यस्तसमस्तभूभारलब्ध विश्रांतिसुखप्रसुप्तेन हारदंडेन परिवेष्टितकंधरं जीवितावधिगृहीतसर्वस्वमहादानदीक्षाचीरेणेव हारमुक्ताफलानां किरणनिकरेण प्रावृतवक्षःस्थलमजजिगीषया वालैर्भुजैरिवापरैः प्ररोहद्भिः वाहूपधानशायिन्याः श्रियः कर्णोत्पलमधुरसधारासंतानैरिव गलद्भिः भुजजन्मनः प्रतापस्य निर्गमनमार्गैरिवाविभवद्भिररुणैः केयूररत्नकिरणदंडैरुभयतःप्रसारितमणिमयपक्षवितानमिव माणिक्यमहीधरं सकललोकालोकमार्गार्गलेन चतुरुदधिपरिक्षेपखातशिलाप्राकारेण सर्वराजहंसवंधवज्रपंजरेण भुवनलक्ष्मीप्रवेश

भुजेत्यादिना सेनादिकृतं नयादिकृतंच प्रतापं व्यवच्छिनत्ति माणिक्यमुत्कृष्टोमणिः चतुर्णामुदधीनां संबंधी परिक्षेपएव खातं परिखायस्यसताद्दग्दार्ढ्याच्छिलाप्राकारइव तेनपरिखांकृत्वाभ्यंतरेप्राकारोदीयते इतिस्थितिः राजहंसाहंसभेदाराजोत्तमाहंसभेदाश्च ८० आयतिःदैर्घ्य प्रतापश्च

अमृतफेनपिंडपांडुना मेखलामणिमयूखख
चितेननितंबबिंबव्यासंगिनाविमलपयोधौते
न नेत्रसूत्रनिवेशशोभिना अधरवाससा वा
सुकिनिर्मोकेणेवमंदरं द्योतमानं अघनेनस
तारागणेनोपरिकृतेन द्वितीयांबरेण भुवना
भोगमिवभासमानं इभपतिदशनमुसलसह
स्रोल्लेखकठिनमसृणेनाऽपर्याप्तांबरप्रथिम्ना
विविधवाहिनीसंक्षोभकलकलसंमर्दसहिष्णु
ना कैलासमिव महता स्फटिकतटेनोरुसोरः
कपाटेनराजमानं श्रीसरस्वत्योरुरोवदनोप
भोग

फेनवत्तेश्च पांडुमेखलारशना पर्वतमध्यभूमिश्च पयोजलं क्षीरं च नेत्रसूत्रं पट्टसूत्रंमथनरज्जुश्च ७१ अघनेनछातेनअनभ्रेणचतारा: सूत्रबिंदव: नक्षत्राणिचअंबरंवासोनभश्च इभपतीत्यादि साधारणं अपर्याप्तमंबरंवासोयस्य तादृक्प्रथिमायस्य अंबरंच खंवाहिनीसेनानदीच अन्यपर्वतसाधारण्येपि छायावत्त्वादुन्नतत्वाच्चकैलासमिवेत्युक्तं हारेत्यादिना उरस्त्वंकाठिन्यमाहपरिवलितापरिवेष्टितेतिपाठेप्याप्तेत्यर्थ: अजोहारि: ॥

सर्वतेजस्विमंडलास्तमयसंध्यामिवधारयंतौ अशेषराजकुसुमशेखरमधु रसस्त्रोतांसीव स्त्रवंतौ समस्तसामंतसीमंतोत्तंसस्त्रक्सौरभ भ्रांतैर्भ्रमरमंडलैरमित्रोत्तमांगैरिवमुहूर्त्तमप्य विरहितौसंवाहनतत्परायाः श्रियोविकचरत्न पंकजवनवासभवनानीव कल्पयंतौजलज शंखमीनमकरसनाथतलतया कथितचतुरं भोधिभोगचिह्नाविवचरणौदधानंदिङ्नागदं तमुसलाभ्यामिव विकटमुखप्रतिवंधवंधुरा भ्यामुद्वेललावण्यपयोधिप्रवाहाभ्यामिव फे नाहितशोभाभ्यांकल्पचंदनद्रुमाभ्यामिवभो गिमंडलशिरोरत्नरश्मिरज्यमानमूलाभ्यांहृ दयारोपितभूभारधारणमाणिक्यस्तंभाभ्या मूरुदंडाभ्यांराजमानं

तेजस्विनोवीरा आदित्याश्च जलजेत्यादीनिमहाराजविशेषणा निलक्षणानि एवमादिच संभवतिमकरमुखंजानुसंधिःमकरमुख चिह्नितांतकपोलश्च उद्वेलतया लावण्यस्य समुच्छलद्रूपत्व माह फेनोरससंतानोदिंडीरश्च भोगिनोनृपाः सर्पाश्च ॥

वज्रायुधनिष्ठुरप्रकोष्ठपृष्ठेनवृषस्कंधेनभास्व द्बिंबाधरेण प्रसन्नावलोकितेन मुखचंद्रेणकृ ष्णकेशेनवपुषासर्वदेवतावतारमिवैकत्रदर्श यंतं अपिचमांसलमयूखमालामलिनितमही तलेमहतिमहार्हैमाणिक्यमालामंडितमेखले महानीलमयेपादपीठेकलिकालशिरसीवस लीलंविन्यस्तवामचरणं आक्रांतकालियफ णाचक्रवालंवालमिवपुंडरीकंक्षौमपांडुरेणच रणनखदीधितिप्रतानेनप्रसरतामहींमहादे वीपट्टवंधेनेवमहिमानमारोपयंतं अप्रणत लोकपालकोपेनेवातिलोहितौ सकलनृप तिमौलिमालास्ववतिपीतं पद्मरागरत्नातप मिव वमंतौ

वज्राख्यमायुधं तद्वन्निष्ठुरंकठोरंप्रकोष्ठस्यपृष्ठंयस्यतेनइन्द्रश्चास्य वज्रमायुधंप्रकोष्ठमंतरंविद्यादरत्निमणिवंधयोः वृषोदांतोधर्मश्च भास्वत् भास्वरं रविश्च भास्वान् विंबफलभेदोमंडलंच अवलो कितंवोक्षितंवुद्धिभेदश्च अवलोकितः कृष्णः कालः हरिश्च कृष्णःकलिकालोतिकलिकालस्यमलिनत्वादेवमुत्प्रेक्षा वामपा देनपराभवनीयत्वमेवपोष्यते कालियोनागभेदः पुंडरीकाक्षमि तिराज्ञोविशेषणम् ७८

कृपाणेपातयंतं परिहासास्मितेषुगुरुप्रतापभी
तस्यराजकस्य स्वच्छमाशयमिव दशनांशु
भिःकथयंतं सकललोकहृदयास्थितमपिन्याये
तिष्ठंतं अगोचरेगुणानांअभूमौसौभाग्यानाम
विषये वरप्रदानानामशक्ये आशिषां अमार्गे
मनोरथानां अतिदूरेदैवस्यादिश्यमानानाम
साध्ये धर्मस्यादृष्टपूर्वे लक्ष्म्यामहत्त्वेस्थितं
अरुणपादपल्लवेन सुगतमंथरोरुणा

सुप्रसादमाशयंभावंप्रकृष्टतापभीतस्यचस्वच्छोनिर्मलआशयोज
लाधारोदृश्यते अत्रप्रतापेत्यादिप्रकरणसाहचर्यात्स्वच्छतान्यथा
नुपपत्त्याच जलशब्दंविना जलाशयएव प्रतीयते न्यायेतिष्ठंतं
न्यायममुंचंतमित्यर्थः यः सर्वेषांहृदयस्थितः सएकस्मिन्नेवति
ष्ठतीतिविरोधः अरुणोलोहितः अनूरुश्च शोभनंगमनंययोस्तौ
मन्थराववूरूयस्य बुद्धश्चसुगतः ॥

लावण्यमादायोत्थितया श्रिया समुपाश्लिष्टं आभरणप्रभाजालजायमानानीन्द्रधनुःसहस्त्राणीन्द्रप्राभृतप्रहितानि विलम्भमानमिव राज्ञांसंभाषणेऽपिपरित्यक्तमपि मधुवर्षंतम् काव्यकथासु पीतमपि अमृतमुद्वमंतं विस्त्रंभभाषितेष्वनाकृष्टमपि हृदयं दर्शयंतंप्रसादेषु निश्चलामपि श्रियं स्थानेस्थापयंतं वीरगोष्ठीषु पुलकितनकपोलस्थलेनाऽनुरागसंदेशमिवोपांशुरणश्रियः शृण्वंतं अतिक्रांतसुभट्टकलहालापेषु स्नेहदृष्टिमिव दृष्टिमिष्टं

तत्रायापि शिष्यमाणत्वात् अलं लावण्यमादाय एकस्माच्च समुद्रादुत्थाय लक्ष्म्याः शौरिः समुपश्लिष्टः लावण्यं लवणता सौन्दर्यंच प्राभृतं ढौकनिकं मधु मद्यं अमृतं च विस्त्रंभ आश्वासः उपांशु अप्रकटं ७७ अतिक्रांतेकलहेरणेशस्त्राणांस्नेहोदीयते रुधिरादिसलिलनिवारणाय स्वच्छंनिर्मलं

दीर्घैर्दिगंतपातिभिर्दृष्टिपातैर्लोकपालानां कृताकृतमिवप्रत्यवेक्षमाणं मणिपादपीठपृष्ठप्रतिष्ठितकरेणोपरिगमनाभ्यनुज्ञामृग्यमाणमिवदिवसकरेण भूषणप्रभासमुत्सारणवद्धपर्यंतमंडलेन प्रदक्षिणीक्रियमाणमिव दिवसेना प्रणमद्भिर्गिरिभिरपि दूयमानं शौर्योष्मणाफेनायमानमिवचंदनधवलं लावण्यजलधिमुद्वहंतंएकराज्योर्जितेन निजप्रतिबिंबान्यपि नृपतिचक्रचूडामणि धृतान्यऽसहमानमिव चतुःसमुद्र

यश्चराजर्षिरुत्तममुनिःगृहीतासिधारोब्रह्मचारीच सकयाचिदालिंग्येतविषमोशक्यानुष्ठानः ततोन्नतरूपोमार्गोव्यवहारः पंथाश्चविषमेपथिचस्खलति येनक्वचित्सुलग्नेनभूयते लब्धवाचेति ॥ सत्यस्यवागेवाश्रयणीयश्च सर्वैस्त्यक्तः सन्भीतःसंस्त्वांत्यजामीति वाचं लब्ध्वान्यंसेवते वारविलासिनी शरीरोपचारचतुरामुख्यललना प्रतिबिंबदशाभिरितिनखानांदिशांचदशसंख्याकरवातू ७६ मणिपादेतिमाणिसंबंधप्रतिष्ठानमेव पोषयति करोहस्तोपिफेनायमानमिति जलंसंतापेनसफेनंभवति असहमानमिवेति कथंसामान्येनसमान इति सकलमित्यादि सकलपदेन चतुःशब्देनच शैरिरस्य विशेषमाह यतोलवणस्वरस्य

बलादारोपयितुमिव सिंहासनं सर्वावयवेषु सर्वलक्षणैर्गृहीतगृहीतब्रह्मचर्यमालिंगितंरा जलक्ष्म्याप्रतिपन्नासिधाराधारण व्रतम् विसं वादिनं राजर्षिं विषमराजमार्गविनिहितपद स्खलनभियेव सुलग्नं धर्मं सकलभूपालपरि त्यक्तेन भीतेनेव लब्धवाचासर्वात्मनासत्येन सेव्यमानं आसन्नवारविलासिनीप्रतियात नाभिश्चरणनखपातिनीभिर्दिग्भिरिव दश भिः प्रणम्यमानम्

योहिवलयानारोप्यते ससर्वांगेषुगृह्यते गृहीतब्रह्मचर्यमितिस्व दारसंतुष्टःऋतुकालगामी गृहस्थोचितव्यापारोब्रह्मचार्यवेति श्रुतेः यत्त्वेवमनुश्रूयते यावन्मया न सकलाजिताभूमिस्तावन्मे ब्रह्मचर्यमितिश्रीहर्षः प्रतिज्ञातवान् द्वादशभिश्चवर्षैर्जित्वातांम हिषीमब्रवीत् प्रतिज्ञामेनिर्व्यूढेति ततोरोषादहमपि द्वादशवर्षं ब्रह्मचर्यंचरामीतिसाप्रतिज्ञामकरोत् इतिब्रह्मचर्येणाज्ञाकालो तिवाहितः यश्चगृहीतब्रह्मचर्यः सकथंयोषितालिंग्यतइतिविरो धः असिधाराखड्गधाराव्रतविशेषश्च यत्रस्त्रीपुंसौ अकपटौब्रह्म चर्येणातिष्ठतः यश्चप्रतिपन्नेषुविश्वासितेषुखड्गधारांपातयति स कस्मान्नविसंवदते नान्यथाभवति कथंचराजर्षिरसावुच्यतेइति विरोधः

व्यायामव्यायतवपुषा शास्त्रिणा मौलेनशरीर परिचारकलोकेन पंक्तिस्थितेनकार्त्तस्वरस्तं भमंडलनेव परिवृतं आसन्नोपविष्टविशिष्टेष्ठ लोकंहरिचन्दनरसप्रक्षालितेतुषारशीकरशी तलतले दंतपांडुरपादे शशिमयइव मुक्ताशैल शिलापट्टशयने समुपविष्टंशयनीयपर्यंताविन्य स्तेसमर्पितसकलविग्रहभारंभुजे दिङ्मुखवि सर्पिणि देहप्रभावितानेवितत माणिमयूखे घ र्मसमयसुभगे सरसीव मृदुमृणालजालजटि लजले सराजकंरममाणं तेजसःपरमाणुभिरि व केवलैर्निर्मितमनिच्छन्तम्

व्यायामः श्रमः व्यायतं विभक्तावयवं विशेषेण दीर्घंच शस्त्रिणा सायुधेन स्तंभा अपिशस्त्रेणावध्यंते मौलभृतकश्रेणिमित्रामित्रा टविकभेदेन षट्प्रकाराः सहायाभवंति अन्यत्रमूलेबुधेभवंमौलं बुध्नप्रतिष्ठमित्यर्थः पंक्तिस्थितेनेति साधारणं कार्त्तस्वरं सुवर्णं यस्योद्धृष्यमाणस्य सतः कुंकुमस्येवरागोजायते सौगंध्यंचतद्धरि चंदनंशशिमयइतिवक्ष्यमाणाभिप्रायेण तुषारेत्यादिनाशीतत्व ममुष्यदर्शयति दंते तद्वच्चपांडुरेपादेरश्मयोपिपादाः मुक्तेत्यादि ना शुक्लतयापि शशिमयइवेत्येतदेव पोषयति विग्रहः कायोरणा श्च घर्मेत्यादि मणीना स्वभावतएव शीतत्वात्तदीयामयूखाअ पिल्हादयंति

163

आयातः कथमप्ययं स्मृतिपथं शून्यीभवच्चे
तसां नागेन्द्रः सहतेनमानसगतानाशागजे
न्द्रानपि तदेहि पुनरप्येनं द्रक्ष्यसि पश्य ताव
द्देवमित्यभिधीयमानश्चेतनमदजलकज्जलका
लकपोलपट्टपतितां मत्तामिव मदपरिमलेनमु
कुलितां कथमपि तस्माद्दृष्टिमाकृष्य तेनैव दौवा
रिकेनोपदिश्यमानवर्त्मा समतिक्रम्य भूपा
लकुलसहस्रसंकुलितानि त्रीणि कक्ष्यांतरा
णि चतुर्थे सत्यास्थानमंडपस्य पुरस्तादाजिरे
स्थितं दूरादूर्ध्वंस्थितेन प्रांशुना कर्णिकारगौ
रेण

तस्यांव्यापाररहितत्वाच्छून्यमनस्कत्वादेवाह सहत इत्यादिमा
नसं मनःसरोभेदोपि आशादिशः अभिलाषोपि देवमितीत्या
दौ चक्रवर्त्तिनं हर्षमद्राक्षीदिति संबंधः मदजलेनपंकिलेकपोलप
ट्टेपतितां मत्तामिवेति मत्तश्च पतति मुकुलितदृष्टिश्च भवति गात्र
वैकल्यादन्यने कृष्यते ७७ भोजनंभोक्तव्यंभुक्ते सत्यास्थानंलो
कदर्शनं तदर्थं मंडपस्तस्य ऊर्ध्वंस्थितेत्यादि साधारणं प्रांशुना उ
न्नतेन अन्यत्र प्रकृष्टा अंशवो यस्य तेन कर्णिकारमारग्वधपुष्पं

संगीतगृहं कणितालतांडवानां आपानमंडपं मधुपमंडलानां अंतःपुरं शृंगाराभरणानां मदनोत्सवं मदलीलालास्यानां अक्षुण्णप्रदोषनक्षत्रमालामंडलानां अकालप्रावृट्कालं मदमहानदीपूरप्लवानां अलीकशरत्समयं सप्तच्छदवनपरिमलानां अपूर्वहिमागमं शीकरनीहाराणां मिथ्याजलधरं गर्जिताडंवराणां दर्पशांतमपश्यत् आसीच्चास्य मनासिनूनमस्यनिर्माणे पर्वता ग्राहिताः परमाणुतां कुतोन्यथागौरवमिदं आश्चर्यमेतत् विंध्यस्य दंतौ आदिवराहस्यकर इति विस्मयमानमेवैतं दौवारिकोब्रवीत् पश्य मिथ्यैवालिखतां मनोरथशतैः निःशेषनष्टांश्रियं चिंतासाधनकल्पनाकुलधियाभूयोवनेविद्विषाम् ॥

कणितात्लानांतांडवानीवतांडवानि अन्यत्रलाभप्रधानानितांडवानि ७४ मधुपाभ्रमराविटाश्च शृंगारःसिंदूरादिदानंरसभेदश्च अक्षुण्णःपरिपूर्णःअभ्रादिनानावृतःअपूर्वोवाग्राहिताःप्रापिताःमिथ्यैवेति तस्यानिःशेषनष्टत्वात्पुनरभावप्रसंगात् निःशेषेत्याद्यभिप्रायेणाह मनोरथशतैरिति ॥

दंतमुक्ताशैलस्तंभं निवासप्रासादमभिमान स्यघंटाचामरमंडनमनोहरमिच्छासंचरणवि मानं मनस्विताथाः मदधारादुर्दिनांधकारगं धोदकधारागृहं क्रोधस्य सकांचनप्रतिमंमहा निकेतनमहंकारस्यसगंडशैलप्रस्त्रवणंक्रीडा पर्वतमवलेपस्यसदंततोरणंवज्रमंदिरंदर्पस्य उच्चकुंभकूटाट्टालकं विकटसंचारिगिरिदुर्गं राज्यस्यकृतानेकवाणविवरसहस्त्रंलोहप्राका रं पृथिव्याः शिलीमुखशतझंकारितं पारि जातपादपं भूनंदनस्य तथाच

दंतो मुक्ताशैलस्यश्वेतपाषाणस्यस्तंभाविवयस्य अन्यत्रदंतस्यमु क्ताशैलानांचस्तंभायत्रप्रातिमादंतकोशोदेवताकृतिश्च महानिकेत नंसाधुदेवगृहंगंडाविवशैलेतत्रप्रस्त्रवणंदाननिर्यासः सहतेनवर्त्तं तेनिर्झरश्च महतोमुक्तपाषाणान्गंडशैलान्प्रचक्षते संचारीजंगमः यदाहकौटल्यः हस्तिनोहि जंगमंदुर्गमिति कृतान्यनेकानि वाणैर्विवरसहस्राणियस्य तंप्राकारेषु वाणानुत्स्रष्टुं विवरसहस्रा णि क्रियंतेयइन्द्रकोशाइतिचाणिक्यादिषुप्रसिद्धाः भूनंदनोरा जादेवोयानंत्रनंदनं ॥

गरुडं नागोद्धृतिषु नारदं कलहकुतूहलेषु शुष्काशनिपातमवस्कंदेषु मकरं वाहिनीक्षोभेषु आशीविषंदशनकर्मसु वरुणं हस्तपाशाकृष्टिषु यमवागुरामरातिसंवेष्टनेषु कालं परिणतिषु राहुंतीक्ष्णकरग्रहेषु लोहितांगं वक्रचारेषु अरातिचक्रं मंडलभ्रांतिविज्ञानेषु मनोरथसंपादकं चिंतामणिपर्वतकं विक्रमस्य

दशनकर्मदंतव्यापारः दशनरूपाच क्रियाहस्तएवपाशः प्रशस्तहस्तोहस्तपाशइतिवा हस्तेच पाशोवागुराजालं परिणतिषु दंतविदारणकर्मसु कालंयमं शुभाशुभादिकर्मविपाकेषुच कालमहरादिरूपंतीक्ष्णंकृत्वाकरेणहस्तेनग्रहणं रविश्चतीक्ष्णकरः लोहितांगोंगारकः वक्रंकुटिलं पश्चाच्चमंडलाकृत्या भ्रांतेर्भ्रमणस्यविज्ञानानिकौशलातिशयगतिः गोमूत्रिकामंडलेत्रिविधाहिगतिः तत्रालातचक्रमुल्मुकचक्रं भ्रमणंकरोति मनोरथसंपादकमितिशेषषष्ठीसमासः कर्मण्यणिणातिवा अणिकृतेस्वार्थेकः

तारुण्येन द्रवंतमिव दानेन वल्गंतमिवबलेन माद्यंतमिव मानेनोद्यंतमिवोत्साहेन ताम्यंत मिवतेजसालिंपंतमिवलावण्येन सिंचंतमिव सौभाग्येन स्निग्धंनखेषु परुषंरोमविषये गुरुं मुखे सच्छिष्यंविनयेमृदुंशिरासिदृढंपरिचयेषु ह्रस्वंस्कंधबंधेदीर्घमायुषिदरिद्रमुदरेसततप्र वृत्तं दाने बलभद्रं मदलीलासु कुलकलत्र मायत्ततासु जिनंक्षमासुवह्निवर्षं क्रोधमोक्षेषु

आचार्यश्चविनयति उक्तंच विनयेमुनिभिस्तुल्याःक्रुद्धानागाश्वरा क्षसाः निस्त्रिंशस्याधिकत्वाच्चशस्त्रंनागामहीपतेरिति ७३ स्कंधबं धेग्रीवामूलेदरिद्रः कृशोदुर्गतश्च दानंमदवारिवितरणंचबलभद्रा हलधरः मदोदानंसुराकृतश्च नागाःकरिणःसर्पाश्च कलहोरणे पिश्राविदितशत्रुसैन्यपातोवस्कंदः मकरंकूर्मवाहिनीसेनानदीच

परिभवदुःखमिवावेदयंत अलब्धयुद्धामिवा
स्मानमनुशोचयंतमारोहाधिरूढिपरिभवेनल
ज्जमानामिवांगुलीलिखितमहीतलं मदं मुंचंतं
अवज्ञागृहीतमुक्त कवलकुपितारोहारटनानु
रोधेनमदतंद्रीनिमीलितनेत्रत्रिभागंकथंकथ
मपिमंदमंदमनादरादाददानंकवलानवजग्ध
तमालपल्लवस्रुतश्यामलरसेन प्रभूततयामद
प्रवाहमिवमुखेनाप्युत्सृजंतं दलंतमिव दर्पेण
श्वसंतामिव शौर्येण मूर्च्छंतामिव मदेन त्रुटयं
तामिव

तंद्रीआलस्यं गाढनिद्रावा चलंतमित्यादि दर्पाधिकारणसमु
चितक्रियाप्रतिपादनसाभिप्रायंन्यास्थेयं स्निग्धमितिउक्तंचनखाः
स्निग्धाः सिताः शस्ताइति परुषंनिष्कंपं यश्चास्निग्धःप्रीतिमा
न्स कथंपरुषः प्रीतिशून्योभवतीतिविरोधः एवंगुरुर्विस्तीर्णः

दंतपर्यंकिकास्थितांराजलक्ष्मीमायतवंशक्रमागतेनगजाधिपत्यचिन्हेन चामरेणेव चलतावालधिना।विराजमानंस्वच्छशिशिरशीकरच्छलेनदिग्विजयपीताःसरितएवपुनःपुनः मुखेन मुंचंतं क्षणमवधानदाननिःस्पंदीकृतसकलावयवानामन्यद्विरदडिंडिमाकर्णनानामवलनानामंते दीर्घशीत्कारैः

दंतावेवतदवस्थानसमुचितत्वात्पर्यंकिकाच दंतमयः पर्यंकश्चास्तइतिश्लेषःआयतवंशोवक्रवंशः शरवंशोबालवंशश्चेति चत्वारोवंशास्तेषु बालवंशआयत एवशास्त्रकृतामाभिप्रतःतथाच यावत्पूरितपाशश्चवंशश्चापलताकृतिः शुभोज्ञेयोगजेन्द्राणामायतःकुरुतेसुखमितितैरुक्तं आयता दंशानत्क्रमेणगोपुच्छवदायतइतिविग्रहःसमानाहींहिवालाधिःशोकंकरोति यदुक्तं वक्रंस्थूलंचह्रस्वंचपुच्छंकचविवर्जितंसमानाहींहिनागस्यभर्तुःशोककरंस्मृतामितिवंशःपृष्ठनाभिकुलंचक्रमआनुपूर्वी पारंपर्यंच वालधिःपुच्छं लज्जमानामिति यश्चलज्जते सभूमिलिखतिदर्पचोज्झतिअंगुली कर्करराग्रावयवः करशाखाच

कर्पूरपूरपूरितानि पारिजातकवनानीवोपभुक्तानि पुरः करटाभ्यां वहलमदामोदव्याजेन विसृजंतमहर्निशं विभ्रमकृतहस्तास्थितिभिरर्धखंडितपुंड्रेक्षुकांडकंडूयनलिखितैरलिकुलवाचालितैः दानपट्टकैर्विलभमानमिव सर्वकरिपतीनां अविरलोदविंदुस्यंदिना हिमाशिलाशकलमयेन विभ्रमनक्षत्रमालागुणेन शिशिरीक्रियमाणं सकलवारणेन्द्राधिपत्यपट्टबंधबंधुरमिवोच्चैस्तरां शिरो दधानं मुहुर्मुहुः स्थगितापावृतादिङ्मुखाभ्यां कर्णतालतालवृंताभ्यां वीजयंतमिव भर्तृभक्त्या

केचित्तु हिमानि हिमशकलानि चन्द्रकांता इत्याहुः हिमस्य चतदावर्णनानुचितत्वात् पर्वतेभ्यो हिमानयनं सुलभमेवेति पूर्वोक्तमेव श्रेष्ठं यतश्चंद्रकांतानां दिवा स्रुतिर्न भवति इति नक्षत्रमाला हस्त्याभरणभेदः उच्चैस्तरामिति उच्चं हि शिरः करिणः शस्यते यदुक्तं समं महच्च पूर्णं च नातिस्तब्धो च मस्तकं नावाग्रं नातिपृथुलं वितानावग्रहं मृहिति ७२

विसर्पत्याचदंडकांडयुगलस्यकांत्या सरःक्री डास्वादितानीवकुमुदवनानि वहुधावमंतंनि जयशोराशिमिवदिशामर्पयंतं कुक्करिकीट पाटनदुर्ललितान्सिंहानिवोपहसंतं कल्पद्रुम दुगूलनुखपटमिवचात्मनः कल्पयंतंहस्तकां डदंडोद्धरणलीलासुचलक्ष्यमाणेन रक्तांशुक सुकुमारतलेन तालुनाकवलितानि रक्तपद्म वनानीववर्षंतमभिनवकिसलयराशीनिवोद्गि रंतं कमलकवलपीतंमधुरसमिव स्वभावपिंग लेनवमन्तंचक्षुषाचूतचंपकलवलीलवंगकक्कोल वल्येलालतामिश्रितानि ससहकाराणि ॥

करटाभ्यांगंडाभ्यां अर्धेत्यादिनेक्षुकांडकस्थले स्वनीसादृश्यमा ह लिखितः कृतलेखैरप्यालिकुलेषु सत्सु वाचालितशब्दयोगो येषामित्यनेनालिकुलस्य लिप्यक्षररूपतांध्वनाति लिप्यक्षरेषुच सत्सुपाठ्यमानेषुवाचालता दानपट्टकालिखितैःकिंचिाद्वलभ्य ते अक्षरपाटिकैश्च तेषां हस्तस्थितिर्नक्रियते तानिचबाध्यंतेय द्वास्वहस्तेनाक्षरकरणंहस्तस्थितिः हिमशिलावातवच्चाभूतं हिम

गणनालेखाभिरिव वलिवलयराजिभिस्तनी यसीभि स्तरंगितोदरेणाऽतिस्थवीयसा ह स्तार्गलदंडेनार्गलयंतमिव सकलं सकुलशै लसमुद्रद्वीपकाननं ककुभां चक्रवालमेकं क रांतरार्पितेनोत्पलाशेन कदलीदंडेनाऽतगं तशीकरसिच्यमानमूलं गुक्तपल्लवमिवापरं लीलावलंबिना मृणालजालकेन समररसो च्चरोमांचकंटकितमिव दंतकांडं वहंतं

रक्तांशुकेति उक्तंचरक्तोष्ठतालुरसनामितिस्वभावपिंगलेनेति उक्तंच शशिसूर्यसमाभासे कलविंकाक्षसन्निभे प्रसन्नमधुपिंगे च स्थि रे चामीलनेतथा अपरिस्रावविणी चैव कुशाग्निनिभभास्वरे नत्रंशो स्ते समे स्निग्धे दीर्घे चाविलपक्ष्मणीति चूतेत्यादिना प्रशस्यत्वमाह यदाह उभयस्तु तिरश्चैष विदर्णो हर्षवर्जितः यदि स्याद पगंधश्च तदासौ न सतां मत इति ॥

दिग्भित्तितटेषुकायमिवकंडूयमानं आहवार्थो दस्तहस्ततया दिग्वारणानिवाऽऽह्वयमानं ब्रह्मस्तंभमिवस्थूलनिशितदंतेन करपत्रेण पाटयंतं अमांतंभुवनाभ्यंतरे वहिरिव निर्गंतुमीहमानंसर्वतःसरसकिसलयलतालासिभिः लेशिकैश्चिरपरिचयोपचितैर्घनैरिव विक्षिप्तसशैवलाविसाविसरशवलसलिलैः सरोभिरिवचाधोरणै राधीयमाननिदाघकालसमयसमुचितोपचारानंदं अपिचप्रतिगजदानपवनादानदूरोत्क्षिप्तेनाऽनेकसमरविजयगणना

चतुर्थ्यामवगाढायांलेखाविंदुभिराचित इत्युक्तं शंखैः शंखशब्दैरित्यर्थः कर्णेत्यादि कर्णौचदुंदुभिध्वनितो ॥ कर्णौचकरिणः कार्यकारिणोसत्प्रशंसिनाविति पंचमी दशा त्रिपदी एकपदोत्क्षेपपादत्रयावस्थितिः ७१ लयोलीला आहवः संग्रामः ब्रह्मस्तंभो ब्रह्मांडं करपत्रं क्रकचं स्थूलनिशितदंतंभवति तद्विभेदयति स्तंभं अमांतमवर्त्तमानंलेशिकैः घासिकैः आधोरणैः गजारोहैः वलयाकारा वालिः वलिवलयं अर्गलयंतंसनाटकं कुर्वाणकुमुदवनानीत्युत्प्रेक्षादंतयो वर्णप्राशस्त्यमाह पयःकुमुदकुंदाभौकेतकौकुमुदद्युती मृगांककिरणालोकौ कीर्त्तिकल्याणकारकाविस्युक्तं ७१

चातककदंवकैःभुविचभवननीलकंठकुलैः क
लकेकाकलकलमुखरमुखैः क्रियमाणकलको
लाहलंविकचकदंवसंवादिमदसुरासौरभ भ
रितभुवनं कायवंतमिवाऽकालमेघकालमविर
लमधुविंदुपिंगलपद्मजालकितां सरसीमिवा
भ्यवगाढांदशांचतुर्थीमुत्सृजंतंअनवरतमवतं
सशंखैरामंद्रकर्णतालदुंदुभिध्वानिभिः पंच
मीप्रवेशमंगलारंभामिव गायंतं आविरतचल
नचित्रत्रिपदीललितलास्यलयैर्दोलायमान
दीर्घदेहाभोगतया मेदिनीविदलनभयेन
भारमिवलंघयंतं ॥

चातकाःस्तोककाःनीलकंठामयूराःकेका मयूरुतानि मेघका
लमिति मेघकालश्च चातककदंवनीलकंठकुलकदंवकसौरभा
दियुक्ताअविरलाघनाये मधुविंदवइव मधुविंदवोमाक्षिककणा
स्तद्वत्पिंगलानि पद्मजालिकानि संजातानि यस्यां पद्मकंविंदु
जालंस्यात्पात्रकंकरिणामिति यथा पद्मस्वस्तिकसंस्थानोविंदुभि
श्चकचैस्तथा स्वकितांगस्तुषाराभः शाषःशक्तिकरःकरीत्युक्तं
अन्ये मधुविंदवोमकरंदकणास्तैः पिंगलानीति व्याख्येयंमहत्स
रःसरसीअभ्यवगाढामिति परिणतां दिशां कलावस्थांचतुर्थी
मिति

अपृच्छच्च अत्र देवः किं करोतीति असावकथ यत् एष खलु देवस्योपवाह्योवाह्यहृदयं जात्यं तरितआत्मा वहिश्चराःप्राणाविक्रमक्रीडासुहृत् दर्पशातइति यथार्थनामा वारणपतिःतस्या वस्थानमंडपोयंमहान्दृश्यतइति सतमवादीत् भद्र श्रूयते दर्पशातःयद्येवमदोषोवा पश्यामि तावद्वारणेन्द्रमेव अतोर्हसिमामत्रनापयितुं अतिपरवानस्मिकुतूहलेनेतिसोभाषत भव त्वेवं आगच्छतु भवान् कोदोषःपश्यतु तावद्वारणेन्द्रमिति गत्वाच तंप्रदेशं दूरादेवगंभीरगलगर्ज्जितार्ज्जितैर्वियति

उपवाह्यः क्रीडाहस्ती यस्मात्केचनसन्नाह्याः केचिद्भद्रजातीयाःउभयस्वभावाभवंतिकरिणः अस्यचयद्यपिविक्रमक्रीडासुहृदित्यनेनदर्पशातइति यथार्थनामा वारणपतिरित्यनेनच सान्नह्यत्वमेवोक्तं तथाह्योपवाह्याइति कथनेर्धद्वयेपियोग्यत्वात् भद्रजातयित्रास्यानिश्चीयते जात्यंतरितोद्वितीयांजातिंहस्तिरूपांप्राप्तः यद्वितामिति यदिसत्यंदर्पशातोयमदोषोवेतिवाशब्दश्चार्थे यदिच नदोषइत्यर्थः यतोरसदानादिभयेनकेनचिद्द्रष्टुंनलभ्यते कुतूहलेनपरवान्कुतूहलायितः गत्वेत्यादौदूरादेवंदर्पशातमपश्यदितिसंबंधः गर्ज्जितंबृंहितं

176

पुरःपूजिताभिमतदेवतैर्भूपालवल्लभैस्तुरगैरा रचितामन्दुरांविलोकयन्कुतूहलाक्षिप्तहृदयः किंचिदंतरमतिक्रांतोहस्तवामेनअत्युच्चतया निरवकाशमिवाकाशं कुर्वाणं महताकदली वनेनपरिवृत्तपर्यंतंसर्वतामधुकरमयीभिर्मद स्रुतिभिर्नदीभिरिवापतंतीभिरापूर्य माणमा शामुखविसर्पिणावकुलवनानामिव विकस तामामोदेनालिंपंतंघ्राणेन्द्रियंदूरादन्यामिभ धिष्ण्यागारमपश्यत् ॥

वकुलेत्यादिना प्राशस्त्यमेवपोषयति तदुक्तं मालातिमुक्तपुन्ना गवकुलोपमसौरभं दानंपिष्टावुसदृशंमुंचन्भूवेतंतुशीतलमिति श्लैष्मिकादानलक्षणंएवंचघर्मलक्षणेतुप्रकोपसमयोपि तथाविधमदवर्णनयाश्लेषप्रकृतित्वंप्रकाशयति श्लेषप्रकृतिकंश्रेष्ठंभद्र जातितथैवचइति चशास्त्रकृतादर्शितम् ६१ धिष्ण्यंमंदुरं

फरफरितत्वचः कंडूजुषः प्रतीकान्प्रचालय द्भिः सालसवलितवालधिभिरेकशफविश्रांति स्रस्तशिथिलितजघनार्धैर्निद्रया प्रध्यायद्भि श्च स्खलितहुंकारमंदमंदंशब्दायमानैश्च ता डितखुरधरणिरणितमुखर शिखरखुरालिखि तक्ष्मातलैर्घासमभिलषद्भिश्च प्रकीर्यमाणय वसग्रासरसमत्सरोद्भूतक्षोभैश्च प्रकुपितचंड चंडालहुंकारकातरतरतरलतारकैश्च कुंकुम प्रमृष्टिपिंजरांगतया सततसन्निहितनीरा जनानलरक्ष्यमाणैरिवोपरि विततवितानैः

फरफरिताः पुनः पुनरीषत्कंपिताः वालधिः पुच्छः शफः स मुद्रयुक्तः पादः खुरधरणी खुराधःकाष्ठपट्टाच्छादिता भूः चंडा लोऽश्वपालः प्रमृष्टिः प्रमार्जनं वितानकं रक्तकं देवतांगोविंदः आरचितांभूषितांहस्तवामशब्दोभाष्यकृतावामहस्तमार्गेइत्यर्थे

अस्थूलअगुणप्रसृतैः लोहपीठकठिनखुरमंड
लैरतिजवत्रुटनभयादनिर्म्मितांत्र.णीवोदरा
धिवृत्तानि धारयद्भिरुद्यदद्रोणी विभज्यमा
नपृथुजघनैः जगतीदोलायमानवालपल्लवैः
कथमप्युभयतो निखातदृढभूरिपाशसंयमन
नियंत्रितैरायतैरपि पश्चात्पाशबंधप्रसारितै
कांघ्रिभिरायततरैरिवोपलक्ष्यमाणैः वहुगु
णसूत्रग्रथितग्रीवागंडकैरामीलल्लोचनैःदूर्वां
रसश्यामफेनलवशवलान्दशनगृहीतमुक्तान्

अस्थूलअगुणप्रस्थितैर्निर्मांसरूक्षजंघैः उरुंचजंघवृत्तेर्दीर्घनिर्मां
सेपूजितेनिगूढासिरे इतिमंडलशब्देन वृत्तत्वमुच्यते तदुक्तं खुरा
स्तुरगेवृत्ताश्चह्रस्वाश्चसुदृढाघना इति तथाशिलातलानिभैः खुरै
रिति उदराणीतितदुक्तंउदरंवृत्तमगुरुमृगस्योपचितंतथाअच्छिद्र
ह्रस्ववृत्तालपसमकुक्षिचपूजितामिति द्रोणीशोभाविशेषः यदाह
पृष्ठोरः कटिपार्श्वस्यमांसोत्कर्षणानिर्मिता द्रोणिकातिप्रशंसं
ति शोभावाजिनिपंचमीति वालाएवपल्लवाः उभयइति अ
त्युद्दामवेगवत्त्वादुभयत्रपाशबंधः गंडकोभूषणभेदः ६१

अथवनायुजैः कांबोजैरारट्टजैर्भारद्वाजैः।सिंधु देशजैः पारसीकैश्च शोणैश्चश्यामैश्चश्वेतैश्च पिंजरैश्चहरिद्भिश्चतित्तिरिकल्माषैश्च पंचभ द्रैश्चमल्लिकाक्षैश्च कृत्तिकापिंजरैश्चायतानि मांसमुखैरनुत्कटकर्णकोशैः सुवृत्तश्लक्ष्णसु घटितघंटिकावंधैःयूपानुपूर्वीवक्रायतोदग्रग्री वै रुपचयश्चयत्स्कंधसंधिभिः निर्भुग्नोरः स्थलैः ॥

उज्जाअतुंगअत्थंणिम्मंसंवाहिराणअच्छअणामिति अनुत्कटोह्स्वः कोशोमध्यंशिरसोग्रीवायाश्चयन्मध्यंचघंटिकावंधः योनिगालइत्युच्यते तस्य सुवृत्तादिशस्यते यदाह ग्रीवाशिरोंतरश्लिष्टो दीर्घवृत्तः समाहितः नोद्धर्तो नाधितोनातिदुर्नोहोतिविधानतः सुदिग्धोनुषादिग्धश्चनिगालोगादितःशुभइति यूपोयज्ञचिन्हं तस्यैवानुपूर्वीयस्याः तथा वक्राआयताउदग्राउद्धुराग्रीवायेषां तदुक्तं ग्रीवाभूलंविनोवृत्तादीर्घाचसुसमाहिता गलेवद्धाविदोर्वृत्ता तथाशिरसिचोद्धता निगालेस्याञ्चनिर्मांसामृद्वोस्ताकुंचिताभृशं श्लिष्टमांसाग्रवद्धाचतुरगस्यप्रशस्यते इति उपचयत्यादि तदुक्तं स्कंधः सुपरिपूर्णः स्याद्दृक्क मांसःपृष्ठात्रिकः बहुमांसांगसाश्लिष्टः स्थिरमांसश्चपूरितइति निर्भुग्नस्थूलत्वाद्वहिर्निःसृतं उक्तंच स्थूलास्थिमहदाच्छिद्रंपृथुलंयच्चानिबोलि उरइंदृक्प्रशंसंतिस्थूलक्रोडंमहत्तरमिति निर्भुग्नमुरपत्तद्रोणिकामितिकेचित् ॥

180

एष लघुमहाप्रतीहाराणामनंतरः चक्षुष्यो देवस्य परियात्रनामा दौवारिकः समनुगृह्णातु एनमनुरूपयाप्रतिपत्त्याकल्याणाभिनिवेशीतिदौवारिकः समुपसृत्य कृतप्रणामोमधुरयागिरासावनयमभाषत आगच्छत प्रविशत दर्शनायकृतप्रसादोदेवइतिवाणस्तु धन्योस्मि यदेवमनुग्राह्यंमांदेवोमन्यत इति उक्त्वा तेनोपदिश्यमानमार्गः प्राविशदभ्यंतरं ॥

अनंतरः प्रधानंचक्षुष्यः प्रियः आगच्छतेत्यादौवहुत्वनिर्देशेनादरएवास्यापाद्यते अथेत्यादावेवंविधैस्तुरंगैरारचितांमंदुरांविलोकयन्दूरादिभधिष्ण्यागारमपश्यदितिसंवंधः वनायुजादीनि देशविशेषणाश्वानांनामानिशोणेत्यादिवर्णविशेषवर्णनं ६७ शोणः पद्मारुणः स्मृतः पिंजरैरीपत्कपिलैः हारिच्छुकानिभोवर्णः तित्तिरिः पक्षिभेदःतद्वच्चित्रैः सिताश्वयस्यवाजिनः शफाः समस्तकंमुखं सपंचभद्रनामकोनृपस्यराज्यसौख्यदः शुक्लपर्यंते असिततारकेनयनेयेषांत मल्लिकाक्षाः उक्तंच पृथुस्निग्धासमाचैवमल्लिकाकुसुमप्रभाराजीयस्यतुपर्यंतेपरिक्षिप्येतुलोचने सहयोमल्लिकाक्षस्तुदृष्टिपर्यंततारकइति तारकाकदंवककल्पानेकविंदुकल्माषितत्वचः कालिकापिंजराः यतः आयतेत्यादि तदुक्तमुखंतन्वायतनतंचतुरस्रंसमाहितंऋजुचैवोपदिष्टंचपरिपूर्णंचशस्यतेइतिकृष्णेनाप्युक्तं ॥

समुद्गासमानेन वहद्वदनलावण्यविसर वेदिकाक्षिप्यमाणै रधिकारगौरवाद्दीयमान मार्गेणेव दिनकृतः किरणैः प्रसादलब्धया विकचपुंडरीकमुंडमालिकयेव दीर्घयादृष्ट्या दूरादेवानंदयताऽनैश्वर्याधिष्ठानेपि प्रतिष्ठितेन पदे प्रश्रयमिवाऽवनम्रेण मौलिना पांडुरमु ष्णीषमुद्वहता वामेन स्थूलमुक्ताफलच्छुरण दंतुरत्सरु करकिसलयेन कलयता कृपाणं इ तरेणापनीततरलत्वां ताडनीमिव लतांशात कौर्मीं वेत्रयष्टिमुन्मृष्टांधारयतापुरुषेणानुगम्य मानो निर्गत्याऽवोचत्

हस्तग्रहणं जराशोकस्यप्रतिपादनायपूर्वंवत् हृषीकाणीन्द्रियाणि आनीताभ्यामिति आनयने तस्य प्रभविष्णुताध्वन्यते यश्च स्वयं मानीयते सश्रवणंगच्छति ६६ वेत्रिकाप्रवाहः वामेनेति तदा तस्यव्यापारानुपपत्तेः अपनीतेत्यादिनाऽस्य नियमविधायित्वं ध्वन्यते उन्मृष्टामुत्तंसितां अनेन भास्वरतेव प्रोच्यते ॥

तमभिधायाप्रतिहतःपुरःप्राविशत् अथमुहू
र्त्तादिवप्रांशुना कर्णिकारगौरेण वीध्रकंचुक
च्छत्रवपुषा समुन्मिषन्माणिक्यपदकवंधवं
धुरशस्तवंधकृशावलग्नेन हिमशैलशिलावि
शालवक्षसा हरवृषककुदकूटाविकटांसतटेनो
रसाचपलहृषीकहरिणकुलसंयमनपाशमिव
हारंविभ्रताकथय तं यदि सोमवंशसंभवः
सूर्यवंशसंभवोवाभूपतिरभूदेवंविधइति प्रष्टु
मानौताभ्यां सोमसूर्याभ्यामिवश्रवणग
ताभ्यां मणिकुंडलाभ्यां

नाभावादयेत्यादिना समनंतरमेवनिर्गमनेनपुनरादरएवप्रतीयते
अतआह मुहूर्त्तादिवेति पुरुषानुगतत्वेन चादरएवपोष्यते वी
ध्रंनिर्मलं वंधुरंशोभनं शस्तं सुवर्णपट्टिका कटीसूत्रं तस्यवंधेन
निवेशनेन कृशमवलग्नं मध्यंयस्यतेन हिमशैले हिमग्रहणं राज्ञो
धवलत्वात्

कृतयुगसहस्रैरिव कल्पितसन्निवेशं स्वर्गा र्बुदैरिव विहितरामणीयकं राजलक्ष्मीकोटि भिरिव कृतपरिग्रहं राजद्वारमगात् अभ्य जायताविस्मयोऽस्यमनसि कथमिवेदमियत्प्र माणं प्राणिजातं जनयतांप्रजासृजांनासीत् महाभूतानांवा परिक्षयःपरमाणूनांवापरिच्छे दः कालस्य वांतः आयुषोवा व्युपरमः आ कृतीनां वा परिसमाप्तिरिति मेखलकस्तु दूरादेव द्वारपाललोकेन प्रत्यभिज्ञायमानः तिष्ठत तावत्क्षणमात्रमत्रैव पुण्यभागीति

अर्वुदंदशकोटयः कोटिर्लक्षशतं इहतुवहुसंख्योपलक्षणार्थाव र्बुदकोटिशब्दौपरिसमाप्तिरनारंभः तिष्ठत्विति विद्यायुक्तेकदाचि दनादरशंकेत्येतदर्थमाहपुण्यभागीति अथेत्यादौइंद्रसपुरुषेणा नुगम्यमानो निर्गत्यावोचदिति संबंधः अंतरालेबस्त्वंतरादिवर्ण

दर्शनाशया दिवसं नयद्भिः भुजनिर्जितैश्च शत्रुमहासामंतैः समंतादासेव्यमानं अन्यैश्च प्रतापानुरागागतैर्नानादेशजैर्महामहीपालैः प्रतिपालयद्भिः नरपतिदर्शनकालमध्यास्यमानं एकांतोपविष्टैश्चजैनैरार्हतैः पाशुपतैः पाराशरिभिर्वर्णिभिश्च सर्वदेशजन्मभिश्च जनपदैः सर्वाभोधिवेलावनवलयवासिभिश्चम्लेच्छजातिभिः सर्वदेशांतरागतैश्च दूतमंडलैरुपास्यमानं सर्वप्रजापतिनिर्माणभूमिमिव प्रजापतीनां लोकत्रयसारोच्चयरचितं चतुर्थमिव लोकंमहाभारतशतैरप्यकथनीयसमृद्धिसंभारम् ॥

यतयः तैर्वर्णिभिर्ब्रह्मचारिभिः सर्वप्रजेति अत्र हि स्थित्वा यद्विप्रजापतयोनसृजेयुः तत्कथंसर्वेभावाःकारणभूताइव तत्रलक्षन्ते ॥

स्थलदोलायमानेन्द्रनीलतरलप्रभापट्टैःस्वा मिप्रकोपप्रशमनाय कंठबद्धकृपाणपट्टैरिव कैश्चिदुच्छ्वाससौरभ भ्राम्यद्भ्रमरपटलां धकारितमुखैरपहृतलक्ष्मी धृतलंबश्मश्रुभि रिव अन्यैश्च शेखरोड्डीयमानमधुपमंडलैः प्रणामविडंबनाभयपलायमानमौलिभिरिव निर्जितैरपि संमानितैरिवानन्यशरणैः अंत रांतरानिष्पततां प्रविशतां चांतरप्रतीहाराणा मनुमार्गप्रधावितानेकार्थजनसहस्राणामनु यायिनः पुरुषानश्रांतैः पुनः पुनः पृच्छद्भि र्भद्राद्य भविष्यति भुक्तास्थानेदास्यति दर्श नंपरमेश्वरः निष्पातेष्यतिवा बाह्यांकक्ष्या मिति

निर्जितैः पुरस्कृतन्यक्कृतैः राजसेवाप्राप्तैःसंमानितैः पूजितैरिव अनुयायिनइति तेषांस्वयंपुलभत्वात् जैनैः शाक्यैः आर्हतैः न ग्नक्षपणकैः पाशुपतैः शैवभेदैः पराशरेणप्रोक्तमधीयंतेपाराशरिणः

उत्पाद्यमानापरांबरमिवेन्द्रनीलप्रभापटलैः आरभ्यमाणापूर्वनिशमिव मयूखांधकारैः स्यंदमानानेककालिन्दीसहस्रमिवगरुडमणिप्रभाप्रतानैः अंगारांकितमिव पुष्परागरश्मिभिःकैश्चित्प्रवेशमलभमानैरधोमुखैश्चरणनखपतितवदनप्रतिबिंबानिभेन लज्जया स्वांगानीव विशद्भिः कैश्चिदंगुलीलिखितायाः क्षितेर्विकीर्यमाणकरनखाकिरणकदंबकव्याजेन सेवाचामराणीवार्पयद्भिःकैश्चिदुरः

महानीलागरुडमणयः पुष्परागाश्चमणिभेदाःकैश्चिदित्यादौश्च महासामंतैःसमंतादासेव्यमानमित्यन्वयःसेवेत्यादि त्वयेदानीं चामरग्रहणेनसेवनीयइतितेषांहिक्षितिः कलत्रमतस्तद्द्वारेणसेवनेच्छा ॥ ६४ ॥हारस्ययोमध्यमणिस्तरलःसप्रकीर्तितः चपलोवाशेखरं मुंडमालिकं मौलयःकेशाः

विसतंतुमयमिवांतरिक्षमाविर्भावयद्भिः श
शिकरशुचीनांचलतां चामराणां सहस्रैर्दोला
यमानंअपिचहंसयूथायमानंकारिकर्णशं खैः
कल्पलतावनायमानं कदालिकाभिः माणि
क्यवृक्षकवनायमानंमायूरातपत्रैः मन्दाकि
नीप्रवाहायमानमंशुकैः क्षीरोदायमानं क्षौ
मैःकदलीवनायमानं मरकतमयूखैः जन्य
मानान्यदिवसमिव पद्मरागवालातपैः ॥

तेनयथाश्वेतगुणयोगादन्यदिंकाचिच्छ्वेतते तद्वदेतद्योगात् राज
द्वारमिति श्वेताःस्फटिकाइत्यन्ये केचित्तु श्वेतमणिभिरिति पठंति
क्षणेत्यादौ चामराणां सहस्रैर्दोलायमानमित्यन्वयः ॥ ६३
कलेरियं कालेयी सर्वत्राग्निकालिभ्यांढक् पद्मरागाइव वालात
पास्तैः ॥

फेनवर्षामिव दिवं दर्शयद्भिः अकालकौमुदी सहस्राणीव मृजद्भिः उपहसद्भिरिव शातक्रतवीं श्रियं श्वेतायमानैरातपत्रषण्डैः श्वेतद्वीपायमानं क्षणाद् दृष्टनष्टाष्टादिङ्मुखं च सृजद्भिरिव त्रिभुवनमाक्षेपोत्क्षेपदोलायितं दिनं गतागतानि विकारयद्भिः उत्सारयद्भिरिव कुन्दपकलंककालीं कालेयींस्थितिं विकचविशदकाशवनपांडुरदिशं शरत्समयमिवोत्पादयद्भिः

फेनवर्षादिवः फेनवर्षीव जलदं हि फेनानामभावः कौमुदीकुमुदिनी कार्तिकोत्थ ज्योत्स्ना पूर्वं सामान्येनोक्ता इति विशेषणश्वेता इवाचरंतः श्वेतायमानाः तैस्तत्र तेषां स्वत एव श्वेतत्वात् श्वेतपदेन कृष्णमुपमानं तेष्युच्यते श्वेतगुणाद्यारोपतः श्वेतायमानाः

नारायणनाभिपुंडरीकै रिवाश्लिष्टगरुडपक्षैः क्षीरोदोद्देशैरिव द्योतमानविकटविद्रुमदंडैः शेषफणाफलकैरिवोपरि स्फुरत्स्फीतमाणिक्यखंडैः श्वेतगंगापुलिनैरिवराजहंसापसेवितैरभिभवद्भिरिवनिदाघसमयमुपहसद्भिरिवविवस्वतः प्रतापम्आपिबद्भिरिवातपंचंद्रलोकमयमिवजीवलोकंजनयद्भिः कुमुदमयमिवकालंकुर्वद्भिः ज्योत्स्नामयामिव कालंकुर्वद्भिः ज्योत्स्नामयामिव वासरं विरचयद्भिः

पुंडरीकग्रहणेनाकारसदृशत्वमप्युच्यते गरुडपक्षाः रत्नभेदाः गरुडस्यचांगरुहाः क्षीरोदेतिशुक्लतया राजहंसाःप्रधानृपाः रक्तचंचुचरणाराजहंसाः निदाघस्यतिरस्करणादभिभवद्भिरिवेत्युक्तं उपहसद्भिरिवेति प्रतापस्योपहासएवसमुचितोवैयर्थ्यात् अथचप्रतापपदेनभंग्याविवस्वतः आरोपितविजिगीषुव्यवहारत्वात् शत्रुमनःसंतापकारियशउक्तं आतपंप्रकाशमापिबद्भिरिति तस्यसर्वतएवातिदर्शनात् जीवलोकमिति यत्रजीवानांलोकस्तत्रकथंचंद्रलोकइतिविरोधःकुमुदमयमिवेति कुमुदमयत्वाच्छुक्लंभवति नतुकालं कुमुदमयंचसमयंकार्त्तिकादि ज्योत्स्नेतिवासरे ज्योत्स्नानसंभवतीतिविरोधः

तुरंगैस्तरंगायमानं अन्यत्र प्रेषितैश्च प्रेष्य
माणैश्च प्रेषितप्रतीपनिवृत्तैश्च बहुयोजनग
मनगणनासंख्याक्षरावलीभिरिव वराटिका
वलीभिः घटितमुखमंडनकैः तारकितैरिव
संध्यातपच्छेदैररुणचामारिकारचितकर्णपूरैः
सरक्तोत्पलैरिव रक्तशालिशैलेयैरनवरतझ
णझणायमानचारुचामीकरघुरुघुरुकमालि
कैर्जरत्करंजवनैरिव रणितशुष्कबीजकोशी
शतैः श्रवणोपांतप्रेंखत्पंचरागवर्णोर्णाचित्रसू
त्रजूटजटाजालैः कपिकपोलकपिलैः क्रमेलक
कुलैः कपिलायमानं अन्यत्र शरज्जलधरैरि
व सद्यः स्रुतपयः पटलधवलतनुभिः कल्पपा
दपैरिव मुक्ताफलजालकजायमानालंकलुप्त
च्छायामंडलैः ॥

अन्यत्रेत्यादिनाऽऽनपत्रखण्डैः श्वेतायमानमित्यन्वयः स
द्य इत्याद्यभिप्रायेण शरदूग्रहणस्तेन निर्गतं पयः क्षीरं जलं च पट
लवत्तेनच धवला तनुराकारो येषां अन्यत्र धवलाश्चते तनवः
क्षीणाश्चते

कारितैश्चर्द्दीयमानैश्चाच्छिद्यमानैश्चमुच्यमानैश्चयामस्थापितैश्च सर्वद्वीपजिगीषयागिरिभिरिव सागरसेतुबंधार्थमेकीकृतैःध्वजपटपटुपटहशंखचामरांगरागरमणीयैः पुष्पाभिषेकदिवसैरिव कल्पितैःवारणेन्द्रैःश्यामायमानंअनवरतचलितखुरपुटप्रहतमृदंगैर्नृत्यद्भिरिवराजलक्ष्मींउपहसद्भिरिवसृक्किपुटप्रसृतफेनाट्टहासैनजवजडजंघांहरिणजातिमाकारयाद्भिरिवसंघट्टहेतोः हर्षहेषितेनोच्चैःश्रवसंउत्पतद्भिरिवादिवसकररथतुरगरुषापक्षायमाणमंडनचामरमालैर्गगनतलं

सृक्किणी ओष्ठपर्यंतौ अन्यत्रेत्यादौ क्रमेलककुलैः कपिलायमानमित्यन्वयः वराटिकाः श्वेतिकाः शालीनां भवनंक्षेत्रंशालेयंशालिव्रीह्योढंकू ॥ ६२ बीजकोशीशिंबिकाक्रमेलकाउष्ट्राः

अतिष्ठच्चनातिदूरे राजभवनस्य निर्वार्त्तितस्ना नाशनव्याक्तिकरो विश्रांतश्चमेकलकेनसहया ममात्रावशेषेदिवसे भुक्तवति भूभुजि प्रस्थया तानां क्षितिभुजां वहूनूच्छिविरसन्निवेशान्वी क्षमाणः शनैः शनैः पट्टवंधार्थमुपस्था पितैश्च डिंडिमाधिरोहणायाहतैश्च अभि नववद्धैश्च विक्षेपोपार्जितैश्च कौशलिकोपा गतैश्च नागवीथीपालप्रेषितैश्चप्रथमदर्शन कुतूहलोपनीतैश्चदूतसंप्रेषणप्रेषितैश्चपल्ली परिवृढढौकितैश्चस्वच्छायुद्धक्रीडाकौतुका

विक्षेपः करः ६१ नागवीथीहस्तिभूः पल्लीशवरवसतिः परि वृढः आकारितैराव्हानैः आच्छिद्यमानैरपह्रियमाणैः यत्र दिनेषु षपनक्षत्रे राजा स्नाति तद्दिनं पुष्पाभिषेकाख्यं श्यामायमानंका लत्वमापद्यमानं अथच दिवसः श्यामायतिरात्रिवदाचरतीति वक्रोक्तिः अभिषेकदिनानिच ध्वजादिरम्याणि अनवरतंत्या दोतुरंगैस्तरंगायमाणामितिसंवंधः मृदः अंगंमृदंगश्च मुरजः

श्वपदकुललंबितलोलाजिह्वालतासहस्रैः पुलकितमिव अच्छभल्लगोलांगूललिह्यमानमधुगोलचलितसरघासंघातैः रोमांचितमिव दग्धस्थलीरूढस्थूलाभीरुकन्दलशतैः शनैश्चंडिकाकाननमतिक्रम्य मल्लकूटनामानं ग्राममगात् तत्र च हृदयनिर्विशेषेण भ्रात्रा सुहृदा च जगत्पतिनाम्ना संपादितसपर्यः सुखमवसत् अथापरेद्युरुत्तीर्य भगवतीं भागीरथीं यष्टिगृहकनाम्नि वनग्रामके निशामनयत् अन्यस्मिन्दिवसे स्कंधावारमुपमणितारमन्वजिरवति कृतसन्निवेशमाससाद

भ्रात्रेति चंद्रसेनेन हृदयेत्याद्यभिप्रायेणसुखमित्युक्तं मणितारंपत्तनभेदं अन्वजिरवति नदीभेदनिकटे सन्निवेशो गृहादिरचना निर्वार्त्तितेत्यादौ राजद्वारमिदृशमगमदितिसंबंधः निर्वर्त्तितेत्यादि राजदर्शने अकातरत्वमात्मनः प्रतिपादयति वारणेन्द्रैः श्यामायमानामिति राजद्वारविशेषणं डिंडिमःपटहः ॥

मौहूर्त्तिकमतेन कृतनक्षत्रदोहदः शोभनेमुहू र्त्ते हरितगोमयोपलिप्ताजिरस्थंडिलस्थापि तमसिततरकुसुममालापरिक्षिप्तकर्णं पिष्टपं चांगुलपांडुरं मुखविनिहितनवचूतपल्लवंपूर्णं कलशमुदीक्षमाणः प्रणम्य कुलदेवताभ्यः कुसुमफलपाणिभिरप्रतिरथंजपद्भिर्निजद्विजै रनुगम्यमानः प्रथमचलितदक्षिणचरणःप्री तिकूटान्निरगात् प्रथमेहनि घर्मकालकष्टंनि रुदकं निष्पत्रपादपविषमं पथिकजननम स्क्रीयमाणंप्रवेशपादपोत्कीर्णकात्यायनीप्र तियातनं शुष्कमपि पल्लवितमिव तृषित

मौहूर्त्तिकागणकाः नक्षत्रदोहदंप्रतिनक्षत्रप्राशनंनक्षत्रविषयोभि लाषोवा अजिरमंगनं स्थंडिलं भूः परिक्षिप्तोवेष्टितःपिष्टपं चांगुलमाजकाकाभिःपंचभिरंगुलीभिर्मंगल्याय दीयतेअप्रति रथंप्रास्थानिकंमंत्रं ६० निजेत्यादिनास्वस्यदातृत्वमुक्तंउत्की र्णं निखाताकात्यायनीदुर्गाप्रतियातना प्रतिमा काननत्वात्पल्ल वितमिवेत्युत्प्रेक्षा जिव्हाएवलता दीर्घत्वात् गोलांगूलःकृष्णमु खोवानरःमधुगोलंमाक्षिककरंडः सरघामधुमक्षिकाःअभीरुःश तावरीकंदलानि नवनालानि

दूर्वाग्रपल्लवग्रथितगिरिकर्णिकाकुसुमकृतक
र्णपूरःशिखासक्तसिद्धार्थकःपितुःकनीयस्या
स्वस्त्रामातृवत्स्नेहार्द्रहृदययाश्वेतवाससासा
क्षादिवभगवत्यामहाश्वेतया मालत्याख्यया
कृतसकलगमनमंगलोदत्ताशीर्वादोबांधववृ
द्धाभिरभिनंदितः परिजनजरतीभिः वंदित
चरणैरभ्यनुज्ञातोगुरुभिः अभिवादितैराघ्रा
तः शिरसि कुलवृद्धैर्वर्धितगमनोत्साहः
शकुनैः

विरूपाक्षस्त्र्यक्षः५१ प्राज्यंभूरिआज्यंघृतंद्युम्नंधनं यथाविद्यमान
मित्यनेननिर्लोभतोक्तानैचिकीवरागौहोमधेनुंवा शुक्लांवा गिरि
कर्णिकाअश्वखुरं मंगल्याउोषधिः सिद्धार्थकानिसर्षपाः स्व
स्राभगिन्यामहाश्वेता देवताविशेषःरविस्थदेवतेत्यन्ये दत्तेत्या
दिनांधववृद्धाभिप्रायेणसमुचितएवमभिनंदितइति प्रतिपदंद्वयमू
ह्यं जरत्यावृद्धाः आघ्रातः शिरसिचुंबितः ॥

प्रातरेव स्नात्वा धृतधवलदुगूलवासा गृही
ताक्षमालः प्रास्थानिकानि सूक्तानि मंत्रप
दानि वहुशः समावर्त्य देवदेवस्य विरू
पाक्षस्य क्षीरस्नपनपुरःसरां सुरभिकुसुमधू
पगंधध्वजवलिविलेपनप्रदीपकवहलां वि
धायपूजांपरमयाभक्त्या प्रथमहुततरलतिल
स्वग्विघटनचटुलमुखराशिखाशेखरं प्राज्या
हुतिप्रवर्धितदक्षिणार्चिषं भगवंतमाशुशुक्ष
णिंहुत्वादत्त्वाचुम्नंयथाविद्यमानं द्विजेभ्यःप्र
दक्षिणीकृत्य प्राङ्मुखींनैचिकीं शुक्लांगरा
गः शुक्लमाल्यः शुक्लवासाः रोचनांचित

संवंधः प्रस्थानंप्रयोजनंयेषां तानि प्रास्थानिकानिसूक्तानिवेदो
क्तामंत्रविशेषाः

कृपणोपकरणमैश्वर्यंद्विजोपकरणं सर्वस्वंसु कृतसंस्मरणोपकरणं हृदयं धर्मोपकरणमा युः साहसोपकरणंशरीरंअसिलतोपकरणंपृ थिवीविनोदोपकरणंराजकंप्रतापोपकरणंप्र तिपक्षः भास्यालपपुण्यैरवाप्यते सर्वातिशा यिसुखरसप्रसूतिः पादपल्लवच्छायेतिश्रुत्वाच तमेवंचंद्रसेनंसमादिशत् कृतकाशिपुंविश्रांतसु खिनमेनंकारयेतिअथगते च तस्मिन्पर्यस्तेच

कृपणेत्यादिकृपणानांपोषणमेवसमुचितंतत्रचैश्वर्यमेवहेतुः ऐश्वर्यं मर्थवत्तानतुद्विजातिवदेतेसर्वस्वमर्हंतिसर्वशब्देनदाराअप्युच्यंते एवमादि तु द्विजा एव लभंते तद्व्यतिरेकेणान्येषामनर्हत्वात् एवंहृदयादि तत्तदभिप्रायेण विचारणीयं सुखमेवास्वाद्यतया रसएवरसः सुखरसः छाया कांतिः यद्वाछायावत्त्वमेवांसर्वस्यकस्य चिदाश्रयणीयत्वादुपवर्यते अपेयाद्याभिप्रायेण पादयोः कल्प वृक्षतुल्यत्वमभिव्यज्यते पुण्यवशात्तत्प्राप्तेः इतरपक्षे छाया

दानवत्सुकर्मसु साधनश्रद्धा न करिकटेषु स
र्वाग्रेसरे यशसिमहाप्रीतिर्नजीवितजरत्तृणे
गृहीतकरास्वाशासुप्रसाधनाभियोगः ननि
जकलत्रचर्मपुत्रिकासुगुणवतिधनुषिसहाय
बुद्धिः नपिंडोपजीविनि सेवकजने अपिचा
स्यमित्रोपकरणमात्माभृत्योपकरणंप्रभुत्वं
पंडितोपकरणंवैदग्ध्यं बांधवोपकरणंलक्ष्मीः

दानंधनत्यागोमदश्चसाधनंसंपादनं सैन्यंच साध्यतेनेनेतिकृत्वा
५७ आशादिशश्चेतोवांछाश्च करोदंडः पाणिश्च प्रसाधनंसं
पादनंदंडश्चगुणाज्या शौर्य्याद्याश्च गुणाः उपक्रियंतेनेनेत्युपकर
णमुपयोगः आत्मेति नहि मित्राणि मित्रव्यतिरेकेणबांधवादिव
लक्ष्यादिकिंचिदपेक्ष्यंते प्रभुत्वमिति तस्यप्रभुत्वंसेवकादीनांदान
संपादनादियथाह यथाकालंप्रवर्त्ततेपंडितेत्यादिवैदग्ध्यमात्रापे
क्षयापंडितानांक्षपणादिवदर्थादनपेक्षितयाहि तेषामौचित्यंनप्र
तीयतेअनेनपंडितसामान्यात्तदभिप्रायेणस्वस्यसमुचितमेवहेवा
कमभिव्यनक्ति वैदग्ध्यापेक्षित्वंदर्शयतीतिभावत् बांधवाःकु
ल्याः लक्ष्मीःछत्रचामरादिप्रतिपत्तिरूपाछत्रादिवत्तुल्याएव ल
भंतेन्येषामनर्हत्वात् ॥

अमृतमयः स्वामीनास्याहंकारकालकूटाविष
दग्धदुष्टादृष्टयः नगर्वगदगुरुगरगलग्रहग
द्गदागिरः नातिस्मयोष्मापस्माशविस्मृतस्थै
र्याणिस्थानकानिनोद्दामदर्पदाहज्वरवेगवि
क्कवाविकाराः नाभिमानमहासान्निपातनिर्मै
तांगभंगानिगतानिनमदार्दितवक्रीकृतोष्ठनि
ष्ठ्यूतानिपुरुषाक्षराणि जल्पितानि तथाचास्यवि
मलेषुसाधुषुरत्नवुद्धिर्नशिलाशकलेषु मुक्ता
धवलेषुगुणेषु प्रसाधनधीः नाभरणभारेषु ॥

अमृतेत्यादिसाभिप्रायंयस्मादहंकारादिकालकूटादिनारूपयत्यत्र
श्चाहंकारादीनामस्यंताभावप्रकाशनेच्छयाअमृतमयमस्यदर्शयति
अमृतमयस्यचकालकूटादिभिर्नयोगः गरंविषंस्मयोगर्वः स्थान
कानि स्थितयः अर्दितंवातव्याधिभेदः तस्मिन्सतिमुखंवक्रंभव
ति तथाचोक्तंवायुः प्रवृद्धस्तैस्तैश्चवातलैरूर्ध्वमाश्रितः वक्रीक
रोतिवक्रारमुक्तंहासितमीक्षितमितिनिष्ठ्यूतानि निर्गतानि विमले
षु अपापेषुअन्यत्र सुच्छायेषु पद्मरागादिष्विति वक्तव्ये शिले
त्यादिपदमादरार्थं एवमुत्तरत्रापिज्ञेयं मुक्तवताभिश्चधवलाःते
षु गुणेष्वौदार्यादिषु वस्तुत्वेनुचप्रसाधनंप्रकृष्टंसाधनं अज्ञनंभूषणंच

प्रतिपन्नंस्वामिना अतोभवताराजकुलमकृत
कालक्षेपमागंतव्यं अवकेशीवादृष्टपरमेश्व
रोवंधुमध्यमध्यवसन्नासि मे वहुमतः नचसे
वावैषम्यविषादिनावापरमेश्वरोपसर्पणभी
रुणा भवताभवितव्यंयतोयद्यपिस्वेच्छोपजा
तविषयोपि न याति वक्तुंदेहीतिमार्गणशतै
इच ददाति दुःखमोहात्समाक्षिपति जीवन
मप्यकांडेकष्टंमनोभवइवेश्वरदुर्विदग्धः त
थाप्यन्ये ते भूपतयः अन्यएवायंन्यकृतनृग
नलनिषदनहुषांवरीषदशरथदिलीपनाभा
गभरतभगीरथययातिः

वक्तुंनपार्यते इतरत्र स्वेच्छया स्वसंकल्पेन उपजातः उत्पन्नः विषयो
गोचरोयस्य तथाचोच्यते कामजानामितिमूलंसंकल्पात्किलजा
यसेइति अथच स्वेच्छायाउपजाताविषयायस्यायं देहीच शरी
रवानिति वक्तुंन याति नशक्यते इतिविरोधः कामश्चानंगत्वा
द्देही शरीरवानिति वक्तुं नयुज्यतइति अन्यार्थः मार्गणायाच
काःशराश्चमार्गणाः जीव्यतेनेनेतिजीवनं ग्रामादि जीवितंचई
श्वरोराजाहरश्च दुर्विदग्धोदुरूढः दुष्टत्वाद्विशेषेणदग्धश्च

नच तत्तथा न सन्त्येव ते येषां सतामपि सतां न विद्यंते मित्रोदासीनशत्रवः शिशुचापलापराचीनचित्तवृत्तितयाच भवतः केनचिदसहिष्णुना यत्किंचिदसदृशमुदीरितं इतरोलोकस्तथैव तद्गृह्णाति वक्ति च सलिलानीवगतागतिकानिलोलानिखलुभवंत्य विवेकिनांमनांसिवहुसुखश्रवणानिश्चलीकृत निश्चयःकिंकरोतु पृथिवीपतिः तत्त्वान्वेषिभिचास्माभिर्दूरस्थितोपिप्रत्यक्षीकृतोसि!विज्ञप्त श्चक्रवर्त्तीत्वदर्थंयथाप्रायेणप्रथमेवयसिसर्व स्यैवचापलैः शैशवमपराधीति तथेतिच

आसीदित्यनेनदुर्जनाःसंपत्तिनिरवकाशाइतिप्रतिपादितं अतएववक्ष्यतिअतएवचप्रातिपन्नंस्वामिनेति सतांसाधूनामापि सतां भवतांउदासीनोमध्यस्थःअपराचीना अपरङ्मुखीचितोवृत्तिर्यस्याः॥ ५६ अवकेशीनिष्फलतरुः सचादृष्टरविस्तरुमध्यगोनकस्याचित्प्रियः स्वेच्छोपजाताविषयामंडलानियस्मात्तादृगपिदेहिमयच्छेति

अवधृतलेखार्थश्च समुत्सारितपरिजनः संदेशं पृष्टवान् मेखलकस्त्ववादीत् एवमाह मेधाविनस्वामी जानात्येव मान्यः यथैकगोत्रता वासमानजातितासमंसंवर्धनंवाएकदेशनिवासोवादर्शनाभ्यासोवा परस्परानुरागश्रवणं वापरोक्षोपकारकरणंवासमानशीलतावास्नेहस्यहेतवः त्वयि तु विनाकारणेनादृष्टेपि प्रत्यासन्ने वा वंधाविववद्धपक्षपातं किमपिस्निह्यातिमेहृदयं दूरस्थितेपीन्दोरिव कुमुदाकरे भवंतमंतरेणान्यथाचक्रवर्तीदुर्जनैर्ग्राहितआसीत्

अवधृतोज्ञातः ५५ एकेत्यादिकारणमुत्तरोत्तरमप्रधानं अन्यथाचान्यथाचेति एतेनाकिंचिदेवसंभवतीतिदर्शयति अतएवाह नचतत्तथेति तथात्वेतुवाणस्यदुर्वृत्तताप्रसज्येत कृष्णस्यापि तादृशःपक्षपातः स्वामिप्रतारणादिच दोषायैवभवत्अतएववक्ष्यति तत्त्वान्वेषिभिरित्यादि ग्राहितइत्येतावति वक्तव्ये

अप्राक्षीच्चदूरादेवभद्रभद्रमशेषभवननिष्कारणबंधोस्तत्र भवतः कृष्णस्येति सभद्रामित्युक्का प्रणम्यातिदूरेसमुपाविशत् विश्रांतश्चाब्रवीत् एषखलुस्वामिनोमाननीयस्यलेखःप्रहितइतिविमुच्यचार्पयत् अथवाणः सादरं गृहीत्वा स्वयमेवावाचयत् मेखलकात्संदिष्टमवधार्यफलप्रतिबंधीधीमद्भिरपहरणीयः कालातिपात इति एतावदत्रार्थजातमितरद्वार्त्तासंवादनमात्रकं

तत्रभवतः पूज्यस्यनातिदूर इति अतितुदूर एवेति सर्वत्रैवस्वस्य प्रभावातिशयं प्रतिपादयति फलं प्रतिबध्नाति रुणद्धीति फलप्रतिबंधी कालातिपात कालात्ययः अर्थजातमभिधेयप्रकारः

पारशवः चंद्रसेननामा प्रविश्याकथयत् एष खलुदेवदेवस्य चतुःसमुद्राधिपतेःसकलराज चक्रचूडामणिश्रेणीशाणकोणकषणनिर्मली कृतचरणनखमणेः सर्वचक्रवर्त्तिनांधौरेयस्य महाराजाधिराजपरमेश्वरश्रीहर्षदेवस्यभ्रा त्राकृष्णनाम्नाभवतामंतिकंप्रज्ञाततमोदीर्घा ध्वगः प्रहितोद्वारमध्यास्तेइति सोब्रवीत्आ युष्मन्अविलंवितंप्रवेशयैनमिति अथतेना नीयमानमतिदूरगमनगुरुजडजंघं कार्दमि कचेलचीरिकानियमितोच्चंडचंडातकं पृष्ठप्रें खत्पटच्चरकर्पटघटितगलितग्रंथिमति निवि डसूत्रवंधनिम्नितांतरालकृतव्यवच्छेदयालेख मालिकयापरिकलितमूर्धानंप्रविशंतंलेखहा रकमद्राक्षीत् ॥

पारशवः शूद्रापुत्रः ५४ शाणोमणिकषणं कोणोश्रिः चक्रवार्त्तिनः सार्वभोमाः धौरेयोमुख्यः प्रज्ञाततमोतिप्रतीतः एतेन चवाणंप्रतिवहुमानएवगम्यते जडागमनासक्ताः कर्दमेनरक्तंका र्दमिकंचेलंवस्त्रं चीरिकाखंडिका उच्चंडं उच्चं गाढमित्यन्येचंडा तकमर्धोरुकंवासः पटच्चरंजीर्णंवस्त्रं निम्नितंनमितं लेखमालि केति अन्यैरपि तद्धस्तैः लेखःप्रहितेति परागतः संवधः परिक रितेतिपाठे वेष्टित इत्यर्थः ॥

सतिलाहुतयइवस्फुटद्बहलवालकीटपटलाः कक्ष्येषुश्वित्रिणइव प्लोषविचटद्वल्कलधवल शंबूकशुक्तयः शुष्केषु सरःसु स्वेदिनइवविलीयमानमधुपटलगोलगलितमधूच्छिष्टवृष्टयः काननेषु खलतयइव पर्यंतशीर्यमाणशिखासंहतयः महोषरेषु गृहीतशिलाकवलाइवज्वलितसूर्यमणिशकलेषु शिलोच्चयेषुप्रत्यदृश्यंत दारुणादावाग्नयः तथाभूतेच तस्मिन्नत्युग्रेग्रीष्मसमयेकदाचिदस्यस्वगृहावस्थितस्यभुक्तवतोपराह्णसमयेभ्राता

कीटाः क्रिमयः प्लोषः दाहः वल्कलशब्दस्त्वगुपलक्षणार्थः शंबूकाः शुक्तिमंतः प्राणिभेदाः मधुपटलगोलोमाक्षिककरंडः मधूच्छिष्टंसिक्थकंखलतयःखल्वाटाः शिखाज्वालाचूडाच ऊषरं सिकताबहलोरूक्षोदेशः शिलोच्चयोगिरिः दावोवन्हिगतोवन्हिर्दावश्चवनमुच्यते तथाभूतदेशइत्यादिनात्मानंप्रतितेषामादरातिशयं दर्शयति आकुर्वतइति नत्वप्रस्तावे एतेनस्वस्थाकिमपिमाहात्म्यमाहस्वयमवसरंमंतरेणवातस्यतदाप्रवेशाभावात् एतदेवदेवस्येत्यादिविशेषणसंदर्भमुखेन द्वारमध्यास्तइत्यनेनपोषयिष्यते

रौद्राःक्वचिज्ज्वलितनेत्रदहनदग्धसकुसुमश रमदनाः कृतस्थाणुस्थितयः चटुलशिखा नर्त्तनारंभारभटीनटाः शुष्ककासारसृतिभिः स्फुटन्नीरसनीवारवीजलाजवर्षिभिः ज्वाला जलिभिरर्च्चयंतइव घर्मघृणिं अघृणाइव हठ हूयमानकठोरस्थलकमठवसाविस्त्रगंधगृध्न वः स्वमपि धूममंभोदसमुद्भूतिभियेव भक्ष यंतः ॥

रौद्राभीषणा रुद्रभक्ताश्च नेत्राणां मूलानां दहनेन दग्धाः सकुसुमाः कांडानि मदना वृक्षभेदाश्च येः स्थाणुःछिन्नशाखोवृक्षः शिवश्चास्थितिः स्थानंव्यवहारश्चस्थाणुनापिनयनाग्निनासकुसुमशरः कामोदग्धः चटुलत्वेननर्त्तनारंभोरवश्च शुष्कत्वाच्चटुलादेरारभटीग्रहणं कासाराणिनड्वलाःतेषुयाः सृतयः क्वचित्स्मृतयइतिपाठः इतरत्रतु शुष्ककं शुष्कगीतं झुंठुमादिआसार्यंतइत्यासारा आसारितानियद्यपिगीयंतएव तथापि वर्धमानमथापीह तांडवंयत्रयोज्यतइति तांडवंह्यारभटीप्रधानं अर्चयंतइवेतितेषां तदभिमुखत्वात् घर्मघृणिःसूर्यःअघृणा अजुगुप्सा कमठः कूर्मःविस्त्रंस्यादामगंधियत् गृध्नवोलंपटाः समुद्भूतिः संभारः धूमात्किलमेघोत्पत्तिः मेघाः शमयंति ॥

क्वचिद्दग्धनिःशेषजन्महेतवोनिर्वाणाः क्वचित्कुसुमवासितांवरमुरभयोरागिणः क्वचित्सधूमोद्गारामंदरुचयः क्वचित्सकलजगद्ग्रासघस्मराःसभस्मभूरिकाः क्वचिद्वेणुशिखरलग्नमूर्त्तयोत्यंतवृद्धाः क्वचिदचलोपयुक्तशिलाजतवःक्षयिणःक्वचित्सर्वान्नरसभुजः पीवानः क्वचिद्दग्धगुग्गुलवः

विगताशिखाज्वालायेषांते विविधशिखाःशराश्च निःशेषाः समस्ताःप्राक्तनजन्मांतरसंचिताअपि जन्महेतवस्तृणाद्याःकर्माणिच निर्वाणाःशांतामोक्षगामिनश्च कुसुमंधूमः पुष्पंच अंवरंनभोवस्त्रंचरागिणोलोहिताःशृंगारिणश्च अजीर्णकृतोपिधूमोद्गारःरुचिर्दीतिर्भोजनाभिलाषश्च जगदेव ग्रासःकवलं तद्भक्षणशीलाः५३ भस्मभूरिकश्चात्यशनव्याधिः वृद्धावृद्धिंगताःस्थविराश्च तेवेणुशिखरमवलंवंते यष्टिंगृह्णंति अचलाः पर्वताः अन्यत्र क्षयस्यदेविकालपर्यावसायित्वादचलमविच्छिन्नं भक्षिताशिलाह्वयाःउक्तंच शिलाधातुप्रयोगाद्वाप्रसादाद्वाथशंकरात् अजामूत्रप्रयोगाद्वाक्षयःक्षीयेतनान्यथेति क्षयोविनाशोव्याधिभेदश्च यक्ष्माख्यःरसःसलिलादिःअतएवपीवानःअन्यथा कथंसलिलादिभक्षणशाक्तित्वममीषांप्रसज्येत येचमधुरादिसर्वरसानुपभुंजते तेस्थूलाभवंति

सर्वतश्च भूरिभस्त्रासहस्त्रसंधुक्षणक्षुभिताइव जरदजगरगंभीरगलगुहावाहिवायवः क्वचित्स्वच्छंदतृणचारिणोहारिणाः क्वचित्तरुतलविवरवार्त्तिनोवभ्रवः क्वचिज्जटावलंविनःकपिलाः क्वचिच्छकुनकुलकुलायपातिनःश्येनाः क्वचिद्विलीनलाक्षारसलोहितच्छवयोधराः॥ क्वचिदासादितशकुनपक्षकृतपटुगतयोविशाखाः

सर्वतश्चेत्यादौदावाग्नयः प्रत्यदृश्यंतेतिसंवंधः भस्त्राहृतिः संधुक्षणमुद्दापिनं जरठाजगराः वृद्धसर्पाः गलाएव गुहाः गलगुहाः स्वच्छदमपविघ्नं यथारुचि चरणंभक्षणंगमनंहारिणाःशुक्लमृगाश्च वभ्रवः कापिलानकुलाश्च इतरत्रजटामूलानिच कपिलाः पिंगलाः कपिलाख्यमुनिव्रतग्रहणान्मनुष्याएवाभेदोपचारेण कपिलाः एतेच जटावल्कलधारिणः कुलायानीडाः, श्येनाः शुक्लाः पाजिकाश्च अधराधर्त्तुमशक्याः अधोभवावा लाक्षायाविलीनतयाअपीतत्वात् ओष्ठाश्चअधराः ॥ आसमंतात्सादिताः आहताःस्वीकृताश्चस्निग्धतयानीरसतयाच शकुनीनांपक्षेषुकृतपटुगतयः निःसारतया अकालस्थापितत्वात्

झांकारभीषणभ्रांतयोभुवनभस्मीकरणाभिचारचरुपचनचतुरारुधिराहुतिभिरिवपारिभद्रद्रुमस्तवकवृष्टिभिस्तर्पयंतस्तारवान्वनविभावसूनशिशिरसिकताताराकितरंहसः तप्तशैलविलीयमानाशिलाजतुरसलवालिप्तदिशो दावदहनपच्यमानचटकांडखंडखचिततरुकोटरकीटपटलपुटपाकगंधकटवः प्रावर्त्ततोन्मत्तामातरिश्वानः ॥

झांकारभीषणाभ्रमंतिचअभिचारउच्चाटनं अभिचारिणाश्चोच्चाटनमारणाद्यर्थंचरुपचनंकुर्वंति रक्तेनचाग्नीन्प्रीणयंति पारिभद्रानिम्बामदनाइत्यन्ये उन्मत्ताअपि निर्विवेकतयारक्तादियत्किंचिदशुचिप्रायमग्निषुनिक्षिपंति ततएवविश्वस्य दोषायपर्यवस्यंति ताराकितामिवरंहोवेगोयेषांते शिलाजतुरश्मरसोदावहनेनपच्यमानानियानि चटकांडानि तेषां विदारणवशात् स्फुटितायेखंडाः कपालानि तैः दोलावदुपरिपतितैः खचितानि कचकचायमानानियानितरुकोटरेषु कीटपटलानि क्रिमिसमूहाःतेषामतिपेशलत्वेनयतएवतप्तैः स्वएवैरुपर्याच्छादकतयास्थितैः पुटपाकैः प्रसूतधूमोभ्यंतरपाकः तद्गंधेनकटवःउद्वेजकाः अत्राग्निपाकेनखंडत्वंखंडेभ्योरसनिःसरणात्खचितत्वं कीटानांउन्मत्ताइति येचोन्मत्तास्तेसिकताव्याप्ताः कर्दमविलिप्तदिशोगंधकटवःशाटीकराद्याःपूर्वोक्ताःक्रियाः प्रायेणकुर्वंतेइति सर्वत्रात्रमहावाक्ये ध्वनिच्छायान्वेष्या मातरिश्वानोवायवः ॥

ब्रह्मस्तंभरसाभ्यवहरणाय कवलग्रहामिवो
ष्णैः कमलमधुभिरभ्यस्यंतः सकलसलिलो
च्छोषघर्मघोषणापटहैरिव शुष्कवेणुवनास्फो
टनपटुरवैस्त्रिभुवनाविभीषिकामुद्भावयंतः च्यु
तचलचाषपक्षश्रेणीशारितसृतयः॥ त्विषिम
न्मयूखलतालातप्लोषकल्माषवपुष इव स्फु
टितगुंजाफलस्फुलिंगांगारांकितांगाः गिरि
गुहागंभीर

एवंजिह्मला अपि एवमेवस्नानादिना विनोन्मुक्तचूडत्वादु
त्सर्पदिस्यादिकंचुकत्वक् ब्रह्मस्तंभोब्रह्मांडःरसाभ्यवहरणं शो
षणं रसानांचमधुरादीनांभाजनं असंचार्योमुखेपूर्णोगंडूषःकव
लोन्यथा अभ्यस्यंतीतिएवमिदंशोषयिष्यामइतिघर्मोग्रीष्मः
घोषणाश्रावणा विभीषिकामिति ये सगर्वा जगद्ग्रसनशीलाःते
त्रिभुवनेपिभयमुत्पादयंति चाषः किकीदिविःपक्षिभेदःउन्मत्तप
क्षे विस्मरणशीलत्वाच्युतेत्यादियोज्यं सृतिर्मार्गः ५२ त्विषि
मान्रविः अलातमुल्मुकंकल्माषं रक्तकृष्णगुंजारक्तिकांउत्प
लानिलोहितकृष्णानिभवंतिस्फुलिंगाअग्निकणाः अंगारांकि
तानीवांगारांकितानि दग्धानि अंगानियेचसांगारास्तेचमालि
नशरीराभवंतिउन्मत्ताअपिअग्निशस्त्रशुभ्रादिषु बलादतिपतंति

लोमशाइवशीर्यमाणशाल्मलिफलतूलतंतुभि
र्दद्रुणाइवशुष्कपत्रप्रकराकृष्टिभिः सिराला
इव तृणवेणीविकिरणैः उच्छूमश्रवइवधूय
मानयवशूकशकलशंकुभिः दंष्ट्रालाइवचालि
तशल्लसूचीशतैः जिहूवालाइववैश्वानरशि
खाभिः उत्सर्पत्सर्पकंचुकचूडालाः

लोमशाइवेति उन्मत्ताअपिक्षुरकर्मविनालोमशाः तूलकर्पासः दद्रूः कुष्टविकारः सास्यास्तीतिदद्रुणः दद्राहूस्वत्वंचेतिनः उन्मत्ता अपिउद्वर्त्तनंविनादद्रूयुक्ताभवंति सिरालाःप्रकटस्नायवः उन्मत्ता अपिकृशत्वात्सिरालाभवंति वेणी पंक्तिः सिरासादृश्यप्रतिपादनायवेणीपदं श्मश्रुः कूर्चः शूकाः किंशारवः उन्मत्ता अपि केशवपनाभावाद्दीर्घश्मश्रवः दंष्ट्रा बहिर्निर्गतादंताः शल्लः श्वावित्सूचीदीर्घकंटकरूपाणि रोमाणि अन्येतु दंष्ट्रालाःशल्लाःश्वाविधःपक्षाश्चशल्लाउच्यंते तथाच श्वाविधः शल्लैरिवेतिमहाभारतेदृश्यतइत्याहुः उन्मत्ताअप्येवमादिविकारेण सर्वं भीषयंते

शिक्षितक्षपणकवृत्तयइवमयूरपिच्छचयानु
चिन्वंतःसप्रयाणगुंजाइव शिंजानजरत्कंजर
मंजरीवीजजालकैः सप्ररोहा इव आतपातु
रवनमाहिषनासानिकुंजस्थूलनिःश्वासैः सा
पत्याइवउड्डीयमानजवन तरहरिणपरिपा
टीपेटकैः सभ्रुकुटयइव दह्यमानखलधानबु
सकूटकुटिलधूमकोटिभिः सावीचिर्वीचय
इव महोष्ममुक्तिभिः

क्षपणकवृत्तय इवेति क्षपणकाश्चमर्षीमालिनाः वर्हिपिच्छानि शास्त्रचोदनयावहंति उन्मत्तपक्षे निर्विवेकतयामयूरपिच्छचयङ्क्त्युक्तंप्राकृगुंजंतीतिगुंजाढक्काभेदाः उन्मत्तानां नृत्तावसरेस्तवंएवकरतलादिवादयंति शिंजानाः शब्दायमानाः करंजोवृक्षभेदः प्ररोहोंकुरः उन्मत्ताअपि खेदान्निःश्वसंति सापत्याइवेति उन्मत्ताअपि श्वभ्रादिपतनभयादपत्यानिनत्यजंति पेटकैर्यूथैः सुभ्रुकुटयइवेति दह्यमानाभिप्रायेणोक्तं उन्मत्ताअपिक्रोधप्रायाएव क्रोधस्य भ्रुकुटयादयोनुभावाःखलधानंक्षोदादिदेशःक्षुद्यमानंधान्यमित्यन्येऽस्यस्यज्वालाभावाद्धूमवर्णनंसमुचितं कुटिलपदेनचभ्रुकुटीसादृश्यमाह अवीचिर्नरकभेदः तस्यवीचयइववीचयः ज्वालामहोष्मेतिउन्मत्ताअपि खेदादिवशादूष्मा

शुष्यच्छमीमर्मरमारवमार्गलंघनलाघवजव
जंघालाः रैणवावर्त्तमंडलीरेचकलासकरस
रभसारब्धनर्त्तनारंभारभटीनटाः दावदग्ध
स्थलीमषीमलनमलिनाः

रैणवावर्त्तमंडल्यारेचकंतथारासेरसितेयोरसस्तेनयोरभसस्तद्व
शेनारब्धंयन्नर्त्तनमिवनर्त्तनंतदारंभेविषये आरभटीनटाइवारभटी
नटाःइयरतीतिअराःअराश्चतेभटाश्चअरभटाःतेषामियमारभटीन
टजातिविशेषोवीररसप्रधानःउक्तंचप्लुष्टावपातप्लुतगार्जितानिछे
द्यानिमायाकृतमिन्द्रजालंचित्राणियुधानिचयत्रनित्यंतातादृशी
मारभटींवदंतीतिनृत्तपक्षेआवर्त्ताआवृत्तयःयदाहमुनिःयदानृत्तव
शादंगंभूयोभूयोनिवर्त्तते तत्रयमतिनेयंस्याच्छेषंनृत्तेनियोजयेदि
तिमंडलीनृत्तंहलीमकं यदाह मंडलेनतुयन्नृत्तंहल्लीमकमितिस्मृतं
एकस्तत्रतुनेतास्याद्गोपस्त्रीणांयथाहरिरिति रेचकास्त्रयः कटीरे
चकोहस्तरेचकोग्रीवारेचकश्चेति रासलक्षणं अष्टौषोडशद्वात्रिं
शद्यत्रनृत्यंतिनायकाः पिंडीबंधानुसारेणतन्नृत्तंरासकंस्मृतमिति
अस्यैवतुहल्लीमकाद्याविशेषाः॥

मुचुकुंदकंदलदलनदंतुराःसमंततः पतन्मुख
रचीरागणमुखशीकरशीक्यमानतनवः तरु
णतरतरणितापतरलेतरंतइवतरंगिणि मृग
तृष्णिकातरंगिणीनामलीकवारिणि

मुचुकुंदपुष्पभेदःकंदलंनवनालं दंतुराइति कपिकच्छूस्पर्शंचा
लनेनचयेकंडूलास्ताद्दशाश्चूर्णमुचोप्रकटदंताः परुषंकषंतिर्शी
क्यमाणाःसिच्यमानाःतरुणतरः प्रौढःतरणिरादित्यः तरंतइवे
तिवालुकावशात्तथालक्ष्यमाणत्वात् मृगतृष्णिका मरीचिका
तृषितमृगाणांरविरश्मिखचितासु सिकतासु नीलत्वदर्शनाज्ज
लबुद्धिः वारिणीति सतरंगे वारिणियेसभीकास्ते सतापंदेशंत
रंति उन्मत्तपक्षेपि विचित्तत्वेनैवंकारित्वम् शम्योग्निगर्भाव
क्षभेदा लाघवंनैपुणंसव्यायामाश्च विषमंमार्गंलाघवेनतरंति
जंघालावेगवंतः रैणवावर्त्ताः पांसुसंबंधिनआवर्त्तनरूपाः।५१।
सन्निवेशाः तेषांमंडलीसमूहः रेचयति पृथक्करोतीति रेचकं

दावजनितजगन्नीराजने रजनीराजयक्ष्म णि कठोरीभवति निदाघकाले प्रतिदिशमा टीकमाना इवोपरेषु प्रपावाटकुटीपटलप्रक टलुंठकाः प्रपक्ककपिकच्छूगुच्छच्छटाछोटन चापलैरकांडकंडूला इव कर्षंतः शर्करिलाः कर्करस्थलीः स्थूलदृशश्चूर्णमुचः

नीराजनमितिनीराजनंशांतिकर्मराजयक्ष्माक्षयव्याधिः शनैः श नैरपचयकारित्वात् मातरिश्वानः कीदृशाः प्रावर्त्ततेत्याह प्रति दिशमित्यादि आटीकमानाउच्चैर्भ्रमंतः साभिप्रायमेतत् रजो वशादेतेषांतथाविधसन्निवेशात् ग्रीष्मेह्येवंविधामारुताः प्रावर्त्त तेतिकालधर्मः उन्मत्तपक्षेआटीकमानाइत्यादिसर्वं वक्ष्यमाणयो ग्यतयायोजनीयंउद्धतभ्रमणाद्याह्युन्मादस्यानुभावाः तदुक्तंअ निमित्तहासितरुदितोत्कृष्टावद्धप्रलापशयनोत्थितप्रधावितवृत्तगी तपठितास्मितपांसववधूननिर्माल्यचीर घटवक्रशरावाभरणस्प र्शनोपभोगैरन्यैश्चाव्यवस्थितचेष्टाऽनुकरणादिभिरनुभावैरभिनये दिति ऊषरंसिकताबहुलोरूक्षोदेशः प्रपासत्रंकटःकुनालं पटलंछदिः कपिकच्छूः कंडूदायकोद्रव्यभेदः अतएवाहकर्षंत इति शर्कराः पाषाणकणिकाविद्यंतेयासुताः शर्करिलाः पिच्छा दित्वादिलच् कर्करस्थलीऊषरभूः पाषाणभूः अतएवाहस्थूले त्यादिना

सलिलस्यंदसंदोहसंदेहमुह्यन्महामाहिषवि
षाणकोटिविलिख्यमान स्फुटत्स्फटिकदृष
दि घर्मममंरितघर्मुति तप्तपांसुकुकूलकात
रविकिर विकरशरणाश्वाविधि तटार्जुनकुरर
कूटज्वरविवर्त्तमानोत्तानशफरशारपंकशेषप
ल्वलांभसि ॥

लीनाश्रातितर्पाच्छलिष्टाः मूकागुंजितहीनाः अलोहितालोहि
ताभवंतोलोहितायमानाः मंदाराः पारिभद्रद्रुमाः सिंदूरिवाश्राहि
तसिंदूरा इव लोहितत्वात् ग्रामस्यग्रामांतरेणमर्यादासीमास्यंदः
स्रुतिः विलिख्यमानाविपाट्यमानाः मर्मरिवाः शुष्कखेनशब्दा
यमानाः घर्मुतोलताः कुकूलंतुषाग्निः विकिरः कुकुटाद्याः
श्वाविधःशललाः सेहिकाख्या हिंस्राः प्राणिनः तद्वशब्देननैकटच
माहश्रर्जुनाः ककुभवृक्षाः कुकुराः क्रौंचपक्षिणः कूटः शब्दएव
सताप्रकारित्वाज्ज्वरः तेनस्फुरंतः शफरामत्स्यास्तैः शारं सितोदर
त्वात् पल्वलेल्प इवलेकुररास्तटस्थायदाकूजंति तदामत्स्याः पी
डिताः संतः उद्वर्त्तंतीतिवस्तुधर्मोयम् ॥

झिल्लीकाझांकारिणि कातरकपोतकूजितानुवंधबधिरितविश्वेविश्वसत्पतत्रिणिकरीषंकषमरुतिविरलवीरुधिरुधिरकुतूहलिकेसरिकिशोरकलिह्यमानकठोरधातकीस्तवकेताम्यत्स्तंबेरमपूथवमथु तिम्यन्महामहीधरनितंबे दूयमानाद्बिरददीनदानाश्यानश्यामिकालीनमूकमधुलिहि लोहितायमानमंदारसिंदूरितसीम्नि

झिल्लिकाचीरीनामकःप्राणीयोवर्षासु तरुषु सीत्कारमुच्चैःकरोति कातरेति कपोताहिमेदामयत्वान्नितांतंघर्मासहाः अतएवपतत्रित्वेपि पृथगुपादानं पतत्रित्वाभिप्रायेण श्वासमित्येतावदेव समुचितमेषांतथाभूतरुजाभावात् करीषोगोमयंशोष्कत्समपर्णशाखाजटिलंकुथ्यकादि किशोरकेति बालत्वेन तृष्णायसहिष्णुता मुग्धतातिशयश्चद्योत्यते धातकीलताभेदः ५० स्तवकः पुष्पगुच्छः स्तंबेरमोहस्ती वमथुः करिकरशीकरः तिम्यंत आर्द्री भवंतः नितंबाः सानवः द्विरदाः कारिणः दानंक्षीणं आश्यानाश्रमसरणधर्मकत्वादोषच्छुष्कश्यामिका मदलेखासंबंधिनी

निद्रालसा रत्नालोकमपि नासहंत दृशः किमु
त जरठमातपं अशिशिरसमयेन चक्रवाकमि
थुनाभिनंदिताः सरित इव तानिमान मानीयंत
सोडुपाः शर्वर्य्यः अभिनवपटुपाटलामोदसुर
भिपरिमलेन केवलं जलंजनस्य पवनस्य पव
नमपि पातुमभूदभिलाषो दिवसकरसंतापात्
क्रमेण च खरखरमयूखैः खंडितताडिच्छैः शवेशु
ष्यत्सरांसि सीदत्स्रोतांसि मन्दनिर्झरे

स्वापो निद्रा मुकुलता च जरठं कठोरं यतो ग्रीष्मेण तनूकृता अत आ
ह चक्रवाकेत्यादि रात्रौ किल चक्रवाकानां वियोगो भवतीत्यल्पत
यातिस्ता अभिनंदयंते सरितश्च वृत्तिकारिकास्तेषामिति तदभिनंदनं
उडुपः शशी प्लव श्च क्रमेण चेत्यादौ एवंविधे निदाघकाले कठोरी भव
तिसत्युन्मत्ता मातरिश्वानः प्रावर्तंतेति संबंधः खगो रविः शुष्यदि
तिसाभिप्रायं स्रोतसश्च प्रसरणधर्मत्वादाह सीददिति समंतादावे
गगामिनः

तपतितपने लिखितललाटिकापुंड्रकैः अल्ल
कचीरचीवरसंवीतैः स्वेदोदविंदुमुक्ताक्षव
लयवाहिभिर्दिनकराराधननियमाइवागृह्यत
ललनाललाटेन्दुभिः चंदनधूसराभिरसूर्यंप
श्याभिः कुमुदिनीभिरिव दिवसमसुप्यतसुंद
रीभिः

यथावा राजशेखरस्य तदात्वेस्नातानां दरदलितमल्ली
मुकुलिरेणामित्यादि हिमाभिप्रायेच हिमालयग्रहणं अशू
न्मलतिधारयतीत्यनेनाहिमंप्रतिभवनशीलत्वमस्योच्यतेललाटंत
पतीतिललाटंतपइतिखश् खरतरइत्यर्थः ललाटेलंकारोललला
टिकाकर्णललाटात्कन्नलंकारे ललाटिकैव पुंड्रकंतिलकमिति
सर्वत्ररूपकं संवीतैःप्रावृतैःचंदनेनच तद्वद्धूसराः असूर्यंपश्याभि
रिति आतपासहिष्णुतया अन्यत्र स्वभावात् दिवसंसुप्यतेइतिद्र
व्यकर्माणिलादिविधानात्कर्माणिक्तितीयैव भावेलः यदातु कर्मा
प्याख्याततया विवक्ष्यते तद.दिवसःसुप्यतेइतिभाष्यमितिनि
र्णीतम् ॥

अभिनवोदितश्च सर्वस्यां पृथिव्यां सकलकु
सुमबंधनमोक्षमकरोत् प्रतपन्नुष्णसमयः स्व
यमृतुराजस्याभिषेकार्द्राश्चामरकलापाइवा
गृहांतकामिनीनां चिकुरचयाः कुसुमायुधेन
हिमदग्धसकलकमलिनीकोपनेवहिमालया
भिमुखींयात्रामदादंशुमाली अथललाटंतपे

अभिनवोदितइतिसाधरणंविशेषणं वासंतिकपुष्पाभिप्रायेण सकलपदबंधनवृंतकारीच प्रतपन्प्रकर्षेण तपन् अन्यत्रशत्रुहृदयेषुप्रतापंजनयन् अभिनवोदितश्च राजा बंधनमोक्षंकरोति उक्तंहि युवराजाभिषेकेवापरचक्रावरोपणे पुत्रजन्मनिवामोक्षोबंधनस्य विधीयतइति आदरप्रतिपादनायस्वयंशब्दः अभिषेकःस्नानं अन्यत्रमंगलजलपातनंतत्संपर्कवशाच्चार्द्रत्वम् ४९ चिकुराः केशाःतेहितदास्नानार्द्रतयासंयमनात्सुंदरतया विशेषतःशृंगारमुद्दीपयंतितथाचमहाकवेःकालिदासस्य स्नानार्द्रमुक्तेष्वनुधूपवासंविन्यस्तसायंतनमल्लिकेषु कामोवसंतात्ययमंदवीर्यःकेशेषुलेभेबलमंगनानाम्

शुकशारिकारब्धाध्ययनदीयमानोपाध्याय विश्रांतिसुखानि साक्षात्त्रयीतपोवनानीव चिरदृष्टानांबांधवानां प्रीयमाणोभ्रमन्भवनानिसुखमतिष्ठत् तत्रस्थस्यचास्य कदाचित्कुसुमसमययुगमुपसंहरन्नजृंभत ग्रीष्माभिधानः संफुल्लमल्लिकाधवलाट्टहासो महाकालः प्रत्यग्रानिर्जितस्यास्तमुपगतवतोवसंतसामंतस्य बालापत्येष्विव पयःपायिषु नवोद्यानेषु दर्शितस्नेहोमृदुरभूत् ॥

कुसुमसमयोवसंतः सएव युगंकल्पस्तल्लक्षणं वा युगं मासद्वयं समुत्फुल्लमल्लिकाभिर्धवलाश्रट्टाविक्रयस्थानानितेषां विकासो यत्र अन्यत्र तद्वदट्टहासउद्धतंहसितंयस्य शब्दशक्तिमूलानुरणनव्यंग्यरूपोध्वनिश्चप्रकृतवर्णनेह्यन्यदप्यत्रप्रतीयते नवाच्यतया तथाचमहाकालः साट्टहासः कल्पमुपसंहरञ्जृंभतेमुखंचविदारयतिमहान्कालोग्रीष्माख्योभैरवश्च पयोजलंक्षीरंच बालापत्यपक्षे नवमुद्यानमुद्गमनंयेषांतेषु इदंप्रथमतयागमनप्रवृत्तेष्वित्यर्थः दर्शितस्नेहइत्यनेनास्य विजिगीषुव्यवहार आरोपितः निर्जितस्यच पुनः प्रतिष्ठापनमेवयुक्तं स्नेहआर्द्रता प्रीतिश्च मृदुरकठोरः सदयश्च ॥

आमिक्षीयक्षीरक्षारिणीना माग्निहोत्रधेनूनां खुरवलयैर्विलिखिताजिर.वितार्दिकानि कामं डलव्यमृत्पिंडमर्दनव्यग्रयतिजनानि वैता नवेदीशंकव्यानामौडुंवरीणांशाखानांराशि भिः पवित्रितपर्यंतानि वैश्वदेवपिंडपंक्तिपां डुरितप्रदेशानि हविर्धूमधूसरितांगनविटपि किसलयानि वत्सीयवालकलालितलल त्तरलतर्णकानि क्रीडत्कृष्णशारच्छागशावक प्रकटितपशुवंधप्रवंधनानि ॥

आमिक्षीयमितितप्तेपयासिदध्यानयति सावैश्वदेवामिक्षा आमि क्षासाशृतोष्णेयाक्षीरेस्याद्दधियोगतइति तस्यै हितमामिक्षीयं आमिक्षाप्रकृतित्वमस्यचयोग्यत्वात् अग्निहोत्रेषु तस्याअना मत्वात् यद्वायदन्नस्यजुहुयादिति तस्याअपिहवनंसंभवस्यैव व लयैःसमूहैःवितर्दिकावेदिकाकमंडलुर्मुनिकरकःतस्मैहिताः क मंडलव्यायदुगवादितोयत् यतीनांनिष्किंचनत्वादादरत्वाच्च स्व यंकरणं वितानोयज्ञःतत्रभवावैतानोयज्ञाग्निकार्यभूः शंकुः की लकः तस्मैहितः शंकव्यः औडुंवरीणामिति तासांयज्ञियत्वात् वत्सेभ्योहितः वत्सीयाः वत्सपरिचर्याचतुराः तर्णकाः सद्योजा तावत्साः कृष्णशारेतिछागविशेषणं तदुक्तंलोहितसारंगःकृष्ण सारंगोवेतिसारंगशब्दः शवले वर्त्तते कृष्णशारामृगाइतिकेचि त् तत्तुनतेषांतदानुपयुक्तत्वात् पशुवंधायज्ञाः ॥

जटिलैः कृशानुभिरिव कृतुलोभागतैर्वटुभि
रध्यास्यमानानि सेकसुकुमारसोमकेदारि
काहरितायमानप्रघनानि कृष्णाजिनविकी
र्णशुष्यत्पुरोडाशीयश्यामाकतंडुलानि वा
लिकाविकीर्यमाणनीवारवलीनि शुचिशि
ष्यशतानीयमानहरितकुशपूलीपलाशसमिं
धि इंधनगोमयपिंडकूटसंकटानि

विषयाभिष्वंगिनिश्चलक्ष्मीशोभासमृद्धिं च अत्रनलिनादिकमप्र
स्तुतं बाणाद्यारस्त्वप्रस्तुताः अनेन कृष्णाइंद्रशो बाणो राजप्रभवां श्रियं
निवारयतीत्युक्तं २ अथेत्यादि बाणो बांधवानां भवनानि अगमत् सुखम
तिष्ठदिति संबंधः शिखा चूडा ज्वाला च सोमो यज्ञियं द्रव्यं केदारिका
स्वल्पं क्षेत्रं प्रघटनेषु तथोचितत्वात् अहरिता हरिताः संपद्यमाना ह
रितायमाना लोहितादित्वात्क्यष् प्रघनान्यंगनानि उशांतिप्रघ
नाभिख्यामेकदेशे तु वेश्मनः पुरोडाशीयेत्यादिसाहितेथ्येईयः वा
लिकाः कुमार्यः नीवारा अकृष्टपच्या व्रीहयः ४८ कूटो राशिः

उँअतिगंभीरेभूपेकूपइवजनस्य निरवतार स्य दधातिसमीहितसिद्धिंगुणवंतः पा र्थिवाघटकाः ॥ १ ॥ रागिणिनलिनेल क्ष्मीं दिवसोनिदधातिदिनकरप्रभवां अन पेक्षितगुणदोषः परोपकारः सतांव्यसनम्॥ २ ॥ अथतत्रानवरताध्ययनध्वानिमुखराणि भस्मपुंड्रकपांडुललाटैः कपिलशिखाजाल

उँअतीत्यादि यस्यक्रोधादिभावगणइंगितादिनापरेणनचेत्यते सगंभीरःउक्तंच यस्यप्रसादादाकाराल्क्रोधहर्षभयादयः भावस्था नोपलभ्यंतेतद्गांभीर्यमुदाहृतमिति अगाधश्चावतरणमवतारःप्रवे शनं अवतरंतियेनेत्यवतारः सोपानादिश्च समीहितासिद्धिंराजगृहे आत्मनः प्रवेशलक्षणंजलग्रहणलक्षणंच गुणाऔदार्यादयः आ कर्षणरज्जवश्चपार्थिवाराजानः पृथ्वीविकाराश्चघटयंतिवांछि तेनप्रयोजयंतीतिघटकाः कुंभाश्च अनेन तादृशे राज्ञि वाणस्य कृष्णएवसमीहितसिद्धिःराज्यस्य इतिसूचितं १ रागिणिरक्ते

वैपश्चितीमात्मवंशोचितां प्रकृतिमभजत म
हतश्च कालात्तामेवभूयो वात्स्यायनवंशाश्र
यामात्मनोजन्मभुवं ब्राह्मणाधिवासमगम
त् तत्रच चिरदर्शनादभिनवीभूतस्नेहसद्भा
वैः ससंभ्रमप्रकटितज्ञातीयै रागैरुत्सवदि
वस इवानंदिताभिगमनोबालमित्रमंडलस्य
मध्यगतोमोक्षसुखमिवान्वभवादिति इति
श्रीमद्बाणकविविरचिते हर्षचरिते वात्स्याय
नवंशवर्णनंनाम प्रथमउच्छ्वासः॥ १ ॥ ❀

वैपश्चितीं विद्वज्जनोचितां ४७ संस्तवः आदरः ज्ञातीनांकर्मज्ञातेयं वंधुत्वं कविज्ञात्योष्ठक् आप्तेरिति वंधुभिर्योगिभिश्च योगिपक्षेवाल इववालोमित्रोरविर्निस्तेजस्त्वात् उक्तंच तपस्यंतंरविंदृष्ट्वानिस्तेजाजायतेरविः मोक्षमार्गप्रयत्नेतु तेजोनैवास्यविद्यते इति मित्रंसखासूर्यश्च मित्रः मंडलं समूहोविंबंमोक्षसुखमपिसूर्यविंबगतैरनुभूयत इति आख्यायिकासु कविभिर्निजवंशवर्णनंकानने तथावंशः ख्यापितःस्यादिति आत्मनश्चाविटवर्णनं सकलकलाकौशलममास्तीति हर्षस्य चरिते च वर्णयितव्ये नाम प्रस्तुतं चैतादितिशिवम् इतिश्रीहर्षचरितसंकेते प्रथमउच्छ्वासः १

226

सएतैरन्यैरनुगम्यमानोवालतया निम्रतामु
पगतोदेशांतरालोकनकौतुकाक्षिप्तहृदयः स
त्स्वापिपितृपितामहोपात्तेषु ब्राह्मणजनोचिते
षुविभवेषु सति चाविच्छिन्ने विद्याप्रसंगेगृहा
न्निरगात् अगाद्यनिरवग्रहोग्रहवानिव नव
यौवनेन स्वैरिणा मनसा महतामुपहास्य
तां अथशनैः शनैरत्युदारव्यवहृतिमतो हंति
बृहंति राजकुलानि वीक्षमाणो निरवद्य वि
द्याविद्योतितानि च गुरुकुलानि सेवमानोम
हार्हालापगंभीरगुणवद्गोष्ठीश्चोपतिष्ठमानःस्व
भावगंभीरधीधनानि विदग्धमंडलानिचगाह
मानः पुनरपि तामेव

निम्नतामस्वातंत्र्य कौतुकेति न पुनरर्थाभिलिप्सया एतदेवसत्स्व
पीत्यादिना प्रकाशयति निरवग्रहः स्वतंत्रः ग्रहवान् भूतगृही
तः स्वैरिणास्वतंत्रेण अत्युदारेत्यादिकृतोपयोगी यस्मात् क
विना तथाविधवस्तुवेदिनावश्यमेव भवितव्यं वीक्षमाणइत्यने
नात्मनः किमपि प्रकृष्टमुत्कर्षातिशययोगित्वमाह अपचवीक्ष.
माणोनतुगुरुकुलवत्सेवमानः गाहमानइत्यनेन तेजस्वित्वमा
हात्मनः ॥

पुस्तकवाचकः सुदृष्टिः कलादश्चामीकरः हैरिकः सिंधुषेणः लेखकोगोविंदकःचित्रकृद्वीरवर्मा पुस्तकृत्कुमारदत्तः मार्दंगिकोजीमूतः गायिनो सोमलग्रहादित्यौसैरंध्रीकुरंगिका वांशिकौ मधुकरपारावतौ गांधर्वोपाध्यायोदुर्दुरकः सांवाहिका केरलिका लासकयुवाताँडविकः आक्षिकआखंडलः कितवोभीमकः शैलालियुवा शिखंडकः नर्त्तकीहरिणिकापाराशरीसुमतिःक्षपणकोवीरदेवःकथको जयसेनः शैवोवक्रघोणः मंत्रसाधकः करालःअसुरविवरव्यसनीलोहिताक्षः धातुवादविद्विहंगमः दार्दुरिकोदामोदरः ऐंद्रजालिकःचकोराक्षः मस्करी ताम्रचूडः॥

पुस्तकृल्लेप्यकारः प्रसाधनोपचारज्ञासैरंध्रीस्ववशास्मृता १६ संवाहिकायापादादिमर्दनंविधत्ते लासकोनर्यंततियः युवेत्यादिना वयसः समानत्वमुच्यते अक्षैर्दीव्यतीत्याक्षिकोद्यूतकारः कितवोधूर्त्तः शैलाली स्वयंयोनृत्यतिनटः पाराशरीभिक्षुः असुरविवरव्यसनी पातालाभिलाषी धातुवादविद्रसवादज्ञः मस्करीपरिव्राट्

वयसासमानाः सुहृदः सहायाश्च तथाच भ्रातरौ पारशवौ चंद्रसेनमातृषेणौभाषाक विरीशानः परंमित्रं प्रणयिनौ रुद्रनारायणौ विद्वांसौवारवाणवासवानौ कर्णकविवेंणीभा रतः प्राकृतकृत्कुलपुत्रोवायुविकारः वंदिना वनंगवाणसूचीबाणौ कात्यायनिका चक्रवा किका जांगुलिकोमयूरकः तांवूलदायकश्चंड कःभिषक्पुत्रोमन्दारकः

परश्वादेशश्च भाषागेथवस्तुवाचस्तेषु कविर्गाथादिषु गीति दइत्यर्थः अपभ्रष्टगातविद्याः पंचाशद्वर्षदेशीयां वीरांसंस्थि तभर्तृकां वदंतिकात्यायनिकांधृतकाषायबाससं जांगुलिकोगा रुडिकः भिषग्वैद्यःस्वर्णकारःकलादःस्यात्तदध्यक्षस्तुहैरिकः

द्विजजनोचितंनिखिलं पुण्यजातं कालेनाद
शमीस्थ एवास्तमगात् संस्थितेचपितरिम
हताशोकेनाभीलमनुप्राप्तो दिवानिशं दह्य
मानहृदयः कथंकथमपि कतिपयान्दिवसा
नात्मगृहे एवानैषीत् गतेचविरलतांशोकेश
नैःशनैरविनयनिदानतया स्वातंत्र्यस्य कु
तूहलबहुलतयाच बालभावस्य धैर्यप्रतिपक्ष
तयाचयौवनारंभस्यशैशबोचितान्यनेकानि
चापलानि आचरन्नित्वरोबभूव अभवंश्चास्य

दशामुपेतोदशमीस्थ उदाहृतः नदशमीस्थः अपूर्णायुरित्यर्थः
४५॥ संस्थितोमृतःआभीलं कष्टं इत्वरो गमनशीलः अभव
श्चेत्यादिनात्मनस्तथाभूतकलावित्संपर्कमैश्वर्यातिशयं दर्शय
ति पारशवोद्विजःशूद्रायांजातः परस्त्रीपरस्वमिति विद्याद्यन्

त्र्यक्षमाहिदत्तं विश्वरूपं चेत्येकादश रुद्रानि
वसोमामृतरसशीकरच्छुरितमुखान्पवित्रान्पु
त्रानलभत च चित्रभानुस्तेषांमध्येराजदेव्य
भिधानायांब्राह्मण्यां बाणमात्मजं सबालए
व विधेर्वलवतोवशादुपसंपन्नया व्ययुज्यत
जनन्या जातस्नेहस्तु नितरांपितैवास्यमातृ
तामकरोत् अवर्धत चेतनाधिकतरमेधीयमा
नधृतिर्धाम्नि निजे कृतोपनयनादिक्रियाक
लापस्य समावृत्तस्य चतुर्दशवर्षदेशीयस्य
पितापि श्रुतिस्मृतिविहितंकृत्वा ॥

चतुरुदधिवत्तेश्च गंभीरः अग्रयजन्मानो द्विजाः सोमस्तृ
णभेदः इन्दुश्च उपसंपन्ना मृता निजे धाम्निस्वगृहेउपनयनं
मेखलादानंसमावृत्तोनिष्पादितवृत्तः स्नातकइत्यर्थः वेदवेदां
गपाठकः इत्यन्ये ईषदसमाप्तश्चतुर्दशवर्षश्चतुर्दशवर्षदेशीयः
श्रुतिस्तुवेदोविज्ञेयोधर्मशास्त्रंतुवैस्मृतिः ॥

वैनतेयइव गुरुपक्षपाती द्विजोजन्म लेभेत स्याभवन्नच्युतः ईशनो हरः पाशुपत श्चेति चत्वारोयुगारंभाइव ब्राह्मतेजोजन्य मानप्रजाविस्तारा नारायणवाहुदंडा इव सच्चक्रनंदकास्तनयाः तत्र पाशुपतस्यै कएवाभवद्भूभारइवाचलकुलस्थितिश्चतुरुद धिगंभीरोर्थपतिरितिनाम्ना समग्राग्र्यज न्मचक्रचूडामणिर्महात्मा सूनुः सोजनयद्भृ गुं हंसं शुचिं कविं महीदत्तं धर्मंजातवेदसं चित्रभानुं

कालइति पूर्वोक्ते अन्यथैतत्पुनरुक्तस्यात् ४४ पक्षपातोभक्तिर्यं स्यास्तिसःपक्षैश्चयेयायातिसःद्विजोविप्रःविधुःपक्षीच युगारंभात्र पिचत्वारःब्रह्मवेदादिस्रष्टाच ब्रह्मा सच्चक्रस्य साधुवृंदस्यनन्दका तोषयितारः चक्रं सुदर्शनंचनन्दकःखड्गश्चवाहवोपिचत्वारः अचलकुलस्थितिरभिन्नवर्षमर्यादः अचलानांगिरीणांकुलैर्वृंदैः स्थितिर्यस्य

अपरोपतापिनो भास्वंतः अनूष्माणोहुतभु
जःअकुसृतयोभोगिनः अस्तंभाः पुण्यालयाः
अलुप्तक्रतुक्रियादक्षाः अव्यालाः कामजितः
असाधारणा द्विजातयः तेषुचैवमुत्पद्यमाने
षु संसरति संसारेयात्सुयुगेषु अवतीर्णेकलौ
वहत्सु वत्सरेषु व्रजत्सु वासरेषु अतिक्राम
ति च काले प्रसवपरंपराभिरनवरतमापत
ति विकासिनि वात्स्यायनकुले क्रमेण कुबे
रनामा

तपस्तापः पीडाउष्णत्वंच भास्वंतस्तेजस्विनः आदित्याश्च ते
परांस्तापयंति ऊष्मास्मयोद्दाहिकाशक्तिश्च हुताशशब्देन हुतमि
ष्टमुच्यते हुतंभुजतेहुतभुंजः आहिताग्नयोवन्हयश्च कुसृतिः शा
ठ्यंकौभूमौ सृतिः सरणंभोगिनः सुखिनःसर्पाश्च स्तंभःस्तब्धता
सात्विकोभावभेदश्चअप्रणतिर्वागृहधारणकष्टंचपुण्यालयाःसुकृ
तिनो मठादिस्थानानिच दक्षाश्चतुराःप्रजापतिभेदश्चदक्षःसच
लुप्तक्रतुक्रियो हररोषजेन वीरभद्रेण व्यालाः शठाः सर्पाश्च
कामजितः संतुष्टाः हरश्च कामजित् असाधारणाः सर्वोत्कृ
ष्टाद्विजातयोविप्रा येषांच द्वे जातीतेषांकथंनासादृश्यम्

सरसभाषितव्यसनिनोविदग्धपरिहासवेदि
नः परिचयपेशला नृत्तगीतवादित्रेष्ववाह्याः
ऐतिह्यस्यावितृष्णाः सानुक्रोशाः सत्यशुच
यः साधुसंमताः सर्वसत्त्वसौहार्दाद्रवार्द्रहृद
याः तथासर्वगुणोपेताराजसेनानभिभूताःक्ष
माभाजः आश्रितनंदना आनिस्त्रिंशाविद्या
धराअजडाः कलावंतः अदोषास्तारकाः ॥

एवमुत्तरत्र विरोधउद्भावनीयःक्षमाक्षांतिर्भूश्च आश्रितानांनंद
नाः नंदयितारः देवोद्यानं नंदनं च ननिस्त्रिंशा अक्रूराः विद्यां
धारयंतीति विद्याधराः पंडिता निस्त्रिंशाश्च खड्गाएव येच वि
द्याधरादेवभूतास्ते सखड्गाएव नत्वनिस्त्रिंशाइतिमालखड्ग
गुलिकांजनादिना भेदेन भिन्नानामपि विद्याधराणां खड्ग
हस्तत्वंनव्यभिचरति अजडाअमंदधियः अशीताश्च कला
वंतो गीताभिज्ञाः कलावांश्चंद्रः सचाजडोशीतः इतिविरोधः
दोषाद्वेषाद्या रात्रिश्च तारयंतीति तारकाः आचार्यानक्षत्राणिच

न्यक्कृतनिकृतयः प्रसन्नप्रकृतयोविगतविकृत
यः परपरिवादपराचीनचेतसः वर्णत्रयव्या
वृत्तिविशुद्धांधसः धीरधिषणावधूताध्येषणा
असंकसुकस्वभावाः प्रणतप्रणयिनः शमि
तसमस्तशाखांतरसंशीतयः उद्घाटितसम
ग्रग्रंथार्थग्रंथयः कवयोवाग्मिनोविमत्सराः

निकृतिःशाठ्यं प्रकृतिःस्वभावः पराचीनंपराङ्मुखं अंधोन्नं
धीरा स्थिराधिषणाबुद्धिः अध्येषणा याच्ञा असंकसुकः
स्थिरोमृदुर्वा शाखाः कठाद्याः संशीतिः संशयः ग्रंथिर्दुर्बोधः
प्रदेशः परिहासंविदंति नतु स्वयंकुर्वंति परिचयः संस्तवःसु
कुमाराः अहंद्वकूटाइत्यर्थः अवाह्याः नतुतदेकानिष्ठाः ऐति
स्वमागमः अनुक्रोशोदया संमताइष्टाः सौंदर्यप्रीतिः सर्वेगुणा
धैर्याद्याः राज्ञांसेनयाच अनभिभूतायेच सर्वैर्गुणैः सत्वरजाः
स्तमोभियुंक्तास्तैःकथंराजसेनगुणेनानभिभूताभवंतीतिविरोधः

क्षितितलल्धायति रस्खलितप्रवृत्तः भागीरथीप्रवाहइव पावनः प्रावर्ततविपुलोवंशः यस्मादजायंत वात्स्यायनानामगृहमुनयः आश्रितश्रौताअप्यनालंवितालीकवककाकवः कृतकुक्कुटव्रता अप्यवैडालवृत्तयः विवर्जितजनवृत्तयः परिहृतकपटकौरकुचीकूर्चाकूताः अगृहीतगह्वराः

आयतिः प्रतापोविस्तारश्च स्खलितस्वाचारच्युतिः प्रवृत्तः प्रकृष्टवृत्तः अस्खलितं असंरुद्धत्वागतश्च श्रौतवेदभवंचिरवृत्तंच भिन्नोभयाद्दाशोकाद्दाध्वनिः काकुरुदाहृता अत्रचछ्मलक्ष्यते वकस्य काकुः वकच्छद्मयैश्चाचिरवृत्तमाश्रितं तेछद्मचारित्वादाश्रितवककाकवोभवंत्येवामी तुनतथेति विरोधः कुक्कुटवृत्तं नियमविशेषः यत्रकुक्कुटांडप्रमाणग्रासभोजनं नवैडालीहिंसा वृत्तिर्येषांतैः विरोधेतुकुक्कुटानां व्रतंभक्षणं येनकृतं सकथंविडालवृत्तिर्नस्यात्, पंक्तिर्लोकप्रसिद्धो व्यवहारः पाकोवा कपटो व्याजवृत्तिः कूर्चाः स्फुटाः आत्ममहिम्नाव्यवहारः समूह इस न्ये एतेषु आकूतंपरिहृतंयैः गह्वरंपापं ॥ ४३ ॥

यस्मिन्नेवावसरे सरस्वत्यसूत तनयंतस्मि
न्नेवाक्षमालापिसुतंप्रसूतवतीतौतुसानिर्विशे
षंसामान्यस्तन्या शनैः शनैः शिशूसमवर्ध
यत् एकस्तयोः सारस्वत्याख्यएवाभ
वत् द्वितीयोपि वत्सनामाभवत् आसीच्च त
योः सोदर्ययोरि वस्पृहणीया प्रीतिः अथ
सारस्वतोमातुर्महिम्ना यौवनारंभएवाविर्भू
ताशेषविद्यासंभार स्तस्मिन्सवयासिभ्रातरि
प्रेयसिप्राणसमे सुहृदिवत्सेवाङ्मयं समस्त
मेव संचारयामास चकारच कृतदारपरिग्रह
स्यास्यतस्मिन्नेव प्रदेशे प्रीत्या प्रीतिकूटना
मानं निवासंआत्मनाप्याषाढी कृष्णाजिनी
वल्कली अक्षवलयीमेखलीजटीचभूत्वातप
स्यतो जनयितुरेव जगामांतिकं अथतस्मा
त्प्रवर्धमानादिपुरुष जनितात्मचरणोन्नतिनि
र्गतप्रघोषः परमेश्वरशिरोधृतः सकलकला
गमगंभीरः महामुनिमान्योविपक्षक्षोभक्षमः॥

किलत्रैलोक्याक्रांतिकाले ब्रह्मलोकप्राप्ताद्विष्णुपदाद्ब्रह्मणाकमं
डलुजलक्षाल्तिताद्गंगासमभवदितिवार्ताप्रघोषोयशःशब्दश्चपर
मेश्वरोराजाहरश्च सकलानांकलानांवृत्ताद्यानामागमस्तेन सह
कलकलेनच सकलकलं यदागमनं तु नचमहामुनिर्जह्नुरपि
पक्षाः शत्रवःशैलाश्चवीनांपक्षिणांवापक्षच्छेदेषु सहिष्णुः ॥

असूतचानेहसा सर्वलक्षणाभिरामं तनयं तस्मैचजातमात्रायैव सम्यक्सरहस्याः सर्वे वेदाः सर्वाणिच शास्त्राणि सकलाश्च कला विद्यामत्प्रसादात्स्वयमाविर्भविष्यंतीति वरमदात् सद्भर्तृश्लाघया दर्शयितुमिवहृदयेनादाय दधीचं पितामहादेशात्समं सावित्र्या ब्रह्मलोकमारुरोहगतायांचतस्यां दधीचोपि हृदये ह्लादिन्येवाभिहतोभार्गववंशसंभूतस्य भ्रातुर्ब्राह्मणस्य जायामक्षमालाभिधानां मुनिकन्यकामात्मसूनोः संवर्धनायनियुज्यविरहातुरस्तपसे वनमगात्

अनेहसा कालेन रहस्यंज्ञानभाग ह्लादिनीवज्रं ४२ वाक्प्रस्तुता यत्रतद्वाङ्मयं आषाढसंज्ञो दंडः स्यात्पालाशोव्रतचारिणां वृक्षत्वङ्निर्मितवस्त्रं वल्कलंसमुदाहृतं मेखलामुंजतृणादिरचितं कटिसूत्रं जटारूक्षसंहतकेशाः अथेत्यादौवंशात्प्रावर्त्ततविपुलोवंश इतिसंबंधः प्रवर्धमानाःसंतानादिनावृद्धिंगच्छंतोये आदिपुरुषाः पूर्वबांधवाः शुक्राद्यास्तैः कृताः स्वेषांचरणानांकठादिशाखाध्यायिनामुन्नतिरुत्कर्षोयस्यसःअन्यत्रप्रवर्धमानस्तु वामनरूपोयत्रआदिपुरुषोहरिस्तेन जनिता स्वपदोन्नतिर्माहात्म्यं यस्यसइति

नउह्यमानइवोत्कलिकावहलेनरतिरसेनप
रिमलसंपातिनापधुपपटलेनपटेनेवनीलेना
च्छादितांगयष्टिः अंतःस्फुरतामत्तमदनकारिक
र्णशंखायमानेन प्रातिमेन्दुना प्रथमसमागम
विलासविलक्षस्मितेनेवधवलीक्रियमाणैक
कपोलोदरोमालतीद्वितीयोदधीचः आगत्य
चहृदयगतदयितानूपुररवमिश्रयेव हंसगद्ग
दयागिरा कृतसंभाषणो यथामन्मथः समा
ज्ञापयतियथायौवनमुपदिशतियथानुरागः
शिक्षयतियथाविदग्धताध्यापयति तथाताम
भिरामांरामामरमयत् उपजातविस्त्रंभावात्मा
न मकथयदस्यसरस्वती तयातुसार्धमेकंदि
वसमिवानयत्संवत्सरमाधिकं अथदैवयो
गात्सरस्वती वभारगर्भम् ॥

प्रेर्यमाणइतिअनिलस्योचितमेतत्कर्म उह्यमान इतिजलस्योचि
तमेतत् उत्कलिकारुहरुहिकाऊर्मयश्चरसोभिलाषोजलंचपरि
मलआमोदःपटलंसमूहःप्रतिमाप्रातिच्छंदकं ४१ यथामन्म
थइतिमन्मथस्यप्रभवनशीलत्वेनाज्ञादानमुचितं एवसर्वत्रोप
दिशतीतिइत्थमित्थंवर्त्तस्वेत्युपदेशः देवताविषयसंभोगशृंगा
रवर्णनमनुचितमितिनतत्रविस्तरःप्रवर्तते कुमारेत्वेचगांधर्ववि
वाहोविस्तरेण न तथा वर्णितःशापनिर्वाहणमात्रपरत्वादिति
वृत्तस्यान्यथानिजभर्तृत्यागोदोषावहःकिमर्थंकृतइत्यादिकाः
कुविकल्पाउत्पद्येरन्निति ॥

आसीच्चास्यामनसिअहमपिनाम सरस्वती यत्रामुना मनोजन्मना जघन्येव परवशीकृता तत्रकागणनेतरासुतपस्विनीषु अतितरलासु तरुणीष्विति आजगामचमधुमास इव सुरभिगंधवहः हंसइव कृतमृणालधृतिः शिखंडीवघनप्रीत्युन्मुखः मलयानिल इवाहितसरसचंदनधवलिततनुलतोत्कम्पः कृष्यमाणइव कृतकरकचग्रहेण ग्रहपतिना प्रेर्यमाणइवकंदर्पोद्दीपनदक्षेणदक्षिणानिले

तपस्विनीषुवराकेषुआजगामेत्यादावाजगामेतिसंबंधः सुरभिगंधवहोवातःसुरभिगंधंच योवहति धृतिः धारणं प्राणयात्राचघनःसरसंसांद्रंयच्चंदनंतेनधवलयातनुलतयाआहितत्रप उत्कंपःकामधर्मोयस्य अन्यत्रचंदनांश्चधवांश्चलांतिश्रयंति यास्तन्व्योलतास्तासामाहितउत्कंपःकंपनं येनेति कृष्यमाणइत्युद्दीपनकारणत्वात्कराश्मयोहस्तश्चकरः हस्तस्य कर्षणंसमुचितं ग्रहपतिश्चंद्रः

सि सरस्वती शुचिनिचीनांशुकसुकुमारतरे तरंगिणीदुगूलकोमले शयनइव शोणसैकते समुपविष्टा स्वप्नकृतप्रार्थनापादपतनलग्नां दधीचचरणनखचंद्रिकामिवललाटिकांदधाना गंडस्थलादर्शप्रतिबिंबितेन चारुहासिन्ययमसावाहृतो हृदयदयितोजनइति श्रवणसमीपवर्तिना निवेद्यमानमदनसन्देशेवेन्दुना विकीर्यमाणनखकिरणचक्रवालेनवालव्यजीनकृतचंद्रकलाकलापेनेवकरेण वीजयंतीस्विदिनंकपोलपट्टमत्रदधीचादृतेनकेनचित्प्रवेष्टव्यामितितिरश्चीनंचित्तभुवापातितां विलासवेत्रलतामिववालमृणालिकामधिस्तनंस्तनयतीकथमपिहृदयेनवहंतीप्रतिपालयामास ॥

दुगूलकोमलइत्युक्तं तरंगिणिप्रतिदिनंक्षीयमाणेनवारिणाकृतलेखेभंगियुक्तेच चंद्रिका कांतिरत्र ललाटालंकारोललाटिका चक्रवालंसमूहः वालव्यजनंचामरं ॥ ०स्तनमध्येप्रवेशाभावात्तिरश्चीनमित्युक्तं यश्चवेत्रीप्रवेशनिषेधननिमित्तंवेत्रलतांपातयातिसातिरश्चीनं स्तनयोरधिस्तनंविभक्त्यर्थे व्ययीभावः कुचपृष्ठइत्यर्थःस्तनयंती कलयंतीस्तनिःशब्दार्थश्चौरादिकः स्तनंतीतिवापाठः ॥

अगुणज्ञासीत्यधिक्षेपः स्वप्नेस्यवहुशःकृत प्रसादासीत्यसाक्षिकं प्राणरक्षार्थमर्थयतेइ तिकातरता तत्रागगम्यतामित्याज्ञावारितो पिवलादागच्छतीतिपरिभवः तदेवमगोच रेगिरामसीतिश्रुत्वादेवीप्रमाणमित्यभिधाय तूष्णीमभूत् अथसरस्वतीप्रीतिविस्फारिते नचक्षुषोपलक्षिताप्रत्यवादीत् अयिनशक्नो मिवहुभाषितुं एषास्मितेस्मितवादिनिवच सिस्थिताग्रह्यंताममी प्राणाइतिमालतीतुय दा ज्ञापयसिअतिप्रसादायेतिव्याहृत्यहर्षप रवशा प्रणम्यप्रजविनातुरगेन ततारशोणं अगाच्चदधीचमानेतुं च्यवनाश्रमपदं इतरा तुसखीस्नेहेनसाविश्रामापिविदितवृत्तांतामक रोत् उत्कंठाभारभृताच ताम्यता चेतसाक ल्पायितंकथंकथमपिदिवसशेषमनैषीत् अ स्तमुपगतेचभगवतिगभास्तिमति स्तिमित तरमवतरतिचतिमिरप्रहासितामिवसितादि शंपौरंदरीं दरीमिवकेसरिण्युदंचति चंद्रम

वारितइति भवत्येवेत्यर्थात् प्रजविनेतिसाभिप्रायं अस्तमित्या दौ सरस्वती प्रतिपालयामासेति संवंधः गभस्तिमान् रविः पौरंदरीऐंद्रीदरीखदा चोनेत्यादि सैकतविशेषणं उपमानस्यतु

मृत्युः पार्श्ववर्त्ती रणरणकः संचारकःसंक ल्पावुद्ध्यपदेशवृद्धाः किंवाविज्ञापयामिअनु रूपोदेव्याइत्यात्मसंभावनाशीलवानितिप्र क्रमविरुद्धंधीरइत्यवस्थाविपरीतंसुभगइति त्वदायत्तं स्थिरप्रीतिरितिनिपुणोपक्षेपः जा नातिसेवितुमित्यस्वामिभावोचितंइच्छातिदा सतामामरणात्कर्त्तुमितिधूर्त्तालापः भवनस्वा मिनीभवसीत्युपप्रलोभनंपुण्यभागिनी भज तिभर्त्तारंतादृशामितिस्वामिपक्षपातः त्वंत स्यमृत्युरित्यप्रियम् ॥

मृत्युरिति त्वदनंगीकारेणनिश्चितंम्रियते राज्ञोपि पार्श्वेमृत्यु स्तिष्ठत्येव रणरणकोदुःख मरतिकृतं अतएवसंचारकः एकत्रमः रेसंभवत् इतरत्रसंचारयति चरितंवस्तुयः प्रापयतेसः द्विविधात द्विचाराःसंस्थाः संचारकाश्च वृद्धामहांतः स्थविराश्च अनुरूपइ त्यादिना इदमिदं तत्रास्तीनिवक्रोक्त्यासातिशयं मालतीवैद ग्ध्येनाह प्रक्रमआरंभः निपुणो पक्षेपोबुद्धिमत्प्रक्रमःधूर्त्तालापः प्रतारणावचनम् ॥३९

प्रख्यातैव मन्मथस्य दुर्निवारता अतोन मामुपालंभेनोपस्थातुमर्हसि नच वालिशताचापलता चारणता वाचालतायाःकारणंन किंचिन्न कारयत्यसाधारणा स्वामिभक्तिःसा त्वंदेवियदैव दृष्टा देवेन तत एवारभ्यास्यकामोगुरुः चंद्रमाजीवितेशःमलयमरुदुच्छ्वासहेतुः आधयोऽतरंगस्थानेषु संतापः परमसुहृत्प्रजागर आप्तः मनोरथाः सर्वंगताः निःश्वासा विग्रहाग्रेसराः

असाधारणानन्यसदृशी देवी देवेनेति च परस्परसमगुणयोगित्वमभिव्यनक्ति गुरुर्गरीयाननुपदेष्टावा तद्वशवर्त्तित्वात् यश्च देवस्तस्य गुरुराचार्यः कश्चिदवश्यंसंभवति जीवितस्येश्वरः स्वामी जीवितेशः शिशिरतया मदनोदाहप्रशमनेहतुत्वात् अमृतमयत्वेनचजीवित संधारसक्तत्वात् अथच जीवितेशो मृत्युः चंद्रादयोह्यापाततएव तापंशमयंत्यनवरतंसेव्यमानाः पुनः कामोद्दीपकत्वेन मृत्युं दिशंति राजपक्षे जीवितेशः कश्चित्पुरोहितप्रायः३८ उच्छ्वसनमुच्छ्वासस्तत्रहेतुः अथच श्वासोत्क्रांतौकारणं इतरत्र सचिवप्रायाविश्वसनीयाःआधयश्चित्तपीडाःअतएवांतरंगमंतः शरीरं यानि स्थानानि तेष्वितरत्रांतरंगश्चांतर्वंशिकःतत्स्थानेषु विश्वसनीयजनाधिकारेषुपरंप्रकृष्टमसुहरःअमित्रोवा अन्यत्र परमसुहृत्मित्रंच आप्तः प्राप्तोवांधवप्रायःकश्चित् सर्वंगताश्चाराअपि संस्थाख्याविग्रहो विरोधोदेहश्च

उपांशुकथयेति कपोलतलप्रतिबिंबितांलज्ज येव कर्णमूलं मालतीं प्रवेशयंती मधुरयागिरा सुधीरमुवाच सखि मालतिकिमर्थमेवमभिदधासि काहमवधानदानस्य शरीरस्य प्राणानांवासर्वस्याप्रार्थितोपि प्रभवत्येवातिपेशलश्चक्षुष्योजनःसानकाचिद्या न भवसि मेस्वसासखीप्रणयिनीप्राणसमाच नियुज्यतां यावतः कार्यस्य क्षमं क्षोदीयसोगरीयसोवाशरीरकमिदंअनवस्करमाश्रवंमेत्वयिहृदयंप्रीत्याप्रातिसराविधेयास्मिते व्यावृणु वरवर्णिनिविवक्षितमिति सात्ववादीत् देविजानास्येवंमाधुर्यंविषयाणां लोलुपतां चेन्द्रियग्रामस्य ॥ उन्मादितांच नवयौवनस्य पारिप्लवतांच मनसः

उपांशु अनुक्तं अतिवेल मतिमात्रं अतिपेशल इति पाठे पेशलःसुंदरः चक्षुष्योनुकूलः त्वामिवव्यक्तं चक्षुष्यइति भंग्या दधीचइतिध्वनाति स्वसा भगिनी प्रणयिनी विश्वस्ता अतिशयेन क्षुद्रमल्पं क्षोदीयः ज्ञेयंगुह्यमवस्करं आश्रवं वचसि स्थितं प्रातिसरा अनुकूला विधेया वश्या व्यावृणु प्रकटय वरवर्णिनि वरारोहे लोलुपतां साभिलाषत्वम् । चलार्थकानि गद्येतेपारिप्लवपारिप्लवौ बालिशोज्ञःचापलताधूर्तता

देवि विज्ञाप्यं नः किंचिदस्ति रहसि यतो मुहूर्त्त मवधानदानेन प्रसादं क्रियमाणमिच्छामी ति सरस्वती तु दधीचसंदेशाशंकिनी किं वक्ष्यतीति स्तनविनिहितवामकरनखकिरणैर्दंतुरितमुद्भिद्यमानकुतूहलांकुरनिकरमिव हृदयमुत्तरीयदुगूलवल्कलैकदेशेन संछादयंती गलताऽवतंसपल्लवेन श्रोतुं श्रवणेनेव धावमानेन अनवरतश्वाससंदोहदोलायितां जीविताशामिव समासन्नलतामवलंबमाना समुत्फुल्लस्य मुखशशिनो लावण्यप्रवाहे शृंगाररसेनेव प्लावयंती जीवलोकं कुसुमपरिमललग्नैर्मधुकरकदंबकैर्मदनानलदाहश्यामलैर्मनोरथैरिव निर्गत्य मूर्त्तैरुत्क्षिप्यमाणा कुसुमशयनीयात्स्मरशरसंज्वरिणी मंदं मंदमुदगात्

रहस्येकांते सरस्वतीत्यादौ सरस्वती कुसुमशयनीयादुदगादुदतिष्ठदिति संबंधः अवतंसपल्लवेन गलतेतीत्थंभूतलक्षणे तृतीया संदोहः समूहः संज्वरः संतापः

मनोरथैराकृष्टेव कुतूहलेन प्रत्युद्गतेवोत्क लिकाभिरालिंगितेवोत्कंठया अंतः प्रवेशि तेव हृदयेन स्नपितेवानंदाश्रुभिः विलिप्ते व स्मितेन वीजितेवोच्छ्वसितैः आच्छादिते व चक्षुषा अभ्यर्चितेव वदनपुंडरीकेनसखीकृ तेवाशया सविधमुपाययौ अवतीर्यच तुरगा द्दूरादेवावनतेन मूर्ध्नाप्रणाममकरोत् आलि गिताच ताभ्यां सविनयमुपाविशत् सप्रश्र यं ताभ्यां संभाषिताच पुण्यभाजममन्यत अकथयच्च दधीचसंदिष्टं शिरसि विनिहिते नांजलिनानमस्कारं अगृह्णाच्चाकारतःप्रभृ ति अग्राम्यतया तैस्तैरतिपेशलैरालापैःसा वित्रीसरस्वत्योर्मनसी क्रमेणच अतीते म ध्यंदिनसमये शोणमवतीर्णायां सावित्र्यां स्नातुमुत्सारितपरिजना साकूता मालती कुसुमप्रस्तरशायिनीं समुपसृत्य सरस्वती मावभाषे ॥

लुंठितेवेति वक्ष्यमाणं प्रार्थनादि तयामनोरथैरुत्प्रेक्ष्य स्वीकृत मित्यतस्तैर्लुंठितेवेत्युक्तं लुंठनंचपाथेयाभिवितरणमेवमन्यत् उ त्कलिकारुहरुहिका सविधंसमीपं अपिचयः स्निग्धोदूरात्स विधमायाति तस्यलुंठनादिसर्वमर्चना(व)सानंक्रियतइतिध्वनिः पेशलैः हृद्यैः आकूतमभिप्रायः ॥

मनस्वितेव महानुभावतायाः तृप्तिरिव तारु
ण्यस्यकुवलयदलदामदीर्घलोचनयापाट
लाधरयाकुंदकुड्मलस्फुटदशनया शिरीष
मालासुकुमारभुजयुगलया कमलकोमलक
रया वकुलसुरभिनिःश्वसितया चंपकावदात
या कुसुममय्येव तांबूलकरंकवाहिन्या महा
प्रमाणाश्वतरारूढयाऽनुगम्यमाना कतिपय
परिचारकपरिकरा मालतीसमदृश्यत दूरा
देवच दधीचप्रेम्णा सरस्वत्यालुंठितेव

मनस्वितेत्यनेनैतस्यामहानुभावतया व्यभिचारित्वमुच्यते य
स्माद्यत्र मनस्विता तत्र महाशयत्वमेवावश्यंसंभावयतीतिस्थि
तमेव तृप्तिरिवेति यथा कश्चित्संजाततृप्तिर्नान्यत्किंचित्पुन
रपेक्षते तद्वदासादितमालतीकं तारुण्यं एतदाश्रयणेन परि
पूर्णवैषयिकोपभोगप्राप्तिस्तारुण्यस्येत्यर्थः कुसुममय्येवेति
कुवलयादिभिर्नयनादीनां विधानं तरुणोश्वोऽश्वतरःवत्सोक्षा
श्वर्षभेभ्यश्च तनुत्वइति तनुत्वेतरप् अत्रच व्याख्यातं तनुत्वंद्वि
तीयवयःप्राप्तिरिति अश्वतरोवागर्दभेनाश्वायांजातः मालती
ति एवंदधीचपरिवारभूतया मालत्या गुणवर्णनद्वारेण सरस्व
त्याएव निःसामान्यगुणातिशयोध्वन्यते

ललाटलासकस्य सीमंतचुंविनश्चटुलाति लकमणेरुदंचता चटुलेनांशुजालेन रक्तांशु केनेवकृतशिरोवगुंठना पृष्ठप्रेंखदनादरसंय मनशिथिलजूटिकावंधा नीलचामरावचूलि नीव चूडामणिमकरिकासनाथा मकरकेतुके तुपताका कुलदेवतेव चन्द्रमसः पुनः संजीव नौषधिरिव पुष्पधनुषः वेलेव रागसागरस्य ज्योत्स्नेवयौवनचंद्रोदयस्य महानदीव रतिर सामृतस्यकुसुमोद्गतिरिव सुरततरोःबालवि द्येववैदग्ध्यस्य कौमुदीवकांतेः धृतिरिव धै र्यस्य गुरुशालेवगौरवस्य वीजभूमिरिव बि नयस्य गोष्ठीव गुणानाम् ।

रतिप्रधानोरसः शृंगारएव माधुर्यातिशययोगित्वात्प्रकृष्टस्वाभ्य ह्लादनममृतं यदुक्तं शृंगारएवपरमःपरःप्रह्लादनोरस इति संप्रयोगोरतंरहःशयनंमोहनमितिपर्यायाः बालविद्यानकंचन मुंचति तद्वदेष वैदग्ध्यं ३५ कौमुदीति तथाविधकार्यातिशय संभवात् ध्रियतेयेनधृतिः अस्यांसत्यां धैर्यमपि यद्वा धृतिः प्रवेशरक्षणं यथा प्रविशन्कश्चिद्राजनिकटंध्रियते केनचित्तथा धैर्यं तावत्प्रसरति यावदेषानदृष्टाएतस्यांदृष्टायांसर्वेधैर्यशून्याइ ति समानविद्यावित्तशीलबुद्धिवयसामनुरूपैरालापैरेकत्रासनबं धोगोष्ठी ॥

विकचनयनकुवलयकुतूहलालीनया अलिकुलसंहत्या नीलांशुकजालिकयेव निरुद्धार्धवदना नीलीरागनिहितनीलिम्ना शितिगलशितिनावामश्रवणाश्रयिणा दंतपत्रेणकालमेघपल्लवेनेवविद्युदिवद्योतमानावकुलफलानुकारिणीभिस्तिसृभिर्मुक्ताभिः कल्पितेन वालिकायुगलेनाधोमुखेनालोकजलवर्षिणा सिंचंती वातिकोमले भुजलते दक्षिणकर्णावतंसितया केतकीगर्भपलाशलेखयारजनिकरजिव्हालतयेव लावण्यलोभेन लिह्यमानकपोलतला तमालश्यामलेनमृगमदामोदनिष्पन्दिना तिलकविंदुना मुद्रितमिव मनोभवसर्वस्वं वदनमुद्वहंती

नीली ओषधिभेदः ३४ शितिर्नीलः पल्लवः पिंडः वालिका कर्णोपवेधेऽलंकारः अधोमुखेन घटादिना जलवर्षिणा लतासिच्यते मृगमदः कस्तूरिका तिलकविंदुः परिवर्तुलस्तिलकः लासको नर्त्तकः सुवर्णशृंखलावद्धोनानारत्नौघमंडितः ललाटलंव्यलंकाराश्चटुलातिलकोमतः अवचूलं चिह्नं मकरिका मकराकारं रूपं वेला यथा सागरं क्षोभयति तद्वदेव रागं क्षोभेन यथासागरो दुरुत्तरमेवमेतयापि रागः यथाज्योत्स्नया विना चंद्रोदयोभवन्नपि न क्वापि विलसन्विभाव्यते तथैतया विना यौवनं सविलासमन्यत्र न दृश्यते

चंडातकमंतःस्फुटं स्फटिकभूमिरिवरत्नानि धानमादधाना हरिणामलकीफलनिस्तुल मुक्ताफलेन स्फुरितस्थूलग्रहगणशारा शारदीव श्वेतविरलजलधरपटलावृता द्यौःकुच पूर्णकलशयोरुपरिरत्नप्रालंबमालिकामरुणहरिताकिरणकिसलयिनीं कस्यापिपुण्यवतोहृदयप्रवेशवनमालिकामिव वद्धां धारयंती प्रकोष्ठनिविष्टस्यैकैकस्य हाटककटकस्य मरकतमकरवेदिकासनाथस्य हरिती कृतदिगंताभिर्मयूखसंततिभिः स्थलकमालिनीभिरिव लक्ष्मीशंकयानुगम्यमाना वहलतांवूलकृष्णिकांधकारितेनाधरसंपुटेन मुखशशिपीतसंसंध्यारागं तिमिरमिव वमंती ॥

चंडातकमर्धोरुकं कुचावेवकस्यापि पुण्यवतइवेति वक्ष्यमाणाभिप्रायेण पूर्णकलशौ कस्यापीति अलौकिकस्य वनमाला पत्रपुष्पयोजिता स्रक् सापि पूर्णकलशयोरुपरिवध्यते प्रकोष्ठः प्रकुंचनकः वेदिका रत्नप्रतिष्ठा पीठिका वहलं पीनःपुन्येन कृतं कृष्णिका कृष्णलेखा मुखमेव तमःपारप्रतिपिपादयिषया शशी तांवूलकारणत्वेन लौहित्यमेव संभवतीति ससंध्यारागमित्युक्तं ॥

सलीलमुरोवध्रारोपितस्यतिर्यगुत्कर्णतुरगा कर्ण्यमाननूपुरपटुरणितस्यातिवहलेन पिंडालक्तकेन पल्लवितस्य कुंकुमपिंजरितपृष्ठस्य चरणयुगलस्य प्रसरद्भिरतिलोहितैः प्रभाप्रवाहैरुभयतः ताडनदोहदलोभागतानि किसलयितातिरक्ताशोकवनानीवाकर्षयंती सकलजीवलोकहृदयहठहरणघोषणयेव रशनया शिंजानजघनस्थला धौतधवलनेत्रनिर्मितेन निर्मोकलघुतरेणाप्रपदीनेन कंचुकेन तिरोहिततनुलता तनुकंचुकांतरदृश्यमानैराश्यानचंदनधवलैरवयवैःस्वच्छसलिलाभ्यंतरविभाव्यमानमृणालकांडेव सरसी कुसुंभरागपाटलं पुलकवंधचित्रं

सजलतुरंगांगस्पर्शंपरिजिहीर्षया उरोवध्रेत्यात्युक्तं प्रियमधुरशब्दत्वादश्वानामाकर्ण्यमानेत्युक्तं पिंडालक्तकः क्वथितोलक्तकरसः दोहदोभिलाषः वाद्यविशेषानुगता आंग्यघोषणा रशनामेखला शिंजानं शब्दायमानं निर्मोकः सर्पत्वक् आप्रपदं प्राप्नोत्याप्रपदीनः पादंयावत् ३३ छातस्तनुः कुसुंभं पद्मकं नानावर्णबिंदुन्यासः पुलकवंधः मणिविशेषाश्चपुलकाः ॥

कोऽपि महात्मनामितरजनदुर्लभः येनो पकरणीकुर्वं तित्रिभुवनमितिविकुक्षिरुच्चा वचै रालापैः सुचिरमिवास्थित्वा यथाभि लषितं देशमयासीत् अपरेद्युरुदिते भगवति द्युमणावुद्दामद्युता वभिद्रुततारके तिरस्कृत तमसि तामरसिनीविकासव्यसनिनि सहस्र रश्मौ शोणमुत्ती र्यायांती तरलदेहप्रभावितान च्छलेनात्यच्छंसकलं शोणसलिलमिवानयं ती स्फुटितातिमुक्तककुसुमस्तवकसमत्विषि सटाले महति मृगपताविव गौरी तुरंगमे स्थिता ॥

उच्चावचैःप्रकृतवस्तुसंस्पर्शिभिः विचित्रैरितिवा अपरेद्युरि त्यादावीदृशी मालतीसमदृश्यतेतिसंबंधः दिविमणिरिव द्युम णिःवियद्भूषणंसूर्यः अभिद्रुता न्यक्कृता तामरसंपद्मं व्यासो विकासः अतिमुक्तकंपुष्पभेदःकेचिन्मालतीलताकुसुममाहुःस टास्तियस्येति प्राणिस्थादातोलजन्यतरस्यां गौरी गौरांगी पार्वतीच ॥ ॥

आर्यकच्चित्कुशलीकुमार इतिसोऽब्रवीत् आ
युष्मतिकुशलीस्मरतिच भवत्योः केवलम
मीषुदिवसेषुतनीयसीमिवतनुंविभर्त्ति अवि
ज्ञायमानांचानिमित्तां शून्यतामिवाधत्ते अ
पिचान्वक्षसमागमिष्यत्येव मालतीतिनाम्ना
वाणिनीवार्त्ता वोविज्ञातु मुच्छ्वसितं साकु
मारस्येति तच्छ्रुत्वापुनरपि सावित्रीसमभ
षतअतिमहानुभावः खलु कुमारोयेनैवमवि
ज्ञायमाने क्षणदृष्टेपि जनेपरिचितिमनुबन्धा
ति तस्य हि गच्छतोयदृच्छयाकथमपिअंशु
कमिवमार्गलतासुमानसमस्मासु मुहूर्तमास
क्तमासीत् अशून्यंहि सौजन्यमाभिजात्येन
वःस्वामिसूनोःअलसःखलु लोको यदेवं सु
लभसौहार्द्दानि येनकेनाचिन्नक्रीणाति मह
तांमनांसि सोयमौदार्यातिशयः

यदुक्तं पटुताधार्ष्ट्यं तामिंगिताकारज्ञानं प्रतारणे देशकालज्ञता
कार्येषु विषह्यबुद्धित्वंलब्धीप्रतिपत्तिःसापायाचेतिदूतीगुणाःभ
रतमुनिरपि विज्ञानगुणसंपन्नाकथिनीलिंगिनीतथा रंगोपजी
विनीचापिप्रतिपत्तिविचक्षणा प्रोत्साहनैककुशलेत्यादिदूतीगु
णैर्युतेति अतएवागृहणाच्चाकारतः प्रभृतीत्यादि वक्ष्यते अन्वक्षं
प्रत्यक्षं वाणिनी उच्छ्वसितमित्यनेनेतिविस्रंभवत्ता ख्याताउ
च्छ्वसितंप्राणइतिवा यदृच्छया यथाकथंचित् यश्च तथागच्छ
तितस्यानिरवधानतया कचिदंशुकादि गलति आभिजन्यस्त्वेन
महाकुलीनत्वेनोपकरणीकुर्वंति ३२ आयततां नयंति

श्यामतामाससाद विरहनिःश्वासधूमैः पुष्पधूलिधूसरैरदृष्टापि व्यचेष्टत मधुकरकुलैः अथ गणरात्रापगमे निवर्त्तमानस्तेनैव पथा तं देशमागत्य तथैव निवारितपरिजनः छत्रधारद्वितीयो विकुक्षिः ढुढौके सरस्वती तु तं दूरादेव संमुखमागच्छंतं प्रीत्यासम्यक्समुत्थाय वनमृगीवोद्ग्रीवा विलोकयंती मार्गपरिश्रांतमस्नपयदिव धवलितदशदिशा दृशा कृतासनपरिग्रहं तु तं प्रीत्या सावित्री पप्रच्छ ॥

श्यामता शृंगाररसाविष्कारिवैवर्ण्यं यदुक्तं शृंगारदेवो भगवान्मुरारिः संगीयते श्यामवपुर्मुरारिः श्यामो मनाक् स्निग्धतरश्च तेन शृंगारशंसी मुखराग उक्तः अथ श्यामता असधूमता सधूमता इति विरोधाभासः २१ गणरात्रं निशावह्व्यः तेनैव वर्त्मनेति अनेन तस्य यदृच्छया तदाश्रयमागमनमिति दर्शयति प्रधानप्रकृतेः स्थवीयसः तथाविधव्यापारविनियोगादिनौचित्यात् अतएव वक्ष्यति यथाभिलषितं देशमयासीत् ढुढौके इत्यनेन निमित्तपरतंत्रया सन्निकृष्टमेवैनमालुलोक इति प्रदर्शितम् ॥

कथंकथमप्युपजातनिद्रा चिरात्क्षणमशेतसु
प्ताचतंदीर्घलोचनंददर्श स्वप्नासादितद्वितीय
दर्शनाचाकर्णाकृष्टकार्मुकेन मनसि निर्दय
मताडयत मकरकेतुना प्रतिवुद्धायामदन
शराहतायाश्च तस्याञ्चार्त्तामिवोपलब्धुम
रतिराजगाम तथाहि ततःप्रभृति कुसुमधू
लिधवलाभिर्वनलताभिरताडित [illegible]दनाम
धत्तमंदमंदमारुतविधुतैः कुसुमरजोभिरदू
षितलोचनापि अस्रुजलं मुमोच हंसपक्षता
लवृंतवातवातविततैः शोणशीकरैरसिक्ता
प्यार्द्रतामगात् प्रेंखत्कादंवमिथुनैरनूढापि
अघूर्णत वनकमलिनीकल्लोलदोलाभिः
विघटमानचक्रवाकयुगलविसृष्टैरस्पृष्टापि

मदनेत्यादिनोद्वेगरूपंपंचममवस्थाभेदमाह यदुक्तं आसने शयने वापिनहृष्यतिनतुष्यति नित्यमेवोत्सुकाचस्यादुद्वेगस्थानमाश्रि ता चिंतानिःश्वासखेदेन हृद्दाहाभिनयेनच कुर्यात्तदेवमत्यंतमु द्योगाभिनयेनचेति दशाकिलकामावस्थाः तदुक्तं प्रथमेत्वभिला षःस्याद्द्वितीयेचिंतनंभवेत् अनुस्मृतिस्तृतीयेतु चतुर्थेगुणकी र्त्तनं उद्वेगः पंचमे प्रोक्तःप्रलापः षष्ठउच्यते उन्मादः सप्तमश्चै वभवेद्व्याधिस्तथाष्टमे नवमेजडताप्रोक्ता दशमेमरणंभवेदि ति अरतिर्दुःखात्मिका हि कामवधूप्रतिपक्षभूतेति तदागमना भिधानं हंसपक्षा इव तालवृंतं व्यंजनं आर्द्रतां सस्नेहतां कूनतां च प्रेंखद्दोलायमानं कादंवाः कृष्णहंसाः

मर्त्यलोकःखलुसर्वलोकानामुपरि यस्मिन्नेवंविधानिसंभवंतित्रिभुवनभूषणानिसकलगुणग्रामगुरूणि रत्नानि तथाहि तस्य मुखलावण्यप्रवाहस्य निःष्पंदाविंदुरिंदुः तस्यच चक्षुषोविक्षेपा विकचकुमुदकुवलयकमलाकराःतस्यचाधरमणेर्दीधितयो विकसितवंधूकवनराजयः तस्यचांगस्य परभागोपकरणमनंगः पुण्यभांजितानिचक्षूंषिचेतांसि यौवनानि वा स्त्रैणानि येषांविषयोऽसौ दर्शनस्य क्षणं दर्शयताचतमन्यजन्मजनितेनेव मे फलितमधर्मेण का प्रतिपत्तिरिदानीमिति चिंतयंत्येव ॥

मर्त्यलोकइत्यादिना गुणकीर्त्तनं चतुर्थमवस्थाविशेषमाह तदुक्तं अंगप्रत्यंगलीलाभिर्वाक्चेष्टासहितेक्षणैःनास्त्यन्य यःसदृशस्तेन तदेतद्गुणकीर्त्तनामिति गुणा वैदग्ध्यादयःसूत्राणिचतद्दर्शनगुरूणि वहुमानभांजि इतरत्रतु तिष्ठतु तावदेकःगुणग्रामस्यापि गुणिरूपितेनापिदुर्वहानीतियावत् तस्येति पूर्वानुभूतस्य विंदुरिति नकेवलं लावण्यप्रवाहाभिप्रायेण यावत्सन्निवेशसादृश्यात् विक्षेपाः परतःप्रेरणानि कुमुदेत्यात्युक्तं शुक्लकृष्णरक्तरुचित्वाच्चक्षुषःदीधितयःइतिमणिशब्दाभिप्रायेण विकसितशब्देन लौहित्यातिशयमाह२ ०अंगानि विद्यते यस्य तदंगं शरीरंपरभागोवर्णस्य वर्णांतरेणशोभातिशयःस्त्रैणानिस्त्रीसंवंधीनि काप्रतिपत्तिः किमनुष्ठेयम् ॥

कठोरसारसशिरश्शोणशोचिषि सावित्रे त्र
यीमये तेजसि तरुणतरतमालश्यामले म
लिनयति व्योम व्योमव्यापिनि तिमिरसं
चये संचरत्सिद्धसुंदरीनूपुररवानुसारिणिच
मन्दंमन्दंमंदाकिनीहंसइव समुत्सर्पति श
शिनिचगगनतलं कृतसंध्याप्रणामा निशामु
खएवनिपत्यविमुक्तांगी पल्लवशयने तस्थौ
सावित्र्यपि कृत्वा यथाक्रियमाणं सायंतनंक्रि
याकलापमुचिते शयनकाले किसलयश
यनमभजत जातनिद्राच सुष्वाप इतरातुमु
हुर्मुहुरंगवलनैर्विलुलितकिसलयशयनतला
निमीलितलोचनापिनाभजतनिद्रां अचिंत
यच्च

कठोरोजरढः सारसोलक्ष्मणः शोणोलोहितः शोचिर्दीप्तिः ऋग्यजुःसामनामानि त्रयोवेदास्त्रयी स्मृता वेदेचपठ्यते सैषा त्रय्येवविद्यातपतीति कृतेत्यादिना तस्थावित्यंतेन क्रियांतरत्यागेन वैमनस्यमावेद्यते वेपतेश्वसतेचैवमनोरथविचिंतनैः प्रद्वेषणान्यकार्याणामनुस्मृतिरपीष्यते निशामुखएवेति न पुनरुचिते शयनकाले विमुक्तांगीत्यनेन निःसहांगत्वमस्यादर्श्यते तस्थाविति न पुनर्निद्रामलभत यथाक्रियमाणमित्यनेनचसरस्वतीतोस्याव्यतिरेकंदर्शयन्सरस्वत्या एवानंगावस्थामाह विलुलितंविपर्यासितं

अथमुहूर्त्तमिवस्थित्वा स्मृत्वा च तां तस्य रूपसंपदं पुनःपुनर्व्यस्मयतास्याहृदयंभूयो पिचक्षुराचकांक्षतद्दर्शनमवशेवकेनाप्यनीय त तामेवदिशंदृष्टिः अप्रहितमपि मनस्तेनैव सार्धमगात् अजायतच नवपल्लवइववालव नलतायाः कुतोप्यस्याअनुरागश्चेतसिसा लसेव शून्येव सनिद्रेव दिवसमनयत्अस्त मुपयातिच प्रत्यक्पर्यस्तमंडले लांगलिका स्तवकताम्रत्विषि कमलिनीकामुके ॥

कथमेतदस्याउपपद्यतइति नवाच्यं यदाहमुनिः शापभ्रंशात्तु दिव्यानांतथाचापत्यलिप्सया कार्यमानुषसंयोगः शृंगाररस संश्रयइति अन्यत्रकुतः क्षिप्तेनेनवपल्लवोनुरागहतो लतायां जा यतेइति एवमभिलाषरूपं प्रथमंदशांतरमालभ्येत्यादिनाद्वितीय चिंतनरूपमाह अनयत्कष्टेनात्यवाहयत् अस्तमित्यादौ पल्लव शयने तस्थाविति संबंधः प्रतीच्यांपश्चिमायां लांगलिका फलि नी मयूरशिखा ओषधिरपरे रक्तिकेत्यन्ये कमलिनीकामुकइ ति सरस्वतीदयिताभिप्रायेणोक्तम् ॥

सात्ववादीत् आर्यश्रोष्यसि कालेनभूयसो
दिवसानत्रस्थातुमभिलषतिनोहृदयंअल्पी
यांश्चायमध्वा परिचयएव प्रकटीकरिष्यति
आर्येणनविस्मरणीयोयमनुषंगदृष्टो जनइ
त्यभिधायतूष्णीमभूत् दधीचस्तुनवांभोमर
गंभीरांभोधरध्वाननिभयाभारत्यानर्त्तयन्व
नलताभवनभाजोभुजगभुजः सुधीरमुवाच
आर्यकरिष्यति प्रसादमार्या आराध्यमाना
पश्यामस्तावत्तातमुत्तिष्ठ व्रजामइति तथेति
चतेनाभ्यनुज्ञातः शनकैरुत्थायकृतनमस्कृ
तिरुच्चचाल तुरगारूढंचतंप्रयांतंसरस्वतीसु
चिरमुत्तंभितपक्ष्मणा निश्चलतारकेन लिखि
तेवचक्षुषाव्यलोकयत् उत्तीर्यशोणमचिरेणै
वकालेनदधीचःपितुराश्रमपदंजगामगतेचत
स्मिन्सातामेवदिशमालोकयंती सुचिरमति
ष्ठत् कृच्छ्रादिव च संजहार दृशं

परिचयः संस्तवः अनुषंगः प्रसंगः विकुक्षिप्रार्थि
तयापि सावित्र्या कौतुकनिवृत्तिर्माभूदिति आत्मस्वरूपंनोक्तम
तएवोत्तरत्र तदनुबंध एवोक्तो भूयसोदिवसानित्यादिना स्व
रूपोक्तौ च ज्ञातसरस्वतीकत्वेनापत्यजननकार्यभंगोभवेत् भा
रतीवाक् भुजगभुजो मयूरान् भुजगइव भुजावस्येतिच उच्च
चाल गंतुंप्रवृत्तः उत्तंभितान्युत्क्षिप्तानि कुतोस्मि कस्मादपि न
क्षागतइत्यर्थः मनुष्यतस्तथाविधः तादृश्याः कथमनुरागइति

श्रवणाहौंवा ततोनविमाननीयोयं नः प्रथमः प्रणयःकुतूहलस्य वयमपिशुश्रूषवो वृत्तांतमायुष्मत्योः नेयमाकृतिर्दिव्यतांव्यभिचरति गोत्रनामनीतु श्रोतुमभिलषति नौ हृदयं तत्कथय कतमोदेशः स्पृहणीयतांजन्मना नीतः काचेयमत्रभवतीभवत्याः समीपेसमवायइवविरोधिनांपदार्थानांतथाहि सन्निहितवालांधकारा भास्वन्मूर्त्तिश्च पुंडरीकमुखी हारिणलोचनाच वालातपप्रभाधराकुमुदहासिनी च कलहंसस्वना समुन्नतपयोधराच कमलकोमलकरा हिमगिरिशिलापृथुनितंवाच करभोरुर्विलंवितगमनाचअमुक्तकुमारभावा स्निग्धतारकाचेति ॥

करोहस्तोरश्मिश्चशिलावातवज्रीभूतंहिमं यत्रच हिमगिरिशिलाभिः पृथुर्मध्यभागः तत्रकथंपद्मकोमलकांतिः हिमस्पर्शे पद्मनाशात् मणिवंधादाकनिष्ठं करस्यकरभोवहिः करभश्चोष्ट्रःविलंवितंसविलासं लंवितश्चकरभः यस्याः करभोरू कथंविगतकरभगमनेतिविरोधः कुमारभावोबाल्यं कुमारेच भावोभक्तिः स्निग्धोरम्यः प्रतीतश्च तारकाक्ष्णोः कनीनिका दैत्यभेदश्च तारकः स्कन्देनयोहतः ॥

मामपि तस्यदेवस्यसुगृहीतनाम्नः शर्यात स्याज्ञाकारिणं विकुक्षिनामा नं भृत्यपरमा णुमवधारयतु भवती पितुः पादमूलमायांतं मयासाभिसारमकरोत्स्वामी तद्दिनः कुलक्र मागतंराजकुलं उत्तमानांच चिरंतनताजनय त्यनुजीविन्यपिजनेकियन्मात्रमपिमंदाक्षंत्र क्षीणः खलु दाक्षिण्यकोशो महतां इतश्चग व्यूतिमात्रमिव पारेशोणं तस्यभगवतश्च्यव नस्यस्वनाम्नानिर्मितव्यपदेशंच्यावनंनाम चैत्ररथकल्पंकाननंनिवासःतदवधिश्चेयंनौ यात्रा यदिच गृहीतक्षणंदाक्षिण्यमनवहेलं वा हृदयमस्माकमुपरि भूमिर्वा प्रसादाना मयं जनः

साभिसारं ससहायं मंदाक्षमुपरोधं गव्यूतिः क्रोशद्वयं यात्रा प्र स्थानं गोत्रंवंशः समवायएकत्रस्थितिः वालेषुकेशेषु अंधकारं तमइति यस्याः वालंप्रत्यग्रं भास्वती मूर्त्तिमतो भास्वतआदि त्यस्यचमूर्त्तिः न कदाचित्संनिहितवालांधकारा भवतीतिविरो धः पुंडरीकंपद्मंसिंहश्च यस्यामुखं तत्र कथं हरिणस्य विलोचने स्तइतिविरोधः पयोधरौस्तनौ मेघाश्च पयोधराःकलहंसानां स्वनोयस्यांसा सरित्कथं प्रावृड्भवतीतिविरोधः

च्यवनस्य बहिर्वृत्तिजीवितं दधीचो नाम तन
यः जनन्यस्य जितजगतोनेकपार्थिवसहस्रा
नुयातस्य शर्यातस्य सुता राजपुत्री त्रिभुवनक
न्यारत्नं सुकन्या नाम तां खलु देवीमंतर्वर्त्नीं
विदित्वा वैजनने मासि प्रसवाय पिता पत्युः पा
र्श्वात्स्वगृहमनाययत् असूत च सा तत्र देवी
दीर्घायुषमेनं अवर्धतानेहसा च तत्रायमानंदि
तज्ञातिवर्गो बालस्तारकराज इव राजीवलो
चनो राजगृहे भर्तृभवनमागच्छत्यामपि दु
हितरि नासेचनकदर्शनमिममसुंचन्मातामहो
मनो विनोदनं नप्तारं अशिक्षतायं तत्रैव स
र्वाविद्याः सकलाश्च कलाः कालेन चोपारूढ
यौवनमिममालोक्याहमिवासावप्यनुभवतु
मुखकमलावलोकनानन्दमस्येति मातामहः
कथंकथमप्येनं पितुरंतिकमधुनाऽव्यसर्जयत्

अनवरतं रुदत्यां दुहितरि कोपान्मात्रा गृहाणेमामिति पुलोम्नो राक्षसस्योक्तं ततस्तां प्रतिगृह्य तत्रैव स्थापयित्वाऽक्कापिगते रक्षसि सा भृगुणा विवाहिता ततः सगर्भा सती पुलोम्नागत्यापह्रियमाणतया च्यवनं गर्भमस्याक्षीत् तेन चान्वर्थनाम्ना तद्रक्षो दृष्ट्वैवादह्यत अंतर्वर्त्नीं गर्भिणीं वैजनने मासि प्रसवमासे दीर्घायुषमिति साभिप्रायं रूपकुलाद्युत्कर्षे वर्णिते सत्येतदेव वरगुणवर्णनमवशिष्यते अनेहसा परिपूर्णेन कालेन न जायते यत्र तृप्तिस्तदासेचनकं विदुः नप्तारं पौत्रम् ॥

इत्युक्तवत्यांतस्यांप्रकटितप्रश्रयोसौप्रतिव्या जहार आयुष्मति सतांहि प्रियंवदताकुलवि द्यान केवलमाननं हृदयमपि चतेचन्द्रमयामि वसुधाशीकरशीतलैरानंदयतिवचोभिःसौज न्यजन्मभूमयोभूयसा शुभेन सज्जननिर्माण शिल्पकलाभवादृश्योजायंते दूरे तावदन्यो न्यस्यालापनंअभिजातैः सहद्दशोपि मिश्री भूतामहतींभूमिमारोपयंति श्रूयतां अयंखलु भूषणंभार्गववंशस्यभगवतोभूर्भुव.स्वस्त्रितय तिलकस्यादभ्रप्रभावस्तंभितजंभारिभुजस्तं भस्यसुरासुरमुकुटमणिशिलाशयनदुर्ललि तपादपंकेरुहस्य निजतेजःप्रसरप्लुष्टपुलोम्नः

कस्येति देवस्य सिद्धा देवा अनन्यजःकामःमहसस्तेजसइतिमह श्चतेजःसूर्याख्यं अभिख्या नाम अयमेवक्रमइति यथास्योत्पस्या दिकं तद्दद्भवतोपीत्यर्थः कलाउपायः भूरितिरेफांतोभूवाची भुवइतिरेफांतः पातालवाची भूश्चभुवश्चस्वश्चभूर्भुवः स्वःएषांत्र यमितिसमासः अदभ्रोनल्पः जंभारिरिन्द्रः सह्यश्विभ्यां यज्ञ भागभुजौ कुर्वावामितिचिरंप्रार्थितःतथेतिप्रतिपद्य ताभ्यांभागं ददर्दिंद्रेणोद्यतवज्रेण रोषितः ततस्तेनास्य सवज्रः स्तंभितोभुज इति दुर्ललितः अलभ्यविषयः प्लुष्टपुलोम्नइति ॥

अयत्नेनैवचातिनम्रे साधौ धनुषीव गुणः प
रां कोटिमारोपयति विस्रंभः जनयंतिच
विस्मयमतिधीरधियामदृष्टपूर्वादृश्यमाना
जगति स्रष्टुःविसृष्ट्यतिशयाः यतस्त्रिभुवना
भिभावि रूपमिदमस्य महानुभावस्य सौ
जन्यंपरतंत्रा चेयंदेवानांप्रियस्यातिभद्रता
कारयति कथां नतु युवतिजने सहोत्थात
रलता तत्कथया गमनेनापुण्यभाक्तमोवि
जृंभितावीरहव्यथः शून्यतांनीतोदेशः क्वागं
तव्यं कस्यवायमपहतहरहुंकाराहंकारोपरइ
वानन्यजो युवा किंनाम्नः समृद्धतपसःपितुरय
ममृतवर्षी कौस्तुभमणिरिव हरेर्हृदयमाल्हा
दयति काचास्य त्रिभुवननमस्या प्रभातसं
ध्येव महतस्तेजसो जननी कानिवास्यपुण्य
भांजि भजंत्यभिख्यामक्षराणि आर्यंपरिज्ञा
नेप्थयमेवक्रमः कौतुकानुरोधिनो हृदयस्य

अत्रापि प्रश्रयेणेति साभिप्रायं तथाच अन्ययान्यवानितागत
चित्तंचित्तनाथमभिशंकितवत्या पतिभूरिसुरयापिनमोदेनिवृंति
र्हिमनसोमदहेतोरित्युक्तं नम्रेप्रव्हेकुब्जेच गुणोविनयादिः ज्या
चकोटिः प्रकर्षः धनुःशिखाच देवानांप्रियस्येति पूजावचनं
षष्ठ्या अलुगत्रागमनेत्यादिना ब्रह्मोक्तशापवुद्ध्या दधीचस्य
तद्भर्तृयोग्यतया कतमइतिदेशोत्कर्षकुलादिकं पृच्छति

अयंसहजलज्जाधनस्यप्रमदाजनस्य प्रथमाभिभाषणमशालीनता विशेषतोवनमृगीमुग्धस्यकुलकुमारीजनस्यकेवलामियमालोकनकृतार्थाय चक्षुषे स्पृहयंती प्रेरयत्युदंतश्रवणकुतूहलिनी श्रोत्रवृत्तिः प्रथमदर्शनेचोपायनमिवोपनयंति सज्जनाः प्रणयं अप्रगल्भमपि जनं प्रभवता प्रश्रयेणार्पितं मनोमध्विव वाचालयति

अशालीनता धृष्टता वनशब्देनमृगीसामान्येपि जनसंपर्काद्यभावमाह उपायनंढौकनिका उपनयति ढौकयति अप्रगल्भामित्यादि मनः कर्तृ अप्रगल्भमपिजनं वाचालयति कीदृशंप्रभवतास्वामिनाप्रश्रयेण प्रत्यर्पितं दत्तमेवंविधमस्मदीयं युष्मासुमनः इति वहिःप्रकाशितं यश्च परतश्च केनापि प्रभावशालिनढौकितंमध्वप्रगल्भमपि जनं कुलयोषित्प्रायं वाचालयति किंचन जल्पयति

अथसयुवा पुरोयायिनां यथादर्शनंप्रीतानिवृ
त्य विस्मितमनसां कथयतां पदातीनांसका
शादुपलभ्य दिव्याकृति तत्कन्यायुगलमुप
जातकुतूहलः प्रतूर्णतुरगोदिदृक्षुस्तंलतामंड
पोद्देशमाजगाम दूरादेवच तुरगादवततार
निवारितपरिजनश्चतेन द्वितीयेन साधुनास
हचरणाभ्यामेव सविनयमुपससर्पकृतोपसं
ग्रहणौतौ सावित्री समंसरस्वत्या किसल
यासनदानादिना सकुसुमफलार्घावसानेन
वनवासोचितेनातिथ्येन यथाक्रममुपजग्रा
ह आसीनयोस्तयोश्चासीना नातिचिरमि
व स्थित्वातं द्वितीयंवयसमुद्दिश्यावादीत्

अथेति नतुगतागातिकतयासर्वचेतनाभिप्रायेण सौंदर्यमेतयोरभि
व्यज्यते प्रतीत्यनपुनःप्रसंगतउपेत्य कन्याकात्वादेतन्नानुभ्वितं
प्रतूर्णोवेगगामी साधुना विनीतेन उपसंग्रहणंधीराः कथयंत्य
भिवादनं आतिथ्यमेवोपजग्राह।पूजयत् प्रवयाः स्यात्परिणतः

सर्गाभ्यासफलमिवप्रजापतेः प्रतापमिववि
भ्रमस्य यशःप्रवाहमिव वैदग्ध्यस्यश्रष्टाद
शवर्षदेशीयंयुवानमद्राक्षीत् पार्श्वेचतस्यद्वि
तीयमपरसंसक्ततुरंगंप्रांशुमुत्तप्ततपनीयस्तं
भाकारं परिणतवयसमपि व्यायामकठिन
कायं नीचनखश्मश्रुकचंशुक्तिखलतिमीषत्तुं
दिलं रोमशोरःस्थलमनुल्वणोदारवेशतया
जरामिवविनयमिवशिक्षयंतंगुणानपि गरि
माणमिवानयंतं महानुभावतामपि शिष्य
तामिवानयंतं आचारस्याचार्यकमिव कुर्वा
णं वलक्षवारवाणधारिणं धौतदुगूलपट्टिका
परिवेष्टितमौलिं पुरुषम्

इषदसमाप्तोष्टादशवर्षः अष्टादशवर्षदेशीयः तं नपरेणसंश्लिष्ट स्तुरंगोयस्यतंदधीचस्यतुपर्याणाश्लिष्टाद्युक्तं परिणतवयस्त्वेनसत्य वादिना सावित्रीसरस्वत्यौ प्रतिच विस्रंभकारित्वमुच्यते अन्यथो पक्रमएवसंभाषणमात्रं न प्रवर्त्तते शुक्तिखलतिं शुक्ताकारखल्वा टं तुंदिलंलंवोदरं अतएवास्य विकुक्षिरितिनाम अनुल्वणोनुद्धतः उदारः श्रेष्ठः जरामिति जरा किल सर्वविनयंशिक्षयति महानुभा वता महाशयता अनुभावयतिकार्यमकार्यंवावोधयतीति अनुभा वः शिष्यतामिति परशासनदक्षकर्मं महानुभावतया ततएवाव सीयतइत्युक्तंभवतिआचारःशास्त्रकारप्रदर्शिताविशिष्टानीतिः सच सर्वस्मिन्नाचार्यकमवलंवते संस्कारातिशयमापादयतीत्य र्थः वलक्षः शुक्लः वारवाणं कंचुकः मौलयःकेशाः

चंद्रमयीमिवसृष्टिमुत्पादयंतंविलासप्रायमि
वजीवलोकंजनयंतमनुरागमयमिवचक्षुषो
वशीकरणमंत्रमिव मनसः स्वरुथावेशचूर्ण
मिवेंद्रियाणामसंतोषमिव कौतुकस्यासिद्धयो
गमिवसौभाग्यस्यपनर्जन्मादिवसमिव मन्म
थस्यरसायनमिवयौवनस्यऐकराज्यमिव
रामणीयकस्यकीर्त्तिस्तंभमिव रूपस्य मूल
कोशमिवलावण्यस्य पुण्यकर्मपरिणाममि
व संसारस्य प्रथमांकुरमिव कांतिलतायाः

चंद्रमयीमिवेति कांतिमयत्वेन आकर्षणांजनं वशीकरणार्थं
कज्जलं॰असंतोषमिवेति यस्येनंप्राप्यकोतुकंननिवर्त्तते तस्यसं
तोषएवानास्तिकेषांचिदेवद्रव्याणांतंवशीयेनकदाचित्कार्यंव्य
भिचरतिससिद्धयोगः सौभाग्यं तावत्सर्वं किंचन वशीकुरुते एवं
चास्य तदेव सिद्धयोगइव तदाश्रयणेन निःशेषलोकवशीकरण
क्षमत्वं जन्मदिवसमिति तद्गोचरपतितानांकामोत्पत्तेः रसाय
नमिवेतियथारसायनवशात्कश्चित्परिपूर्णश्च स्थिरश्च भवति तद्व
देतदाश्रयेण यौवनं ॥

अतिचिरमुपरिविश्राम्यद्भिरिवचलितविकटं पतद्भिः खुरैःखंडितभुविप्रतिक्षणदशनविमुक्तखणखणायितखरखलीने दीर्घघ्राणलीनलालिकललाटलुलितचारुचामीकरचक्रके शिंजानशातकौंभजयनशोभिनि मनोरंहसि गोलांगूलकपोलकालकायलोम्नि नीलसिंधुवारवर्णे वाजिनि महति समारूढमुभयतः पर्याणपट्टाश्लिष्टहस्ताभ्यामासन्नपरिचारकाभ्यांदोधूयमानधवलचामरिकायुगलमग्रतः पठतोवंदिनः सुभाषितमुत्कंटकितकपोलफलकेनलग्नकर्णोत्पलकेसरपक्ष्मशकलेनेव मुखशशिनाभावयंतमनंगयुगावतारमिवदर्शयंतं

अतिचिरमित्यादिनानाकुलत्वमुच्यतेयदुक्तंआवृताकुंचितास्थूलदलपाल्यग्रसंस्थिताः विवर्ज्याश्चाकुलपदन्यासेनगमनेनचेति विकटंचित्रखुरैरिति तद्व्यापारवैचित्र्याद्द्रुत्वमग्रिमयोरेव एवंविधसन्निवेशसंभवात् खलीनं कविका लालिका कविका शेखरंआयानंहयमंडनमाला गोलांगूलः कृष्णमुखो वानरः नीलेत्यादो कुमुदकुंदमृणालगौरइत्यादिवन्नपौनरुक्त्यं महतीति उक्तंच सर्वलक्षणहीनोपिमहाकायःप्रशस्यतइति आसन्नेत्यनेनविश्वसनीयत्वमुक्तं अनंगजन्मना यदुपलक्षितं युगं कालविशेषः तस्यनूतनमदनसादृश्यात् यद्वा अनंगयोर्युगंतदवतारमिव द्वित्वसंख्यापूर्वकत्वात्

संवलनप्रकटितोरुत्रिभागेन हारीतहरिता निविडनिपीडितेनाधरवाससा विभज्यमान तनुतरमध्यभागमनवरतश्रमोपचितमांस कठिनविकटमकरमुखसंलग्नजानुभ्यां विशालवक्षःस्थलोपलवेदिकोत्तंभनशिलास्तंभाभ्यां चारुचंदनस्थासकस्थूलकांतिभ्यामूरूदंडाभ्या मुपहसंतमिवैरावतकरायाममतिभरितोरुभागभरवहनखेदेनेव तनुतरजंघाकांडंकल्पपादपपल्लवद्वयस्येव पाटलस्योभय पार्श्वावलंबिनः पादद्वयस्य दोलायमानैर्नख मयूखैरश्वमंडनचामरमालामिव रचयंतम भिमुखमुच्चैरुदंचाद्भिः

संवलनंसंकोचनंहारीतःपक्षिभेदः हरितानीलेन मकरमुखंजानुनोरुपरिभागः उत्तंभनंधारणं स्थासकश्चंद्रकः आयामोदैर्घ्यं न केवलमायामं शुक्लत्वमप्युपहसंतं धर्मयोरेकानिर्देशोन्यसंबिद्साहचर्यात् अतिभरितोरुभारवहनेनेतिपाठः ऊरूएवभारः प्रशस्ता जंघा जंघाकांडं कल्पपादपसंबंधितया न केवलं लौहित्यं सौकुमार्याद्युच्यते यावत्सकलसंपत्फलप्रदत्वादिप्रकर्षांतरम्

प्रभयासमुत्सर्पंत्या कृतसकुसुमहारितकुंदपल्ल
वकर्णावतंसमिवोपलक्ष्यमाणमामोदितमृ
गमदपंकलिखितपत्रभंगभास्वरंभुजयुगल
मुद्दाममकराक्रांताशिखरामिव मकरकेतुकेतु
दंडद्वयं दधानं धवलब्रह्मसूत्रसीमंतितं सा
गरमथनसामर्षगंगास्रोतः संदानितामिव मं
दरंदेहमुद्वहंतं कर्पूरक्षोदच्छुरणपांसुलेनेव कां
तोच्चकुचचक्रवाकयुगलाविपुलपुलिनेनोरःस्थ
लेन स्थूलभुजायामपुंजितं पुरोविस्तारयंत
मिवदिकूचक्रंपुरस्तादीषदधोनाभिनिहितैक
कोणकमनीयेन पृष्ठतः कक्ष्याधिकाक्षिप्तपल्ल
वेनोभयतः

मृगमदः कस्तूरिकासंदानितंवद्धवेष्टितमित्यर्थः कुचावत्रकांता
संवंधिनावेव चक्रवाकयुगलंतस्यकृते पुलिनसदृशंकोणः पल्ल
वःपृष्ठतः पश्चाद्भागेकक्ष्यायाः परिवलनादाधिक श्रुतिरित्युक्तः
क्षिप्तोलंवमानःपल्लवोयस्यतत्

द्राघीयसा घोणावंशेन शोभमानमतिसुरभि सहकारकर्पूरकक्कोललवंगपारिजातकपरिमलमुचा मत्तमधुकरकुलकोलाहलमुखरेण मुखेन सनंदनवनं वसंतमिववमंतं आसन्नसुहृत्परिहासभावनोत्तानितमुखमुग्धहासितैर्दशनज्योत्स्नास्नापितादिङ्मुखैः पुनःपुनर्नभसि संचारिणं चंद्रालोकमिव कल्पयंतं कदंबमुकुलस्थूलमुक्ताफलयुगलमध्याध्यासितमरकतस्य त्रिकंटककर्णाभरणस्य प्रेंखतः ॥

द्राघीयसा दीर्घतरेण सहकारः सुगंधद्रव्यभेदः सहकारफलैर्वा क्रियते पारिजातकोनेकद्रव्यसंस्कृतः मुखवासविशेषः देववृक्षश्च वसंतश्चैवंविधेनैव मुखेन प्रारंभेनोपलक्षितोभवति रत्नत्रितयेन कृतं त्रिकोणकंटकाख्यकर्णाभरणं ॥

मालतीशेखरस्रजा सकलभुवनविजयार्जितया रूपपताकयेव विराजमानमुत्सर्पिभिः शिखंडखंडिकापद्मरागमणेररुणैरंशुकजालै रदृश्यमानवनदेवताविधृतैः वालपल्लवैरिव प्रमृज्यमानमार्गरेणुपरुषवपुषं वकुलकुड्मलमंडलीमुंडमालामंडनमनोहरेण कुटिलकुंतलस्तवकमालिना मांलितातपांपिवं तामिवदिवसं पशुपतिजटामुकुटमृगांकद्वितीयशकलघटितस्येव सहजलक्ष्मीसमालिंगितस्य ललाटपट्टस्य मनःशिलापंकपिंगलेन लावण्येन लिंपंतमिवांतरिक्षमभिनवयौवनारंभावष्टंभप्रगल्भदृष्टिपाततृणीकृत त्रिभुवनस्य चक्षुषः प्राघिम्ना विकचकुमुदकुवलयकमलसरःसहस्रसंछादितदशदिशं शरदमिवप्रवर्त्तयंतमायतनयननदीसीमांतसेतुबंधेन ललाटतटशशिमणिशिलातलगलितेन कांतिसलिलस्रोतसेव

शिखंडखंडिका चूडाभरणं प्रमृज्यमानेतिवर्त्तमानकालोऽत्रविवक्षितः वकुलेत्यादिना निपीयमानातपतुल्यवस्तुनिर्देशः कुंतलः केशहस्तः सएव स्तवकः पुष्पस्तवकः पुष्पसंघातः सहजाअकृत्रिमासहोत्पन्नाचलक्ष्मीः शोभना श्रीश्च लावण्यमत्रकांतिः अवष्टंभोगर्वः २०

कृपाणपाणिना सेवागृहीतविविधवनकुसुमफलमूलपर्णेन चल चल याहियाहि अपसर्पापसर्प पुरः प्रयच्छ पंथानमित्यनवरतकृतकलकलेन युवप्रायेण सहस्रमात्रेण पदातिबलेन सनाथमश्ववृंदं ददर्श मध्येच तस्य सार्धचंद्रेण मुक्ताफलजालमालिना विविधरत्नखंडखचितेन शंखक्षीरफेनपांडुरेणक्षीरोदेनेव स्वयंलक्ष्मींदातुमागतेन गगनगतेनातपत्रेण कृतच्छायमच्छेनाभरणद्युतीनां निवहेन दिशामिव दर्शनानुरागलग्नेन चक्रवालेनानुगम्यमानमानितंबविलंबिन्या ॥

मध्यइत्यादौ तस्यच मध्येष्टादशवर्षदेशीयं युवानमद्राक्षीदिति संबंधः क्षीरोदस्यापि अर्धचंद्रादि सर्वं योज्यं छायाकांतिरपि चक्रवालेनसमूहेन नितंबशब्दोमुख्यार्थः पश्चान्नितंबः स्त्रीकट्याइत्यर्थः

तस्मिन्महतिशफरोदरधूसरेरजासिपयसीव मकरचक्रंल्लवमानं पुरःप्रधावमानेन प्रलंव कुटिलकचपल्लवघटितललाटतटजूटकेन धवलदंतपत्रिकाद्युतिहासितकपोलभित्तिनापिनद्धकृष्णागुरुपंककल्कच्छुरणकृष्णशवलकषायकंचुकेन उत्तरीयकृताशिरोवेष्टनेन वामप्रकोष्ठनिविष्टरूपष्टहाटककटकेन द्विगुणपट्टपट्टिकागाढग्रंथिग्रथितासिधेनुना अनवरतव्यायामकृशकर्कशशरीरेण वातहरिणयूथेनेव मुहुर्मुहुः खमुड्डीयमाणेनलंघितसमविषमावटविटपेन कोणधारिणा

शफरामत्स्याः तदुदरवत्तेश्चधूसरे प्रलंवेत्यादिना सज्जत्वमुक्तंकचाः केशाः सौकुमार्यात्पल्लवानीव घटितललाटजूटता दाक्षिणात्येषुवेशः दंतपत्रिका कर्णाभरणभेदः पिनद्धोवद्धःकृष्णागुरुणः पंकोनिर्घृष्टकृष्णागुरु तस्य शुष्कस्य सतः कल्कः चूर्णःतच्छुरणात्कृष्णेनगुणेनशवलं कषायंसाधिवासितं कंचुकं वार वाणं यस्य उत्तरीयेत्यादिना सन्नद्धतां वर्मादिप्रसंगंचाह त्यनेनाश्रमिस्वभाववर्णना शृंगारिताचोक्ता प्रको दरत्निमाणिबंधयोः हाटकं स्वर्णं यदेव द्विगुणाऽव सहत्वं ग्रथिता अविस्रंसिनी असिधेनुः छुरिका योवाताभिमुखं धावति अवट उन्मार्गः कोण

अन्येद्युरपिअनेनैवक्रमेणनक्तंदिनमत्यवाहयत् एवमतिक्रामत्सु दिवसेषु गच्छतिच काले याममात्रोद्भूतेचरबौउत्तरस्यांककुभि प्रतिशब्दपूरितवनगव्हरंगंभीरतारतरं तुरंगहेषितह्रादमशृणोत् उपजातकुतूहलाच निर्गत्यलतामंडपाद्विलोकयंतीविकचकेतकीगर्भपत्रपांडुरं रजःसंघातंनातिदवीयसि संमुखमापतंतमपश्यत् क्रमेणच सामीप्योपजायमानाभिव्यक्ति

यद्वा आसनवर्गप्रभृतिष्वष्टसुप्रत्येकमष्टपुष्पिका अतिशेतुमभि
वितुमिच्छता अतिशिशयिषमाणेन स्वादिम्ना मृष्टत्वेन शरीर
त्वात्तृप्तिभोजनं अन्येद्युरन्यस्मिन्नहनि यामःप्रहरः
दिनतत्कालानिवर्त्तनीयंकर्मैवलक्ष्यतेगंभीरश्चिरकाल
दूरदेशश्रूयमाणः हेषितमश्वशब्दः तद्रूपोह्रा
क्रमेणसादाश्ववृंदंसददर्शेतिसम्बंधः

पुलिनपृष्ठप्रतिष्ठितसैकतशिवलिंगाचभक्त्या परमयापंचब्रह्मपुरःसरां सम्यङ्मुद्राबंधवि हितपरिकरांध्रुवागीतिगर्भा मवनिपवनवन गगनदहनतपनतुहिनकिरणयजमानमयी मूर्त्तीरष्टावपिध्यायंतीसुचिरमष्टपुष्पिकामदा त्त्वाप्रयत्नोपनतेनफलमूलेनामृतरसमप्यति शिशायिषमाणेन च स्वादिम्ना शिशिरेण शोणवारिणा शरीरस्थितिमकरोत् अति वाहितदिवसाच तास्मिंल्लतामंडपशिलातले कल्पितपल्लवशयनासुष्वाप

लिंग्यतेनेनेति लिंगमाकारः पंचब्रह्माणिसद्योजातः वामदेवः अघोरः तत्पुरुषः ईशानश्चेति मुद्राबंधः विशिष्टः करांगु... सन्निवेशः ध्रुवाख्याविशिष्टागीतिः वनं तोयं यजमा... अष्टौपुष्पाण्येवाष्टपुष्पिका तत्रप्रभृतिगंधप्रधानं पा... नादिकंरसप्रधानमार्घ्यंप्रदीपाभरणप्रभादिरूपप्रधानंतैज... लेपनप्रभृतिस्पर्शप्रधानंवायवीयं सुषिरातोद्यगीतादिकंश... धानमाकाशीयंअनुध्यानंमानसं अस्तिसर्वत्रेवेश्वरइति निश्च... यो वौद्धं अहमेवेश्वर इत्याहंकारिकं

पितामहस्यापत्यंहिरण्यवाहनामानं महानदं
यंजनाः शोणइति कथयंति दृष्ट्वाचतंरामणी
यकहृतहृदयातस्यैवतीरेवासमरचयत् उवाचच
सावित्रींसखिमधुरमयूरविरुतयः कुसुमपां
सुपटलासिकतिलतरुतलाः परिमलमत्तम
धुपवेणीवीणारणितरमणीयारमयंतिमां मं
दीकृतमंदाकिनीद्युतेरस्य महानदस्योपकंठ
भूमयः पक्षपाति च हृदयमत्रैव स्थातुमे इत्य
भिनंदितवचनाच तथेतितयातस्य पश्चिमेती
रेसमवातरत् एकस्मिंश्चशुचौ शिलातलस
नाथेतटलतामंडपे गृहबुद्धिंवबंध विश्रांताच
नातिचिरादुत्थाय सावित्र्या सार्धमुच्चितार्चन
कुसुमा सस्नौ ॥

...तामहस्येति तद्वक्तथा तदाश्रयणं सिकताविद्यंते यस्यस
सिकतिलः मत्तशब्देन सशब्ददत्वंवेणीपदेनच तंत्रसान्निवेश
सादृश्यमाह वेणीपंक्तिः ॥

अंशुकोष्णीषपट्टिकामिव सुमेरुनृपस्य दुगूल कदलिकामिव कैलासकुंजरस्य पद्धतिमिवापव र्गस्य नेमिमिवकृतयुगस्य सप्तसागरराजम हिषींमंदाकिनीमनुसरंती मर्त्यलोकमवतता र अपश्यच्चांबरतलास्थितैव हारमिव वरुण स्य अमृतनिर्झरमिवचंद्राचलस्य शशिमणि निःष्पन्दमिवविंध्यस्य कर्पूरद्रुमद्रवप्रवाह मिव दंडकारण्यस्य लावण्यरसप्रस्रवणमि वदिशांस्फाटिकाशिलापट्टशयनमिवांबराश्रि याः स्वच्छशिशिरसुरसवारिपूर्णंभगवतः

विटोभुजंगः उष्णीषंशिरोवेष्टनं दिक्षु प्रसिद्धं दुगू[illegible] लसमानार्थः पद्धतिर्मार्गः अपवर्गोमोक्षः कृतयुगर[illegible] [illegible]काष्ठस्यरथस्येत्यर्थः यथा नेमिवशाद्रथग्रहणं तथा तद्व[illegible] ताख्यस्य युगस्य सप्तसागरराजः क्षीरसमुद्रः चंद्राख्यः पर्व[illegible] इति केचित् शशिमणिश्चन्द्रकांतः

कुचकलशविलुलितविग्रहां ग्राहग्रावग्राम स्खलनमुखरितस्त्रोतसं सुषुम्णास्रुतशशिसुधाशीकरस्तवकतारकिततीरां धिषणाग्निकार्यधूमधूसरितसैकतां सिद्धविरचितवालुकालिंगलंघनत्रासविद्रुतविद्याधरां निर्मोकमुक्तिमिव गगनोरगस्य लीलाललाटिकामिव त्रिविष्टपविटस्य विक्रयवीथीमिव पुण्यपण्यस्य दत्तार्गलामिव नरकनगरद्वारस्य

रोधस्तटं त्वंगचरत् आप्लवनंस्नानंपितरोदेवविशेषाः आज्यपाः सोमपावर्हिषदश्च आचमनेत्यादिना पितामहवन्नस्नानादिनि ...मस्योच्यते अतएवशचीपदेन संभोगासक्तत्वमिव पोषितं ...समूहः सुषुम्णाख्योऽमृतमयोरविरश्मिःधिषणो वृहस्प...क्तत्वेन लिंगेषुभगवत्सन्निधानमावेद्यते निर्मोकः सर्प...ः विस्रंसतयाशुक्लत्वेन लहरिकावलीत्वेन च निर्मोकमुक्तिमिवेत्युत्प्रेक्षा गगनमिवोरगः कृष्णतया ललाटिकालङ्कारः

ध्रुवप्रवृत्तां धर्मधेनुमिव अधोधावमानधवल पयोधरामुद्धुरध्वनि मंधकमथनमौलिमाल तीमालिका मालीयमानवालखिल्यरुद्धरो पस मरुंधतीधौततारवल्वचं स्वगत्तुंगतरंग तरत्तरलतरतारस्तारकां तापसावितीर्णतरल तिलोदकपुलकितपुलिना मांल्लवनपूतपि तामहपातितापितृपिंडपांडुरितपारां पर्यंत सुप्तसप्तर्षिकुशशयनसूचितसूर्यग्रहसूतको पवासामाचमनशुचिशचीपतिमुच्यमानार्च नकुसुमनिकरशारांशिवपुरपतितानिर्माल्यमं दारदामकामनादरदारितमंदरदरीदृषदम नेकनाकनायकनिकायकामिनी

ध्रुवंनित्यंवियत् तस्मात्प्रवृत्तां ध्रुवस्तारकाविशेषःध्रुवान्नित्यस्था नाद्वा विष्णोर्वाध्रुवावूरूपश्वाद्भागो सक्थिनी ध्रुवेवा तयोः प्रक र्षेण वृत्तां परिवर्तुलांवा अधइतिपदेन धावनक्रियासह... स्यग्रहणं सूच्यते अतएव धवलाः शुक्लाः पयोधरामेघा... इतरत्राधोधावमानाः पयः पूर्णत्वाल्लंबमानाः क्षीरस्रुतेश्च... स्तनायस्याः अधोधावमानं वेगेन प्रसरद्धवलंपयोधारयति... तांअधोधावमानोधवलोयः पयोधोवत्सः तं राति ददाति या... धवलोवृषस्तस्मैपयोधारयति या तां वेत्यादिकाः कुल्याख्याएव उद्धुरः उद्भटः अंधकमथनः शिवः आलीयमानाः श्लिष्यंतो वालखिल्यामुनिभेदाः

तरलयसि दृशं किमुत्सुकामकलुषमानसवा सलालिते अवतर कलहंसिवापिकां पुनरपि यास्यासिपंकजालयम्। तच्छ्रुत्वासरस्वती पुनरचिंतयत् अहमिवानेन पर्यनुयुक्ता भवतु मुनेर्वचनंमानयामीत्युक्त्वोत्थाय कृतमहीत लावतरणसंकल्पा परित्यज्यवियोगविक्लवं स्वपरिजनं ज्ञातिवर्गमवगणय्यावगणा त्रिःप्रदक्षिणीकृत्य चतुर्मुखं कथमप्यनुनय निवर्त्तितानुयायिव्रतिव्राता ब्रह्मलोकतः सावित्रीद्वितीया निर्जगाम ततःक्रमेण ॥

...नसंयस्यसः निर्मलचेता ब्रह्मा मानसाख्यंच सरः ... शीलिता वापिका पुष्करिणी उच्यतेऽस्यां तानि क...ति वापिका मर्त्यभूमिरपि पंकजमालयोयस्यस ब्रह्मा सरश्च पर्यनुयुक्ता उपपत्त्यावोधिता अवगणा केवला सावित्री व्यतिरेकेण नान्यपरिवारा कथमपीति नभृत्यादिवत् व्रतिव्रातः तपस्विसमूहः॥ततइत्यादौ ईदृशंमंदाकिनीमनुसरंती सरस्वती मर्त्यलोकमवततारेतिसंबंधः

नमस्तुंगशिरश्चुंबिचंद्रचामरचारवे त्रैलोक्यनगरारं
भमूलस्तंभाय शंभवे। हरकंठग्रहानंदमीलिताक्षींन
माम्युमां कालकूटविषस्पर्शजातमूर्च्छागमामिव ३

नमस्तुंगेत्यादिना नकाचित्प्रणतो यो मूर्धा तत्स्पर्शी चन्द्र एव सि
तवालतुल्यप्रभाप्रसरतया स्वेदादिविनाशाद्विशिष्टस्यानिश्च
तश्च चामरं त्रैलोक्यमेव नानाभंगिशोभित्वान्नगरं तदारंभे
मूलस्तंभः नगरारंभे हि मूलस्तंभो भवति तत्र च पट्टबंधा
दिवदुत्प्रेक्षणानंतरमुन्नते पृष्ठदेशे चन्द्रतुल्यं श्वेतं चामरं क्रियत
इति स्थितिः केचित्पुनस्त्रैलोक्यनगरस्यारंभे मूलं मूलकारणं पर
माणवस्तेषामुपाश्रयेण मूलकारणत्वात्स्तंभ इव तेहि तद्दशा
त्कार्यमारभन्ते तस्य निमित्तकारणत्वादित्याहुः स्वयंभूः शंभु
रादित्यष्टतिनामसहस्रे दृष्टत्वाद्धरेः शंभूर्ब्रह्मा त्रिलोचनावित्यभि

धाकोशदर्शनाच्च ब्रह्मणोपि नमस्कारो यमित्यन्ये वदंति व्याकु
र्वते च हरिपक्षे त्रैलोक्याक्रमणकाले यद्वा यस्याः शिरास्यद्यौर्मूर्धा
स्वं नाभिश्चरणौ मही इत्यभिप्रायेण तुंगमुच्छ्रितं द्युलक्षणं यच्छिरः
तच्चुंबिचंद्र एव चामरं तेन चारवे ब्रह्मपक्षे चंद्रः स्वर्णं तन्मयं चामर
मिव चामरं केशकलापः हिरण्यकेशो हि ब्रह्मा त्रैलोक्यादीनि स
र्वत्र तुल्यमिति २ हरेत्यादिना प्रियं प्रति गाढस्नेहादिसौकुमार्यं
चोमयोच्यते कालकूटविषेति प्रशंसार्थः सामान्यपदप्रयोगे भे
रुमहीधरचूतवृक्षादिवत् आगमः प्रारंभः ३

नमःसर्वविदेतस्मैव्यासायकविवेधसे चक्रेपु
एयंसरस्वत्यार्योवर्षमिवभारतम् ॥ ४ ॥

संप्रत्युत्कृष्टकवित्वाभिमानेन नादृशमेव कविवरंस्तौति नमः सर्वेत्यादिना सर्वांवेदाधिकाविद्यागीतादिकलाश्च वेत्तियः तस्मै तदुक्तं नासौशब्दौनतद्वाच्यंनसाविद्यानसाकला जायते यन्नकाव्यांगमहोभारोमहाकवेरिति कविरेववेधाः उक्तंच अपारे काव्यसंसारे कविरेवप्रजापतिः कवीनांवेधाःकविशब्दोत्रोपचारात् कविवुद्धिषु वर्त्तते तेन कविवुद्धीनां श्रेष्ठ इत्यर्थः तथाचाहमुनिः इतिहासोत्तमादस्माज्जायंते कविवुद्धय इति यद्वा व्युत्पत्त्युत्पादनद्वारेण कवयएवंभूताः संतःक्रियंते मुख्यएव कविशब्दस्यार्थः यदुक्तं इदंकविवरैः सर्वैराख्यानमुपजीव्यत इति पुण्यं पावनं यदुक्तं भारताध्ययनात्पुण्यादपिपादमधीयतः श्रद्दधानस्यपूयंते सर्वपापानि देहिन इति सरस्वतीवाणी तस्यालतायाइव पुष्पादिहेतुत्वात् वर्षं वृष्टिमिव वर्षं वा स्थानविशेषः यतोसौ तत्रास्ते यदुक्तं यदिहास्तितदन्यत्र यन्नेहास्तिनतत्क्वाचित् भारतानधिकृत्यकृतोग्रंथो भारतस्तं यद्वाभारतंवर्षमिव भरतः कश्चिद्राजा तस्यनिवासं भारतं वर्षं भूभागैकदेशस्तदिव उक्तंच स्याद्वृष्ट्यांलोकधाउवंशेवत्सरेवर्षमस्त्रियामिति यद्वा भारतवर्षांतरस्थाभावा मनुष्येषु सुलभास्तद्वन्महाभारतस्था सरस्वती एतदपि सरस्वत्याख्यया नद्या पुण्यमेवं सर्वज्ञतागुणकथनेन कविप्रशंसांकृत्वा काव्यप्रशंसामाह प्रायइत्यादिना ॥ ४ ॥

प्रायःकुकवयोलोकेरागाधिष्ठितदृष्टयः को
किलाइवजायन्तेवाचालाःकामचारिणः ॥ ५ ॥

काव्यमेवं नाम स्वभावसुभगं येनेदृशा अपि कवयःप्रायः प्राचुर्ये
णकोकिला इवजायंते वल्गुवाचः संपद्यन्ते किंपुनःसंविशि
ष्टा नजायेरन् कोचित्पुनर्भूयसा कुत्सिताः कवयो जायंतइति
कुकविनिन्दैवेयमिति व्याख्यातवंतः रागोद्वेषपूर्वकोनर्था
भिनिवेशः तेनाधिष्ठिता दृष्टि र्बुद्धिर्येषां वाचाला असंबद्धप्रला
पिनः कामेन स्वेच्छया नत्वलंकारकृद्दर्शितनीत्या कुर्वंतिये
ते कोकिलपक्षे कुकंतिगृहूणंति चेतांसि इति कुकाः तेच
तेवयो मयूरप्रवराः पक्षिणो रागोलौहित्यं दृष्टिश्चक्षुः वा
चा भारत्या आलाः आसमंताल्लांति आवर्जयंति यतस्ता
दृशाः संतः कामं व्यसनं कुर्वंति तच्छीलाः कामोद्दीपन
विभावतां यांतीत्यर्थः यद्वा अवाचालाः अकारप्रश्लेषोत्र॥ ५

संतिश्वानइवासंख्याजातिभाजोगृहेगृहे उत्पा
दकानवहवःकषयःशरभाइव ॥ ६ ॥ अन्य
वर्णपरावृत्त्यावन्धचिन्हनिगूहनैः अना
ख्यातःसतांमध्येकविश्चौरोविभाव्यते ॥ ७ ॥

संतीत्यादि असंख्या अगणनार्हाः जातिस्वरूपवर्णना मात्ररूपां वक्रोक्तिशून्यां भजन्ते गतोऽस्तमर्को भातीन्दुर्यांति वासाय पक्षिण इत्यादिवत् श्वानोप्यसंख्या नास्तिसंख्यं संग्रामोयेषांते जातिशब्देनात्र श्वजातिसमवेता अमेध्य भक्षणादयोगृहीताः॥यद्वाश्वत्वंनामजातिः तत्प्रतिपादनंप्रयोजनांतरशून्यतामावेदयति उत्पादका नवनिर्माणकारिणः ऊर्ध्वपादाश्च शरभाहिप्राणिभेदा अष्टपादाएते श्वजातीया इति केचित् ॥ ६ ॥ अन्येति कविश्चौरः सहृदयानांमध्ये नाख्यातः कथितोपि नज्ञायते नुआसमंतात् ख्यातोपितु किंचित्प्रथितोवा अन्ये पूर्वकविनिवद्धविलक्षणाये वर्णा अक्षराणि तेषांरचनेन वंधचिह्नं श्रीलक्ष्मीप्रभृतिरचनालिंगं अन्येतु भाषालंकारप्रभृतिवंधचिन्हमाहुः अथच सतां साधूनां मध्ये चौरो लक्ष्यते कीदृक् नना अना कापुरुषः अख्यातोऽप्रसिद्धः केन अन्यः प्राक्तनच्छायाव्यतिरिक्तस्त्रासकृतः पाण्डिमादिर्वर्णः मुखरागविशेषस्तत्परिवर्त्तनेन यद्वा शूद्रत्वेसति द्विजादिवर्णाश्रयेण स्वजात्युचितस्य स्वभावस्य त्यक्तुमशक्यत्वाद्भावप्रकटनमवश्यमेव भवति यतोवंधः शृंखलादिकृतोग्रंथि स्ताच्चिन्हत्वं स्वगूहनादि ॥ ७ ॥

श्लेषप्रायमुदीच्येषु प्रतीच्येष्वर्थमात्रकं उ
त्प्रेक्षा दाक्षिणात्येषु गौडेष्वक्षरडंबरः॥ ८॥
नवोऽर्थो जातिरग्राम्या श्लेषोऽक्लिष्टः स्फुटो रसः
विकटाक्षरबंधश्च कृत्स्नमेकत्र दुष्करम् ॥९॥

श्लेषेत्यादि मात्रकपदेन श्लेषयमकाद्यलंकारशून्यत्वं दर्श
यति अक्षरेत्यादिना अर्थविशेषाभावं प्रसादादिगुणागु
फनाभावं चाख्याति एतदुक्तं भवति क्वचित्कश्चिद्गुणोऽपि
भवति सच भवन्नपि न सहृदयजनावर्जकइति अमुनैवा
भिप्रायेण नव इत्यादीनि प्रत्येकं विशेषणपदानि वक्ष्यति ८॥
नवइत्यादि नव आद्यैः कविभिः अनिबद्धः चमत्कारी च जा
तिः स्वभावोक्तिः अग्राम्येति ननु गतोऽस्तमर्क इत्या
दिरूपा सधर्मेषु तंत्रप्रयोगः श्लेषः आश्लिष्टः सम्यगनेका
र्थप्रतिपादनक्षमः स्फुटो दुर्बोधभंग्यादिभिः अदूषितः र
सः शृंगारादिः विकटः उदारतालक्षणबंधगुणयुक्तः यत्र
सति नृत्यंतीव पदानि प्रति भासंते ॥ ९ ॥

किंकवेस्तस्यकाव्येनसर्ववृत्तांतगामिनी क
थेवभारतीयस्यनप्राप्नोतिदिगंतरम्॥१०उच्छ्वा
सांतेप्यखिन्नास्तेयेषांवक्त्रेसरस्वती कथमा
ख्यायिकाकारानतेवंद्याःकवीश्वराः ॥ ११ ॥

किमित्यादि वृत्तानिवर्णमात्रागणसमार्थसमविषमरूपाणि त
दंतगमनंतद्विरचनक्षमत्वंभारतीवाणीनप्राप्नोति अदृष्टमपिदृष्ट
मिव जगत्त्रयंप्रतिभानवशाद्व्युत्पत्तेश्च तथात्वेन प्रकाशयति
यद्वाजगत्त्रयप्राथिताभवतीतिस्फुटएवार्थः भरतानधिकृत्यग्रथिता
भारती कथैव स्यापिसर्वे येवृत्तांताः सत्पुरुषचरितान्युपाख्या
नानिचतान्गमयति बोधयति तथासर्वत्रज्ञेयाभवति तथाच ना
रदोश्रावयद्देवानासितोदेवलःपितॄन् गंधर्वयक्षरक्षांसिश्राव
यामासवैशुक इत्युक्तं १० अधुनास्वगुरुतः स्वप्रभृतिभिः कृ
तानाख्यायिकादीन् काव्यभेदान् स्तुवन्ननौद्धत्यार्थं सर्वत्र नम
स्कारमाह उच्छ्वासांतइतिउच्छ्वासइवोच्छ्वासोविश्रांति
स्थानं सर्गादिवत्कथासंधिस्तस्यांतेप्यखिन्ना उच्छ्वासांतरकर
णक्षमा अविच्छिन्नप्रतिभाना इतियावत् गुरुत्वाद्बहुवचनं
नाद्यातोहं तुधैवंक्रमितिवक्त्रलक्षणं वक्त्रे सरस्वती वृत्तविशेषयो
गिनीत्यर्थः एतस्मिन्नाख्यायिकाद्द्भिर्भाविवस्तुसंसूचनाय वा
ग्विरच्यते तथाचाहभामहः

कवीनामगलद्दर्पोनूनंवासवदत्तया शक्त्येव पांडुपुत्राणांगतयाकर्णगोचरम् ॥ १२ ॥ पदवंधोज्ज्वलोहारीकृतवर्णक्रमास्थितिः भट्टारहरिचंद्रस्यगद्यबंधोनृपायते ॥ १३ ॥

वक्त्रंचापरवक्त्रंच काव्येभाव्यार्थशंसिनोति आख्यायिकाःकुर्वीतीत्याख्यायिकाकाराः यद्वा आख्यायिकेवाकारोयेषां अथक विपुराणमितिन्यायेन कवयश्चते ईश्वराहरिहरब्रह्माणः उच्छ्वसंति भूतान्यस्मिन्नित्युच्छ्वासःकल्पःतदंतसंहारेपि तेअखिन्नाः कल्पांतरजननोद्योगिनः तेषांमुखे वागीशी उक्तंच सरस्वती वाग्बलमुत्तमोनिल इत्यादि आख्यायिकाभिराख्यानैराकारोयेषां सर्वस्यहि शास्त्रागमसमधिगम्याः नपुनः प्रत्यक्षलक्ष्याः तेचवंद्याः सर्वस्य ॥ ११ ॥ कवीनामिति वासवदत्ता कथा

वासवेन शक्रेण दत्ताच कर्णः श्रवणंराधेयश्च कवीनां काव्यकर्तॄणां द्रोणादीनांच १२ पदेत्यादि पदानां सुप्तिङ्न्तानांबंधः प्रकृष्टा रचना रीतिरित्यर्थः स्वमंडलावष्टंभश्च हारीहृद्योहारयुक्तश्च अहारीतिवा नकस्यचिदपि यो हरति कृता वर्णानामक्षराणां क्रमेण भामहादिप्रदर्शितनीत्या स्थितिरवस्थानं यत्र कृतयुगवद्वर्णानां द्विजादीनां क्रमेण मन्वादिस्मृतिकारप्रकाशितमार्गेण स्थितिः पालनं यस्मिन् सतीतिच भट्टारेति पूजावचनम् ॥ १३ ॥

अविनाशिनमग्राम्यमकरोत्सातवाहनः वि
शुद्धजातिभिः कोशंरत्नैरिवसुभाषितैः ॥
१४ कीर्त्तिःप्रवरसेनस्यप्रयाताकुमुदोज्ज्व
ला सागरस्यपरंपारंकपिसेनेवसेतुना ॥
१५ ॥ सूतधारकृतारंभैर्नाटकैर्बहुभूमिकैः
सपताकैर्यशोलेभेभासोदेवकुलैरिव ॥ १६ ॥

अविनाशिनमित्यादि अविनाशिनं प्रसिद्धमनश्वरंच अग्राम्यं वैदग्ध्ययुक्तं अग्राम्यभवंच जातिःस्वभावोक्तिरूपोलंकारः कोशः समुच्चयो गंजश्च सुभाषितैः सूक्तिभिः शोभनंच भाषितं प्रभावर्णनं येषांतैः ॥ १४ ॥ कीर्त्तिरित्यादि प्रवरसेनः कश्चित्कविः प्रवे प्लुते रसोयेषां ते प्रवरसाः वानराः तेषामिनः स्वामी प्रवराचसेना यस्यस सुग्रीवश्च कुमुदवत् कैरववत् यद्वा कुः भूमिः तस्यामुत्प्रहर्षः तयेति कुमुदेन वानरसेनापतिनाच सेतुः प्राकृतकाव्यग्रन्थः सेतुश्च ॥ १५ ॥ सूत्रेत्यादि सूत्रधारः पूर्वरंगस्य प्रवक्तास्थायोसकः स्थपतिश्च भूमिकाः पात्राणि रामाद्यनुकार्यावस्थाभूमयः उपभोगनिमित्तान्युत्पत्तिस्थानानि पताका अर्थप्रकृतिः उक्तंच बीजाबिन्दुः पताकाच प्रकरीकार्यमेवच अर्थप्रकृतयोह्येताःपंचसर्वप्रयोगगाइति यद्वृत्तंतुपरार्थंस्यात्प्रधानस्योपकारकं प्रधानवच्च कल्प्यतेसापताकेतिकीर्त्यते वैजयंतीच पताका ॥ १६ ॥

निर्गतासु नवा कस्य कालिदासस्य सूक्तिषु प्री
तिर्मधुरसांद्रासु मंजरीष्विव जायते ॥ १७ ॥

निर्गतास्विति निर्गता उच्चारितमात्राः आस्तां तावदर्थावग
तिः आपातएव गीतध्वनिवत् किमपि श्रोत्रहारिण्यः यदुक्तं
अपर्यालोचितेऽप्यर्थे बन्धसौन्दर्यसंपदा गीतवद्धृदयाल्हा
दंतद्विदां विदधातियत् तत्काव्यमित्यादि तथा निर्गताः सर्व
देशप्रतीताः अन्यत्र निर्गताः अभिनवोद्भिन्नाः नवाकस्येत्य
नेनैतदुक्तं आसतां तावत्काव्यतत्त्वविदः सहृदया विवेक्तारो
येपि शास्त्राप्रहितबुद्धयो दुर्दुरूढा मत्सरप्रायाः तेषामपि या
हृदयमाल्हादयंति तथाचोक्तं असुणि अपर मंथाए विहरेइवा
आमणंकइन्माणए आणाणजकुवल अवणं अलद्द गंधाण
विसुहाइ इति मधुराश्चताः सान्द्राः सरसाः अन्यत्र मधुनाम
करंदेन किंजल्केन रसेनसांद्राः सुगंधयः ॥ १७ ॥

समुद्दीपितकन्दर्पाकृतगौरीप्रसाधना हरली
लेव नोकहर्य विस्मयायवृहत्कथा ॥ १८ ॥
आढ्यराजकृतोत्साहैर्हृदयस्थैः स्मृतैरपि
जिह्वांतः कृष्यमाणेव नकवित्वेप्रवर्त्तते १९॥

समुदित्यादि वृहत्कथा कस्यन विस्मयायापितु सर्वस्यैव गर्वविनाशायभवतीत्यर्थः अद्भुतकथावर्णनाद्वा आश्चर्याय समुद्दीपिता वृद्धिंनीतः कंदर्पोयस्यां कामजनानां वहूनांवृत्तांतानांवर्णनानुउद्दीपितः स्मरोयथोवा काव्यसेवयाहि शृंगाररसःसमुद्भवति तथा चोक्तं ऋतुमाल्यालंकारप्रियजनगांधर्वकाव्यसेवाभिः उपवनगमनविहारैः शृंगाररसः समुद्भवति यद्वा समुद्दीपितः प्रकाशितः ख्यातिंनीतः कंदर्पोनरवाहनदत्तोयस्यामिति सहि कामांश इत्यागमः कृतंगौर्यांविद्याभेदस्याराधनंयस्यां सहि नरवाहनदत्तेनेशारूपाराधितेति तत्रोक्तं यद्वा गौरींप्रातिपूरयति गौरीप्रसाधनंपरिकरबंधः यथाप्रस्तावोयस्यांगौरीप्रेरितेनहिहरेण तथातस्यांपरिकरबंधः कृतायथासातीवपिप्रिये हरलीलापि समुतू सहर्षादग्धकामाच कृतंगौर्याःप्रसाधनंमंडनंयस्यां क्वकामंप्रतिताद्दग्द्वेषःक्वचकांतांप्रतिप्रसाधनमितिकृत्वाविस्मयमाश्चर्यम् १८ ॥ आढ्येति आढ्यराजःकश्चित्कविः उत्साहोनृत्तेतालविशेषः उदीर्यमाणगीत्याधारभूतपदोपचारात्काठ्यमप्युत्साह इति केचित् यत्रपूर्वश्लोकेनार्थउपक्षिप्यते पश्चात्सएवगद्येनवितन्यते मध्ये वृत्तानिचयश्चभवति सपरिसमाप्तार्थं उत्साहउच्यते इत्यन्ये अपिःसमुच्चये यद्वा आढ्यराजहृदयस्था अप्यंतर्जिह्वांनाकर्षयंति तत्कथंतएवस्मृताइत्यपिशब्दार्थः ॥ १९ ॥

जयतिज्वलत्प्रतापज्वलनप्राकारकृतजगद्र क्षः सकलप्रणयिमनोरथसिद्धिश्रीपर्वतो हर्षः ॥ २२ ॥

इदानीं यमुद्दिश्येयमाख्यायिका क्रियते तस्य तथापि नृपतेर्भक्त्येति अनेननृपतिशब्देनसामान्येननिर्देशंकृत्वाविशेषेणाह जयतीत्यादि ज्वलन्दीप्ततयाप्रसरन् प्रतापएवज्वलनः तंप्राति पूरयति यःप्राकारःतेनकृताजगतिरक्षायेनसः सकलानांप्रणयिनां ये मनोरथास्तत्सिद्धौ श्रियांपर्वतोगिरिः श्रियस्तत्र कूटीभूताइव स्थिता इतियावत् यद्वा यथा पर्वतस्थः कश्चिद्दुराभिभवः तद्धर्षस्थाश्रीरिति अथच श्रीपर्वताख्योगिरिरीदृगेव तथाच ज्वलत्प्रकृष्टतापोयोज्वलनः जठराग्निःसएवनिषेधकत्वात्प्राकारः सालस्तेनकृतामुक्तेर्विघ्नहेतुतया जगतोभूलोकस्यरक्षायेनसः अन्यत्रोत्सादनंतद्यावत् अन्येतुत्रिपुरदाहे योविघ्नमकरोद्गणेशस्तदाहरेणज्वलत्प्रकृष्टतापो ज्वलनप्राकारोनिर्मितः तेनच तत्ररक्षाविधीयतेत्याहुः ज्वलत्प्रतापोज्वलनप्राकारश्चद्वौमुद्रारूपौमंत्रविशेषौस्तः ताभ्यांकृतजगद्रक्ष इतिकेचित् प्रणयिनः सिद्धिकामाः हर्षः कथानायकः इतरत्रहर्षकारितया हर्षः सर्वत्रच परमार्थतोहर्ष एवजयति तस्यैवाभिलषणीयत्वात् सएवकाव्येनक्रियते इतिध्वनति ॥ २२ ॥

तथापिनृपतेर्भक्त्याभीतोनिर्वहणाकुलः करो
म्याख्यायिकांभोधौजिह्वाप्लवनचापलम् ॥
२०॥सुखप्रवोधललितासुवर्णघटनोज्ज्वलैः
शब्दैराख्यायिकाभाति शय्येवप्रतिपादकैः
॥ २१ ॥

एवमनौद्धत्यमुक्त्वाह तथेत्यादि तथापीत्थं जानन्नपि जिह्वा
प्लवनलक्षणं चापलं करोमि यतोनृपतेर्भक्त्याअहमाभिइतःसमं
तायुक्तः निर्वहणे समाप्तावाकुलःजिह्वाच अबधावकालवातः
तत्रवहंत्यांकश्चिद्यथाप्लवनरूपंचापलंकरोति अत्रपक्षे अभी
तोऽत्रस्तः निर्वहणंपारप्राप्तिः कृत्यचइतिएवं ॥ २० ॥ सुखे
त्यादि सुखेनजायासाम्मितत्वेन हृदयाल्हादनपूर्वं नतु वेदेतिहा
सादिवद्यः प्रवोधः प्रकृष्टवोधनं धर्मादिसाधनव्युत्पत्तिःउक्तंच
कटुकौषधवित्तत्काव्यमविद्याव्याधिभेषजं आल्हाद्यमृतवत्का
व्यमविवेकगदापहमिति सुवर्णरचनाशोभनाक्षरघटना प्रतिपा
दकैर्विवक्षिताभिधायकैःशय्यापक्षे सुखंयःप्रवोधःस्वापादुत्था
नं सुवर्णघटना हेमयोजना प्रतिपादकैः खट्वायाउन्नामकैःत
दापादानां प्रतिच्छन्दाः प्रतिपादकाः पुरुषा यत्रोत्थापिताः
पादमुद्रास्तैः अत्रच शोभनोवर्णोलक्तादिकृतः ॥ २१ ॥

एवमनुश्रूयते पुरा.किलभगवान्स्वलोकमधि तिष्ठन्परमेष्ठी विकासिनि पद्मविष्टरे समुप विष्टः शुनासीरप्रमुखैर्गीर्वाणैः परिवृतोब्र ह्मोद्याः कथाःकुर्वन्नन्याश्च निरवद्याविद्या गोष्ठीर्भावयन् कदाचिदासांचक्रे ॥

एवमिति अनुश्रूयते पारम्पर्येणाकर्ण्यते ॥ किलेत्यतएवागमसू चनाय भगवानिति केवलनिर्देश उल्लंठनपरिहारार्थं ब्रह्मलो कमित्युक्ते सत्युत्कर्षदायिन्यात्मीयता प्रतिपत्ति र्न स्यादिति स्वग्रहणं साभिप्रायं अधितिष्ठन्बहुमानेन तद्योगक्षेमादिक मुद्वहन् परमे पदे तिष्ठतीति परमेष्ठी विकासिनीति नित्ययोगे इनिः विष्टरमासनं शुनासीर इन्द्रः गिरःस्तुतिरूपा वर्ण ति भजंतीतिगीर्वाणा देवाः गीरेववाणः शरोयेषामिति प रिवृतः चतुर्दिक्कृतः परिवलितः तस्यचतुर्मुखत्वात् ब्रह्मवदं तीतिब्रह्मोद्याः वदः स्वार्थक्यप्च ब्रह्मणावेदेन ब्रह्मणिपरमात्म नि वा वेदितव्या ब्रह्मोद्याः उक्तंच ब्रह्मोद्यासाकथायस्यामुच्य तेब्रह्मशाश्वतमिति सामान्यविशेषभावेन उद्भासिकांआस्तेइ तिवत् ब्रह्मवदनरूपावा कथास्तासांवक्ष्यमाणगोष्ठ्यभिप्रायेण प्राधान्यात्स्वयंकरणनिरवद्यादोषरहिताः तथाच वात्स्याय नःयागोष्ठीलोकविद्विष्टायाचस्वैरविसर्पिणी परहिंसात्मिकाया च नतामवतरेद्बुधः लोकचित्तानुवर्त्तिन्याक्रीडामात्रैककार्यया गोष्ठ्यासहचरन्विद्वांल्लोकसिद्धिं नियच्छतीति ,.मानाविद्यावित्त शीलबुद्धिवयसामनुरूपैरालापैः एकत्रासनबंधागोष्ठी ॥

तथासीनंच त्रिभुवनप्रतीक्ष्यं मनुदक्षचाक्षुषप्रभृतयः प्रजापतयः सर्वेच सप्तर्षिपुरःसरामहर्षयः सिषेविरे केचिदृचः स्तुतिचराःसमुदचारयन् केचिदपचितिभाजि यजूंष्यपठन् केचित्प्रशंसासामानिजगुः अपरेविवृतक्रतुक्रियातंत्रं न्व्याचचक्षिरे विद्याविसंवादकृताश्च तत्र तेषामन्योन्यस्य विद्याविवादाःप्रादुरभवन् अथातिरोषणःप्रकृत्यामहातपामुनिरत्रेस्तनयस्तारापतेर्भ्राताताम्ना दुर्वासाद्वितीयेन मंदपालनाम्ना मुनिनासह कलहायमानः सामगायन्क्रोधांधोविस्वरमकरोत्

प्रतीक्ष्यः पूज्यः सम्यगुदात्तादिस्वर्यादिप्राधान्यादुदचारयन् जगुः अपचितिः पूजा सामानिजगुरिति साम्नां गानमेवोचितं विद्याविसंवादकृताइति नतु मात्सर्यादिना प्रादुरभवन्निति अनोचित्यशंकया तत्कर्तृत्वपरिहारः प्रकृत्येत्यन्यथा ब्रह्मसन्निधानेन कथमीदृगाक्षेपः कथमीदृशोवकाशइत्याह महातपाइति मुनिरित्यनेनास्य ज्ञानप्राधान्यतुल्यतोद्भासनमतीवापकारः अत्रेस्तनयइति नकेवलं महातपस्त्वेन यावदत्रितनयत्वेनब्रह्मलोकप्राप्तिरस्य अतस्तारापतेरित्यादिना तथाभूतपरमप्रजापतिसंबंधयोग्यत्वमस्याख्यायते द्वितीयेनेति तत्समत्वमुच्यते कथं सामगानेप्यनवहित इत्याह क्रोधांधइति ॥

सर्वेषु च शापभयप्रतिपन्नमौनेषु मुनि
ष्वन्यालापलीलया ऽवधारयति कमलसंभवे
भगवती कुमारी किंचिदुन्मुक्तबालभावे भू
षितनवयौवने नवे वयसि वर्त्तमाना गृहीत
चामरप्रचलद्भुजलता पितामह मुपवीज
यंती निर्भर्त्सनताडनजातरागाभ्यामिव स्व
भावारुणाभ्यां पादपल्लवाभ्यां समुद्भासमा
ना शिष्यद्वयेनेव पदक्रममुखरेण नूपुरयुग
लेन वाचालितचरणा मदननगरस्तोरण
स्तंभविभ्रमं बिभ्राणा जंघाद्वितयं ॥

सर्वेष्वित्यादौ देवी सरस्वती श्रुत्वा जहासेति क्रिया अप्रतिपत्ति
रस्य माभूदित्युत्तमप्रकृतित्वादन्येत्याद्युक्तं अन्येनसहालापली
लाकथा क्रीडया कुमारीति कुमारीत्वेनास्याहास्यादिकंनानुचि
तमितिदर्शयति भूषितेत्यनेन दर्शनीयत्वमाह पितामहमितिसर्वे
प्राधान्यमनेनोक्तं निर्भर्त्सनताडनं तेन तदर्थं वा यत्ताडनं रोषा
द्भूमिहननं तद्वशाच्च जातरागाभ्यामिव पादपल्लवाभ्यामित्यने
नारुणत्वंसौकुमार्यंचाह अतएव गाढताडनेन रक्तत्वमुत्प्रेक्षितं
ताडितोवा अयंताडितस्तत्तुल्योरागोजातो ययोरिति व्याख्येयं
पदक्रमंपादन्यासं परिपाटी अन्यत्रच पदानिचक्रमश्चततूपद
क्रमं चरणौ पादौ चरणाश्च विशिष्टशाखापाठकता वाचालि
ताः क्षोभिता ययेति ॥

सलीलमुत्ककलहंसकुलकलापप्रलापिनिमे
खलाधाम्निविन्यस्तवामहस्तकिसलयावि
हन्मानसानिवासलग्नगुणकलापेनेवांसाव
लंबिनाब्रह्मसूत्रेणपवित्रीकृतकायाभास्वन्म
ध्यनायकमनेकमुक्तायातमपवर्गमार्गमिवहा
रमुद्वहंती वदनप्रविष्टसर्वविद्याचरणालक्त
करसपाटलेनेवचस्फुरताद्दशनच्छदेनाविराज
मानासंक्रांतकमलासनकृष्णाजिनप्रतिमां
मधुरगीताकर्णनावतीर्णशशिहरिणामिव

उत्का उत्सुका मेखलाधाम्नि रशनागुणे मानसं चित्तं सरो
विशेषश्च गुणाअपि भास्वान्दीप्तोमध्यनायकः पदकं यत्र तत्
अथच भास्वतोमध्यंतेन नयति स यदुक्तं परिव्राड्योगयुक्त
अशूरश्चाभिमुखंहतः द्वाविमौपुरुषौलोके सूर्यमंडलभेदि
नाविति मुक्ता मौक्तिकानि मोक्षगामिनश्च हारं मुक्ताकला
पश्च अपवर्गमपि हारं हरसंबंधिनं तत्प्रसादप्राप्यत्वात्
अलक्तकरसेनेव पाटलेनेतिवापाठः स्फुरतेतिरोषात् भगवतीक
पोले शशिहरिणस्यैवावतारः संभाव्यतइति शशिपदं अत्रहि
कपोले ब्रह्मकृष्णाजिनसंक्रांतिस्तत्र कामसंभावना सामान्य
हरिणस्यावतरणे ॥

कपोलस्थलीं दधाना तिर्यक्सावज्ञमुन्नमितैकभ्रूलता श्रोत्रमेकं विस्वरश्रवणकलुषितं प्रक्षालयंतीवापांगनिर्गतेन लोचनाम्बुजलप्रवाहेण इतरश्रवणेनच विकसितसितसिंधुवारमंजरीजुषा हसतेवप्रकटितविद्यामदा श्रुतिप्रणयिभिः प्रणवैरिवच कर्णावतंसकुसुममधुकरकुलैरुपास्यमाना सूक्ष्मविमलेन प्रज्ञाप्रतानेनेवांशुकेनाच्छादितशरीरा वाङ्मयमिवनिर्मलं दिक्षु दशनज्योत्स्नालोकं विकिरंती देवी सरस्वतीश्रुत्वा जहास ॥

कलुषितंप्रक्षालयंतीवेति सलिलस्यक्षालनमेव युक्तमितिसमुचितेयमुक्तिः श्रुतिप्रणयिभिरिति श्रूयतेइतिश्रुतिःध्वनितयाप्रणयःप्रशंसातिशयोयेषांतैः यद्वाश्रुतौश्रोत्रेतत्कर्तृकः प्रणयःप्रार्थनामधुरध्वनिरूपायेषां तैःकर्णसंबंधैरितितु व्याख्याने कर्णावतंसस्यादिना पौनरुक्त्यमपरिहार्यं श्रुतिर्वेदोपिसूक्ष्मार्थदर्शितत्वात् सूक्ष्मस्तीक्ष्णोविमलस्तत्त्वग्राही अन्यत्र सूक्ष्मं तनु विमलं शुक्लंप्रतानः प्रसरः ॥

दृष्ट्वा च तां तथा हसंतीं समुनिः आः पापकारिणि दुर्गृहीतविद्यालवावलेपदुर्विदग्धे मामुपहससीत्युक्त्वा शिरः कंपशीर्यमाणवंधविशरारोरुन्मिषत्पिंगालिम्नो जटाकलापस्य शोचिषा सिंचन्निव रोषदहनद्रवेण दशादिशः कृतकालसन्निधानामिव अंधकारितललाटपट्टाष्टापदामंतकांतःपुरमंडनपत्रभंगमकरिकां भृकुटिमावध्नन्नतिलोहितेन चक्षुषाऽमर्षदेवतायै स्वरुधिरोपहारमिव प्रयच्छन् निर्दयदष्टदशनच्छदभयपलायमानामिव वाचं रुन्धन्नूदंतांशुच्छलेन ॥

दृष्ट्वेत्यादौ समुनिस्तां तथा हसंतीं दृष्ट्वा शापजलं जग्राहेति संबंधः तथेति पादताडनभ्रूक्षेपादिपूर्वं समुनिरिति प्राग्वर्णितस्वरूपः आः इत्यक्षमायां मामिति योहं त्रैलोक्यप्रख्यातरोषणस्वः तवेति समीपएव विशीर्यंते तच्छीलो विशरारुरिति श्चामुतश्च अतएवोन्मिषत्पिंगालिमारोचिषादीप्त्यारोषदहनोद्रवो रस इव द्रवत्वं च यद्यपि विशिष्टस्यैव तेजसः सुवर्णादिसंभवति तथाप्यत्रोपचारात्सादृश्यं कालः कृष्णोगुणोयमश्च अंधकारितं संकुचितत्वात् अदर्शनीयमेव चकितं ललाटपट्टमेवाष्टापदं यथा प्रतिपांक्ति अष्टौ पदान्यस्येत्यष्टापदं चतुरंगफलकं अतएवानेनभ्रूसमुन्नमनमव्यक्तीकृतरेखवत्तया विसपष्टव्यलीकमेतत् ललाटमुपगीयते भ्रुवोर्मूलसमुत्क्षेपाद्भृकुटिं परिचक्षते सुशब्दः सुतरां नैरपेक्ष्यसूचनाय वाचो भयसंबंधः ॥

अंसावस्रंसिनः शापशासनपट्टस्येवग्रथनन्
ग्रंथिं अन्यथा कृष्णाजिनस्य स्वेदकणप्रति
बिंबितैः शापशंकाशरणागतैरिव सुरासुरमु
निभिः प्रतिपन्नसर्वावयवः कोपकंपतरलि
तांगुलिना करेण प्रसादनलग्ना मक्षरमाला
मिवाक्षमालामाक्षिप्य कामंडलवेन वारिणा
ससमुपस्पृश्य शापजलं जग्राह ॥

अंसावस्रंसिनइति संरंभात् शासनपट्टः शुक्लत्वात् लिपिकाण्ण्यां
च सितासितवर्णसंवलितमध्यः पर्यंतशुक्लश्च भवति अतएव तेन
बिन्दुचित्रत्वादुपांतशुक्लत्वाच्च कृष्णाजिनमुत्प्रेक्षते यथाशासन
पट्टे सति क्वचिद्ग्रामादावधिकारोभवति तद्वच्च जनसमूहः प्रार्थ
नांकरोति सहस्तपादादिके सर्वस्मिन्नंगे गलति कोपेत्यादौ
कंपग्रहणं रोषः शरीरं बाधत इतियावत् सन्निवेशसाधर्म्यादुक्तं
अक्षरमालामिवेति सरस्वतीसंबंधतया चोक्तं प्रसादनलग्नामिवे
ति विक्षिप्यते यश्चविरुद्धपक्षः प्रसादयतिसविक्षिप्यते तिरस्क्रि
यते कामण्डलवेन मुनिकरकभवेन समुपस्पृश्याचम्य ॥

अत्रांतरे स्वयंभुवोऽभ्याशे समुपविष्टा देवी मूर्त्ति मती पीयूषफेनपटलपांडुरं कल्पद्रुमदुगूलव ल्कलं वसाना विसतंतुमयेनांशुकेनोन्नतस्त नमध्यवद्धगात्रिकाग्रंथिस्तपोवलनिर्जितत्रि भुवनजयपताकाभि रिव तिसृभिर्भस्मपुंड्रक राजिभिर्विराजितललाटाजिरा स्कंधावलंवि ना सुधाफेनधवलेन तपःप्रभावकुंडलीकृते न गंगास्रोतसेव योगपट्टकेन विरचितवैक क्ष्यका सव्येन ब्रह्मोत्पत्तिपुंडरीकमुकुलमि व स्फाटिककमंडलुं करेण कलयंती दक्षिणमक्ष मालाकृतपरिक्षेपं कंवुनिर्मितोर्मिकादंतुरितं

अत्रांतर इत्यादौ मूर्त्तैश्चतुर्भिर्वेदैः सह सावित्री समुत्तस्थाविति संवंधः अभ्याशे समीपे गात्रिकाग्रंथिर्ग्रंथिविशेषः स्वस्तिका कारः स्त्रीणामुत्तरीयस्य स्तनोद्देशे भवति तिलकं पुंड्रकं स्कंधा वंसौ वायुस्थानानि च स्कंधाः फेनस्तद्वच्च धवलेन तिर्यग्वक्षासि विक्षिप्तं वैकक्ष्यकमुदाहृतं सव्येन वामेन पुंडरीकमुकुलं मुकु लितं पद्मं कलयंती क्षिपंती धारयंती वा परिक्षेपः परिवलनं कं वुः शंखः ऊर्मिका वालयिका दंतुर इव दंतुरो व्याप्तस्तं ॥

तर्जनतरंगिततर्जनीकमुत्क्षिपंती करं आः पापक्रोधोपहतदुरात्मन्नज्ञानात्मज्ञ ब्रह्मवंधो मुनिखेटापसद निराकृत कथमात्मस्खलित विलक्षःसुरासुरमुनिमनुजवृंदवंदनीयां त्रिभुवनमातरं भगवतीं सरस्वतीं शप्तुमभिलषसि इत्यभिदधाना रोषविमुक्तवेत्रासनै रोंकारमुखरितमुखैरुत्क्षेपदोलायमानजटाभरभरितादिग्भिः ॥

तर्जनंनिर्भर्त्सनं तरंगिता तर्जिता चलिता तर्जनीप्रदेशिनी अंगुष्ठनिकटांगुलिः क्रोधोपहतेत्यात्मविनाशायैव ते क्रोध इत्युक्तंभवति ब्रह्मवंधो निकृष्टब्राह्मण अपसदोनाचः निराकृतोऽस्वाध्यायः विलक्षो लज्जितः सुरासुरमनुजाश्च परस्परविरुद्धानुष्ठाना अत्र पुनरीदृशामपि न विप्रतिपत्तिरितिभावः अभिलषसीति इच्छामात्रकमपीदं महत्साहसमित्यर्थः ओंकार एव मुखरितंमुखंयेषांतैः ॥

परिकरवंधभ्रमितकृष्णाजिनाटोपच्छायाश्या मायमाणदिवसैः अमर्षनिःश्वासदोलाप्रे खोलितब्रह्मलोकैः सोमरसमिवस्वेदविसर व्याजेनस्रवद्भिः अग्निहोत्रपवित्रभस्मस्मेर ललाटैःकुशतंतुचारुचामरचीरचीवरिभिरा षाढिभिः प्रहरणीकृतकमंडलुमंडलैर्मूर्त्तैश्च तुर्भिर्वेदैः सह वृसीमपहाय सावित्री समु त्तस्थौ ततोमर्षयभगवन्नभूमिरेषाशापस्य त्यनुनाथ्यमानोपि विबुधैः उपाध्यायस्ख लितमेकंक्षमस्वेति वद्धांजलिपुटैः प्रसाद्यमा नोपि स्वशिष्यैः पुत्र माकृथास्तपसः प्रत्यू हमितिनिवार्यमाणोपिअत्रिणा रोषावेशवि वशोदुर्वासा दुर्विनीते व्यपनयामि ते विद्या जनितामुन्नतिमिमाम्

परिकरवंधः पर्यंकवंधः सद्योत्थितस्यापि संरंभभाजो भवति आटोपोवक्षःप्रदेशेश्यामायमानोरात्रिरिवाचरत् दिवसोयैर्हे तुभिरित्यर्थः अमर्षनिःश्वासैर्दोलावत्प्रेंखोलितश्चालितोब्रह्मलो कोयैः कुशतंतूनांचामरमिवचामरं गुच्छः कुशतंतुचामरं दर्भ पिंजूरं चीरचीवरं वृक्षत्वग्वस्त्रंतेविद्यते येषांतैः आषाढसंज्ञोदं डस्तुपालाशोव्रतचारिणां ततइत्यादौ शापोदकंजग्राहेति विस सर्जेतिसंवंधः मर्षयक्षमस्वअनुनाथ्यमानः प्रार्थ्यमानः प्रत्यूहंवि घ्नं उन्नतिमिति

अधस्ताद्गच्छ मर्त्यलोकमित्युक्त्वा तच्छापोदकंविससर्ज अतिशापोद्यतांसावित्रीं सखिसंहररोषमसंस्कृतमतयोपिजात्यैवद्वि जन्मानोमाननीया इत्यभिदधाना सरस्वत्येवन्यवारयत् अथ तां तथाशप्तांसरस्वतीं दृष्ट्वापितामहोभगवान्कमलोत्पत्तिलग्नमृणालसूत्रामिव धवलयज्ञोपवितिनीं तनुमुद्वहन् उद्गच्छदच्छांगुलीयकमरकतमयूखलताकलापेन त्रिभुवनोपप्लवप्रशमकुशापीडधारिणेव दक्षिणेन करेण निवार्यशापकलकलमतिविमलदीर्घैर्भाविकृतयुगारंभसूत्रपातमिव दिक्षु पातयन्दशनकिरणैः

उच्चदेशस्थश्चाधस्तान्नीयते इति समुचितेयमुक्तिः असंस्कृतमतयः संस्काररहिताः अथेत्यादौ भगवान्पितामहः सुधीरदुवाचेतिसंबंधः तथेति तेन प्रकारेण निरपराधांसरस्वतीमित्यर्थः धवलयज्ञोपवीतिनीमिति प्रशंसायां नित्ययोगे वा मत्वर्थीयः विसकिसलयच्छेदपाथेयवंत इतिवत् अन्यथा कर्मधारयेकृते मत्वर्थीयः एकबुद्ध्यनुमितोबहुव्रीहौ प्रतिपत्तिर्भवतीति इतरत्रतु बुद्धिद्वयमिति लघुत्वात्प्रक्रमस्थेत्युक्तं उद्गच्छन्नच्छांगुलीयमरकतस्यमयूखलताकलापोयस्य तेन करेण आपीडः समूहः पातंविन्यासं पातयन् कुर्वन् अत्रहि धात्वर्थगतानुष्ठानमात्रवृत्तिः क्रिया यथा संवस्ते क्षालिते वस्त्रे इति

सरस्वतीप्रस्थानमंगलपटहेनेव पूयरम्भा
शाःस्वरेणसुधीरमुवाच ब्रह्मन्नखलुसाधुसे
वितोयंपंथायेनासिप्रवृत्तोनिहंत्येषपुरस्ता
त् उद्दामप्रसृतेन्द्रियाश्वसमुत्थापितंहिरजः
कलुषयति दृष्टिमनक्षजितां कियद्दूरंवाचक्षु
रीक्षते विशुद्धयाहिधियापश्यंति कृतबुद्धयः
सर्वानर्थानसतः सतोवा निसर्गविरोधिनीचे
यंपयःपावकयोरिव धर्मक्रोधयोरेकत्रवृत्तिः
आलोकमपहायकथंतमसिनिमज्जसि क्षमा
हिमूलंसर्वतपसांपरदोषदर्शनदक्षा दृष्टिरि
वकुपितावुद्धिर्नते आत्मरागदोषं पश्यति

पंथाव्यवहारोमार्गश्च निहंतिपातयति प्रसृतानिर्गंतुंप्रवृत्तानि प्रसृ
ताचजंवारजोरागोधूलिश्च कलुषयति कार्याकार्यदर्शनासमर्थां
करोतिचदृष्टिं वुद्धिं नेत्रंच अक्षाणीन्द्रियाणि रथांगं चाक्ष
स्तेनच रयोलक्ष्यते कृतवुद्धयः संस्कृतमतयः असदविद्य
मानं निसर्गःस्वभावः आलोकोविवेकः प्रकाशश्च तमः अज्ञा
नमपि दोषाः सन्यमण्डलत्वादीनिच कुपिता क्रुद्धा धातुवै
षम्यदूषिताच आत्मरागदोषमिति

संकोचोदंचदुच्चकेसरकोटिसंकटकुशेशयकोट रकुटीशायिनि षट्चरणचक्रे नृत्तोद्धूतधूर्जटि जटाटवीकुटजकुड्मलनिकरनिभे नभस्तलं स्तवकयतितारागणे संध्यानुवंधताम्रे परिण मत्तालफलत्वक्त्विषि कालमेघमेदुरमेदिनीं मीलयतिनववयसि तमसि तरुणतरतिमिर पटलपाटनपटीयसिसमुन्मिषतियामिनीका मिनीकर्णपूरचम्पककलिकाकदंवके प्रदीपप्र करेप्रतनुतुहिनकिरणलावण्यालोकपाण्डुनि आश्यानगीलनीरमुक्तकालिन्दीकूलवालपु लिनायमाने प्रातक्रतवे कृशयति

कोशः कुड्मलं कोटरमभ्यंतरंकुटीगेहं शयनमत्रविश्रमणं न गुरवापः पौनरुक्त्यापत्तेः अटवीतिविवक्षितं तत्रैवाकृत्रिमकुसु मसंवंधात् कुटजंगिरिमल्लिका कुड्मलंकलिका निकरः समूह अनुवंधः संस्कारः परिणमज्जरढीभवत् तालस्तृणराजः मेदुरं घनंमीलयतिस्थगयति नववयसि प्रत्यग्रे चंपकोहेमपुष्पकः आश्यानमीषच्छुष्कं नीरंजलं कालिंदीयमुना नीलिमाभिप्रा येणैतत्पदं यस्तटभागो वारिणात्यक्तस्तत्पुलिनं कूलंततोन्य त् कृशपति तनूकुर्वंति

८०६

दिवसावसानताम्यत्तामरसमधुरमधुसपीति
पीते सुषुप्सति मृदुमृणालकांडकंडूयनकुं
डलितकंधरे धुतपक्षिराजिवीजितराजीवस
रसि राजहंसयूथे तटलताकुसुमधूलिधूसरि
तसरिति सिद्धपुरपुरंध्रिधम्मिलमल्लिका
गंधग्राहिणि सायंतने तनीयसि निशानिः
श्वासनिभे नभस्वति ॥

ताम्यादिति ताम्यन्ति नतु तांतानि प्रदोषस्य न तावत्प्रवृत्तत्वात्
मधुमद्यमपि सपीतिस्तु सहपानं अनेनतु प्रेमातिशयश्चावेद्यते
सुषुप्सति निद्रासति॥मृद्विति कंडूयनंविक्रियाविशेषणं कुंडलि
ताचक्रीकृताराजीवंपद्मं राजहंसाइत्यत्रैकशेषःतटशब्दः प्रत्या
सत्युपलक्षणार्थः पुरंध्रिरुत्तममहिला धम्मिलाः संयताः कचाः
मल्लिका भूपदी एषाच सायमेवोन्मिषतिसायंतने दिनांतभवे ॥

ज्वलितवैतानज्वलनज्वालाजटालाजिरेष्वारब्धधर्मसाधनशिबिरनीराजनेष्विव सप्तर्षिमंदिरेषु अघमर्षणमुषिताकिल्बिषविषगदोल्लाघलघुषु यतिषु संध्योपासनासीनतपस्विपंक्तिपूतपुलिने प्लवमाननलिनयोनियानहंसहासदंतुरितोर्मिणि मंदाकिनीजले जलदेवतातपत्रे पत्ररथकुलकलत्रांतःपुरसौधे निजमधुमदिरामोदिनि कृतमधुपमुदि मुमुदिषमाणे कुमुदवने

वैतानोयज्ञभवः जटालानि व्याप्तानि अजिराण्यंगनानि आरब्धे धर्मसाधनेशिबिरे पुण्योपकरणस्कंदावारे नीराजनाख्यंशांतिकर्मयेषु धर्मोपकरणविषये मादोषाः प्रादुरभवन्निति शमनंसर्वपापानांजप्यंत्रिरत्त्वघमर्षणं गदोरोगः उल्लाघं स्वस्थीकरणंयतयश्चतुर्थाश्रमिणः सद्योजलत्यक्तं तटं पुलिनं नलिनयोनिर्ब्रह्मा हंसानांहासः शौक्ल्यंहंसाएववाशुक्लतयाहासः दंतुराएवदंतुरिताः येच सहासास्तेचलक्ष्यमाणदंतद्वयादंतुराइवदृश्यंते आतपंछत्रं पत्ररथाः पक्षिणः कलत्रंदाराः मधु मकरंदः मद्यंच मधुपाभ्रमरामद्यपाश्च मुमुदिषमाणे विचाकिसिषति अन्यत्रमोदितुमिच्छति प्रारिप्स्यमानगीतादिगोष्ठीवंधइतियावत् मंचाः क्रोशंतीतिवत्

६०९

सुरस्रवंतीरोधांसिस्वैरमैरावतेप्रसृतानेकवि
द्याधराभिसारिकासहस्रचरणालक्तकरसा
नुलिप्तइवप्रकटयतिचतारापथेपाटलतां ता
रापथप्रास्थितासिद्धदत्तदिनकरास्तमयार्घा
वर्जिते रंजितककुभि कुसुंभभासि स्रवतिपि
नाकिप्रणतिमुदितसंध्यास्वेदसलिलइवर
क्तचंदनद्रवे वंदारुमुनिवृन्दारकवृन्दवंद्यमा
नसंध्यांजलिवने ब्रह्मोत्पत्तिकमलसेवागत
सकलकमलाकरइवराजतिब्रह्मलोकेसमुच्चा
रितत्तृतीयसवनब्रह्माणि ब्रह्माणि

सुरस्रवंती गंगा रोधस्तटंस्वैरं स्वेच्छं १० यादूतिकागमनकाल
मपाहरन्तीसोढुंस्मरज्वरभरार्त्तिपिपासितेव नियातिवल्लभज
नाधरपानलोभात्सा कथ्यते कविवरैरभिसारिकेति ताराप
थोनभः आवार्जिते प्रकीर्णे ककुभोदिशः कुसुंभपद्मकं रक्तच
दनद्रवे स्रवति सतीति योजना वंदारु वंदनशीलं वृन्दारकश्श
ब्दः प्रशंसायां सवनं प्रातर्मध्यान्हे सायंच सोमयागैकदेशः
स्नानमित्यन्ये ब्रह्मवेदः ॥

क्क महातपोभारवैवधिकता क्क पुरोभागित्वं अतिरोषणश्चक्षुष्मानंध एव जनः नहिकोपकलुषिता विमृषति मतिः कर्त्तव्यमकर्त्तव्यं वा कुपितस्यप्रथममंधकारीभवति विद्यातताेभ्रुकुटिःआदाविन्द्रियाणि रागःसमास्कंदतिचरमंचक्षुःआरंभेतपोगलतिपश्चात्स्वेदसलिलंपूर्वमयशःस्फुरति अनंतरमधरःकथं लोकविनाशाय ते विषपादपस्येव जटावल्कलानिजातानिअनुचिताखल्वस्य मुनिवेशस्यहारयष्टिरिव वृत्तमुक्ता चित्तवृत्तिःशैलूषइव वृथा वहसि क्रोममुपशमशून्येनचेतसा तापसाकल्पं अल्पमपि नते पश्यामि कुशलजातं ॥

आत्मभूतगुणदर्शनं लोहिसलक्षणंच विकारं वोढाभारस्यधीमद्भिर्जनैर्वैवधिकःस्मृतः दोषैकग्राहिहृदयः पुरोभागीनिगद्यते॥रागः अभूतगुणादिनन्दनं रक्तताच जटाः शिखाः मूलानिच वल्कलानि मुनिवस्त्राणिरवचश्च वृत्तमुक्ता शीलेन त्यक्ता परिवर्त्तुलमौक्तिकाच जायोपजीवीहिजनः शैलूषः कथितो वुधैः आकल्पोवेषः जातप्रकारः ॥

अनेनाऽतिलघिम्नाऽद्याप्युपर्यैवप्लवसेज्ञानो
दन्वतः न खल्वनेलमूकाएडाजडावासर्वएते
महर्षयो रोषदोषानिषद्ये स्वहृदयेनिग्राह्ये
किमर्थमसि निगृहीतवाननागसंसरस्वतीं
एतानि तानि आत्मप्रमादस्खलितवैलक्ष्या
णियैर्याप्यतांयातिअविदग्धोजनइत्युक्त्वापु
नराहवत्से सरस्वति विषादंमागाः एषात्वा
मनुयास्यतिसाविञ्चोविनोदयिष्यतिचास्म
द्विरहदुःखितां आत्मजमुखकमलावलोक
नावधिश्चतेशापोयंभविष्यतीत्येतावदभिधा
यविसर्जितसुरासुरमुनिमनुजमंडलः ससंभ्र
मोपगतनारदस्कंधावेन्यस्तहस्तःसमुचिता
ह्निककरणायोदतिष्ठत्

लघिमानुपादेयतातुच्छतमं उपर्यैवेत्यंतः प्रवेशाभावात् लघुश्च जलोपरि प्लवते कथिता अनेलमूकाः श्रोतुंवक्तुंच खलु येन श क्ताः एडास्तुश्रुतिहीना जडामूर्खाबुधैः प्रोक्ताःरोषएवदोषः त स्यनिषद्या नियमेनावस्थितिर्यत्र तस्मिन् स्वहृदये ते यद्वा रोष दोषस्य निषद्या आपणस्तत्वंतस्यामंत्रणं हेरोषदोषनिषद्ये इति व्याख्येयं निगृहीतवान् प्राप्तवान् आगः पापापराधयोः वैलक्ष्यं लज्जितं याप्योगर्ह्यः पुनराहेति अविश्रांतेप्युक्तिक्रमेपुनरित्युपा दानं वाच्यतापरिहाराय वत्से इति प्रसादाविष्करणार्थं एषेति श्री तवैवस्निग्धा विनोदयिष्यति सुखयिष्यति

सरस्वत्यपि शप्ता किंचिदधोमुखी धवलकृष्णशारां कृष्णाजिनलेखामिव तपसे दृष्टिमुरसि पातयंती सुरभिनिःश्वासपरिमललग्नैर्मूर्तैः शापाक्षरैरिव षट्चरणचक्रैराकृष्यमाणा शापशोकशिथिलितहस्ता ऽधोमुखीभूतेनोपदिश्यमानमर्त्यलोकावतरणमार्गेव नखमयूखजालकेन नूपुरव्याहाराहूतैर्भुवनकलहंसकुलैर्ब्रह्मलोकनिवासिहृदयैरिवाऽनुगम्यमाना समंसावित्र्यागृहमगात् ॥

सरस्वतीत्यादौ सरस्वत्यपि शप्ता गृहमगादिति संबंधः शारशबलां धवलकृष्णामिस्येववक्तव्ये शारग्रहणं संवलितवर्णद्वयप्रतीत्यर्थं अधोमुखीभूतेनेति योऽधिकरणवशादनिष्टमुपदिशति सलज्जादिनावश्यमधोमुखीभवति जालकंसमूहः व्याहारउक्तिः

अत्रांतरे सरस्वत्यवतरणवार्त्तामिवकथयितुं मध्यमंलोकमवततार। अंशुमाली क्रमेणच मंदायमाने मुकुलितविसिनी विसरव्यसनविषण्ण सरसिवासरे मधुमदमुदितकामिनीकोपकुटिलकटाक्षक्षिप्यमाणइव क्षेपीयःक्षितिधरशिखरमवतरतितरुणतरकपिलपनलोहिते लोकैकचक्षुषिभगवति प्रसृतमुखमाहेयीपृथक्षरत्क्षीरधवलितेष्वासन्नचन्द्रोदयोद्दामक्षीरोदलहरीक्षालितेष्विव दिव्याश्रमोपशल्येषु अपराह्णप्रचारचलितेचामरिणि चामीकरतटताडनरणितरदने रटति ॥

मध्यमंलोकंभूमिंअंशुमालीरविः क्रमेणेत्यादौ अस्मिन्सति सावित्री सरस्वतीमवादीदितिसंबंधः विसरशब्दउौणादिकः षण्डपर्यायः मुदिताःसंजातमन्मथाःकामिन्यः शृंगारिण्यः संभोगांतरायकारी कथमयमद्यापि नास्तमेतीत्यतःकोपः क्षिप्यमानश्चातित्वरितंपतति क्षेपीयस्तूर्णतरं लपनंबदनंलोके त्यादिना संभोगविघ्नकारित्वमेव प्रकाश्यते माहेयीगौः उद्दामः प्रवृद्धिगतःउपशल्यंसमीपं चामीकरं सुवर्णं रदनादंताःरदति विलिखति ॥

सर्वविद्याविधातारंदातारंचश्वःश्रेयसस्य चरणरजःपवित्रितत्रिदशासुरं सुधासूतिकलिकाकल्पितकर्णावतंसंदेवदेवं त्रिभुवनगुरुं त्र्यंबकं अल्पीयसैव कालेन सेते । शापशोकविरतिं वितरिष्यतिइत्येवमुक्त्वा मुक्तमुक्ताधवललोचनजललवा सरस्वती प्रत्यवादीत् प्रियसखि त्वयासह विचरंत्यानमे कांचिदपिपीडामुत्पादयिष्यति ब्रह्मलोकविरहः शापशोकोवा केवलंकमलासनसेवासुखमार्द्रयति मे हृदयंत्रपिचत्वमेववेत्सिमे भुवि धर्मधामानि समाधिसाधनानियोगयोग्यानिच स्थानानि स्थातुमित्येवमभिधायवि रराम

श्वःश्रेयसस्य कल्याणस्य दातारं सुधासूतिश्चंद्रः कलिका तरिकाशापाविरतिर्ब्रह्मणैवोक्ता ॥ १९ ॥ अतस्तत्रकिमन्यापेक्षेत्याशंक्याहअल्पीयसैव का[illegible]ने आर्द्रयतिस्नेहयति धर्मधा[illegible] तदुक्तं आद।

रणरणकोपनीतप्रजागरश्चाऽनिमीलितलो
चनेवतांनिशामनयत् अपरेद्युरुदितेभगव
तित्रिभुवनशेखरेखनखनायमानस्खलत्ख
लीनक्षतनिजतुरगमुखाक्षिप्तेन क्षतजेनेव
पाटलितवपुषिउदयाचलचूडामणौ जरत्क
कवाकुचूडारुणारुणपुरःसरे विरोचने नाति
दूरवर्त्तीविविच्यपितामहवाहनहंसकुलपालः
पर्यटन्नपरवक्त्रमुच्चैरगायत्

रणरणकोदुःखमरतिकृतंअपरेद्युरपरस्मिन्नहनि एतेचकालाः
संख्यादयः व्यवहाराइहत्याः ब्रह्मलोके उपचरिताः शेखरइव
शेखरोमुण्डमालकः खलीनंकविका क्षतजंरक्तं कृकवा
कुःकुक्कुटःचूडामांसमयीशेखरिका विविच्य विचार्य्यविमाम
पालः स्वप्रस्तावे हंसी यदाह तेन सरस्वतीं पर्यनुयोजिते
वा[illegible] अपर वक्त्राख्यं वृत्त[illegible]यिकासु प्रयोज्यं तथाचाह
[illegible]
[illegible] वक्त्रं[illegible]

पुराकृतेकर्मणिबलवति शुभेऽशुभेवा फलकृ
तितिष्ठति अधिष्ठातरिप्रेष्ठप्रष्ठतश्चकोवसरो
विदुषि शुचां इदंच ते त्रिभुवनमंगलैकक
मलममंगलभूताः कथमिव मुखमपवित्रयंति
अस्त्रुविंदवः तदलमधुना कथय कतमंभुवो
भागमलंकर्त्तुमिच्छसिकस्मिन्नवतितीर्षतिते
पुण्यभाजि प्रदेशे हृदयं कानि वा तीर्थान्यनु
ग्रहीतुमभिलषसिकेषु वा धन्येषुतपोवनधाम
सुतपस्यंतीस्थातुमिच्छसिसज्जोऽयमुपचरण
चतुरः सहपांसुक्रीडापरिचयपेशलः प्रेयान्
सखीजनः क्षितितलावतरणायानन्यशरणा
चाद्यैव प्रभृति प्रतिपद्यस्व मनसा वाचा क्रि
ययाच

शुभेऽशुभेवेत्यादि सप्रतिपक्षालोकोक्तिरियंअव्युत्पन्नमतिः कृते:
ननसतानैवासताप्याकुलः गतासूनगतासूंश्चनानुशोचंतिपंडि
ताइत्यादिवत् अधिष्ठातरिस्वामिनि प्रष्ठेऽग्रगामिनि अपवित्रतां
नयंति नतुशोभांत्याजयंति धामसुस्थानेषु तपस्यंती तपश्चरंती
सज्जःप्रगुणः आज्ञाकारी अयमितिदृष्टस्वरूपः निःसामान्यवि
स्रंभभाजनतामभिव्यनक्ति सखीजनशब्दः

तरुरिवविपल्लवोपि सहस्रधाप्ररोहति अति
सुकुमारं च जनं संतापपरमाणवोमालतीकु
सुममिव म्लानिमानयंति महतांचोपरिनिप
तन्नणुरपि सृणिरिव करिणांक्लेशः कदर्थना
यालं सहजस्नेहपाशग्रंथिबंधनाश्च वान्धवभू
तादुस्त्यजा जन्मभूमयः दारयति दारुणः
क्रकचपात इव हृदयं संस्तुतजनविरहः
सा नार्हस्येवंभवितुं अभूमिः खल्वासि दुःख
क्ष्वेडांकुरभूमयः अपिच

विगतपल्लवश्चप्ररोहति स्थिरीभवति तरुपक्षे प्ररोहाविद्यंते यस्य
सप्ररोहः सइवाचरतिप्ररोहतीति व्याख्या संतापः खेदउष्माच
मालतीकुसुमं सुमनःपुष्पं अतिसुकुमारं १२ महातः उत्तमाः
द्राघीयांसश्च सृणिरंकुशः मातरोपि जन्मभूमयः दारुणोविषमः
काष्ठस्यचक्रकचः करपत्रंहृदयंचित्तं मध्यंचसंस्तुतः परिचितःसे
तिसर्वनामपदं जानासीत्यादि पूर्वोक्तार्थगर्भाकारेण अभूमिरस्था
नंअक्षेत्रंच क्ष्वेडोविषं

अचलच्युतचंद्रकांतजलधाराधौतइव ध्वस्ते ध्वांतेगोलोकगलितदुग्धविसरवाहिनि दंतमयमकरमुखमहाप्रणालइवापूरयितुं प्रवृत्ते पयोधिमिन्दुमंडलेस्पष्टेप्रदोषसमयेसावित्री शून्यहृदयामिवकिमपिध्यायंतीं सास्त्रांसरस्वतीमवादीत् सखि त्रिभुवनोपदेशदानदक्षायास्तेपुरोजिह्वाजिह्रेति मे नलंपती जानास्येव यादृश्योविसंस्थुलाः गुणवत्यपि जने दुर्जनवन्निर्दाक्षिण्याः क्षणभंगिन्योदुरतिक्रमणीया न रमणीयादैवस्यवामावृत्तयः निष्कारणाचनिकारकणिकाऽपिकलुषयति मनस्विनोपिमानसमसदृशजनादापतंतीत्र्यनवरतनयनजलसिच्यमानश्च ॥

अचलोथांदुदयाचलः गोलोकोरश्मिसमूहोवा मकरमुखमिव मुखमग्रमस्येतिसमासः विसंस्थुलानिर्मर्यादाः दुर्जनवन्निर्दाक्षिण्याःक्रूराःक्षणभंगिन्यइति आश्वासनगर्भेयमुक्तिः वामाश्चास्त्रियः ईदृश्यएव निकारःपरिभवः कणिकालेशः शर्करिकाच कलुषयतिदूषयति कालुष्यंनयतिच मानसंचेतः सरश्च अनवरतंअस्त्रुणासिच्यमानः अनवरतंघटसारणिप्रणालादिना नयनप्रापणं यस्य तादृशा जलेनोक्ष्यमाणश्च विपल्लवः आपल्लेशः

तिमिरमाशामुखेखमुचिमेचकितविकाचितकु
वलयसरासिशशधरकरनिकरकचग्रहाविले
विलीयमानेमानिनीमनसीवशवरीचिकुरच
येचाषपक्षत्विषि तमसि उदिते भगवतिउद
यगिरिशिखरकटककुहरहरिखरनखरनिव
हहेतिनिहतनिजहरिणगलितरुधिरनिचय
निचितमिवलोहितं वपुरुदयरागधरमधर
मिव विभावरीवध्वा धारयति श्वेतभानौ

खमुचित्यक्ताकाशे भूभागमवलंबमानइत्यर्थः मेचकितं निर्वि
भागतांनीतं शशधरकरैः स्वीकरेणकरंविते ऽत एवक्षयंगच्छति
अन्यत्रचंद्ररश्मीनांधारणेनसेवनेनांकिंकर्त्तव्यतामूढएवमधिगल
त्याद्रंतां भजमाने केशपाशपक्षेतु विस्रंसमाने चाषः किकीदि
वि: पक्षी हरिः सिंहःनखरानखाः हेतिरायुधं विभावरी रात्रिः
श्वेतभानुश्चंद्रः